

בעזה"ת

קונטרס

שערים בתפלה

הערות והסברים

על עשרת סוגי התפילה

המוזכרים בחז"ל

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ח

ובאו בו בס"ד דברי מוסר והתעוררות

ועצות מעשיות בענין עבודת התפילה

נדפס בארץ ישראל

תשס"א

כל הזכויות שמורות

שמשון דוד פינקוס
אופקים - נגב

כתובת לעניני הספר:
משפחת פינקוס 1509
אופקים
טלפקס: 08-9923360

וההלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך
לזכר עולם יהיה צדיק

עשרת ראשנו אבינו מורינו

צדיק חסיד ועניו

הגאון המהבר

רבי שמשון דוד ב"ר חיים אברהם פינקוס זצ"ל

האיר בליבן של ישראל

דרכי תורה ותפלה יראת ה' ואהבת ה'

ורבים מהלכים לאורם

לעילוי נשמת

אמנו מורתנו הרבנית הצדקנית

מרת חיה מינדל ע"ה

ב"ר מרדכי לייב זצ"ל

ליבה ה' נשפך כמים לפני כוראה בתפילה ותחנונים

אחותנו החסודה

העלמה מרים ע"ה

ב"ר שמשון דוד זצ"ל

חס ליבה בקרבה לכל דבר שבקדושה

נמלה חסדים רבים

נלב"ע בת י"ט שנים

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

עלו בסעודה השמימה י"ב ניסן תשס"א

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

ר' שלום בן ר' אריה לייבוש פויגעל זללה"ה

**אוהב שלום ורודף שלום
אהוב לבריות ונערץ מאד על כל מכיריו
רבים נהנו ממנו עצה ותושיה
תרם מהונו לבניית
מקומות תורה ותפילה ולהחזקת לומדיה
הרביץ תורה לרבים
לעת שיבתו בעמל ובגבורה**

נלב"ע י' תמוז תשנ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הסכמת מו"ח מו"ר הגאון עט"ר זצוק"ל ראש ישיבת בית הלל ב"ב

בין המצרים יורח אור לישירים, יום ד' לס' מטות כ"א תמוז תשנ"ב.

לכבוד חתני כבני יקירי ואהובי הגאון מהר"ר שמשון דוד פינקוס שליט"א.

רחב לבי בקרבי בראותי את ספרך המופלא שערים בתפלה אשר עומד בס"ד לצאת לאור עולם בקרוב.

עברתי עליו בעיון ונפלאתי לראות במה שזכית שעלה בידך לחבר חיבור חשוב כזה אשר כשמו כן הוא שהוא פותח את השערים להכנס בתפילה כראוי, וכבר אמרו חז"ל נאים דברים היוצאים מפי עושיהם (בר"ר ל"ד י"ד).

ואעידה נאמנה כי אחרי עיוני בו היתה לי התעוררות וחיוזוק בתפילה, וכל המעיין בו יראה כי השכיל בחכמה ובדעת ובתבונה, להרחיב ולבאר בעומק שכלו חזק והבהיר, ובשפה ברורה ובנעימה ובחסברה קולעת עניני התפילה העומדת ברומו של עולם, בדברים נשגבים ונעלים נכוחים ועמוקים כיד ה' הטובה עליו, המיוסדים על אדני פז, בהיקף גדול ורחב מדברי חז"ל והראשונים ורבותינו האחרונים אשר מפיחם אנו חיים.

וכן קובע ברכה לעצמו דברי היראה והמוסר החשובים אשר נתגלגלו בתוך הדברים הנאמרים בטוב טעם ודעת בעומק המוסר והעיון בדרך רבותינו אבות המוסר שהאירו לנו דרך היראה והמוסר בדורות האחרונים.

ובטוח אני שכל מי שילמוד ויעיין בו ימצא תועלת נשגבה מאד, ויתעורר לבו ונפשו לעבודת התפילה ולהתרום במעלתו יותר ויותר.

וחפץ ה' בידך יצליח שעמלך הגדול שעמלת בזה ישא פרי לזכות את הרבים בענין התפילה אשר כבר אמרו חז"ל עה"פ כרום זולת לבני אדם דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם דקאי על תפילה (ברכות ו' ע"ב), וידוע הביאור של מרן הסבא מקלם זצוק"ל בספרו חכמה ומוסר ח"ב דהתפילה מרומם את האדם שהוא עולם קטן מעלה מעלה, ובני אדם מזלזלים בהם.

ידעתי כי חתני כת"ר שליט"א אינו צריך לדידי ולדכוותי, ולא נשאר לי אלא לכרכו יתן ה' שיפוצו מעינותיו חוצה ורבים יהנו מאורו ליהנות מזיו תורתו בחידושיו בתורה ובדברי יראה ומוסר ואגדה, ויתקיים בי מאה"כ חכם בני וישמח ליבי גם אני, ויזכה יחד עם רעיתו בתי היקרה הצי' חיה מינדל תחי' לרוות נחת מבניכם היקרים שיחיו, שיהיו גדולי תורה ויראה, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו לעולם.

כעתירת חותנו המברכו מקירות ליבו המצפה לישועת ה'

מרדכי ליב מן

לעילוי נשמת

מרת חנה בת ר' אברהם אבא קארפיאל ע"ה

עדינת הנפש ואצילת המדות
השקיעה מיטב כוחותיה
לגמול חסד עם אחרים
עמלה כל ימיה בלא לאות לחנך בניה
על דרכי תורה יר"ש ומדות
לא החזיקה טובה לנפשה
וצנועה היתה בכל דרכיה

נלב"ע י"ד אב תשנ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן הענינים

א		הקדמה
ח		פרקי פתיחה
כ		ההכנה
כו		ביצור
לו		שועה
מא		צעקה
מד		נאקה
מז		רינה
סט		פגיעה
עה		קריאה
צד		ניפול
קב		פילול
קי		תחנונים
קיד		חילוי
קל		עמידה
קלו		עיתור
קמז		פרקי סיום

הערה

היות וקונטרס זה עוסק בענייני מוסר ואגדה, וגם שבאו בו עניינים מגוונים ומתחלפים - קצת בקיצור ובתמצית, ע"כ הרוצה להפיק תועלת מהספר יראה שלא ילמוד בו הרבה בפעם אחת, אלא מעט מעט בכל פעם. וע"ז והדומה לו נאמר, (משלי כ"ה) אכל דבש הרבות לא טוב, שמצד אחד קל לעסוק בו הרבה, שהעניינים קלים ומושכים הקריאה, אבל ע"כ נדמה אל הקורא שהעניינים חוזרים על עצמם, ולא יבחין בהבדלים שבין סוגיא לסוגיא, וזו הרי כל עיקר מטרת הקונטרס, להדגיש - דאע"ג דזו תפילה וזו תפילה, - לשונות שונות ומתחלפות יש. אבל כאשר יקרא בכל פעם מעט - יוכל להפיק תועלת מכל סוגיא וסוגיא, ולהוסיף עליה מעצמו כהנה וכהנה, וכדכתיב (משלי א') ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבלות יקנה.

הקדמה

קונטרס זה בענין התפילה, אין עיקר מטרתו לעורר הלבבות להתרגשות בתפילה ולהציע דרכים לזכות הלב בכוונה טהורה, אלא בעיקר להציע ולהראות את המגוון של סוגי הרגשי התפילה השונים, והיאך חלוקים הם זה מזה. הקונטרס מיוסד על דברי חז"ל במדרשים, הובאו ברש"י ריש ואתחנן, שעשר לשונות יש לתפילה, (ובילקוט ואתחנן הגירסא שלש עשרה לשונות), ויסוד גדול מבואר כאן בענין התפילה, דכמו דהתורה, יש בה כמה מסכתות וסוגיות שונות, ואין די לו לאדם הרוצה להחכים שיקבע למודו ועסקו במסכת אחת ויעמול בה כל חייו. אלא צריך הוא שישתדל להקיף כל המסכתות וכל הסוגיות וידעם ויבינם כולם על בורים כפי כחו, וכמו שנפסק בשו"ע יו"ד רמ"ג ס"ב, דת"ח הוא מי שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו. כן הוא הדבר בתפילה, דיש בה כמה וכמה מסכתות וסוגיות, ומלבד מה שצריך האדם לתת את לבו שתפילתו תהא בכוונה וכהלכתה, יש תוספת שלימות במה שיעסוק האדם גם בדרכי התפילה השונות.

ויסוד זה מתבאר יותר, ממה דנקטו חז"ל עשר לשונות הן בתפילה, וידוע שעשר הוא מספר המורה על השלימות בכל מקום, (וגם מספר שלש עשרה מורה על ענין שלימות הגמור, עיין קונטרס ברכות בחשבון מה שנתבאר שם בזה בע"ה), אבזה דכולהו עשרה מאמרות שבהן נברא העולם, ועשרת הדברות שהם כלל כל התורה. וכאן, שמצאנו בתפילה עשר לשונות, מבואר בזה, שלתפילה יש היקף ושלימות לעצמה. ונפק"מ גדולה לנו מזה, דכמו שבתורה, מי שירצה לדעת

ההלכה בענין מסויים, וישים עיונו במסכת אחת ביגיעה עצומה למצוא את ההכרעה בדיון זה, אפילו יעמול כל ימיו כדרכה של תורה לא ימצא מבוקשו אם הלכה זו נמצאת במסכת אחרת. היינו, אין די במה שיעמול ויתעמק, אלא צריך הוא גם להיקף ובקיאיות. כן הוא הדבר בעבודת התפילה, מאחר שגילו לנו חז"ל שעשר לשונות נאמרו בתפילה, כאשר יש ענין נחוץ שצריך להתפלל עליו, יתכן שאפילו אם יתפלל האדם על כך ברגש עמוק ובכוונה עצומה, אם סוד המענה מן השמים על ענין זה תלוי דוקא בסוג מסויים של תפילה, לא ישיג את מבוקשו אלא רק ע"י אותו סוג תפילה דוקא.

דוגמא לדבר, הנה אמרו בגמ' (ברכות ל"ב), וכן נפסק להלכה, לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, ועל יסוד זה נתקנו שלש ברכות ראשונות שהן סידור שבחו של מקום, ואח"כ האמצעיות שהן הבקשות. והנה רואים אנו פעמים רבות, כאשר יש לפלוני חולה בתוך ביתו, כאשר מתפלל שמו"ע ומגיע למילים "ורופא חולים" שבברכה השניה, מתאמץ הוא בכוונה נוראה ולבו זועק בקרבו - אנא השם רפא נא לחולה. ובאמת שאין כאן מקומה של צורה זו של תפילה כלל. דהתפילה שכאן אינה זעקה, שמקומה בברכת רפאנו, אלא היא רינה וסידור שבחו של הקב"ה, שהיא צורת תפילה לעצמה. ויתכן שבמקרים מסויימים צורה זאת של תפילה היא דוקא הנצרכת - היינו להתפלל מתוך הכרה שהקב"ה מרבה לרפא כל בשר, ולהתלהב בשירה ושמחה עד כמה מרבה הקב"ה לרפא חולי עמו, ויציע ויתחנן במחשבתו לפני הקב"ה מתוך שמחה ובטחון שודאי בחסד הזה האין סופי של רופא חולים יכלל גם החולה אשר בתוך ביתו, אולי תפילה זו היא שחסרה ומעכבת כדי לפתוח לו שערי שמים ושפע הרפואה.

וא"כ דומה הדבר למי שיעמול ביגיעה עצומה במסכת בבא קמא לברר ספק נחוץ בהלכות שבת, שאע"פ שנקרא עוסק בתורה ושכרו שלם מן השמים, לא יעלה בידו לברר את ספיקו, ולא עליו נאמר יגעת ולא מצאת אל תאמין. כן הוא הדבר בענין התפילה כמו שנתבאר. והביא השל"ה בהקדמה דברי חז"ל, מפני מה ישראל מתפללים ואינם נענים מפני שאינם יודעים להתפלל בשם שנאמר (תהילים צ"א) אשגבחו כי ידע שמי יקראני ואענהו, (ובמדרש תהילים שם

הגירסא, ע"י שאינן יודעין בשם המפורש), ואע"פ דשם איירי בענין כוונות פנימיות ועמוקות יותר בתפילה, אבל בפשטות לכאורה מבואר היסוד הזה, שצריך להתפלל על כל בקשה ע"פ הדרך ולשון התפילה המיוחדים לאותה בקשה כפי ענינה, ובזה תלוי מענה התפילה.

א"כ, כמו שבתלמוד תורה, בכדי להוציא הלכה לאור צריך שני ענינים, להשתמש בידיעות ובקיאות בכל חלקי התורה, וכן חידוד השכל ולישא וליתן במלחמתה של תורה להתעמק ולחדש ולעקור הרים בפלפולו כדי להגיע להלכה ברורה לאמיתה של תורה, כן הוא בעבודת התפילה שצריך לשנים אלה, להשתדל לכלול כוונה גדולה והבנה עמוקה בתפילתו, ועוד להשתמש בגווני התפילה הרבים והשונים, בכדי שהתפילה תהא הלכה למעשה בכל מצב ובכל עת.

וזו הכוונה העיקרית בקונטרס זה לברר שינויי גווני התפילה המבוארים בדברי חז"ל הנז'. וודאי שכאן נשאלת השאלה, וכי ראוי אני לבאר דברים העומדים ברומו של עולם, גם מחסרון המושג וגם מחסרון הבקיאות בספרים המבארים סוגיות אלו, ובשלמא חידושי תורה, יש לו לכל אחד חלקו המיוחד לו בתורה, וגם אם אין החידושים כ"כ מעולים, מ"מ הקב"ה שש ושמח בפטוטי אורייתא, אבל לתפילה שהיא עבודה שבלב, צריך לב, וכי יכול אני לומר זכיתי לבי, וכ"ש לעומת ספרי מוסר ועבודה שנתחברו ע"י בעלי עבודה שתוכם רצוף אהבה ורשפי אש בעבודת התפילה, ובמה אבוא כיהודה ועוד לקרא ולהוסיף על דבריהם.

אבל באמת אין הדבר כן, שהספרים בפלפולי אורייתא ממחברים בני זמנינו, אין תועלתם נגמרת בזה שהקב"ה שש בפטוטי אורייתא, אלא עיקר תועלתם היא מפני מה דאמרו חז"ל (ר"ה דף כ"ה) אין לך אלא שופט שבימיו, ואין זה רק יסוד בפסיקת הלכה שהתורה נמסרה לחכמים של כל דור ודור, אלא דעצם הבנת התורה מוכרחת היא שתהא דוקא ע"י חכמי אותו הדור. והסיבה לכך מגזירת הכתוב, ועל מנת כן ניתנה תורה לישראל, וגם מפני ירידת הדורות שצריכים אנו לרב חקרוב להבנת צורת המחשבה של דור זה דוקא. פוק חזי כמה

נפלאים הם דברי רבותינו ראשי הישיבות ז"ל תלמידי רבינו חיים הלוי זלח"ה, ואפילו הכי האם נוכל לומר שהדברים באמת יפים ומעולים יותר מדברי גדולי האחרונים מפרשי הש"ס הקדמונים כגון הפני יהושע או החמדת שלמה, אלא אדרבא מפני קטנות ההשגה, נופת צוף דברי האחרונים סתום וחתום לנו, ע"כ שלח לנו הקב"ה עירין קדישין מן שמיא, לפתוח גם לנו שערים ע"י רבותינו שקרובים יותר לנו בדרכי הסברה ותואמים דבריהם לנו במיוחד. משל לתינוק שאינו יכול לאכול מאכלים בריאים וטובים עד שטוחנים מרככים וממתיקים לו אותם כדי שיוכל לאוכלם. וגם בדורינו אנו היום חוברים בס"ד ספרים יפים ומתוקים ע"י מחברים בני זמנינו שליט"א שיש בהם תועלת גדולה לתלמידי החכמים של היום, וזה מפני שהמחברים הם בני דורינו ודבריהם מיוחדים לענין הדור.

ואם בחכמת התורה שאינה משתנה נאמר שמ"מ לכל דור יש את התפיסה המיוחדת לו, כ"ש בתפילה שהיא עבודה שבלב, והלבבות משתנים שינוי של ממש, וודאי שתועלת גדולה תצא דוקא אם בני זמנינו ילבנו סוגיות אלו, ויותר אם חובר ע"י אחד מן השורה מהאברכים דהיום, ימצאו החברים בדבריו תועלת, באשר הוא מרגיש את כאבי הלב וצרות הזמן שמשתנים שינוי גדול מדור לדור ומעת לעת. אמנם ודאי דון מיניה מהלימוד, דכמו הקדמונים, שהם יסודי התורה ועמודי עולם לכל דור ודור, א"א דהמחברים האחרונים יתפסו מקומם, כן פשיטא שספרי העבודה של גדולי הדורות הם יסוד חיינו ובלעדיהם לא יפתח הלב, ועיקר העיון צריך שיהא בספרי גדולי הדורות דוקא.

בעיקר הרעיון, לבסס את הקונטרס על עשר לשונות שבתפילה, הלכתי בזה בעקבי צאן, והוא הרב הקדוש בעמ"ח באר מים חיים זיע"א, שכתב ספר שער התפילה, והפרקים סדורים בו ע"פ עשר לשונות התפילה, ומזה התעוררתי דהיה ראוי לכתוב ביאור על לשונות התפילה, שהוא זי"ע כתב דרושים ארוכים ונפלאים, ומקום הניח לבעלי הפשט לבאר הדברים לפשטותם.

העשר לשונות של תפילה מובאות במדרשים בגירסאות שונות, וגם בזה

שערים הקדמה בתפלה ה

תמכתי על יסודות ספר שער התפילה וכתבתי סדר לשונות התפילה בתחילה כפי הגירסא בדברים רבה, שעל פיהם ראה הגה"ק בעל שער התפילה לסדר ספרו הקדוש, והם שועה, צעקה, נאקה, רנה, פגיעה, ביצור, קריאה, ניפול, פילול, ותחנונים, ועשיתי שינוי אחד לצורך הבנת קונטרס זה שהקדמתי ביצור לפני שועה, ואח"כ השלמתי עוד שלשה שערים עפ"י גירסת הילקוט ששלש עשרה לשונות הן, ונוספו עליהן עתירה, עמידה, וחילוי.

שם הקונטרס, בחרתי שם דומה לספר שער התפילה העוסק בלשונות התפילה, ה"ה שערים בתפלה, וגם שמרומז בגימטריא, שערים בתפלה עם שתי התיבות, שמי, ושמות הורי גדולי תורה ויראה שליט"א, שמשון דוד בן חיים אברהם וחיה לאה, שכל אשר לי הוא שלהם ומחם, יאריך ה' את ימיהם בנעימים מתוך נחת ושמחה, וירו רוב נחת מצאצאיהם וצאצאי צאצאיהם, כמו כן אזכיר בהכרת טובה וברכת אושר ונחת, את מורי חמי הגאון הגדול רבי מרדכי לייב מן שליט"א ראש ישיבת בית הלל, אשר גם לו הזכות בכל אשר לי, ולהבדיל בין חיים לחיים את חמותי ע"ה הרבנית מרים ע"ה אשר היתה יחידה במינה באהבת התורה ויראת שמים, ורק בגללם הגעתי עד הלום.

עוד אזכיר לטובה את ידידי האברך היקר והחשוב ר' יורם והב שליט"א, אשר עוזר לי בניסוח וסגנון ותיקון טעויות בכל אשר אני כותב, ובלעדיו לא יכולתי להוציא שום דבר כתוב לאור עולם, ישלם ה' פעלו, ויזכה לרוב ברכה והצלחה ונחת עד עולם.

ועכשיו במהדורה שניה זו, הצטרף אליו לעזרני הרב היקר והחשוב ר' נתנאל לדרר שליט"א, ועבר ברוב ענותנותו על כל הקונטרס והוסיף תיקונים רבים והעיר הערות מאירות, וכן עוד תלמידי חכמים מופלגים העירו הערותיהם, ישלם ה' פעלם, ויזכו לרוב ברכה והצלחה עד עולם.

והנה הבאתי בקונטרס קצת יסודות וחידושים שלא כתבתי להם מקורות ולא את שם אומרם, וודאי ישאל הקורא, מבטן מי יצאו הדברים, אם ממחברים קדמונים וגדולי ישראל נקבל, ואם של כותב זה יש לדון ולחלוק. ואני מתנצל

על שלא יכולתי לכתוב מקורות, וזה מכמה סיבות, ובעיקר מפני שהרבה דברים שמעתי מרבותי או ראיתי בספרים ואיני זוכר היכן, והדברים מפוזרים ומלוקטים ואיני יודע מקורם. גם יש ששמעתי דברים קצרים והארכתי לבארם, ואיך אכתוב שם אומרם אם שיניתי את הדברים כפי הבנתי, וידוע מה שאמר החת"ס לתלמידיו, אני מרשה לכם לומר חידושים שלי בשמכם, רק אל תאמרו את חידושכם בשמי. אמנם ידע הקורא שיש הרבה דברים שהם חידושים שלי שלא שמעתיים או ראיתים להדיא, וגם ששמעתי אבל כתבתי את אופן הבנתי, וא"כ הדברים צריכים בדיקה, ואין זה כספרים של דורות לפנינו שרגיל אצל שלומי אמוני ישראל לקבל דבר הכתוב ומודפס כאמת גמורה, אלא כל מי שירצה לעמוד על אמיתותן של דברים צריך לברר זאת בספרים המדברים בסוגיות אלו, וכל מטרת החיבור היא רק לעורר על הנקודות. יחד עם זה איני מתפאר באיצטלא שאינה שלי ולא הולמת אותי, ואם יהא כאן דרוש או יסוד יפה הוא ודאי ממה ששמעתי או ראיתי, ואם יש טעות היא מההוספות שלי, והקב"ה ידון אותנו לכף זכות, וינחנו על דרך היושר והאמת.

עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן, שועה, צעקה,
נאקה, רנה, פגיעה, ביצור, קריאה, ניפול, ופילול,
ותחנונים.

(מדרש רבה ואתחנן)

שלוש עשרה לשונות נקרא תפלה, זעקה, שועה, נאקה,
בצור, [קריאה כצל], רנה, פגיעה, נפול, פלול, עתירה,
עמידה, חלוי, חנון. זעקה מנין, שנאמר "ידי בימים
הרבים ההם וימת מלך מצרים וכו' ויזעקו", (שמות ב'). שועה
מנין, שנאמר "ותעל שועתם" (שם). נאקה מנין, שנאמר
"וישמע אלקים את נאקתם" (שם). נקראת בצור וקריאה,
שנאמר "בצר לי אקרא ה'" (תהילים י"ח). נקראת רנה ופגיעה,
שנאמר "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם
רנה ותפלה ואל תפגע בך" (ירמיהו ז'). נקראת נפול, שנאמר
"ואתנפל" (דברים ט'). ונקראת פלול, שנאמר "ואתפלל אל
ה'" (שם). (במדרש דברים, פלול שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל
ותהלים קיז) נקראת עתירה, שנאמר "ויעתר יצחק" (בראשית
כ"ח). נקראת עמידה, שנאמר "ויעמד פינחס ויפלל" (תהילים
קי). נקראת חלוי, שנאמר "ויחל משה" (שמות ל"ב). נקראת
תחנונה, שנאמר "ואתחנן" (דברים נ').

(ילקום שפעוני ואתחנן)

פרקי פתיחה

א.

יסוד ההצלחה ועמוד העבודה הוא לדעת שהתפילה היא מן היסודות שהכל עומד עליהם. כמו שלימוד התורה הוא עמוד העולם שהכל עומד עליו, כמו כן התפילה היא עמוד בבנין האדם והעולם, ואבר שהנשמה תלויה בו. הן במערכת עבודת ה', והן בהצלחת האדם בכל עניני חייו, הרוחניים והגשמיים - הכל עובר דרך עבודת התפילה, וא"א להשיג את צרכינו בחיים בלעדיה.

אמרו חז"ל (נדה דף ע"ו) מה יעשה אדם ויחכם... ויעשיר... ויהא לו בנים זכרים... יבקש רחמים ממי שהחכמה והעושר והבנים שלו, ובלי זה לא סגיא. וכ"ש בעת צרה צריכים אנו לתפוס אומנות אבותינו לצעוק על כל צרה שלא תבוא, שהצעקות הן המצילות אותנו מכל המקרים הרעים, ובלעדם לא היתה לנו ח"ו תקומה עלי אדמות. וזה לשון רבנו הרמח"ל בדרך ה', ענין התפילה הוא כי מן הסדרים שסדרה החכמה העליונה הוא שלהיות הנבראים מקבלים שפע ממנו יתב' צריך שיתעוררו הם אליו ויתקרבו לו ויבקשו פניו, וכפי התעוררותם לו כן ימשך אליהם שפע, ואם לא יתעוררו לא ימשך להם.

ביאור הדבר, שתי דרכים יש ביסוד התפילה להשגת מענה מן השמים. ראשית מה שרגיל בהבנתנו, כאשר צריך האדם לאיזה ענין, אבל מכח מעשיו וזכויותיו אינו זכאי לכך, ע"י התפילה שפיר יוכל להפיק רצון מה' ולהשיג מבוקשו. אבל יש בתפילה יסוד נוסף, והוא מה שרגיל בספרי הקדמונים, שהתפילה היא השער והדלת לאוצרות שמים, פירוש הדבר דגם אם זכאי האדם

עיי מעשיו או דרכי חסדו יתב' לאיזו ברכה או ישועה, והטוב ההוא עומד מוכן בשבילו, לא יבוא לו הטוב ההוא אלא עיי תפילה, שכך הוא ענין התפילה שהיא השער שהכל עובר דרכו, ובלי שיעבור דרך שער התפילה לא יצא שום דבר לפועל.

ולמדו בעלי עבודה יסוד זה מפרשת בראשית, דכתיב, וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה. ומפרש רש"י, כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם, וכל עשב השדה עדיין לא צמח, ובשלישי שכתוב ותוצא לא יצא, אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום הששי, ולמה, כי לא המטיר, ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים. (והוא דברי חז"ל בחולין דף ס' ע"ש שמסיים, מלמד שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים).

מבואר כאן יסוד בכל המציאות, שאין ניתן דבר בלא תפילה, וכך הוחקק במציאות העולם מששת ימי בראשית, שיעמוד הכל על פתח הקרקע, ולא יינתן כלום, לא הישג בגשמיות ולא הישג ברוחניות, עד שיבא האדם ויוציא מפתח הקרקע על ידי תפילתו, שמ"מ צריך הכל לעבור דרך שער התפילה, ואם לא יפתחו השערים לא יועיל מה שהדברים מוכנים ומיועדים לנו, ולכן התפילה, שהיא היא שערי שמים, היא המעכבת לכל ברכה וטובה.

וכן כתיב אצל יצחק ויעתר לו ה', דאע"פ שכבר הובטח לאברהם אבינו על המשך הדורות, לא היו באים לעולם בלא תפילה, ורק עיי תפילותיו של יצחק נעתר לו ה'. וכן גאולת מצרים אשר הובטחו עליה, ונשבע ה' על כך לאבות, ואעפ"כ נאמר וישמע אלקים את נאקתם, ובלא תפילה לא היו נגאלים, וכן בהרבה מקומות בתורה מבואר שכל מה שקבלו האבות וכל הדורות היה רק על ידי תפילה.

והנה מובא בשם מהר"י ז"ל שבדורות הראשונים של חכמי הגמ' היתה תורתם קבע ובה עיקר עבודתם, ועתה בעקבתא דמשיחא עיקר העבודה היא

התפילה. והנה פשוט הוא דאין הכוונה שנשתנה הענין של תלמוד תורה כנגד כולם, דודאי גם עכשיו דבר אחד מן התורה שווה יותר מכל המצות כולם ומכל התפילות כולם, כמו שהביא נפש החיים מדברי חז"ל באורך, אלא ביאורם של דברים הוא כדוגמת ראש השנה, שודאי דף גמרא שלומדים באותו יום, חשוב הוא יותר מתקיעת שופר של אותו היום, וכדתנן ותלמוד תורה כנגד כולם, אבל עדיין באמת עיקר עבודת היום היא תקיעת שופר דוקא, ומי שיזלזל בקיום מצותו ויתפוס רק את לימוד הגמ', גם תורה אין לו, שכן דוקא מצות שופר היא העבודה המיוחדת ביום זה, ועיקר קביעות האדם צריכה שתהא על זה הענין - דזה הוא עיקרו של יום.

כן הוא בדורות שלנו בענין התפילה, שאע"פ שצריך לעשות את התורה קבע, וכל עסק אחר עראי הוא לעומתה, שעיקר התעלות האדם היא רק ע"י יגיעתו בתורה, מ"מ חשיבות מיוחדת יש לעבודת התפילה בדורותינו, ולכן צריך להשתדל בה ולרדוף אחריה, ולתת לה חשיבות מיוחדת, מפני שהיא הנקודה המיוחדת לימינו אלו.

ולהבין קצת השייכות המיוחדת שיש לדרא דעקבתא דמשיחא לתפילה, יש לבאר עם הנוכח, שהדורות האחרונים מיוחדים בזה שהם המעבר והשער בין עוה"ז לימות המשיח, וכאשר יצטרפו כל הלימוד תורה והמעשים טובים והזכויות וכל היסורים ומסירות הנפש של כל הדורות יחד, על ידי כח כולם תבוא הגאולה. אבל אפילו אם יהא הכל מוכן לגאולה, אם לא יפתח השער לא יוכלו הדברים לבוא לתכליתם, ולכן כתיב (ירמיהו ל"א), בבכי יבואו ובתחנונים אובילים, ודרשו חז"ל שאין הגליות חוזרות אלא ע"י תפילה, שסוף סוף כל דבר מגיע רק ע"י תפילה.

ומתבארים דברי חז"ל בנדה, מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, מאי קמ"ל (פ"י רש"י, למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי), דהא בלא הא לא סגי.

מה יעשה אדם ויתעשר ישא ויתן באמונה, הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב, מאי קמ"ל, דהא בלא הא לא סגי, מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים וכו' הא בלא הא לא סגי, עיין שם. הרי דשלש מתנות גדולות, שהן חכמה עושר ובנים, יש דרך בקדושה להשיג כל אחת מהן, ומ"מ הרבה השתדלו בדרך זו ולא זכו, משום שהדברים מתעכבים מפני חסרון התפילה, דתפילה היא המכה בפטיש להשגת כל הברכות כולם.

א"כ מה מאד נחוץ ללמוד את סדרי ודרכי התפילה, ולהשקיע עמל ויגיעה להשתלם בנתיבותיה, שהיא הגמר מלאכה לכל ההשגות ששיג האדם בחייו. שיתכן שיעמול וישתלם כדי לזכות לכל המתנות ברוחניות וגשמיות, והן יתעכבו מפני חסרון התפילה. ומי יודע כמה מתנות טובות מהשי"ת צבורים ועומדים לנו בפתח שערי שמים ומחכים לפתיחת השערים ע"י מפתח התפילה. אמנם האדם המרבה בתפילה, כל המתנות מזומנות ומצויות לו, ונפתחים השערים, ויחולו כל הברכות כולם על ראשו.

ב.

מן היסודות להצלחה בעבודת התפילה הוא להשתדל בה בדרך גדלות ועליה, היינו להשתדל לעלות ולהתקדם בה בהדרגה שלב אחר שלב. בעמל התורה פשוט הוא שהמטרה היא לעלות מדרגה אחר מדרגה, וזה כל עיקר עבודתינו, שהרי מי שלמד כמה שנים, ולבסוף מוצא את עצמו באותה מדרגה בהבנה, בעמקות ובידיעת התורה כמו בעת שנכנס, לכשלון יחשב בעיני עצמו ובעיני חביריו. כן הדבר בתפילה, גם בה צריך לעלות ולהתקדם ולגדול מיום ליום, מזמן לזמן, ומשנה לשנה. וצריך להיות שאינה דומה תפילת בחור בשיעור א' שמתפלל כמו צעיר מתחיל, לתפילת בחור בשיעור ב', שהמתקדם יותר, יחד עם הבנתו הנוספת בסוגיות הגמ', כן בסוגית התפילה תפיסתו ועבודתו צריכים שיהיו במעלה אחרת לגמרי, וכ"ש בחור בשיעור ג' שכבר אומר חבורה מזמן לזמן ומחדש חידושי תורה, צריך שתהא תפילתו עם הבנה אחרת וחשק אחר, ושתתחיל להתנוצץ בקרבו אש התשוקה להתקרב להקב"ה ביתר שאת, וכך

משנה לשנה ילך ויגדל בתורה ותפילה. כך היה צריך להיות. אבל בימינו - כמה עלוב המצב שבחור הנכנס לשיעור ראשון בישיבה ויוצא אחר כמה שנים של התגדלות בלימוד תלמיד חכם מעולה, ולעומת זה בתפילה יוצא הוא כמו ביום שנכנס - ולואי לא גרוע מזה. וכל כך למה, מפני שאין עושים עסק וענין מעבודת התפילה, ולא רואים צורך לעלות ולהתגדל בה, ודי לנו אם עבר זמן התפילה באמירת המילים גרידא. ובאמת איך אפשר לבנות בנינים ולעלות מדרגות אם לא נשים לב לזה ולא נרגיש את חשיבות הדבר.

והדבר רמוז בפסוק דכתיב בנבוכדנאצר (מלכים ב' כ"ה), וישורוף את בית ה' וכי' ואת כל בית גדול שרף באש, ופרשו חז"ל (מגילה כ"ז) רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר מקום שמגדלין בו תורה, וחד אמר מקום שמגדלין בו תפילה. הרי דכמו שבית המדרש הוא מקום להתגדל בו בתורה, כן בית התפילה הוא מקום להתגדל בו בתפילה. וכבר אמרו חז"ל על התפילה (ברכות דף ו'), דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלין בהן זו תפילה, והנה ודאי שא"א לו לאדם שיגיע לרומו של עולם מבלי שישתמש בסולם המוביל לשם, והעומד יום יום ליד הסולם ועושה הקפות סביבו, ומפעם לפעם אפילו מסתכל למעלה בגעגועים, אם לא יתגבר ויריס עצמו לעלות שלב אחר שלב, יעברו שנים של הקפות וסיבובים עד שיזדקן - והוא למטה בארץ.

ג.

ישנה נקודה חשובה שהרבה טועים בה. רבים חושבים שהעליה בתפילה היא בעיקר על ידי עליה בגדלות האדם, טהרת הלב, קדושה, וקירוב אל הקב"ה, אבל האמת היא דודאי כאשר מתעסקין במדרגות גבוהות ורמות, אלה המה יסודות המעכבים לגדלות אמיתית, אבל כאשר אנן בערכינו עוסקים בעליה בתפילה, הכונה היא לקנות אומנות התפילה, וקניית אומנות התפילה היא רק על ידי הקדשת זמן והתמדה, הרגל ועבודה קשה ומעשית. כמו בלימוד התורה, דאע"פ דמדרגות התורה המה מדרגות של עליונות אמיתית, אבל הדרך לעלות בסולם העליה בתורה לערכינו היא בעיקר על ידי עמל ויגיעה, בלימוד הרבה דפי

גמרא, שמיעת הרבה סברות ישרות, שלילת סברות עקומות, עד שקונים דרכי הלימוד ומתרגלים בדרכי הסברא של הגמרא והראשונים, וכמו כל אומנות שנקנית על ידי נסיון והרגל והדרכה ישרה של מומחים, כן הוא בתורה - וכן הוא בתפילה, וצריך לעמול קשות בזמנים רבים עד שדרכי התפילה חודרים לכוחות האדם ונעשים פשוטים אצלו וחלק ממנו.

עיקר התפילה - שהוא להרגיש שעומד לפני הקב"ה במציאות ולהרגיש קירבתו, ושמציאותו וקירבתו יתב' הם מציאות ממשית לא פחות מכל מציאות פשוטה המוכרת לנו - צריך לזה הרגל רב עד שנעשה ונהיה חלק מתחושתו הטבעית, וכן שאר הרגלי הנפש היסודיים בתפילה המבוארים במסיי, וז"ל בפייט, והנה שלשה דברים צריך שישתכל האדם ויתבונן היטב כדי שיגיע אל זאת היראה, האחד - שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אע"פ שאין עינו של אדם רואהו, ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמתי, יען אין החוש עוזר לזה כלל, אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתב', ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתב' שמו מאזין לו ומקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו. ואחר שיקבע זה בדעתו, צריך שיתבונן על רוממותו יתברך, אשר הוא מרומם ונשגב על כל ברכה ותהלה, על כל מיני שלמות שתוכל מחשבתנו לדמות ולהבין. ועוד צריך שיתבונן על שפלות האדם ופחיתותו, לפי חומריותו וגסותו, כל שכן לפי החטאים שחטא מעודו, כי על כל אלה אי אפשר שלא יחרד לבו ולא ירעש בעודו מדבר דבריו לפניו יתברך ומזכיר בשמו ומשתדל להרצות לו עיי"ש.

להשיג כל זה, יותר ממה שצריך להתעמק ולהתלהב בטוהרת הלב, צריך להתרגל בדברים אלו ולחשוב בהם ולהזכר פעם אחר פעם - עד שחושיו יתרגלו שברגע שנגש לתפילה הרי הוא במציאות עומד לפני השייט, פשוטו כמשמעו ממש.

וכן כמו בלימוד התורה קורה הרבה שידיעה פשוטה שמתוספת לו, פותחת

לו שערי הבנה בהרבה סוגיות, כן הוא בתפילה, ולכן צריך להשתדל לקנות בקיאות בפרטי דרכי עבודת התפילה, שידיעה קלה יכולה להקנות לו מספר רב של תפילות טובות.

דוגמא לכך, ידוע מכתבי האר"י ז"ל, דענין חזרת השי"ץ יש בה מעלה עצומה על תפילת הלחש, ויש הבדל בין שני חלקי תפילה אלו מדרגות בלי שיעור וערך, ועל זה רמזו חז"ל (ברכות ל"ב) התפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, ומפרש הגר"א דהיינו חזרת השי"ץ, דבה תלויה ענית התפילה. ועל זה נאמר הן א-ל כביר לא ימאס, ודרשו חז"ל (ברכות דף ח') אין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים, דחזרת השי"ץ במהותה היא תפילה של ציבור. רמז לכל זה הוא מה שתפילת עמידה חובה שתהא בלחש, וחזרת השי"ץ בקול רם. שתפילת הלחש לרוב יוקרתה היא כאדם המחביא יהלום יקר שלא יחטפוהו ליסטים ממנו, משא"כ חזרת השי"ץ, דרגתה היא כ"כ עליונה שאין שם מגע לליסטים וכוחות הרעים כלל, שכבר עומד הוא בדביקות כל כך להמלך, עד שאין כאן יותר שום סכנה מכוחות זרים, ואין כאן שום חשש שיחטפו את התפילות הנוראות ההן. והנה רבים מאתנו, שלא ידועה להם זאת הידיעה, חזרת השי"ץ היא אצלם לכתחילה זמן המיועד לעיין באיזה ספר או סתם זמן מבוזבז, ואפשר שיעבורו שבעים שנה מבלי שיכוון בחזרת השי"ץ אפילו פעם אחת, ואפילו אם שומע את הברכות ועונה אמן, זה בלא התרגשות מיוחדת מענין הבקשות והשבחים הנאמרים כאן, וכל זה פשוט מחוסר ידיעה וחוסר חינוך והרגל בפרטי מהלכי התפילה וסגולותיה.

משל למי שקנה מכונית ונוסע בה כל ימיו בהילוך ראשון, כיון שמעולם לא לימדו אותו שיש עוד הילוכים וישנה אפשרות להגדיל את המהירות ולהפיק מהמכונית כוחות גדולים יותר, ונדמה לו שזו באמת תכלית כוחה של המכונית לנסוע בה במהירות של עשרים קילומטר בשעה, ואדרבא רואה בזה כח עצום ומהירות נוראה שהרי זה הרבה יותר מהר מהליכת אדם, ופעמים מתאמץ מאד ומגיע עד ארבעים קילומטר לשעה, ורואה בזה ממש הישג עצום, אבל באמת הרואה יבין שכוחותיה האמיתיים והנפלאים של המכונית סתומים וחתומים

בפניו. וכל זה מפני חסרון ידיעה קלה, שבקלות היה יכול ללמוד על מגוון האפשרויות והכוחות שבידו, ולהוסיף כח ועוצמה פי כמה.

ד.

העצה העיקרית איך לעלות במדרגות התפילה ולהשיג בה הכוונה הראויה היא לקבוע זמנים לעבודת התפילה מחוץ לזמני התפילה עצמם. בזמן התפילה צריך להתפלל היטב, שזה עצמו צריך יגיעה ועבודה רבה, ואין זה הזמן להוסיף כח וכשרון וטהרת הלב בתפילה, את זה צריך לעשות בזמן אחר ע"י לימוד בספרים המעוררים לנקיות הלב בתפילה והבנת עניינה.

והנה מצינו אצל אברהם אבינו (רש"י בראשית י"ח כ"ג) שישנה תפילה שהיא כמו מלחמה, ובמלחמה הרי פשוט לכל שעיקר ההצלחה תלויה בהכנה הקודמת לה, ולא יתכן לגשת למלחמה ורק אז בשעת מעשה לתכנן את אופני הלחימה ולחדד החרבות, שהרי בין כך ובין כך יתגבר האויב. וכן הוא בתפילה, אם ישתדל רק בשעת מעשה לעורר את הלב ולהתפלל כראוי, בין כך ובין כך המחשבה משוטטת והתפילה אינה כדבעי, ונמצא הפסיד תפילתו.

והעצה בזה היא ללמוד בספרים ובמאמרים המיחדים את הדיבור על התעוררות בכוונת התפילה, לקבוע עתים וזמנים קבועים לזה, וללמוד את המאמרים בחשק ובהתפעלות הנפש, ושלא יהא הפסק זמן גדול בין הלימודים, וכבר כתב בשערי אורה לר' איצליע בלזר זי"ע, שזאת היא כמעט חסיבה העיקרית שלימוד המאמרים המעוררים איננו פועל לפעמים את פעולתו הנדרשת, כיון שיש הפסקות ארוכות בין לימוד ללימוד, וצריך שההתעוררויות תהיינה רצופות וסמוכות זו לזו.

ולימודנו רבותינו בקבלה מהגר"א ז"ל, ומהר"י סלנטר ז"ל, שטוב לחזור על מאמר המעורר כמה פעמים, וכאשר מגיע לאיזה מאמר חז"ל או שאר דברי מוסר אשר ירגיש בנפשו כי יתפעל מזה ויחדור לתוך חדרי לבבו, שיחזור וישנה אותו בהתפעלות כמה וכמה פעמים עד אשר יהיו הדברים חרותים על לוח לבו, ואז גם בלכתו בחוץ ובשכבו על משכבו יצלצל המאמר הזה באזניו כפעמון ולא

ימוש מזכרוננו, ואז כאשר יגש לתפילה יהא כבר מוכן בהתפעלות הנפש לקראת העבודה המוטלת עליו, ותקל עליו מאד הכוונה ויתפלל כראוי.

וצריך להתבונן מאד בדבר זה כאשר באים לדון אם להקדיש עיתים וזמנים להשתלמות בעבודת התפילה, ואם אין בזה משום ביטול זמני לימוד תורה ועבודות אחרות, דאם יכולנו לפטור את עצמינו מעבודת התפילה, ובאנו לדון כמה זמן להקדיש למשימה זו, היה מקום לחקור, אבל אנו הרי בהכרח מקדישים זמנים ארוכים לתפילה. תפילת שחרית, לאברך או בחור ישיבה נמשכת בדרך כלל כשעה, מנחה ומעריב כעשרים וחמש דקות, וכשנצרף לזה את זמני ברכת המזון, יוצא שבסך הכל אנו מקדישים לתפילות בכל יום כשעתיים תמימות, ובשבת ויו"ט שהתפילות ארוכות, כארבע או חמש שעות, ומי שאינו מתכוון כראוי יוצא שרוב השעות הללו עבורו הן כמעט בלי תוכן בלי עליה ובלי נחת. ואע"פ שודאי יוצא ידי חובת תפילה, אבל מבחינת עליה וגדלות הן שעות כמעט מבוזבזות. וא"כ האם לא כדאי להקדיש כל יום כעשרים דקות ועיי"כ להפוך את כל השעות הללו ל"שטייגין" וגדלות בעבודת התפילה.

לכן הרוצה להצליח בענין התפילה צריך להקדיש לזה זמנים מיוחדים, ויעסוק בספרים העוסקים בזה ובמחשבה ובהתבוננות על כל פרטי הסוגיות והתעוררויות שיש בתפילה, כדי שתהא תפילתו מתוך התלהבות, ויקנה בעצמו חשק להנות מיופים של התפילות שהן כ"כ רבות, מגוונות ועמוקות. וכמו בכל דבר יקר שבקדושה צריך השתדלות, ויגעת ומצאת תאמין, וכל ההתחלות קשות, והרגל על כל דבר שלטון, שהופך את כל צורת החיים למעולה וקדושה יותר.

ה.

ואף על זאת עלינו להתבונן, באיזה אופן ערכה לנו התורה את סדר יומנו, דמכל עבודות הבורא, תפילה היא הענין שכל יהודי מקדיש לו בהכרח את הזמן הארוך ביותר, שאם במקרה יעבור על יהודי יום בלי לימוד, כבר יצא בצמצום ידי חובת תלמוד תורה ע"י ק"ש שחרית וערבית, ואע"ג שהוא הפסד עצום, אבל לעברין לא יחשב ולא יצא מן הכלל, אבל יהודי שלא מתפלל שלש פעמים ביום,

עצם יהדותו מעורערת על ידי כך. וזו ראייה ברורה וגילוי גמור שהתפילה היא כמו אויר לנשימה, והיא עבודה שהנשמה תלויה בה יותר מכל עבודה אחרת.

והיסוד בזה, שתפילה נקראת בלשון חז"ל (שבת דף י') חיי שעה כנגד התורה הנקראת חיי עולם, שתפילה היא עצם החיות של האדם בעוה"ז והקשר הטבעי של היהודי עם הקב"ה שהוא מקור החיים. ולכן קודמת תפילה לתורה בחיובה כל יום שעות רבות, ואע"ג שמעלת התורה גדולה ממעלת התפילה, אבל דומה זה למה שאמרה התורה ונשמרתם מאד לנפשתיכם, ששמירת קיום הגוף והחיים הטבעיים קודם לכל דבר, ואע"ג דפשיטא דעבודת הבורא בנשמה מעולה היא על עבודת קיום הגוף, אבל כתיב לא חמתים יחללו י"ה, והכל נדחה כנגד שמירת החיים הטבעיים כתיקונם, וכן הוא הדבר במערכת עבודת הבורא, שהתפילה היא עצם החיים הטבעיים שמקשרת את האדם עם בוראו, ועל כגון דא כתיב (משלי ד' כ"ג) מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים.

ו.

בשעת עסק התפילה, היסוד הראשון להצלחה הוא לתת לה זמן ופנאי כראוי. ובאמת דבר זה הוא הכלל להצלחה בכל ענין שיהיה, שמי שממהר לגמור דבר וזמנו דוחק עליו, אם אין לו זמן או סבלנות לענין שעוסק בו, לא יוכל להצליח בשום פנים ואופן.

בפרק הקודם דברנו על ההתעלות בכשרון לתפילה ובחשתדלות שלא בזמני התפילה, עכשיו איירינן בזמני התפילות עצמם. יש לנו חוסר זמן שהורס לנו את התפילות, וזה מקלקל לפנייהן ולאחריהן. ממהרים מתחילת הברכות עד שמו"ע כדי להספיק להתפלל עם הציבור, ולפעמים אף מדלגים על חלקי תפילה ע"מ להספיק. ואם כבר סוף סוף באים בזמן ומתפללים עם הציבור, אז השי"ץ קובע לנו כמה יארך כל דבר, ואם השי"ץ אץ ממהר לדרכו, מושך הוא אחריו את כל הציבור. את זמן חשמו"ע ואיך להתפלל קובעת לנו הסביבה, אנה"י דאפשר להאריך קצת, אבל ניתן גבול לדבר שלא להראות כמי שמחפש מדרגות. ובסוף התפילה ממהרים לצאת לעסקים דחופים וחוטפים או מדלגים מה שאינו נחשב

חיוב גמור כק"ש או שמו"ע, וסוף דבר אין פנאי באמת לתפילה. הזמן הקצוב קצר והתפילה ארוכה וצריך לדחוס הרבה בזמן מועט, ובדרך כלל אין מנוס מלחתוך מכאן ומכאן.

בנוהג שבעולם, אם תבקר אצל רופא שאינו כל כך מומחה במקצועו, תראה אותו מתחשב בתור הארוך שבחדר ההמתנה וממהר הוא אצל כל אחד לגמור כדי להספיק את כולם, אבל המומחה לא יתחשב בכלום, ויושב הוא עם כל אחד ואחד באריכות ובשלוה כאילו הוא הלקוח היחיד היום, וזהו סימן מובהק למומחה גדול, שכן אי אפשר בשום אופן להגיע להבחנה נכונה כאשר לחוצים בזמן ואין פנאי. וכן הוא גם בתפילה, שדורשת עיון וריכוז, ואם ממהרים ולחוצים והזמן קצוב ומוגדר, אי אפשר בשום אופן לרדת לעומק ההשגה והכוונה הראויה, ולעולם לא תהא זו עבודה של רגיל ומומחה.

ויפה אמר חכם אחד כששאלוהו כמה זמן מן הראוי להאריך בשמונה עשרה, ענה - עד שגומרים. כמה נפלאה הגדרה זו, אחד המאריך ואחד המקצר - אבל שלא ירגיש בשום אופן שזמנו קצוב, אם יש את ליבו - שיאריך בתפילתו, ואם לא - שיקצר, אבל העיקר שלא יהיו לו מפריעים מבחוץ, בין בשעת התפילה ובין לפני התפילה. כלל התפילה ובפרט השמו"ע הוא עולם מלא ציצים ופרחים בכל מיני גוונים, וצריך פשוט זמן לזה, ובלי זמן אי אפשר להתפלל.

ויש כאן גם ענין הנוגע לכבוד שמים. הכבוד הפשוט ביותר שאפשר לתת למישהו - להקדיש לו מעט זמן. ואין עלבון גדול יותר מלומר אין לי פנאי בשבילך. כל אחד מכיר את ההרגשה הזאת, שכאשר מתקבל הוא אצל מישהו ואותו אחד ממהר לסיים איתו מפני התור שבחוץ, כמה דבר זה מעליב, ומיד עולה במחשבתו שמתחילה היה לך שלא לקבלני, ואם יושב אני כבר, לפחות תן לי כמה דקות של סבלנות. וכן הוא בענין התפילה, כשאנו כבר מדברים אל השיי"ת, בעצם אין לנו זמן, אלא ממהרים אנו לגמור את עסקנו בתפילה במהירות, וחוטפים כמה מילים כמו "אני צריך חיים פרנסה רפואה ועוד ועוד שלום וברכה", חולצים התפילין ובורחים, והיכן הדרך ארץ.

ומאחר ובאמת הרבה פעמים לחוצים בזמן, עיקר התקנה לזה היא לבוא יותר מוקדם, אם זמן התפילה הוא למשל בשבע בבוקר, יגיע זמן ניכר לפני כן. ודבר זה עושה שינוי גדול בלי שיעור בכל עסק התפילה כידוע לכל אחד, ואין דבר חשוב כמוהו למי רוצה לעשות עסק מועיל מהתפילה. וכמו בכל דבר שהתחלה היא הקובעת יותר מכל, כך בתפילה כאשר מתחילים בהרגשה שיש פנאי להאריך ולהתענג ולהתפלל בחשק ובכוונה, ימשך כך עד הסוף. אבל כאשר מאחרים, ואפילו דקות ספורות, כבר בהתחלה יש הרגש של מהירות וחיפזון והוא ממשיך לכל אורך התפילה, ולא יוכל בשום אופן להתפלל כרצון לבו.

ההכנה

יסוד הכוונה וזכות הלב בתפילה תלויים בהכנה שלפניה, וכן כתב הרמב"ם וז"ל, כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישוב מעט קודם התפילה כדי לכוין את לבו. וכ"כ בשו"ע סי' צ"ג וז"ל, ישנה שעה אחת קודם שיקום להתפלל כדי שיכוין לבו למקום.

והנה סדר זה דישהה מעט קודם התפילה, אינו דברי מוסר והתעוררות או מילי דחסידותא, אלא הלכה, שהרי הביאה הרמב"ם בלשון כיצד היא הכוונה, וכוונה עצמה היא מן הדברים המעכבים התפילה, ונמצא המאחר לבית הכנסת בשחרית, וחוטף את הטלית והתפילין ומתפלל בריצה ובחיפזון, או במנחה ומעריב הממהר לתפוס את הציבור בשמו"ע, הרי זה נגד ההלכה, וכבר מראש מובטח לו שלא יצליח לכוין, ותפילתו תהא שלא כהוגן.

ומתבאר, שאי אפשר לעמוד ותיכף להתפלל מתוך הענין שעוסק בו ולסמוך על כך שכבר תבוא לו הכוונה במשך התפילה, והאדם שעושה כך מתעלם מדברי חכמים, ואפילו אם יתייגע לכוין לא תעלה בידו, שכבר גילו לנו חכמים שהדרך לכוונה היא רק ע"י שהייה והתבוננות לפני התפילה, וכל אחד לפי ערך תפילתו כך צריך להכנה. חסידים הראשונים מחמת עוצמת טהרת תפילתם היו זקוקים לשעה שלימה, ואנו כל אחד ואחד כפי ערכו, אבל בלא הכנה אפילו אם יתעקש וידרבן לבו לכוין, אולי ימשיך הכוונה לחצי ברכה או כולה, אבל לכוין משך כל

התפילה לא יוכל, שסוף סוף חזקת מרא קמא גוברת ויכבוש הלב לעניינים שמתוכם עמד להתפלל.

ויש בזה עוד הלכות, לא יעמוד להתפלל מתוך שחוק וקלות ראש ולא מתוך מריבה ולא מתוך כעס אלא מתוך דברי תורה ושמחה של מצוה, עיין שם בשו"ע, שכל אלו העניינים כובשים את הלב ומטרידים את המחשבה. והלב הפנוי לתפילה הוא דוקא העסוק בשמחה של מצוה ובדברי תורה, ומי הוא זה שיתעלם מדברי חז"ל ויצליח.

אמנם נראה שיש בזה עומק יותר במה שההכנה מעכבת לתפילה, מלבד ענין פינוי מחשבות הלב לתפילה. דהנה בברכות (דף ל"א) ת"ר אין עומדים להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה, ומפי רש"י, שמחה של מצוה, כגון דברי תנחומין של תורה כגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין וכו', עיין שם, ומש"כ סמוך לגאולת מצרים לכאורה זו ההלכה של סמיכת גאולה לתפילה, ובענין סמיכת גאולה לתפילה מפרש רש"י בברכות (בדף ד' ע"ב) בשם הירושלמי, וז"ל, מי שאינו סומך גאולה לתפילה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג, אלא יהי אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו, עכ"ל.

ומתבאר שע"י ההכנה משיג את הקירבה להקב"ה הצריכה לדבקות בתפילה, שבהכינו עצמו לפני התפילה הקב"ה מתקרב אליו. וא"כ מי שמתפלל בלא ההכנה הרי זה כצועק אל המלך והמלך כבר חלף הלך לו. וכמו שאין אפשרות לדבר עם המלך לפני שיכנס לפלטרין ויעמוד לפניו, שבלא זה רחוק הוא מהמלך ואין המלך שומעו, כך המתפלל בלא ההכנה הוא כמי שעומד וצועק מבחוץ, והיאך תשמע צעקתו.

ומבואר מעתה למה קשה כל כך לכוין בתפילה בלא הכנה, דהמדבר עם

חבירו מקרוב נקל לו להמשיך רצף דיבורו זמן רב, שהרי אין מפריעים בינו ובין חבירו, אבל המדבר עמו מרחוק וביניהם עוד הרבה אנשים מדברים, וכמה קולות עוברים וחותרים את קו דיבורם, ודאי ששיחתם תהא קרעים קרעים. כן הניגש לתפילה בלא ההכנה מוקדמת הוי כעומד מרחוק, ובינו ובין הקב"ה עומדים כל עניני עולמו שלא סילקם לצדדים, והיאך יוכל להמשיך שיחתו וכונתו יותר ממידה מועטת מאד. ומובן מעתה מה שחסידי הראשונים האריכו מאד בהכנה, שההכנה היא הכניסה לפנים, וכל מה שיכנס יותר ויותר בקירוב ולחדרים היותר פנימיים, כן תגדל ערך תפילתו עוד ועוד.

ב.

והיסוד בזה הוא, דתפילה היא כביכול שיחה והידברות קרובה עם השי"ת. והכלל בהידברות בין שנים הוא, שאין הדבר תלוי בצד אחד בלבד, אלא שני הצדדים צריכים לרצות את הקשר הזה. וכן בתפילה, מה יועיל לנו אם נבוא ברצון לדבר אל הקב"ה, מי יאמר שהקב"ה נמצא קרוב לנו ברגע זה שנוכל לדבר אתו, ויתכן אשר בא האדם למקום הפגישה, היינו למקום התפילה, עם רצון עז לשוחח אתו ית' כביכול, אבל אין רצון הקב"ה בכך. ועבודה גדולה לעצמה היא להפיק רצון ממנו ית' שגם מצדו יהא הקירוב וההידברות הזו.

והוא יסוד בכללות ענין הכוונה בתפילה, דהנה כאשר נתבונן נראה שהדבר הוא תמיחה ופליאה, היאך בזמן שרובינו באים להתפלל באמונה כנה שאנו עומדים ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושאים ונותנים עמו, ולפניו אנו מתחננים ומאתו אנו מבקשים, והוא יתברך שמו מאזין לנו ומקשיב לדברנו כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב ושומע אליו, ולמה אי"כ אי אפשר לנו להחזיק רציפות המחשבה אפילו לזמן קצר מאד, והרי אם מדבר עם חבר מאחורי הגדר, ואפילו לא ישתתף חבירו בשיחה, אבל אם רק יודע הוא שיש מאזין לדבריו, יכול לספר על עניניו שעות ארוכות, ואילו כשמדברים עם הקב"ה נפסקת המחשבה באמצע, והוא פלא עצום למתבונן קצת בזה.

אמנם פשר הדבר הוא, דהנה כתב הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג' פרק

נ"א וז"ל, הלא ביארתי לך שזה השכל אשר שפע עלינו מהשם יתעלה, הוא הדבוק אשר בינינו ובינו, והרשות נתונה לך אם תרצה לחזק הדבוק הזה תעשה, ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסקהו תעשה, ולא יתחזק זה הדבוק רק בהשתמשך בו באהבת ה' ושתהיה כונתך אליה כמו שבארנו, וחלשתו תהיה בשומך מחשבתך בדבר זולתו, ודע שאתה ולו היית החכם שבבני אדם באמתת החכמה האלקית, כשתפנה מחשבתך למאכל צריך או לעסק צריך, כבר פסקת הדבוק ההוא אשר בינך ובין הש"י, ואינך עמו אז וכן הוא אינו עמך, כי היחס ההוא אשר בינך ובינו כבר נפסק בפועל בעת ההיא, עכ"ל ע"ש.

ונמצא שעצם המחשבה על הקב"ה היא הקירוב והדבקות וההמצאות עמו יתב' בפועל. וא"כ פשוט הוא שתלוי זה בשני הצדדים ואינו תלוי בנו לבד, שגם אם נרצה להיות עם הקב"ה ולשוחח עמו, אם לא יהא רצונו בכך, והוא יתב' ילך לו ממקום הפגישה, לא נוכל לכוין מחשבתנו בשום אופן שבעולם, שעצם הכוונה היא להיות עמו, ומה תועיל כל השתדלות אם הוא מצדו אינו רוצה להיות עמנו.

ונפלאים דברי הבי"ח בזה על הטור או"ח סי' צ"ח, המתפלל צריך שיכוין לבו שנאמר (תהלים י') תכין לבם תקשיב אזניך, שכתב הבי"ח וז"ל, נראה דהא דאמר סימן לדבר הוא, לפי דקרא משמע דאין ביד האדם לכוין לבו לשמים, שהרי אמר תכין לבם, דמשמע אם תכין לבם אז תקשיב באזנך, כדפירש רש"י, אלמא דביד הקב"ה הוא להכין לבבם שיכוונו בתפילה, ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לכוין את לבו, אפי"ה סימן לדבר הוא שיתעורר האדם ויסכים בדעתו לכוין, כי אז ודאי הקב"ה עוזרו, כי הבא לטהר מסייעין לו מן השמים, עכ"ל, עיין שם שמבאר דבאמת אין הדבר בכח האדם כלל לכוין בתפילתו, וכל כח הכוונה הוא רק בגדר הבא ליטהר מסייעין בידו.

וקשה למה הוא כך, ומאי שנא מבין אדם לחבירו שאפשר לדבר אתו אם רצונו בכך ואין מפריע בעדו. אלא יסודם של דברים הוא משום שהכוונה היא

דביקות במציאות, והדבקות צריכה שתבוא בהסכמת הקב"ה, ואינה תלויה בהאדם גרידא, וממילא בלא רצון השי"ת לא ישיג הכוונה.

נמצא הרוצה לכיין בתפילתו אינו די במה שיכוון מחשבתו למילות התפילה, שכל זה אינו מועיל אם אין חצד השני מוכן להשתתף בשיחה זו, והיא עבודה לעצמה להפיק רצון מה' שיתרצה להמצא לאדם ולהשתתף בדבקות התפילה. ואמנם הובטחנו מהכתוב, כמו שמפרש הב"ח, שאם יתעורר האדם ויפנה לבו ויסכים בדעתו לכיין, כי אז ודאי שהקב"ה עוזרו, כי הבא לטהר מסייעין לו מן השמים.

ומעתה מתבאר יותר עד כמה מעכבת ההכנה לכונת התפילה, דההכנה גורמת שהקב"ה יתקרב אליו, הן ע"י שמקדים ומרצהו בתשבחות וקלוסין, והן ע"י השהייה לפני התפילה והכנת הלב, ואז נקל להתפלל ולא להסיח הדעת, שהצדדים נתקברו זה לזה ויוכל לדבר מקרוב להשי"ת בלא מפריעים.

ונפלאות לשונם של הראשונים, כיצד היא הכוונה, שיפנה לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו עומד לפני השכינה, שבאמת העמידה לפני השכינה תלויה דוקא בזה שמפנה לבו ורואה עצמו כן. וכי הרמח"ל בדרך ה' בענין פסוקי דזמרה, הכונה בהם בכלל, לגלות אור פניו ית' על ידי התהילות שאנו מתהללים בו ומספרים בשבחיו שזה הענין תלאו הבורא ית' במעשה הזה דהיינו בהלול לפניו, והוא ענין הבוחר בשירי זמרה עכ"ל.

ולכן החפץ לכיין כראוי בתפילתו ועמל בזה ומשתדל בעצות להשיגה, ראשית כל יקדים לבוא למקום תפילתו לשהות ולעיין במה שעומד לעשות, וישתדל לפנות לבו מכל עניני העולם כאשר יוכל, ואז תבוא לו ההצלחה באשר מצדו מוכן הוא לתפילה בכוונה, וישיג בעבור זה שיתקרב הקב"ה אליו, ותהא לו סייעתא דשמיא לכיין בכל תפילתו על נכון.

והנה באמת ההלכה של הכנה המבוארת בשו"ע קאי על תפילת שמו"ע, ומקיימים אנו אותה ע"י פסוקי דזמרה וברכות ק"ש, וכן במנחה ע"י אשרי, ובערבית ע"י זכירת גאולת מצרים. ועיקר הזהירות שלא לעבור על החובה

הנדרשת ע"פ ההלכה, וצריך לומר במנחה אשרי כדין, שלא יעמוד תיכף לתפילה בלא ההכנה הסדורה לנו לעיכובא. וכ"ז מצד עיקר הדין, אבל ודאי שכל הברכות והסדר שלפני שמו"ע הם בעצמם תפילות, וצריך הכנה להכנה. ומי שיתרגל לבוא קצת מוקדם ולשהות בעבודת המחשבה וטהרת הלב קודם שיתחיל תפילתו על הסדר מתוך לב פנוי לקדושה, ודאי שימצא כל תפילותיו סדורות לפניו כהלכתן בכוונה ובטהרת המחשבה כדבעי.

ג.

ויש בזה עוד הלכה נוראה שרבים אינם בקיאים בה, איתא בברכות (דף כ"ט) רבי אליעזר אומר העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים, מאי קבע אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפילתו דומה עליו כמשוי, ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים. ונפסקו שתי הלשונות להלכה בשולחן ערוך סי' צ"ח ס"ג וז"ל, יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת, ושלא יראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה, וכתב במ"ב, כמשא, פ"י אע"פ שאומרה בלשון תחנונים, אם אינו מחשב כמו שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך, אלא מתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו אינו נכון, ומאד צריך ליזהר בזה, ומ"מ בדיעבד אפילו לא אמרה בלשון תחנונים לא יחזור ויתפלל, ועיין בבה"ל. ובבה"ל כתב, מה מאד צריך האדם ליזהר בזה, כי יש כמה פוסקים המצריכים לחזור ולהתפלל מחמת זה, הלא המה הבי"ח והא"ר וכן מוכח בהב"י והמאמר מרדכי וכו', עיין שם דמסיק דעכ"פ גם להשיטות שהיא לעכובא, אינה אלא מהלכות כוונה, ואינה מעכבת אלא בברכה הראשונה.

והוא נורא, דלהנך שיטות יתכן והרבה מאתנו לא יצאו ידי חובת תפילה מימיהם, שכל מה שאנו באים להתפלל הוא מפני החיוב. ועכ"פ הוא הרגש נפלא בתפילה, לגשת להתפלל לא רק מפני שכך היא חובתו, אלא מפני שדבר נחוץ לו לבקש עליו מהקב"ה, והמתרגל בזה יראה אורות ושינוי גדול בכל איכות תפילתו.

ביצור

בצר לי אקרא ה' (תהילים י"ח)

ביצור היא הקריאה בעת צרה, שהיא יסוד ועיקר לכל סוגיות התפילה, וכן מצאנו בחז"ל שסתם תפילה נקראת בקשת רחמים, וכן הוא להלכה שתפילה צריכה להיות בדרך תחנונים דוקא, כעני המבקש על מחסורו, שזו היא עיקר צורת מהות התפילה.

והנה דבר זה הוא מעצם יסודות מציאות האדם, והוא המבדילו מכל הנבראים. ששאר הנבראים יש להם בטבעם את כל צרכיהם ולא חסר להם דבר. סתם בהמה אחר שמילאה כריסה הרי היא בתכלית השלוח וללא דאגות. לא כן האדם, המשיג בשכלו שיש עתיד, נמצא תמיד בצרה מחמת דאגת עתידו, ותמיד מרגיש שחסר לו. וכפי מה שהאדם משכיל יותר, יודע הוא ומרגיש יותר ויותר עד כמה שחסר לו ועד כמה שנמצאת נפשו בצרה גדולה. אם שאיפותיו הן חומריות וגשמיות עוה"ז, ואז יש לו השגות של עשירות ומרגיש שחסר לו, וגם מכיר בסכנות הטבעיות האורבות לו בכל רגע, שאין לו שום בטחון שגם לעתיד תשאר לו שלות היום, שהרי העולם הוא גלגל המתהפך וברגע עלול להמצא בתוך צרה. וכ"ש אם הוא צדיק, שאע"פ שבעיני עוה"ז הוא שליו ורגוע כגמול עלי אמו, שסמוך לבו בטוח בה', אבל מאידך, יש לו דאגות אחרות הנוגעות לעולם הנצח, וכמש"כ רבינו יונה בשער ב' וז"ל, והנה אנשים צדיקים וישרים בלבותם, שאגה להם כלביא תמיד במחשבותם, וינהמו על חטאיהם כנהמת ים, ועל אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם, כי על זה יפשע גבר והרבה אשמה כמו על

העבירות החמורות, כענין שאמרו רבותינו ז"ל ויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע ושפי"ד ולא ויתר על עון ביטול תורה, עכ"ל. ונמצא שכל אדם בעולם הרי הוא בחסרון גדול ואף בצרה, וטבעו לשאוף לישועה להשלים עצמו ולצאת מתוך צרתו. ולמה בראו הקב"ה כך, אלא שע"י חסרונו מצפה תמיד לישועה, וכיון שרק הקב"ה יכול להושיעו נמצא תמיד כוסף ושואף תמיד למקור הישועה הקב"ה. וזהו הבסיס לכל מציאות האדם, להיות דבק בבוראו בתפילה.

וכך מרומז בדברי חז"ל, ויהי האדם לנפש חיה, ובתרגום לרוח ממללא, ומוסיף בזוה"ק (תזריע דף מ"ו) לרוח ממללא קמיה בוראו בתפילה ותורה, שזהו עיקר שם "מדבר" אשר לאדם וצורתו במקורו - במה שדבק לבוראו בדיבוריו, וכך בנויה מציאותו במקורו, שע"י צרותיו התמידיים תמיד הוא דבק בבוראו ע"י תפילה.

ורומז זה בריש ב"ק, מבעה זה אדם דכתיב (ישעיהו כ"א) אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו, היינו בקשה, שזוהי מציאות האדם מה שהוא תמיד בבקשה ובשאיפה למי שהכל שלו, וממילא נמצא תמיד עומד ומבקש קמיה בוראו.

ב.

ובאמת, כבר היה יכול האדם לידבק בבוראו בתפילה גם בלא שתהא מתוך צער, שתהילות ותשבחות גם המה תפילות הן, אבל חילוק גדול יש, שלשירות ותשבחות צריך האדם להתעוררות חזקה מצדו, דטבעם של החסדים והטובות שהם משכחים את הבורא, וכדכתיב (משלי ל') פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה', מה שאין כן הצרות, שבטבע מקרבות הן את הנפש לשורשה גם בעל כרחו ושלא מרצונו. ועוד דהתלהבות וההתלהטות בתפילה באות הן ביותר דוקא ע"י צרות, דיחידי סגולה הם אשר יוכלו להתלהב בהתלהבות עצומה מתוך הכרת הטוב להבורא בלבד. אבל לא כן הצרות, דעינינו רואות דאפילו בעל הלב הסתום ביותר, כאשר יחלה בנו יחידו והוא בסכנת חיים, הרי לבו הומה ורועש וגועש בתפילה באופן ובצורה שאפילו צדיקים גדולים אינם זוכים לכך אם לא בעת

רצון גדול. ואמרו חז"ל (יבמות דף ס"ד) א"ר יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. והנה הרי פשוט שכל גלי הים כאפס חשיבי לרגשת הלב בתפילת ההודאה שהיה שופך אברהם אבינו אילו היה יצחק נולד מיד בתחילה, ומכל מקום עדיין אין זה דומה להרעש והגעש שהתחוללו בקירבו כאשר ציפה לישועה מאה שנה.

וחלקים גדולים מתפילות ספר תהילים בנויים על יסוד תפילה זה, אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, אנא ה' מלטה נפשי, וכן הרבה, שדוד המלך ה"י רואה עצמו תמיד בצרה גדולה ונוראה, וה"י תמיד כעומד לפני נפילה לשאול, ועי"ז בהכרח היה צועק ומתפלל אל מי שבידו להושיע אותו.

ותראה בעולם אנשים שנמנעים מלבקש מאחרים טובות וחסדים, או מחמת הבושה, או שהוא אדם גאה ומכובד ולבקש מאחרים אינו ראוי לערך גדלותו, אבל כל זה הוא רק במקרים שסוף סוף לא כואב לו כל כך עד כדי להתרפס לפני חבירו. אבל אם תקפוהו צרות גדולות ונוראות, אז בע"כ ושלא בטובתו שוכח הוא את כבודו ומעלתו, ומפיל עצמו לפני חבירו ומבקש על נפשו. ואפילו עקשנים שיעדיפו למות ולא להזדקק לעזרת אחרים, אבל ברגע שצריך לבקש על נפש בנו יקירו, או על ממונו - אהובו שעומד ללכת לאיבוד, שזו לו צרה גדולה יותר מאיבוד נפשו, מיד נשכחים כל כבודו וגאונו, וכאין וכאפס נחשבו לו - ויתרפס ויבקש מחבירו את מה שיצטרך. וכן הוא בענין התפילה, אפילו זה שבדרך כלל מתעצל בתפילתו, אבל בזמן שיראה שכלתה אליו הרעה והצרות מתגברות, וכפסע בינו לבין השאול, כל אוכל תתעב נפשו והגיע עד שערי מות, אז שוכח את עצלותו ואת בושתו מחטאיו, וגאונו ישליך מנגד, ויפול לפניו יתב' בתפילה ותחנונים, בתפילה היוצאת מעומק הלב.

וזוהי העצה הראשונה להתגבר על כל אופני ההתרשלות בתפילה, להתבונן ולחשוב על אמת זו, עד כמה שהוא באמת נמצא בצרה גדולה, ויגיע לזה ע"י קצת התבוננות בדברי חז"ל המבארים את עומק הדין בעולם הנצחי, וכגון מה

שפי' הראשונים, שכמו שיפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז, כך קשה בעוה"ב רגע אחד של עונש על עבירה הקלה ביותר מכל יסורי העוה"ז, וגם אם נצרף את כל הצרות כולם מיום שנברא העולם עד סוף כל הדורות, אינן שקולות כנגד יסורים של רגע אחד בעוה"ב, וכל שכן העונש על רגע של ביטול תורה שהוא כנגד שלש העבירות החמורות, או לשון הרע שהוא כנגד כולם. ורגעים של התבוננות בדברי חז"ל אלו ילחיבו אותו לתפילה יותר מכל.

ג.

והנה אחד מן הכללים הגדולים בדרכי השגחה הוא, דאע"ג דהקב"ה רואה הכל ויודע כל המציאות, אבל כך סידר הוא יתב' בסדר הנהגת העולם - שכביכול כאילו אינו רואה מה שאין מראים לפניו ואינו יודע מה שלא מעוררים אליו יתב'. וזה כלל הפונה לכמה וכמה פינות בהשגחה בכדי להעמיד יסוד צלם אלקים והבחירה, שהם עיקר מטרת בריאת האדם וכל העולמות. וכן הוא גם בענין צרותיו של האדם, שאפילו אם האדם באמת בצרה גדולה, אבל אם אינו מפרש צרתו לפני בוראו, הרי מדרכי ההשגחה הוא שכאילו אין הקב"ה רואה ואיננו שומע, ורק כפי שפורשים את הענין לפניו יתב', כך נראים הדברים בשמים. אם הוא צועק חמס על נפשו ההולכת לשאול ועל שהוא בצרה גדולה ואיומה, אז עולים הדברים ונראים כביכול לפני הבורא. ואז, כמו אב רחמן המתרגש ומתעורר מהצעקות היוצאות מפי בנו ופונה מכל עסקיו בכדי להצילו, כן כאשר עולים למעלה צעקות אנושות הצילני השם, מגיעות הצעקות לפניו יתב'. ואין שום דבר היכול למנוע מהן להגיע לפניו יתב', וכלשון חז"ל, (ב"מ דף נ"ט) כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה ודמעה. משל לאבא שכעס על בנו, והוציאו מביתו, ואף ששומע קולו בחוץ בוכה ומתחנן אינו מתפייס להכניסו, אך אם פתאום הוא שומע צעקת אימים, הצילה אבי!! הנה אריה נורא פעור פה עומד לנגדי לטורפני, הרי יזנק האב כברק לפתוח הדלת להכניסו פנימה להציל נפשו מני שחת.

והגם שהמשל הנזכר נכון הוא, אבל לאמיתת הענין עדיף להשתמש במשל

פשוט יותר, משל לאחד שאביו רופא מומחה למחלות לב, והנה קורה שהבן חלה קשות בלב, וכששוכב בביתו על ערש דוי שואלו חבירו, איך זה שאביך, שהוא מומחה מופלג למחלה זו במיוחד, אינו נמצא כאן לרפאותך, אמר לו הבן, פשוט מפני שאין לאבי רוח הקודש, ואני עדיין לא ספרתי לו על דבר מחלתי וממילא הוא שאינו יודע כלל שחולה אני. כן ממש הדבר הזה, כיון דכתיב (תהילים ק"ל) ה' שמעה בקולי תהינה אזנך קשובות לקול תחנוני, הרי זו גזירת הכתוב שהקב"ה שומע כביכול באזנים, ולא משתמש ברוח הקודש, ואם לא מספרים לו - כביכול שאינו יודע, בינו זאת שנורא הוא עד כמה בדרכי ההשגחה הדברים כפשוטם - ובת קול יוצאת מן שמים מנהמת ואומרת - למה אינך מספר לי את מה שכואב לך, הרי מיד אבוא לעזרתך.

ד.

והנה הרמב"ן, בספר המצוות, שחולק על הרמב"ם דס"ל דמצוות עשה דאורייתא להתפלל בכל יום, וס"ל להרמב"ן שלהתפלל כל יום אינה מצוה דאורייתא, ומסיק ואומר וז"ל, ומה שדרשו בספרי ולעבדו זה תלמוד ד"א זו תפילה, אסמכתא היא, או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורתו ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכו', עיין שם. והביאו החינוך במצוה תל"ג, וז"ל, ואולם אין לנו בתורה בזאת המצוה זמן קבוע לעשותה, מפני כן מספקין רבותינו בענין, הרמב"ם ז"ל כתב בחיבורו הגדול שמצוה הוא להתפלל בכל יום, והרמב"ן ז"ל תפש עליו ואמר שהתורה לא ציוותנו להתפלל בכל יום וכו' והוא כמספק יאמר שהמצוה הוא להתפלל ולזעוק לפני הא-ל ב"ה בעת הצרה, וכו', ובסוף המצוה כתב, ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזו"נ, ועובר ע"ז ועמד יום ולילה בלא תפילה כלל ביטל עשה זה כדעת הרמב"ם ז"ל ומי שצר לו ולא קרא אל השי"ת להושיעו בטל עשה זה כדעת הרמב"ן ז"ל ועונשו גדול מאד שהוא כמסיר השגחת השי"ת מעליו, עכ"ל. הרי שמעתיק את שיטת הרמב"ן להלכה.

ויש להעיר כאן הלכה נוראה למעשה, דכל אימת דאירע לאדם איזה ענין

שערים ביצור בתפלה לא

של צרה, הרי נתחייב הוא מיד במצות עשת מן התורה של תפילה. והיא נפק"מ גדולה למעשה, כגון מי שכבר התפלל בבוקר, ואח"כ בדרכו לעסקיו נודמנה לו איזו צרה, כגון כאב גדול, או עכוב בעניניו החשובים לו מאד, הרי לשיטת הרמב"ן שהביאו החינוך להלכה, נתחדשה לו ברגע זה מצוה וחיוב מהתורה של תפילה מחמת שהיא לו עכשיו עת צרה. אמנם לשיטת הרמב"ם כבר יצא ידי חובתו במה שהתפלל כבר באותו היום, אבל להרמב"ן נתחייב מדאורייתא להתפלל עכ"פ תפילה קצרה, וצריך עיון בדיון זה לדעת מהו השיעור שתהא נקראת צרה להתחייב עליה מן התורה לדעת הרמב"ן.

ומספרים על הרב מבריסק מרן הגרי"ז זצ"ל שהיו נפליטים מפיו תפילות גם באמצע דיבורו עם אנשים, דהיה מרגלא בפומיה - לישועתך קויתי ה'. ורגילים לפרש, שהיה זה מחמת עוצם דבקותו לבוראו שהיה קרוב תמיד לבקש בתפילה, ואע"פ שאין ספק שזו אמת, אמנם נראה שיש כאן עוד יסוד בזה, שהוא מרוב דקדוקו במצוות, חשש בכל עת לשיטת הרמב"ן שחייבים בתפילה בעת צרה, שהרי באמת קשה מאד למדוד השיעור בזה מדאורייתא מה נקראת צרה, ולכן מרן הרב ז"ל כאשר שוחח עם פלוני, והיה צריך ליעצו עצה הוגנת, עוצם האחריות שהרגיש שלא לסטות מן האמת, היה אצלו בגדר של עת צרה, ונמצא שהתחדש לו עכשיו חיוב תפילה דאורייתא. ואף שאינו ברור כל כך לפרש כן בהנהגת מרן הרי"ז ז"ל, אבל לכאורה הדברים אמיתיים הם לעצמם.

ה.

ובאמת דבר זה הוא ענין של הרגל שעם קצת מאמץ יתפוך אצלו להיות לטבע, והיא מעלה נפלאה שעל כל צער או ענין נחוץ שמזדמנים לו לאדם יתחנן מיד בתפילה קצרה להקב"ה. וכמה נפלאים הם דברי החינוך בזה שכתב שהעובר על זה הריהו כמסיר השגחת השי"ת מעליו, דהרי פשוט דבכל ענין שמזדמן לו לאדם, אם היה עומד סמוך לו ידיו ובידו לעוזרו, הרי מיד היה מבקש את עזרתו. וכגון מי שעולה בסולם ומרגיש שהסולם מתנענע תחתיו, הרי בטבע צועק הוא לעומד למטה שיחזיק לו את הסולם, ואי"כ מי שיודע ומרגיש את המציאות

הפשוטה שהשיי"ת קרוב אלינו תמיד, למה לא לומר בפשטות - "רבונו של עולם - לישועתך קויתי ה', אנא בבקשה החזק לי את הסולם שלא אפול".

ויש כאן עוד נקודה חשובה, שהאדם בטבעו, הגם שאין מישהו על ידו - צועק הוא בתוך פנימיותו לעצמו, וכגון במשל הקודם, אומר לעצמו, "אוי! הלואי שהסולם לא יפול". וכן אדם שרעב - "הלואי שיהא לי מה לאכול" וכד', ותכונה זו היא דחף טבעי לבקש עזרה על כל ענין מהעומד קרוב אליו, אם זה חבירו שנמצא לידו, הרי מבקש וצועק אליו שיעזור לו, ואם אין מישהו סמוך לו, הרי הוא עצמו קרוב לו, וצועק הוא כמבקש מעצמו. ותכונה זו טבע הבורא באדם, שכמו שטבע הקב"ה לכל בעל חי תכונה לברוח מכל מזיק, וכמו שיש לאדם עצמו עפעפים להגן על עיניו, וצלעות להגן על לבו, כן הוא חוש ההצלה הטבעי בנפש האדם, לצעוק ולבקש עזרה על כל צרה מהקרוב לו, שזו היא הצלתו. אבל המתבונן יראה שבעומק הענין, טבע זה הוא התעוררות מן השמים בלב כל אנוש לבקש על כל צרה ממקור הישועות דוקא, שהקב"ה הוא זה שקרוב מכל קרוב, ולאמיתו, זוהי ההצלה לו מכל צר.

ומוטלת על האדם העבודה להשלים טבע זה אשר הוטבע בנפשו, לקשרו למקור הישועות האמיתי, ולהקנות לעצמו בהרגל טבע שני, לזכור תמיד מיהו זה העומד קרוב אליו תמיד לשמוע צעקתו ולהושיעו.

ובענין הדחיפה הטבעית שיש לכל אדם להתקרב להקב"ה בשעת צרתו, לולא דאיני כדאי הייתי אומר דאינו כן כלל, אלא להיפך. משל לנוסע בעגלה, שנדמה לו שעצי היער רצים לקראתו, ובאמת אינו כן, אלא מחמת ריצתו אליהם נדמה לו כך, ואין העין מבחנת בזה מי רץ לקראת מי. כן הוא בדבר זה ממש, שבשעת צרה רץ הקב"ה כביכול ומתקרב לאדם לסייעו, כמש"כ עמו אנכי בצרה, ולעינינו נדמה שהאדם רץ אליו יתבי, אבל באמת אינו כן אלא הקב"ה הוא הרץ אליו להושיעו.

.1.

במדרש סוף דברים ביארו חז"ל נוראות עוצמתה של תפילת משה רבינו שהתפלל ליכנס לארץ ישראל, וז"ל בקיצור, באותו שעה מה עשה משה, לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ותחנונים לפני הקב"ה, עד שנודעו שמים וארץ וסדרי בראשית וכו', מה עשה הקב"ה באותו שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע ובכל בית דין ובית דין שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין וכו', באותו שעה קרא הקב"ה בבהלה ואמר להם למלאכי השרת רדו בבהלה ונעלו כל שערי רקיע ורקיע שגבר קול התפלה כלפי מעלה ובקשו לעלות לרקיע מפני קול תפלתו של משה שהיתה תפלתו דומה לחרב שהוא קורע ומחתך ואינו מעכב שהיתה תפלתו מעין שם המפורש שלמד מן זגוגאל רב וסופר של בני מרום, על אותו שעה הוא אומר ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו, ואין רעש אלא זיע ואין גדול אלא משה שנאמר גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם, ע"כ.

והנה באו ז"ל להדגיש נוראות עוצמת כוחה של תפילת משה. ומעתה נבוא אנו לקשר הדברים עם דברי הזוה"ק בפרשת בלק (דף קצ"ה), וז"ל (תרגום), שלשה הם שכתוב בהם תפלה, אחד הוא משה אחד הוא דוד ואחד הוא עני, תפלה למשה איש האלקים, תפלה זו שאין כמוה באדם אחר, תפלה לדוד, תפלה זו שאין כמוה במלך אחר, תפלה לעני, מאלו הג' מי חשובה מכולן, הוי אומר תפלה לעני, תפלה זו קודמת לתפלה של משה וקודמת לתפלה של דוד וקודמת לכל שאר תפלות העולם, ומהו הטעם, משום שהעני הוא שבור הלב וכתוב קרוב ה' לנשברי לב וכו', והקב"ה מקשיב ושומע דבריו, כיון שהעני התפלל תפלתו פותחת כל חלונות הרקיע, ע"כ.

ונוראים הדברים, שתפילת משה רבינו שהיה איש האלקים ותפילתו מעין שם המפורש הקורע ומחתך כחרב, עדיין אינה כתפילת המתפלל מתוך עוני ושברון לב - שהיא החזקה שבתפילות ע"י שעושה האדם את עצמו עני לפני

הקב"ה ומתפלל בלב שבור, שעל ידי כך נשמעת תפילתו ביותר ונפתחים שערי השמים לסייעתא דשמיא במידה מרובה ביותר.

(אגב נלמד מזה הערה נוראה למעשה, ליזהר מלענות העני ומלהעליב את שלבו שבור עליו, ומי הוא זה אשר יהין לגשת לצער את משה רבינו ע"ה או דוד מלך ישראל, שנשיכתן שועל ועקיצתן עקיצת עקרב, וכ"ש העני ושובר הלב, פן יקרא עליך אל ה', בינה זאת).

ז.

בסוף ספר אהבת חסד הועתקה "מרגניתא טבא", וז"ל שם סקט"ז, ליזהר שהפחד והצער והכניעה שאדם מכניע את עצמו בעת צרתו וסכנתו ח"ו, כן ינהג א"ע אף שהוא בשלוח, בכניעה בפחד ובענוה, עכ"ל. והנה עיקר הלכה זו מפורשת בגמ' (סנהדרין מ"ד), היערך שועך לא בצר (איוב ל"ו) אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר וכו', ע"ש, ובאמת דבר זה הוא סגולה מכל הסגולות להנצל מכל צרה, שהרי ע"פ רוב כל עיקר מטרת הצרות והיסורים הם לעורר את האדם לתפילה ותחנונים, וכמפורש בחז"ל (יבמות ס"ד) שאבותינו היו עקורים מפני שהקב"ה התאוה לתפילתם, וא"כ אם יקדים האדם הצעקות והתפילות לפני הצרה, כבר יצא ידי חובתו, ולא תבוא עליו הצרה.

אמנם הלשון שכתב "ליזהר", מפני שבלא זה יש גם סכנה בדבר, אחרי שמפורש שזו היא סיבה שתגיע צרה - בכדי שיתפלל, נמצא שחסרון התפילה מביא איתו סכנה ח"ו. אבל כשמקדים מצד עצמו להרגיש כאילו כבר באה לו הסכנה, ומתפלל עליה שלא תבוא, חוסך לו ששוב אינו צריך שתבוא הצרה באמת.

ח.

הראב"ד בתמים דעים קפ"ד כתב חידוש להלכה בענין מחלוקת הראשונים על תפילה בכל לשון, וז"ל, ולפי הפי' הזה אין הנשים נשמעות כשהן מתפללות

בלשון לעז בלא ציבור שאין המלאכים מביאים לפני הקב"ה שום לשון בעולם כי אם לשון קודש שהם מבינים, אבל בציבור ששם שכינה שורה יכולות הנשים להתפלל בכל לשון כדמשני בסוטה לא קשיא כאן ביחיד כאן בציבור, והיינו דאמרינן בפ"ק דשבת שאני חולה דשכינה עמו פ"י ומתפללין עליו אפי' בלשון ארמי וה"ה בלשון אחר.

אבל אם מתפללות בדמעה וצעקה על אונאה אז אינן צריכות שיביאו המלאכים את תפילתן לפני המקום שהרי שערי דמעה ושערי אונאה לא ננעלו (ב"מ נ"ט).

והוא הדין אם מתפללות בכוון גדול מתוך צרה שהן נשמעות אע"פ שאין המלאכים מכירים לשונם שהרי מנשה היה מתפלל בלשון הקודש ומתוך תשובתו קבל הקב"ה את תפלתו בעל כרחן של מלאכים והכי אמרינן באלה הדברים רבה (פ"ב) כתיב במנשה (דה"י ל"ג) ויתפלל אל ה' ויעתר לו מלמד שהמלאכים היו מסתמין החלונות ברקיע שלא תיכנס תפלתו וחתר לו הקב"ה הרקיע וקבל תפלתו, עכ"ל.

שועה

ותעל שועתם אל האלקים מן העבדה
(שמות ב')

השועה היא צעקה של בקשת רחמים, לבקש מהקב"ה בחוזה על צרותיו וחסרונותיו, ונראה משמעות שועה היא בקשת רחמים כאשר הבקשה היא גדולה ומרה מאד, ואיננה כמבקש סתם, אלא תופסת היא שם אחר הנקרא בלע"ז "היסטריה". וכדרך הנשים אשר בעת צרתן משתגעות בבכיות מבלי יכולת להשתלט על עצמן, ומוציאות בבת אחת כל מיני קולות של בקשה שיש בכוחם.

והנה סתם תפילה נקראת בחז"ל בקשת רחמים, וכן צלותהון ובעותהון תרגומו תפילתם ובקשתם. ומ"מ בכל המדרשים אינה נמנית בקשה בין עשר לשונות התפילה, ורק שועה או צעקה או ביצור, אבל הבקשה גרידא אינה מוזכרת. והסיבה היא משום דבאמת כאשר עומדים לפני הקב"ה, ומביטים במבט של אמת, רואים שהבקשות אינן בקשות גרידא, אלא כולן המה באמת נמרצות ונוראות, וממילא אין כלל מקום לבקשה גרידא.

ובאמת כך הן כל הבקשות שאנו מבקשים, כגון, הבקשה על הפרנסה - נוראה היא מאד. שהרי העדר פרנסה מביא חטאים, כדכתיב (משלי ל') ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלקי. לאף אחד מאיתנו לא היה כ"כ איכפת אם יאכל לחם יבש, אבל חובות ותשלומים שלא משלמים מביאים את האדם לידי גזל וחילול השם, ריבית ומחלוקת ועוד ענינים שהם שאול תחתית. וכן הבקשה על בנים, הרי חיי נצח תלויים בזה, או בריאות הגוף שכל עבודת הבורא תלויה בזה,

כמש"כ הרמב"ם (פ"ד מה' דעות ה"א) וז"ל, היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, ע"כ. נמצא שכל הבקשות באמת המה נוראות, והעדרם היא צרה גדולה אמיתית ונצחית, וכשאנו עומדים לפני ה' ופונים אל האמת לאמיתה, רואים שהבקשות כולם הם על צפור נפשנו וחיינו לעד.

ולכן צריך האדם כשמתפלל להקב"ה להבין היטב מה הוא מבקש ועד כמה הוא צריך את הדבר שמבקש, דהרי אינה דומה בקשה על ענין שהוא רק בגדר של לכתחילה ולא הכרח גמור, לבקשת ענין שהנשמה תלויה בו, וכאשר צועקים ומרגישים את נחיצות הבקשה, זו כבר סיבה חשובה כשלעצמה שיקבל הקב"ה תפילתו. וכדכתיב אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא וגו', שהבקשה, לא היתה רק למלאות רצונותיו ועניניו של דוד, אלא שעיקר חיי נפשו היו תלויים בו יתברך, וסביב סביב היו אופפים אותו סכנות להוריד נפשו לשאול, לכן צעק ואמר אנא ה' מלטה נפשי. וסמוך לזה כתיב, שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עליכי, כי חלצת נפשי ממות וגו', שכך הוא טבעם של הדברים, שכאשר בא לבקש, אפילו אם אין רוצים למלאות בקשתו, אבל אם יצעק וישוע, בע"כ יכמרו הרחמים ועושים לו בקשתו.

ובגמ' תמורה (דף ט"ז) על יעבץ, ומנלן שענאו א-ל דכתיב (דה"י א' ד') ויקרא יעבץ לאל-הי ישראל לאמור אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא אלקים את אשר שאל. אם ברך תברכני - בתורה, והרבית את גבולי - בתלמידים, והיתה ידך עמי - שלא ישתכח תלמודי מלבי, ועשה מרעה - שיזדמנו לי ריעים כמותי, לבלתי עצבי - שלא ישגבני יצה"ר מלשנות, אם אתה עושה כן מוטב, ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול (הריני מת בעצבוני, רש"י), מיד ויבא אלקים את אשר שאל, עיין שם. ומה נפלא מה שהדגישו חז"ל "מיד" ויבא אלקים וכו', דכיון דהבקשות היו באופן של - "ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול", מיד ענהו ה', והוא כאב רחמן שלפעמים אינו ממלא בקשת בנו מאיזו סיבה, אבל כאשר רואה שחיי בנו תלויים בזה הרי תיכף ומיד עונהו.

ובפי' אחר שם בגמ', אם ברך תברכני - בפריה ורביה, והרבית את גבולי -
 בבנים ובנות, והיתה ידך עמי - במשא ובמתן, ועשית מרעה - שלא יהא בי מיחוש
 ראש ומיחוש אזנים ומיחוש עינים, לבלתי עצבי - שלא ישגבני יצה"ר מלשנות,
 אם אתה עושה כן מוטב, ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול, מיד ויבא לו
 אלקים את אשר שאל. שלא רק הבקשות על תורה הם נוגעות לעצם החיים, אלא
 גם משא ומתן והסרת מיחושים הם הכרחים גמורים לאדם המבין, ועיין ב"ק
 (דף ע"ב) והאי דלא אמרי לך באורתא דלא אכלי בשרא דתורא, הרי דחסרון
 ישוב הדעת יכול להביא טעות בהלכה שהיא הרעה הגדולה מכל.

וראה שזו היתה עבודת הקדמונים אבות העולם, לא רק בתפילה אלא בכל
 עבודה שהיו עובדים לפני הקב"ה, שלא היו מסתפקים בשום מדרגה בעבודה,
 אלא תמיד התאמצו לעשות את העבודה המעולה ביותר שיש באפשרותם, ודומה
 למה שאמר הכתוב (שמואל ב' ו') ודוד מכרכר בכל עז לפני ה', וראה כמה נפלא
 פסוק זה, שהתורה, החופשת כל חדרי בטן, מעידה שכבר לא הי' שום עוז או
 כח או תנועה שלא כלל דוד בתוך הריקוד הזה לפני ה'. וידוע בטבע שבשעת
 סכנה, כגון מי שהוא בורח מן האש, מתגלים אז באדם כוחות נפלאים שבדרך
 כלל הם נסתרים, ויכול הוא לברוח במהירות גדולה מאוד או להרים משאות
 כבדים אשר בעת שלווה הם למעלה מעלה מכחו. ואמנם על דוד העידה התורה
 שכל העוז והכח שהיה לו בכל חלקי נפשו, את כולם השקיע בתוך הריקוד הנפלא
 הזה, ולמה, שהרי הי' מרקד לפני ה' אלקינו כביכול אשר אש אוכלה הוא, והפחד
 והשמחה והאהבה היו כולם בלי גבול והניעו את כוחותיו כולם.

וכן אמרו חז"ל על האבות (סנהדרין צ"ו) שהיו רצים לפניו יתב' כסוסים
 על בצעי המים, שלא די שהשתדלו לפניו בעבודתם כפי יכולתם, אלא למעלה
 מטבעם, כמו סוסים על בצעי המים, שכמעט פורחים מכח הפחד פן ישקעו
 בביצה. כן אהבתו יתב' בערה בלב האבות כאש, ומפני הפחד שמא ישקעו בביצת
 חשכת העולם, היו רצים בעבודתם הנוראה כבורחים מפני האש ממש.

ואמנם בענייניו הדבר יותר פשוט, שכאשר יתבונן האדם על מה הוא

מתפלל, וכגון כשאומר וטהר לבנו לעבדך באמת, שהרי בלי זה למה לו חיים, וזה יותר נחמד ונחוץ לו מכל העולם כולו, ואם לא ישיג זה הרי יפול לשאול תחתית אשר כל רגע שם גרוע הוא מכל יסורי עוה"ז. ואלמלי כל יסורי עולם נפלו עליו, וכי לא הי' משתגע לבקש מכל מי שיכול לעזור לו, וכן הדבר כאן. וכן כשמבקש - בנה ביתך כבתחילה, כמה צריך להתרגש בתפילה על ידי התבוננות נפלאה זו, ואילו פיו מלא בכי וצעקה כים לא יספיק בכדי לבקש בקשה כזו. וכן אמרו חז"ל (סנהדרין ס"ח) על ר"ע בשעה שהוציאו מיטת רבי אליעזר הגדול שהי' מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ, והקשו בתוס' הרי אסור משום לא תתגודדו, ותירצו בתוס' דעל דברי תורה מותר. ושמעתי ביאור הענין בשם הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שיסוד האיסור דלא תתגודדו כתיב לפניו בתורה (דברים י"ד) בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו, והיינו שמי שחובל בעצמו כאשר מת קרובו, מראה בזה שמעכשיו שחסר לו את אותו קרוב, חיוו אינם חיים, ועי' אמרה תורה הרי בנים אתם לה' אלקיכם, איך תאמר שחייך אינם חיים כשיש בורא אוהב קרוב אליך מאד מאד, אבל על דברי תורה החסרים שפיר מותר, שבאמת כן הוא, דכיון דחסר לו מדברי תורה כבר חיוו אינם חשובים לכלום, ומותר גם לחבול בעצמו, וכ"ש שצריך להשתגע בבכיה על זה.

וצריך להבין הבכי הגדול של ר"ע ויאשו מהחיים על שנחסר לו תורתו של רבי אליעזר הגדול, ואע"פ שהוא עצמו היה גדול התנאים, וא"כ כ"ש אנו שאנו לא תנאים ואף לא אמוראים, לא ראשונים ולא אחרונים, על אחת כמה וכמה שצריכים אנו להרגיש צרת העדר מקדש השם, והרי אם היה בית המקדש קיים היינו גם אנו תנאים ממש כפשוטו, שכל עיקר ירידת הדורות היא מפני (איכה ב') מלכה ושריה בגוים אין תורה, וא"כ איזו צרה נצחית יש לכל אחד מאתנו על העדר מדרגתו בתורה מחמת חורבן בית המקדש, ובאיזו צורה צריך להתפלל על כך.

והנה פשיטא הוא דמדרגה זו וצורה זו של תפילה, גדולה היא ונשגבה מאתנו מאד, אבל באמת כל אחד יכול לנגוע בה ולו במקצת ולהשתמש בה בתפילתו. ואין הכוונה בצעקות ובתנועות חיצוניות אלא בצעקה פנימית, שידע

האדם ויבין בשכלו איך שבקשתו לפני הקב"ה חשובה ונמרצת, ובעומק מחשבתו וסתום לבו יצעק צעקה גדולה ונוראה כפי כחו, וזה דבר לא כ"כ קשה לכל המנסה ומתרגל בו.

וכבר כתב רבינו חיים מוולוז'ין זצוק"ל בענין הלימוד, שיכול האדם ללמוד בשעה אחת מה שאחרים לומדים בעשר שעות, והכל לפי רוב הזריזות. וכן הדבר גם בענין התפילה, אם יגיע האדם לרגע של הבנה ורגש נכון, איך שבקשתו לפני הקב"ה נוגעת לו בנפשו וישקיע בזה, לכמה רגעים, את כל כחותיו בתפילה כמשתגע בבקשתו האנושה - שרצונו להתקרב אליו יתב'. או אם נפלה עליו צרה גדולה יתאמץ מאד לרגע בבקשה לפני הקב"ה, וכל זה מבלי שתהא ניכרת מבחוץ שום תנועה זרה, הנה כמה יקר ונפלא הרגע הזה, ובשעה קלה יוכל להגיע לקירוב גדול מאד, ולחרבה השגות של אהבה ודבקות וסייעתא דשמיא. וכשיזכה לרגע כזה אז יקבע אותו בלבו וישתדל וינסה בכל כחו להגיע אליו פעם נוספת עד שיהא אצלו הרגל וטבע שני, וכך יעלה מעלה מעלה, וכמו שכתוב (הושע י"א) אחרי ה' ילכו כאריה ישאג.

צעקה

ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו
שמות ב')

צעקה היא כאשר הלב סוער מעוצמת נוראות הבקשה עד שאינו יכול להוציא מילים מפיו, ורק צועק בקולו, וזוהי תפילה שהיא צעקה, ומבואר בחז"ל בזוה"ק שזוהי התפילה בעוצמתה, וחביבה היא מכל אופני התפילה, ולעולם אינה חוזרת ריקס.

וזה לשון קודשם, (זוה"ק שמות דף כ') צעקה ושועה במאי אתפרשן א"ר יצחק אין לך שועה אלא בתפילה שנאמר שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה, אליך ה' שועתי, שועתי אליך ותרפאיני. צעקה שצועק ואינו אומר כלום, אמר רבי יהודה הילכך גדולה צעקה מכולן שצעקה היא בלב, הה"ד צעק לבס אל ה', צעקה וזעקה דבר אחד הוא, וזה קרובה להקב"ה יותר מתפילה ואנחה, דכתיב כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו.

אמר רבי ברכיה בשעה שאמר הקב"ה לשמואל נחמתי כי המלכתי את שאול למלך, מה כתיב ויחר לשמואל ויצעק אל ה' כל הלילה, הניח הכל ולקח צעקה, משום דהיא קרובה לקוב"ה יתיר מכולהו, הה"ד ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי.

ת"ר האי מאן דצלי ובכי וצעיק עד דלא יכיל למרחש בשפוותיה האי צלותא שלימתא, דהיא בלבא ולעולם לא הדרא ריקניא.

א"ר יהודה גדולה צעקה שקורע גזר דינו של אדם מכל ימיו, רבי יצחק אמר גדולה צעקה שמושלת על מידת הדין של מעלה, ר' יוסי אמר גדולה צעקה שמושלת בעה"ז ובעה"ב, בשביל צעקה נוחל האדם העה"ז והעה"ב דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יצילם, עכלה"ק.

והנה נתבאר ענין שועה שהיא צעקה גדולה, "היסטריה", היינו קרוב לשגעון בזעקת הבקשה, וכבר נתבאר שלהשתמש באופן זה של תפילה אין צריך לצעוק צעקות גדולות או לעשות כל מיני תנועות משונות לעין הרואים, אלא כשיעמוד האדם בתפילתו ויכיר בדעתו את האמת הברורה שמצב האדם בעולמו זה, כאדם שחרב חדה מונחת לו על צוארו בכל עת ובכל רגע, אם משום הסכנות הטבעיות שרק בנפלאותיו וחסדיו בכל עת אנו ניצולים מהן יום יום, אם משום, וזה העיקר, השונא הגדול שאורב לנו ואינו מסיח דעתו אפילו רגע אחד מלמצוא תחבולות איך להורגנו ולהורידנו לבאר שחת ולשאול תחתית אתון נורא יקידתא, הוא היצה"ר הוא השטן הוא מלאך המות. וכאשר האדם עומד בתפילה וחוקר בדעתו על מצבו ועל הסכנה הגדולה שהוא נתון בה, ובקרוב לבו צועק אל ה' ומפרש בקשתו, הרי זו תפילת שועה. אמנם צעקה היא יותר מזה, ודומה הדבר לאחד שהולך בדרך ופתאום עומד לנגדו ליסטים עם חרב חדה, והנה לא רחוק ממנו עומד אדם שבידו להצילו, הרי באופן טבעי יצעק צעקה גדולה לעבר אותו אדם "בא מהר לעזרתי", והנה רואה שההוא אינו חש אליו להצילו, מיד תצא מפיו מאליה זעקה שניה, פשוטה, בלי מילים, היסטרית ונוראה, וכלשון הפסוק - וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, וכל כוחותיו ורגשותיו נקבצו כולם בצעקה הנוראה הזו, וזו היא הצעקה.

והנה אם אדם מגיע למצב דומה לזה, אם בקרבו יצעק את שתי הצעקות האלו אל בוראו, הראשונה תקרא שועה והשניה צעקה. ואם יזכה האדם - יבין את האמת, שכל חיינו הם מסכת אחת של מצבים כאלו - בכל עת ובכל שעה, ומפעם לפעם ישתמש בבטוי זה של תפילה, וכמו שנתבאר שאין מן הצורך שתהיה זעקה חיצונית, אלא זעקה פנימית בסוגר לבו, אין לך רגע של אמת ורגע

של אור בחיי האדם כמו הרגע הזה, ואין לך תפילה רצויה ומקובלת כמו התפילה הזו.

והנה עצם הדבר שצעקה היא דוקא בלא מילים, לכאורה הוא לאו דוקא בלא מילים לגמרי, וכמבואר במס' תענית (דף י"ז), שאצל שמואל כתיב צעקה ואצל אליהו תפילה, ויש אומרים שאצל אליהו גם היתה צעקה, ענני ה' ענני לשון צעקה הוא, והביאור, דמשמעות תפילה היינו שמפרש שיחתו ומפרט ענין בקשותיו, וצעקה היא שצועק בלי יכולת לפרט מחשבותיו, ואין בזה נפק"מ אם צועק בקול פשוט כשופר, או שצועק ענני.

ובאמת עיקר מצב זה שכיח מאד שהאדם במר נפשו אינו יכול לפתוח פיו בתפילה, ופעמים הוא מגודל צערו ושברון לבו, ופעמים הוא מפני שמרגיש שעומד בריחוק גדול מבוראו ואינו ראוי להתקרב אל הקודש, ובין כך ובין כך מפסיק להתפלל. אבל הט אזניך למה הדבר דומה, משל לאחד שמחפש מטמון של סנפירינן, וחופר באדמה כאן וכאן בחפשו את המטמון, והנה הגיע למקום שהאדמה קשה כל כך עד שאינו יכול לבקוע אותה בשום אופן, ומנסה ומנסה ואינו יכול, מה עושה, הולך משם לחפש ולחצוב במקום אחר. אי שוטה שבעולם! הרי הגעת לסנפירינן עצמו, וזה לך האות - שאינך יכול לחצוב בו, אל תסור מכאן עד אם ידעת איך להביא המטמון אליך הביתה. כן הדבר הזה, אם הגעת לשברון לב כאלם לא יפתח פיו בתפילה מגודל הצער, הנה המטמון הנכסף לפניך, התפילה היפה ביותר - הצעקה. וצריך לצעוק גם בלי חיתוך מילים או צעקת ענני.

נאקה

וישמע אלקים את נאקתם (שמות ב')

נאקה הוא מה דכתיב וישמע אלקים את נאקתם, ומפרש רש"י צעקתם. ונראה דנאקה אינה לשון תפילה בעיקרה, אלא בעצם לשון גניחה וצעקה מרוב יסורים, שהרי לא כתוב שנאקו אל ה' אלא וישמע אלקים את נאקתם, שהנאקה היא צעקת אנחה והמיה מרוב צרה, כאדם הנואק מעבודת פרך או צרות מרובות או יסורים גדולים. ואפילו כשהוא יחידי ואין לו למי לצעוק, אלא צועק הוא מפני שבטבע הוא כך - שאדם שצר לו מאוד נאנח ונאנק. וכן משמעות הפסוק (יחזקאל ל' כ"ד) נאקת חלל לפניו. ואמנם חז"ל שאמרו לנו שזה הלשון מלשונות התפילה הוא, גילו לנו ששמע אלקים את נאקתם מפני שנאקו אל ה'. ובזה נתגלה לנו יסוד גדול בעבודת התפילה ובשאר עבודות ה', שנאקה, שהיא דבר טבעי ובעצם רק נאקת כאב, אעפ"כ יכול האדם לכוין הנאקה שתהיה אל ה', היינו שהצעקה הגדולה הזאת יכוונה לתפילה ולבקשה, כאדם המביא כאבו וצרתו אל חבירו.

הנה רואים אנו שהטביע הקב"ה בטבע הבריאה שמי שיש לו יסורים צועק בעל כרחו ושלא מרצונו, וכמעט לא יוכל האדם לעצור את עצמו מזה, וכמו רבבות דברים שהטביע הקב"ה באדם ובכל הבריות לשומרם מנוק, כך גם התכונה הזאת לצעוק בעת צרה, שע"יז יכמרו רחמיהם של השומעים ויחושו לעזרתו. אבל בעומקו של ענין יש להבין זאת שבאמת כל צעקה שבעולם במציאותה האמיתית היא צעקת תפילה, שהרי כאשר חסר למישהו ענין מה או

כואב לו, הרי במציאות מהות הצעקה היא למי שהאושר והשלוח שלו שישפיע עליו למלאת חסרונו, ואעי"פ שלא תמיד יודע הצועק מיהו ומהו המקור הזה, אבל בטבעם של דברים פעולה זו במהותה היא כמיהה למקור הטוב והשלמות - בורא עולם ב"ה. נמצא שכל צעקה שבעולם במהותה האמיתית היא פעולה של תפילה, וזה אשר שם הקב"ה בטבע כל בריה להצילה ולרפאותה, שכאשר היא צועקת, הקב"ה חש לעזרתה, שהרי בעצם כל הצעקות אליו הם.

ואמנם מה שנמנית נאקה בין לשונות התפילה, יסוד הענין הוא שבכחו של האדם לכוין בדעתו הצעקות האלו להדיא אליו יתברך לתפילה. משל למה הדבר דומה, למה שמספרים על הקדוש ר' ברוך בער ליבוביץ זיע"א, כשהיה ילד הכהו אביו על איזה מעשה שעשה כדרך הילדים, בעודו בוכה קס, לקח את הסידור והתחיל להתפלל מנחה, שאלו אביו למה דוקא עכשיו אתה מתפלל מנחה, וענהו הרי בין כך ובין כך אני בוכה, אנצל בכיה זו לתפילה. והוא נפלא למתבונן והנהגה נפלאה - שישתדל האדם שלא תצא מפיו צעקה לשוא, שהרי באמת חבל על דבר כל כך נפלא כמו צעקה שתצא לריק, ואם מכוונה לשמים אין לך דבר

הגה"ה

לאמיתו של דבר כלול ענין זה בהרבה עבודות, שמעשים רבים יכול האדם, במעט כוונה ומחשבה, להפכם מעניינים פשוטים וטבעיים לפעולות גדולות ונשגבות. דוגמא לדבר, עולם חסד יבנה, רובא דעלמא שעוסקים בדרך ארץ לפרנסתם, רוב פעולותיהם חסד הן עם הבריות, זה מחלק לחם וחלב בחנותו, וזה עושה בגדים להלביש אנשים, והנה מאחר שעושה זאת לפרנסתו אין בזה מצוה והמעשים הם בעצם בלי ערך, אבל אם יכניס מעט התבוננות וכוונה במעשיו, שיקבע בדעתו שבאמת כל עסקו הוא חסד ודאגה לבריות, ומה שלוקח עבור טרחתו ממון ומרויח - הוא מן ההכרח להחיות נפשות ביתו ועולליו, אבל באמת כל עיקר רצונו עכשיו הוא להתחסד עם הבריות, ושמה הוא בחלקו על שעלה בגורלו לחלק לחם וכל מעדנים לשכניו - בניו אהוביו של הקב"ה. הרי התבוננות וכוונה זו הופכים מעשים פשוטים למעשים נפלאים של חסד ובעלי תוכן פנימי, ולא רק צורך עצמו. ויש בזה הענין הרבה אופנים ואפשרויות שהכוונה תהפוך עפר ואבנים לכסף וזהב. ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה.

טוב ממנה, שבאמת הדמעות והאנחות הטבעיות הבאות עלינו בעל כרחינו בעת צרה חמה יהלומים ומרגליות יקרים מאד, וכמה מן השטות הוא לאבד אבנים יקרות ונפלאות אלו ללא כל תועלת - לתת לדמעות היקרות מפז להיבלע באדמה במקום להעלותם למעלה לקרוע שערי שמים ולהביא שפע וברכה לו ולכל העולם, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות דף ל"ב) אף על פי ששערי תפילה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו. ולכן בעת אשר האדם בצער ויוצאים ממנו בעל כרחו אנחות ונאקות, עליו לכוין ולהקדיש צעקות אלו, שבין כך הן יוצאות, אל ה' שיחלצהו מצרותיו, שהרי באמת ובעומק מציאותן הן געגועים וכיסופים ובקשות ישועה מהקב"ה.

וישתדל האדם הנבון להתרגל בזה, אשר על כל צער אשר קורחו, או בכל פעם ששומע על חולה או אסון או לא טובה השמועה - שקופץ הלב ומתנועע בתוכו ואנחה נפלטת מפיו, שיכוון מיד הרגש זה כלפי מעלה לתפילה ובקשה. שחבל מאד לבזבז אוצרות יקרים כהרגשי צער ובקשות לטובה אשר יכולים ליקבע ולפאר כתרו של מלך המלכים - כמו שאמרו חז"ל על תפילות בית ישראל, ועלינו רק להשתדל לכוונם למקומם הנכון, ואשרי המתרגל בזה.

רינה

ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא
בעדם רנה ותפלה (ירמיהו ז')

רינה היא תפילה לשבח ולהודות לפני השם, וכך נדרש במדרש ואתחנן, יכול יהא אדם תובע צרכיו ויוצא לו, כבר פירש שלמה לשמוע אל הרינה ואל התפילה, רינה זו קילוסו של הקב"ה ותפילה לצרכיו של אדם, עכ"ל, וצריך להקדים את הרינה לתפילה. ובברכות (דף ל"ב), לעולם יסדר האדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. ומפני זה תקנו אנשי כנסת הגדולה שלש ברכות ראשונות של תפילה לסידור שבחו של מקום.

והנה ברמבי"ם ריש ה' תפילה, משמע לכאורה שסידור השבח הוא מעכב בעיקר דין תפילה דאורייתא. וז"ל, מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם, מפי השמועה למדו עבודה זו היא תפלה, שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ובה' ב', אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו, עכ"ל. ולכאורה משמע שזה חלק מעצם קיום מצות העשה דאורייתא של תפילה, וצ"ע.

ואם נאמר שסידור שבחו של הקב"ה מעכב בעיקר דין תפילה דאורייתא, נראה הביאור בזה, דהנה חיוב תפילה המוזכר בתורה הוא עבודה, וודאי דמובן זה של עבודה אינו כענין ויתנו עלינו עבודה קשה, אלא כמו ועבדתם את ה'

אלקים, וכן (במדבר ד') כל הבא לעבד עבדת עבדה, דהיינו פולחן ושרות מתוך הערכה והתבטלות לפני ה', וכלשון הגמ' בענין עבודת הקרבנות, שחיטה לאו עבודה היא, והיינו דשחיטה אינה כעומד ומשרת לפני הקב"ה, אלא היא כדי להתיר הבהמה להקרבה, ולכן אין בה הלכות עבודה של כהן ובגדי כהונה ועמידה. ומובן של עבודה הוא, שעומד ומשרת לפני מי שמכיר את אלקותו ורוממותו ומבטל עצמו לפניו, וא"כ לא שייך לכאורה שתהא התפילה נחשבת לעבודה אם אינו יודע או שאינו שם לב שעובד לפני האלקים, וכ"ש אם אינו יודע ומבין מה זו אלקות, ולכן רק אחר שיקדים ויסדר שבחו של הקב"ה, היינו ההתבוננות באלקותו יתב', אזי יהא עסקו עסק של עבודה.

והנה גם הקרבנות וגם התפילה הם עבודה, ודומים הם זה לזה, קרבנות עבודה במעשה, ותפילה - עבודה שבלב.

עבודת הקרבנות פשוט שהיא מיוחדת רק לאלקים לבדו, שבין אדם לחבירו אף אם יתן לחבירו מרוב אהבה והערכה מתנות כסף או זהב, אך לעולם לא יקריב לחבירו קרבן בכדי להראות לו אהבתו או מסירותו אליו, ורק אם עשה עבודה זרה ומייחס לו אלהות יקריב לו קרבן. שהוראת הקרבן היא שפיכת דמו, שקרבנות הם הדורון המראה שהמסירות והאהבה בוערים בקרבו עד כדי שפיכת דמו וחלבו על מזבח האהבה. ואין שייך זה לעולם בין אדם לחבירו, דמה הוא ומי הוא שאשפוך את דמי ואקריב את חלבי בעבורו, וכלל הוא בכל מקום חייך קודמים, ורק למי שהוא אלקות ואין סופיות צריך לבטל נפשו אליו עד כדי הקרבתה על מזבח עבודתו, וזהו המובן של הקרבנות בפשוטו, ביטוי של אהבה ויראה ומסירות עד כדי התבטלות של שפיכת דם הנפש עצמו.

ועבודת התפילה היא על אותו משקל ממש, היינו שמכיר בלבו התבטלותו לאלקותו יתב', ליכולתו ועוצמתו הבלתי בעלת תכלית, ושחיוו וכל מחסוריו מופקדים אצלו יתב' ורק באפשרותו יתב' למלאם, נמצא שנפשו וכל אשר לו בטלים לו יתב'. ומתוך הכרה זו ממילא מבקש על עצמו וחסרונו, ומכיר בחסדו

יתברך האין סופי וגבורתו האלקית למלא חסרונותיו, ומודה ומגדל ומפאר ומרומם על כך - בהתבטלות גמורה.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר, שבקשה לבד, כשהיא רק מתוך הכרה שעכ"פ יש כאן מי שבידו לעזור לו, כדרך שמבקש העני מהעשיר והחולה מהרופא, מבלי לייחס להם כל עליונות ואלקות, אם מבקש מהקב"ה באותו אופן - אין בקשה זו חשובה עבודה, דעבודה במובנה הפשוט הוא שעובדו במה שמייחס לו אלקות וגדלות נוראים. ואין הכי נמי דאפילו הכי תפילה הוי, דכל שמבקש מהקב"ה, אפילו אין מכיר בלבו המעמד הנשגב - שהוא עוסק בעבודתו של א-ל עליון, עכ"פ בקשה מהקב"ה יש כאן ותפילתו תתקבל, אבל עבודה אין כאן, דתפילה דאיידי בה החיוב דאורייתא היא עבודה, וכל שאין מכיר אלקותו וגדולתו הנוראים לא חשיבא עבודה.

ולכן צריך קודם לסדר שבחו של מקום ורק אח"כ יתפלל, שרק אם קובע לעצמו קודם שהוא עומד לפני האלקים, ועיי' סידור שבחו גם קובע בלבבו מהו אלקים, שאין זה רק בעל כח בעלמא מהסוג שיש בעולמינו, אלא שמייחס לו אלקות כפי השגתו, רק עיי"כ הוי גם בקשתו עבודה, והוי תפילה דאורייתא.

ב.

ידוע דאחד מיסודות העבודה היא השמחה, וכמו דכתיב (תהילים קי) עבדו את ה' בשמחה וגו', וכתיב (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב וגו'. אמנם באמת, מלבד מה שהשמחה היא יסוד והלכה בעבודה שצריך לעורר השמחה כאשר עובדים לפני ה', עוד יותר היא סימן לעבודה. דמי שעומד בתפילה או בשאר עבודות הבורא ואינו במצב של שמחה, סימן הוא שבאמת אינו עוסק בעבודה כלל, שעל כרחק אינו יודע מיהו הקב"ה ומהי עבודה לפניו, דאם היה יודע את הפירוש הפשוט ביותר של שמו יתב', והטוב ורחמים המונחים בו, אי אפשר היה במציאות שלא יתמלא בשמחה. וכמו שאם תראה אדם ההולך ברחוב ומרים כיס שאתה יודע שיש בו אוצר של זהובים, ואין במראה פניו של אותו איש כל שינוי ושמחה, סימן ברור הוא שאינו

יודע מה תוכנו של הכיס. וכן בתפילה, כשעומד לפניו ית"ש, בטבע ובהכרח שיתמלא בשמחה גדולה, וכמו שאמרו חז"ל, כשאתה עומד ומתפלל לפני האלקים יהא לבך שמח שאתה מתפלל לפני אלקים שאין כמוהו. ואם אינו בשמחה בעל כרחך דאינו יודע או שאינו שם על לבו מהו תוכן המעמד הזה, וכיון שכן - אין כאן עבודה, דאי"א לומר עליו דעוסק בעבודה ופלח קמי מריה אם

הגה"ה

ויש כאן יסוד גדול בתורה בביאור הענין, וצריכים לעמוד עליו. כל השמות והכינויים ועומק ההשגה בגדלות הבורא עם כל אין סופיותם, לא נאמרו לתת ערך לגדלות הבורא מצדו יתברך, שעליו יתב' כתיב (תהילים ס"ה) לך דומיה תהילה, ואם באנו לשבחו היינו שותקים ותו לא, אלא כל השמות ודרכי ההשגחה הנוראים אין הם אלא גדלותו יתב' בענין דרכי הטבה וחסד שמשפיע עלינו, וכן כל שירות ותשבחות שנאמרו וכל ספר תהילים שאמר דוד ע"ה שהמה לבאר גדלות הבורא, היינו רק לענין הטוב שמשפיע עלינו, שהכל רק מצד מעשיו כלפינו, וזהו עומק דברי חז"ל, (ברכות דף ס') כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, היינו דכל עניניו של הקב"ה בעולמו המה סוגיות של טוב וחסד.

ונמצא דעצם העבודה של סידור שבחו של מקום, היינו ההתבוננות על גדלות ונוראות הבורא, הם בעצם התבוננות על רוב הטובות המוכנות לנו, דאם כל מעשי האלקים הנוראים אשר אנו מסדרים עכשיו, הם רק לענין השפעת אלקותו עלינו ועל כל העולם בחסד ובהטבה, א"כ סידור השבח הוא ממילא סידור נוראות הטובות שיש ויהיו לנו, וא"כ איך אפשר שלא יהיה בשמחה. ולכן עבודה לפני הבורא מעוררת היא השמחה בהכרח, דאם היסוד הראשון בעבודה הוא לדעת שעומד לפני האלקים. וודאי שהוא לעיכובא שידע על כל פנים בהבנה כללית מה פירושה של המילה אלקים, ולהתבטל ולהתלהב מהעוצמה האלקית והגדולה והגבורה והנוראות האין סופיים, ואם יבין את האמת הזאת, שכל זה בענין הטובות אשר משפיע עליו, הרי באותה מידה שמתלהב מגדלות הבורא, הוא מתמלא בע"כ ממילא ג"כ בשמחה על זה שכל גדולה זו הוכנה בעצם לו.

ואם אמנם היה אפשר לטעות ולחשוב שאפשר להנתק ולהתרחק ולהעמיד מחיצה של ברזל בין הקב"ה ובינו, ויוכל לחשוב שכל עוצמת הטובה ההיא מוכנה היא רק בעד הזולת

אינו יודע מיהו הבורא ומה משמעות הדבר לעבוד לפניו. דעבודה אינה מצוה מעשית כמו לולב דעכ"פ לולבו בידו, שעבודה, אם אינו מתלהב בה, אין כאן פלח קמי מריה במציאות.

ג.

והנה היסוד הראשון של התפילה היא אמונה. היינו להאמין שיש בורא לעולם, ולדעת שהבורא הוא מציאות קיימת מעשית ממשית וחיה לא פחוו: מכל מציאות אחרת המוכרת לנו. אבל באמת עדיין אין זה מובנה האמיתי של האמונה, שהרי עצם ההכרה שהבורא נמצא אינה בגדר אמונה, אלא היא ידיעה פשוטה הנראית בעליל לכל מי שאינו סומא גמור, ואת שירת העולם להבורא רק חרש גמור אינו שומע, ואנה"נ דיש הרבה שאינם שומעים ואינם רואים, אבל מי שכבר נפתחו עיניו הרי מעתה רואה את האמת בעליל, שא מרום עיניך, הסתכל סביבותיך והתבונן בתוכך וראה מי ברא אלה, וכל זה הוא ראייה פשוטה ולא בגדר אמונה. וא"כ מה מצויים אנו במצוות האמונה.

אלא המובן האמיתי של אמונה הוא להאמין שיכולתו יתב' היא בלתי בעלת תכלית, ולהאמין במה שאין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשומעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו. ועל כן כאשר לב האדם כבד עליו מחמת איזו צרה הרובצת עליו, והוא עצוב ומיואש או קרוב לכך מפני שלדעתו אין לצרותיו פתרון, הרי באמת חסרון גדול יש כאן באמונה, דאם היה מאמין שלא לקיים פתרונים, ומה שנראה לו שאין עצה ותושיה, הרי להקב"ה יש על זה עצות

הגה"ה

ולא בעדו, הרי למבין אי אפשר שיהא כן, שדבר זה הוא סתירה מיניה וביה, שכן עצם העובדה שהוא זה שעומד כאן במעמד הזה ועובד לפניו יתב', הוי זה קשר ומגע בפועל, ובהכרח שגדלות הבורא האין סופית ודרכי השפעת טובו וחסדו שייכים אליו, וחוזר הדבר - איך אפשר שלא להיות בשמחה. והעומד בתפילה על כל צרותיו ואין ניכר על פניו גם השמחה במעמדו, הרי זה סימן שאינו עובד את הקב"ה במובן הנכון.

פשוטות ומעשיות להוציאו מהסבך, שהרי גדול הוא למעלה ממה שיכול לתפוס בקטנותו, ואין חקר ליכולתו.

משל לחולה מסוכן השוכב על ערש דוי עצוב ושובר בנפשו בידועו שהרופאים התייאשו מחייו, והנה שומע הוא שהגיע לעירו רופא מומחה היודע לרפאות מחלתו, הרי רק לשמע אזניו מתמלא לבו בתקוה ושמחה. ואפילו אם אינו יודע אם יסכים הרופא לבוא אליו, ואם באמת ביכולתו לרפאותו, אבל עצם זיק התקוה, ואפילו ספיקא, כבר משמחת היא ומשנה את הרגשתו והבעת פניו שתתכן רפואה למחלתו, וכן מי שצריך לשלם חוב גדול תוך זמן קצר ולבו עצב עליו שאינו יודע מאין ישיג סכום גדול כזה בכמה שעות, הרי אם לפתע ישמע שהגיע אחד ממכיריו האמיד בנכסים, כבר יראה על פניו זיק התקוה, וגם אם אינו יודע אם אמנם יחלצוהו מן המיצר. הרי לפנינו שאם אותם האנשים, החולה ובעל החוב, היו מאמינים בהקב"ה, ואפילו בספק, שביכולתו יתבי' למצוא פתרון לבעיותיהם, הרי גם כשנראה לכאורה בעיניים טבעיות שהמצב אבוד, היו מתמלאים בשמחה בבטחונם בהשי"ת שיושיעם.

וקורה לפעמים אצל המאמין בהקב"ה ששומע תפילתו, שכאשר מעיק לו דבר מה שופך הוא מר שיחו לפני בוראו כמי ששופך ומתמרמר לפני אוהבו, וכמו דאמרו (יומא ע"ה) דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים. ואומר, רבשי"ע, אוי כמה מר לי וכמה אני מזואש - אין כל פתרון לרע מצבי. וכך שופך הוא לבו לפני בוראו מתוך צער ויאוש. והנה לעינינו נראה שזו היא תפילה נפלאה בדבקות, אבל לאמיתו של דבר יש כאן חשש אפיקורסות וכפירה, דהרי עומד הוא לפני בוראו ומכריז דאין פתרון למצבו! ואם היה באמת מאמין בהקב"ה, היינו שהיה מכיר עוצם יכולתו וגודל חסדו, היה צריך, כשעומד ומדבר לפני ית', שתנוצץ בו המחשבה - הרי מדבר אני לפני מי שכל הפתרונות בידו, וודאי שיש לו פתרון גם בשבילי.

משל למי שצריך הלואה גדולה מהבנק, ואינו מצליח בשום אופן לקבוע פגישה עם מנהל הבנק בכדי שיוכל להסביר לו את רע מצבו וכמה שהוא זקוק

לכסף, ויודע הוא שאם היו נותנים לו רק לשוחח שיחה קצרה עם המנהל ודאי היה מרחם עליו. והנה במקרה, נוסע הוא באוטובוס, ופותח בשיחה עם האדם היושב לידו ומספר לו על מצבו הכספי, ופתאום הוא מבחין שזה האיש הוא בעצם המנהל עצמו - איזו שמחה מתפרצת מלבו ברגע זה. כן הוא כשמדבר האדם אל בוראו ומזכיר את שמו, אם רק יחשוב לרגע מה פירוש שמו יתבי, הרי באותו רגע תתנוצץ בקרבו שמחה עצומה, אוי! איזו סייעתא דשמיא! איזה מקרה מוצלח! דוקא את מי שפגשתי כאן בבית כנסת בתפילתי, בתפילת שמונה עשרה, אותו שאני מדבר איתו עכשיו, דוקא הוא זה שבידו לעזור לי, וגם עוזר הוא לכל מי שרק מבקש ממנו.

ד.

השמחה אינה אחת מפעולות הנפש או מקרה הקורה בה, אלא היא עצם תכונת הנפש בטבעה כשאין מה שיאפיל עליה לסטות מתכונתה הטבעית. הנפש נאצלה היא מעולמות עליונים שכל מציאותם היא הטבה שלימות ותענוגים של קדושה, וכל תכונת העולמות ההן היא שמחה. והראיה על זה דלא מצאנו בחז"ל בעבודתם של המלאכים וכל צבא השמים זולת שירה. ואין שירת העליונים כמו אדם השר ומעורר בעצמו הרגשים של שירה בהתגברו על הרגשיו הרגילים, אלא דהשירה והשמחה היא עצם מציאות המלאך, שכל מציאותו אינה אלא שירה ושמחה בהשי"ת. וכן הוא באדם, דנשמת האדם, כשהיא בצורתה הטבעית - קרובה להשם ודבקה בו יתבי, חוזרת היא ממילא לתכונתה העצמית וגועשת היא משמחה.

והנה המחשבה בהקב"ה וקיום שויתי ה' לנגדי, הוא דבקות וקשר להקב"ה בפועל, וכמו שביאר הרמב"ם במורה נבוכים שהבאנו בפתיחה, שבזמן ההוא נמצא האדם עמו יתברך והקב"ה אתו. וכבר אמרו הקדמונים שבמקום שנמצאת מחשבתו של האדם שם הוא נמצא ממש באותו רגע, וא"כ כאשר מתפלל האדם וחושב על הקב"ה ומדבר אליו בנוכח, הרי באמת עוזב הוא באותו הרגע את

העולם השפל ונמצא עם ה' ממש, ומצטרף אל שירת המלאכים וכל גרמי השמים, שמחמת דביקותם במציאות בה' כל עצמם הוא שמחה ושירה ותענוג.

ובזה נמצא פשר לתמיהה הגדולה, היאך אפשר לצוות על השמחה והרי שמחה היא הרגשה הבאה ממילא, ואם אין הלב בשמחה מה יועיל הציווי על כך, והרי אין הלב בידינו להטותו לימין או לשמאל. וכבר הקשו הקדמונים קושיה זו על מצוות אהבה ויראה, שהן מצוות עשה גמורות, איך אפשר לצוות לאהוב ולירא אם אין הלב אוהב וירא מאליו, ותירצו, שהמצוה היא לעשות מעשים המביאים לידי אהבה ויראה בהכרח. וכ"כ הרמב"ם (פ"ב יסודי התורה) וז"ל, והיאך הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי, וכשמחשב בדברים אלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד וכו', ע"ש. וממילא זו היא גם חיוב השמחה, שעם האהבה והיראה תבוא גם השמחה בהכרח, שזו היא תכונת הנפש בטבעה כאשר היא דביקה לקדושה וחוזרת למצבה ומציאותה הטבעיים, וכן אמרו, מדי דברי בכבודיך הומה לבי אל דודיך.

ה.

כמו בתפילת בקשת רחמים ממשיך האדם צרכיו משמים ונושע מצרותיו, כן הוא בתפילת שבח שעל ידה ממשיך צרכיו ונושע מצרותיו, שעל ידי שמשבח להקב"ה על רוב חסדיו וכחו יתב' בענין מסויים, משפיע עליו הקב"ה הדבר ההוא, ומבואר זה במסכת תענית (דף כ"ד) אמר משיב הרוח ונשב זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא, הרי אע"ג דמבואר בגמרא שם דמקום הבקשה על הגשמים הוא בברכה התשיעית, ומשיב הרוח ומוריד הגשם היא רק הזכרת גבורות גשמים בברכה השניה, מ"מ די היה בהזכרת גבורות גשמים להביא גשם, שעל ידי סידור השבח עונה הקב"ה כמו על ידי הבקשה.

וכמו שדרשו חז"ל (הובא בנפש החיים ש"א פ"ז) מהו אהיה אשר אהיה

כשם שאתה הוה עמי כך אני הוה עמך, וכן אמר דוד ה' צלך על יד ימינך, מהו ה' צלך - כצלך, מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך ואם אתה בוכה הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מוסברות אף הוא נותן לך כך אף הקב"ה ה' צלך כשם שאתה הוה עמו הוא הוה עמך, ע"כ. ועיקר דברי המדרש היינו בענין עבודתו, שכמו שהוא דבוק לבוראו בעבודתו כן הקב"ה קרוב אליו ומשפיע לו, והוא הדין לענין השירה להקב"ה, שכאשר האדם מסתכל כלפי מעלה בשמחה ובשירה, כן מסתכל עליו הקב"ה ומאיר לו פנים, ובאותו ענין שעליו הוא משורר ומשבח, כגון שמכיר בהתלהבות שהקב"ה הוא רופא חולים, ע"י הכרתו ושמחתו זו בבוראו נפתחים לו אותם השערים להשפיע עליו.

והביאור בזה, דכתיב טוב לחסות בה' מבטוח באדם, ומפרש הגר"א הובא בסידור, דבטחון הוא על ענין שיש בו הבטחה, וחסיון הוא בלא הבטחה כאדם החוסה בצל אילן. והנה החוסה בצל אילן מה שהאילן מגן עליו הוא מפני שזוהי עצם מציאותו - שכל מי שמתקרב אליו ועומד בצלו מוגן הוא ממילא מפני החמה והגשם. וכן הוא אצל השי"ת, באור פני מלך חיים (משלי ט"ז), דכמו שהאור מאיר לכל מפני שכך היא מציאותו שהוא מאיר, וכל העומד מולו על כרחך מקבל אורו, כן כל החוסה בצל השי"ת על כרחך נושע, מפני שזוהי מציאות טובו יתברך הבלתי בעלת תכלית, שבעצם הכרת כחו וטובו בהכרה שלימה, וחוסה בו ובוטח עליו, ממילא יהיו לו כל הברכות והישועות כולם.

ונראה לפרש שמש"כ (תהלים מ') חסדך ואמיתך תמיד יצרוני, וכן מוזכר הרבה במקרא חסד ואמת, (עיי' בהגר"א בסידור שמפרש באופן אחר), דחסד הוא מה שהשי"ת נותן בצורה של נתינה, ואמת הוא מה שמקבלים מחמת עצם אמיתת המציאות, דכביכול מציאות אור פני השי"ת הוא ששופע על כל הנמצא לידו וחוסה בו שפע של תורת חיים אהבת חסד צדקה וברכה וכו', ונמצא שתי מידות הן בהשגחה, מידת החסד ומידת האמת.

וא"כ לענין התפילה, אם במציאות מה שהאדם עומד ומשבח לפניו יתברך הוא דבק בו, כמש"כ הרמב"ם במו"נ שהבאנו בפתיחה, שלשבח ולפאר ולזמר

לפני הקב"ה הוא להיות אתו יתב' בפועל וקרוב אליו בקירבה גדולה, אם כן על ידי זה שהוא עם הקב"ה ומתקרב ומדבר אליו, ממילא מקבל הוא שפע של ברכה ממנו יתב', דבאור פני מלך חיים.

1.

וכתיב, (איכה ב') קומי רני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה' שאי אליו כפיך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות. וקשה דלכאורה רינה היא תפילה הבאה מתוך שמחה ושבח להקב"ה, וא"כ איך נמצא מקומה כאן בתפילה על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות. אבל באמת מיוחדת היא תפילה זו של רינה דוקא בזמן רעב וצרות נוראות, כשנסגרו שערי שמים וצריכים לפתוח שערי ברכה, דאין לך פותח שערי השפעה טובה מן השמים כמו שירות ותשבחות. שמיד כאשר מראה פנים צהובות כלפי מעלה, מקיים הקב"ה בו, ה' צילך, ומראה לו אף הוא פנים צהובות, ונפתחים לו שערי ברכה וישועה.

וכלל גדול הוא שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, ובמקום ששורה השכינה הקדושה ודאי ששם מצויה הברכה, וכן להיפך אמרו (בי"ק צ"ב) בתר עניא אזלא עניותא, דבמקום שיש עניות ועצבות שם שורה עניות, ובפסחים (דף קי"א) איסרא (מלאך הממונה) דעניותא נבל שמה.

וסגולה עצומה היא זו, כאשר האדם בצרה ושערי ברכה סגורים לפניו, שיתבונן ברוב טובותיו יתב' - על כל העולם בכלל, ואליו בפרט, וכמש"כ במסילת ישרים פ"ח וז"ל, והנה אין לך אדם באיזה מצב שימצא, אם עני ואם עשיר אם בריא ואם חולה שלא יראה נפלאות וטובות רבות במצבו, כי העשיר והבריא כבר הוא חייב לו יתב' על עושרו ועל בריאותו, העני חייב לו שאפילו בעניו ממציא לו פרנסתו דרך נס ופלא ואינו מניחו למות ברעב, החולה על שמחזיקו בכובד

חליו ומכותיו ואינו מניחו לרדת שחת, וכן כל כיוצא בזה, עיין שם, ויתבונן בזה הרבה עד שיבוא לידי שירה, ואין ספק שיש מצבים שקשה מאד לבוא לידי זה, אבל כך היא עצתו הנפלאה של ירמיהו הנביא, שאם עוללים עטופים ברעב, ירונו בחשכת לילה, ואז לילה כיום יאיר לו, כחשיכה כאורה*.

זאת ועוד, כל טובה המגיעה לאדם הרי באותו הרגע נפתח לו שער, ועל כן ההנהגה הנחוצה מאד למעשה, שעל כל טובה וברכה שמקבל, מיד להודות ולשבח את הקב"ה, ועיי"כ ישאר פתוח השער שנפתח לו לרגע, הן לענין הטובה הזו עצמה שתשאר לו לתמיד, והן לענין שיושפעו לו עוד ברכות. אבל אם אינו מודה ומשבח תיכף, עלול הוא לאבד גם טובה זו אם יסגרו שערי הברכה, וכלל גדול הוא שצריך לדעת, שער משנפתח - קל יותר להחזיקו פתוח מלפותחו מחדש.

ואתה אחי שמע יסוד גדול באופן כללי - אין לך דבר המביא ברכה וישועה כמו השמחה והטוב לבב, ואין לך דבר המביא רעות וצרות כמו העצבות, וכלשון הפסוק, (איוב ג') כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגורתי יבא לי. וכאשר קורה לאדם הפסד מסויים, ובא על ידי כך לעצבות, ההפסד בממון שעלול לבוא כתוצאה מעצבותו, גדול הוא לאין ערך מההפסד שקרה וגרם העצבות, ובמקום שיש שמחת הלב ואור החדוה שם שורה הברכה וההצלחה.

ז.

בילקוט יהושע, ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ה' (תהלים קי"ג), משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע מקלס להקב"ה, וכן אתה מוצא בשעה שעמד יהושע בגבעון ובקש לשתק את החמה לא אמר שמש בגבעון עמוד אלא שמש

הגה"ה

כתב לי הרה"ג ר' פרץ מימון שליט"א מגילת בנגב, משי"כ שצריך לשמוח גם בעת צרה, כך קרה לנו פעם בחו"ל בעצירת גשמים לא תקפ"ץ, גזרו כמה תעניות ולא נענו, עשו יום משתה ושמחה ושירה ושבח לבורא ונענו, ופי' בזה מ"ש בתהלים מזמור ס"ח פסוק ד', וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה, ז"א הצדיקים גם ישמחו ויעלצו לפני מדה"ד דהיינו בעת צרות, ואז ישישו בשמחה ז"א יקבלו בקשתם ע"י השמחה.

בגבעון דום, אלא כל שעה שהוא מהלך הוא מקלס להקב"ה וכל שעה שהוא מקלס יש לו כח להלך, דומם עומד, לכך א"ל יהושע דום, עיין שם. ומבואר דכל כחו של השמש הוא ממה שאומר שירה, ואם שותק מלומר שירה מיד עומד. וכן המלאכים בשמים וכל נפש אשר בארץ, כל קיומם הוא רק על ידי שירות ותשבחות שאומרים, כל אחד לפי יסוד מציאותו, ובה מתדבקים במעיין החיים - אור פניו יתברך. וכתוב, הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים, כל מלאכיו כל צבאיו שמש וירח וכל כוכבי אור, השמים שמי השמים, הארץ וכל צבאם, בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים יהללו את שם ה', שגם בני האדם כלולים הם בשירת הבריאה, שהשירה עצמה היא מעיין החיים, והשותק מלקלס להקב"ה מאבד הוא את שורש מציאותו ומקור חייו.

ובמדרש פרקי שירה מבואר, דשירה מיוחדת יש לכל בריה כפי מציאותה. וכמו שאין בריה מבריות העולם דומה לחבירתה בתכונותיה צורתה וטבעה, כן אינה דומה שירת כל בריה לחבירתה, שהשירה היא שורש חיותה ומציאותה, וכפי שינויי הטבעים והצורות כך משתנה השירה. וכן אינה דומה שירת האדם לשירת הטבע כולו, ובמין האדם עצמו אינה דומה שירת אדם לחבירו, ושירת סתם אדם לשירת הצדיק והתלמיד חכם, כיון ששירת כל בריה היא כפי מציאותה ושרשה - ממילא לכל אחד שירתו המיוחדת לו, ושירת הצדיקים ותלמידי החכמים כיון שמציאותם עליונה יותר ומקבלים טובות יותר - על כרחך גם שירתם גדולה ונפלאה יותר. ולכן היתה הנהגתם של החסידים והצדיקים אשר מעולם לעסוק בעבודה זו של שירות ותשבחות הרבה מאד בלי שיעור ובלי ערך, וכמו דכתיב (איכה ב') קומי רני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נוכח פני ה', לומר ולהודות ולהלל לפניו יתב'. ואין ריבוי זה רק בעומק ואיכות השירה, אלא גם במספר השירות והתשבחות, שעל כרחך מוכרח הוא גם לכמות גדולה יותר של שירות, דומה לענק אשר אין די לו במנה קטנה כאדם רגיל, כיון שגדול הוא יותר צריך הוא למזון יותר להחיות נפשו. וכן בענין התשבחות, כיון שדרכם דבק האדם ויונק ממקור החיים, ככל שהאדם גדול יותר, כן צריך הוא להאריך יותר בתשבחות ה', בכדי להחיות נפשו להיות דבק באלקים.

ואמרו חז"ל על דוד המלך ע"ה שהי' עוסק כל הלילה בשירות ותשבחות, עד שחיבר את ספר תהילים הנפלא שבו כלל ברוח הקודש כל מיני שירות וזמירות ותשבחות אשר בעולם, ויש להשירות הללו שייכות לכל הנבראים כולם, וכמו שכתוב בנשמת כל חי, שכן חובת כל היצורים לפניך ה' אלקינו להודות להלל לפאר לרומם להדר לברך לקלס - על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי, הרי שכל אדם חייב בכגון זה.

וכל מי שחשקה נפשו בעבודה, ומבטו מבט אמת, ורואה ומתפלא מנפלאות הבורא אשר נראות בבריותיו, יצרף עצמו לצדיקים החסידים והקדושים אשר מעולם ועד עתה, ויכלול עצמו בתוך שירתה של הבריאה, וכמו שאמר המשורר, אודה לא-ל לבב חוקר ברן יחד כוכבי בקר. וכל בן תורה בזמנינו, שייחדו הקב"ה ברוב חמלתו בדור שפל זה לעמוד ולשרת לפניו להיות ממקורביו וסגולת אוהביו, ללמוד התורה הקדושה אשר כל ברואי מעלה תאווים לה - צריך הוא לקנות לעצמו כשרון זה, לעבוד את בוראו בשירות ותשבחות.

ח.

והנה חיוב האדם לשיר ולשבח לפניו ית"ש עיקר יסודו עומד על היסוד שעליו עומדת כל התורה, עשה את האמת מפני שהיא אמת. וכמו שעושים אנו את המצוות - לא מפני התועלת העצומה שתגיע לנו מהן, אלא מכח האמת, שאנחנו נבראיו ועבדיו, והוא יתב' קנה אותנו בקנין גמור במה שבראנו, ועוד קנין שני במצרים - להיות לו עבדים המשועבדים לרצונו, ולכן חייבים אנו בכל המצות שצונו עליהן כעבד המשועבד לאדונו, שכך היא האמת המוחלטת.

ובאותו משקל חייבים אנו להללו ולשבחו ולשיר לפניו על כל הטובות הנפלאות שאנו מקבלים ממנו יתב', שאילו פינו מלא שירה כים לא נספיק להודות על אחת מאלף אלפי אלפים. וחייבנו זה הוא לא מפני התועלת שבדבר, אלא משום אמיתת ענין החיוב, אחר שגילה לנו הוא יתב' שזהו רצונו. ומן האמת הוא שחייבים אנו להודות ולשבח עד בלי סוף - עד כמה שידינו מגעת,

והמתרשל בזה, או שהוא ככופר ח"ו בטובותיו ונפלאותיו של הקב"ה, או שאין רואה צורך לקיים חיובו במה שהוא יכול, שזה עקירת יסוד כל התורה.

ט.

פסחים דף קי"ח, קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף דכתיב (תהלים קל"ו) נותן לחם לכל בשר וסמך ליה לגזור ים סוף לגזרים. דברי חז"ל אלו הם להלכה ולמעשה. נדמה לעצמינו, אם היינו אנו מיוצאי מצרים אחר מאות שנים של עבדות נוראה, וגאלנו הקב"ה משם בניסים גלויים ונפלאים, ולבסוף כאשר רודף פרעה אחרינו בשצף קצף להרוג אותנו על עוללנו וטפינו, והים הנורא העוצר בעדינו נקרע והופך ליבשה ועוברים אנו בו בחרבה, אם היינו אנו מן העולים מהים הרי ודאי שהיינו אומרים שירה, ובחתלהבות נוראה ובשמחה עצומה. והנה לימדונו חז"ל, דכשבא האדם לביתו, והנה ערוך לפניו כל טוב, לא חסר לו לא מזונות ולא ביגוד, לו ולבני ביתו, הרי זה קריעת ים סוף ממש, ועל ידי קצת מחשבה יוכל לקנות לו הרגשה זו. וצריך כל אחד להתרגל, כשפותח את המקרר או ארון בבית ורואה שם ברכת השם - כל טוב, יתעכב רגע ויאמר לעצמו - מאין לי כל זה ומי נתן לי זאת, כמה חן וחסד פרוש כאן, ויכול אני לחנות מזה, והרי איני כדאי אפילו למשהו מכל זה, וכיר בזה וישיב אל לבו אפילו לרגע - לומר שירה!

ועוד שם בדברי חז"ל, אמר רבי אלעזר בן עזריה קשין נקביו של אדם כקריעת ים סוף. גם זו הלכה למעשה לאדם בעל לבב, אחר שהתפנה, והרגיש איך שהקב"ה רופא כל בשר ועושה פלאי פלאות - אין מחלה ברוך השם, ואין מה שעוצר את הפסולת בתוך הגוף להרעיל האדם, והנה מתנקה הוא בקלות בחסד וברחמים, הרי באותם הרגעים עבר את קריעת ים סוף, וכמה צריך הוא לומר את ברכת אשר יצר בהתלהבות של הודאה להקב"ה.

כל זה נקנה בעיקר ע"י הרגל, להתרגל לפתוח את העיניים השכל והלב. ועל זה אמרו חז"ל, (סנהדרין דף צ"א) אמר רבי יהושע בן לוי כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללך

סלה. וכן דרשו חז"ל "אז ישיר" בלשון עתיד, ואמרו שם, אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה', שר לא נאמר, אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה. היינו מי ששר את שירת הים עכשיו יזכה לשוררה לעתיד לבוא בביאת הגואל, וכבר כתבו הקדמונים בענין סדר תפילת הבוקר, ששירת הים צריך לאומרה מילה במילה, בנועם ובטעם ובכונה גדולה כאילו הוא עצמו עבר בים והקב"ה הצילו כמו שהציל אז את ישראל. והיא שלמות גדולה אל הנפש, ומכפר על כל עוונותיו, וזוכה לאומרה לעתיד לבוא במהרה בימינו. ואמנם מי הוא זה שיכול באמת לשיר את שירת הים בהרגשה אמיתית כאילו עבר הוא עצמו בתוך הים, אבל מ"מ קרוב לנו מאד לשיר על כל קריעת ים סוף וקריעת ים סוף שעוברים עלינו בחיינו כל יום ויום, להודות ולחלל לה'.

י.

העצבות מידה מגונה היא מאד, וכל אחד יודע ומרגיש זאת עד כמה קשה לסבול כשיש משיהו עצוב בבית, כל רצונינו רק שיתרחק מכאן. וכ"ש במקומות חשובים, כגון לפני מלך וכד' שמקפידים מאד על כך, וכמו דכתיב בנחמיה, ויאמר לי המלך מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב'), שבארמונות המלכים תמיד יש שיר ושמחה. וכ"ש בהיכלו של מלך עולמים, וכמשי"כ עוז וחדוה במקומו.

וכתב הכל בו על ענין הברכה שהשמחה במעונו, למה יש שמחה בשמים, מפני שבכל יום נבראים מלאכים חדשים. וכלל הוא, שהשמחה באה כשרואים דבר חדש וחביב. וכן הוא להלכה, שמי שלא ראה את חבירו החביב לו זמן רב, או פרי המתחדש משנה לשנה, מברך שהחיינו מפני שמחת לבו. שדבר שרואים ופוגשים בו כמה פעמים, אפילו אם הוא דבר חביב, מתיישן הוא בעיניו וכבר אין בו שמחה. אמנם ישנם דברים שהם גדולים ועמוקים כל כך, שכמה שיפגוש בהם יותר בכל פעם יראה בהם יותר ויותר חידוש, כ"ש דבר שהוא נצחי בלי סוף ותכלית, הרי אדרבא בכל יום יהיה בעיניו כחדש יותר ויותר, וא"כ מי

שזוכה לקבל פני מלך מלכי המלכים הקב"ה ולעמוד לפניו, הרי שצורת עמידתו צריכה להיות שבכל יום ויום יהיו בעיניו כחדשים, ויתפלל תפילתו כאילו לא התפלל מימיו. ובאמת שכן הוא שיש לכל תפילה ותפילה כשלעצמה טעם ועונג חדש ותיקונים נוראים חדשים אשר אין תפילה אחת דומה לחברתה כלל, וכמו שביאר בנפש החיים (ש"ב פ"ג) וז"ל, שמעת שתיקונו עד ביאת גואל ב"ב לא היה ולא יהיה שום תפילה בפרטות דומה לחברתה שקודם לה ואחריה כלל, דלבושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא ודלביש ברמשא כו', וכן כל יום לחבירו שלפניו ואחריו, ולכן אמרו רז"ל מעוות לא יוכל לתקן זה שביטל קריאת שמע של שחרית כו' או תפילה, עכ"ל.

וכ"ש עצם קבלת פני שכינה שיש בזה התחדשות תמידית מחמת אין סופיותו יתב', כדכתיב, (ירמיהו ב') אותי עזבו - מקור מים חיים, שקבלת שכינה הינה מקור מים חיים - ובמקור הרי תמיד הכל חדש. וזה המחייב היותר גדול להתפלל מתוך שמחה. ואם האדם עצוב בשעת התפילה ועבודת ה' ונפשו יבשה עליו, סימן הוא שאין בתפילה ובעבודה מה שישמח אותו ואין מה שיעורר אותו לרוות צמאונו וחשקו, נמצא הוא מראה שהקירוב להשי"ת לחלות פניו המאירים אין הוא לו לעונג ח"ו. ולכן המתבונן במהות התפילה יראה להתעורר בשמחה, וידע נאמנה שהוא משיג דברים וקונה לעצמו עכשיו קנינים חדשים ונפלאים, וזה עצמו שזוכה לחלות את פני אלקיו זוהי שמחה שאין כמותה, וישתדל בזה מאד להכניס שמחה בלבו, ואשרי חלקו.

.יא.

בדברים הנזכרים צריך להתבונן במיוחד בזמן אמירת פסוקי דזמרה. מצד אחד מפורסם חשיבות אמירת הסדר בכל יום, ואמרו חז"ל (שבת קי"ח) יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום, ופירשו המפרשים שזה קאי על פסוקי דזמרה. אבל מצד שני פעמים מרגיש האדם שהוא סדר ארוך מדי בכדי לכוין בכולו, וכ"ש בשבתות וימים טובים שמרגיש טרחה גדולה לומר כל כך הרבה מזמורים ולכוין בהם. אבל זה בא בעיקר מפני שמרגיש כפל דברים בזמירות והמילים חוזרות

על עצמם, והדברים יבשים בלי כל חידוש ממזמור למזמור עד שנדמה שכל המזמורים חוזרים על אותו רעיון - להלל לשבח לה' על כל מעשיו הגדולים, ואומרים זאת באריכות גדולה ושמות נרדפים החוזרים על עצמם. וחושב לעצמו שמסתמא צדיקים גדולים נהנים מזה, אבל לאדם הרגיל אין נחת ותענוג מכל כך הרבה כפילויות. אבל באמת אינו כן, וכל אדם יוכל לקנות לעצמו טעם באמירת המזמורים, והעצה בזה היא שלא לראות הדברים בכללות, אלא לחלק אותם לפרטים.

וכגון, הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו. במבט שטחי נראה שהמשורר חוזר כמה וכמה פעמים שהעליונים משבחים המה לה', ואחר כך בפסוק השני שוב חוזר על זה, שמש וירח כל כוכבי אור, חזר ואמר שכולם בשמים מהללים לה', ואינו מובן למה צריך לומר כל כך הרבה פעמים שבת זה. אבל באמת הרוצה להכנס בעבודה זו צריך שימצא פנאי וישתמש בכח מחשבתו ודמיונו לפרט התוכן לפרטי פרטים ולראות כל דבר כענין נפרד. כשאומר הללו את ה' מן השמים - ירוץ דמיונו לשמים התכולים והמאירים, היאך מהללים ומזמרים הם להשם. הללוהו במרומים - יעזוב את השמים ויוליך את דמיונו למושג מרומים, גבוה מעל גבוה מן השמים, וגם המה מהללים. הללוהו כל מלאכיו - עכשיו מדבר על המלאכים הנוראים ריבי רבבות. הללוהו כל צבאיו - כל צבא השמים המוזכרים ביחזקאל, גבוהים הרבה מן המלאכים, ויחשוב עכשיו רק עליהם, וכן כשיאמר שמש - יחשוב רק על השמש הנפלאה החזקה המחיה את כל העולם, וגדולה מן העולם כולו מאה ושבעים פעמים (רמב"ם פ"ה שבועות), ויצייר בדמיונו היאך מהללת היא את הקב"ה. ובשעה שאומר ירח ישכח מהשמים וישכח מהשמש, רק הירח לעיניו מאיר את הלילה ביופיו, ויצייר בדמיונו היאך הוא מהלל לה'.

הגע עצמך, אם יתנו לך חללית מהירה לטייל בה במרחבי השמים, האם יראו לך השמש והירח שם במרומים כפי שנראים הם לך כאן על הארץ, שהשמש והירח הם בכללות ענינים דומים קרובים זה לזה, ואם עשית כבר ביקור על הירח, האם אין חשקך לטייל גם על השמש, ואם כבר בקרת בשמש האם אין חפץ

אתה לטייל במרומים, לפגוש שם את מיכאל וגבריאל, האם יעלה על דעתך לומר התעייפתי כבר מלראות, מה חדש פה, הרי כבר ראיתי את השמש ואת הירח, ודאי שכל דבר שם הוא עולם מלא שונה ביופיו ובעוצמתו מכל עולם אחר, ואין אחד נכנס לגבול השני. ובוה הצורך וההרגש צריך שתהא אמירת המזמור.

וכן סדר כל פסוקי דזמרה צריך לפרטו לפרטים. הודו לה' - יתעב לרגע, מה זו הודאה, "ישר כח" לה' על העינים, על האזנים, על החיים, על הפרנסה, ופרטים אין סוף. קראו בשמו - עכשיו אין הוא עוסק בהודאה, עומדת לפניו עבודה מסוג אחר לגמרי, לקרוא בשמו של הקב"ה, עומד הוא בדמיונו על מגדל גבוה וקורא לבני אדם, "דעו כי יש הקב"ה". הודיעו בעמים - מסובב הוא עכשיו בדמיונו בעולם, הולך לנוי יורק, ללונדון, למוסקוואה, להודו, לסין, כל גויי עולם, ומסביר להם ומודיע להם נוראות מעשה ה', אין הוא מדבר עכשיו לעם ישראל, אלא רק לעמים שלא שמעו עדיין מגדולת הבורא, והוא אומר להם עומק עלילותיו ורוב נפלאות מעשיו. שירו לו - עכשיו חזר הוא לביתו ומתחיל בעבודה חדשה - לשיר! זמרו לו - עכשיו מזמר הוא להשם, שירה היא לא זמרה, וזמרה היא לא שירה. כל דבר לעצמו ביופיו המיוחד לו. שיחו בכל נפלאותיו - עכשיו כבר אינו שר ואינו מזמר, רק יושב הוא באוטובוס ושח עם היושב על ידו, השמעת הפלא הזה. התהללו בשם קדשו - מביע גאותו ויחודו, האם יודע אתה מי הוא זה שעשה הפלא הזה, - אבאליה שלי, כן כן, כפשוטו, שלי, שלי. והוא אף הבטיח לי שכל אימת שאני רוצה - דלתותיו פתוחות לפני ומה שאבקשנו יעשה לי. וכך על דרך זה כל השירות שבספר תהילים וסידורי השבח שבתפילה. ואם ככה יעשה - במשך הזמן יתרגל לקרוא בצורה זו ולא יצטרך לזה זמן רב, אלא במהירות יעבור על הזמירות ויקלוט כל ענין וענין לפרטיו, ויראה נפלאות וחיידושים בתפילתו בכל פסוק ופסוק, וככה בכל יום ויום, ויהיו הזמנים שמתפלל בהם זמנים של תענוג ודבקות גדולה ושמחה בהשם, ועבודה גדולה ונפלאה תפתח לפניו.

יב.

בשירה להקב"ה יש שני אופנים, שירה וזמרה, וצריך לבאר החילוק ביניהם.

ענין השירה הוא לבטא שבחי הקב"ה ע"י סיפור דברים, כגון שירת הים ושירת דבורה ונחנה. ענין הזמרה הוא הניגון וחכמת המוסיקה שהיו הלויים בקיאים בה, וכמבואר בקדמונים ובהקדמת פאת השולחן בשם הגר"א שיש בזה חכמה מופלגת ועומק גדול, או אמירת הלל שאינו מפרט הניסים שעליהם אומר הלל עכשיו, אלא צעקה כללית של הלל והודאה לה'. ונלע"ד שמה שנחלקו חז"ל אם עיקר שירה בפה או עיקר שירה בכלי, היינו אם עיקר השירה הם המילים של פסוקי התורה ותהילים שהיו אומרים הלויים בשירת בית המקדש, או שעיקר השירה הוא הניגון שהיה מבסם ביופיו בעיקר בכלי שיר.

וענין הניגון הוא כאשר האדם בא לבטא רגשי הודאה ושמחה, הומה ליבו ומתרגש כל כך עד שאינו יכול לבטא הרגשותיו ולבארם במילים, אז מתפרץ הניגון ושר הוא בלי מילים. ולכן מצאנו פעמים שירה קודמת לזמרה, כגון שיר מזמור לבני קרח, ופעמים מזמור שיר, שפעמים מתחיל בשירה לומר את הרגשי ליבו בהודאה לה', וכאשר מתרכז ומתעצם בשירה מתגברים הרגשיו עוד ועוד עד שמאבד היכולת להתבטא ופורץ בזמרה. ופעמים להיפך, כאשר באה לו התעוררות פתאום ע"י איזה מקרה נפלא, ואינו יכול לבטא בשפתיו רק פורץ בזמרה, ובמשך הזמן נרגע במקצת ומתחיל לבטא במילים של שירה את אשר לבו מרגיש.

ונראה ששני ענינים אלו הם ממש כנגד שני הענינים שנתבארו בשועה וצעקה. ששועה היא בקשה בחזקה מעומק הלב בהיסטריה, אבל עדיין יכול לפרש שיחו ולבטא במילים את שברצונו לבקש, וצעקה היא כאשר כאבו כל כך גדול עד שאינו יכול להוציא כל מילה מפיו, רק צועק בקול פשוט או צועק עננו. וכך ממש הם שני הענינים גם בצד השמחה וההודאה, שירה דומה לשועה, קריאת שמחה עליונה ששר להקב"ה ומפרט חסדיו וגבורותיו יתב', וזמרה היא

כנגד הצעקה, שכל כך מתרגש עד שאינו יכול לפרש שיחתו ולפרט רגשי ליבו, אלא צועק דברי הלל והודאה או מהלל על ידי ניגון.

והנה ידוע שאותיות התורה שבכתב יש בהן שלשה חלקים, האותיות עצמן עם התגים, הנקודות, והטעמים. האותיות עצמן הם גילוי הדברי תורה שלפנינו בגילוי גמור, הנקודות הן חיות האותיות, שעל ידי הנקודות יש לאותיות מובן ופירוש. אמנם ענין הטעמים - שם הנסתרות וטעמי תורה. והנה יש כמה פירושים למילה טעם, או מלשון סיבה וביאור, או מלשון ניגון, או מלשון מה שהחיד טועם המאכל. ושלשת הענינים עולים בקנה אחד, כמו הרואה דבר מאכל, כגון עוגה, הרי מכח ראייתו עדיין אינו יודע מהו התוכן הפנימי של המאכל, אבל כאשר טועמו, יודע הוא מכח הטעם כמה קמח יש בו, כמה סוכר, וכמה תבלינים, שהטעם מגלה פנימיות תמצית הדבר. כן טעמי התורה - מונח בהם עיקר סודות התורה, וגם להשגתינו, מורים הטעמים היכן להפסיק והיכן להדגיש את המילים שבפסוקים, שזו ההוראה לא רק על פשט המילה עצמה אלא גם על הענין כולו והמכוון במילים. ולכן בטעמים יש ענין הניגון, שהניגון הוא הרגשת העומק של פנימיות כל סוגיא.

והנה, בשלמא מה דכתיב שיר מזמור, שהולך מן חקל אל הכבד, שמתחיל בשירה ומכח התעמקותו עוד ועוד נכנס לפנימיות - להתרגשות הנוראה של הזמרה. אבל מה דכתיב מזמור שיר, מתחילה זמרה ואח"כ שירה, מאי רבותיה, הרי מעלין בקודש ואין מורידין. אבל באמת אין הכי נמי, שודאי יש מעלה מיוחדת בענין המזמור, שהוא בא מכח התרגשות עמוקה והתפעלות גדולה, אבל מאידך יש בו גם צד חסרון ואף סכנה, והוא דדוקא מפני רוב ההתרגשות אינו יכול לתרגם הדברים לעולם המעשה, ונשארים הדברים דברים שבלב בלי שיצא מהם שום מעשה, ולסוף לא ישאר אצלו אלא התרגשות רגעית זו ותו לא. ורק אם אחר הזמרה תבוא השירה, שיתבונן בדברים ויתרגם אותם למילים, אז ההשגה נתפסת יותר בפרטים, וידע להפוך אותה להלכה למעשה, וישאר בידו קנין מזמרה ושירה אלו.

בדרך כלל ההתלהבות העצומה באה מהשגת הכללים, ובעבודת הבורא תרתי בעינן לעיכובא, השגת הכללים, והתפרטותם לפרטי פרטים. הנה נכנס אדם לבית הכנסת ואומר ה' אלקינו ה' אחד בכונה עצומה, ובבת אחת המליך את הקב"ה על שבעת הרקיעים, הארץ, וארבע רוחות השמים, ולכאורה מה צריך מעתה ליותר מזה, ולמה צריך להמשיך עוד ולפרט - בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, וכל המשך פרטי הפרשיות המתפרטים לרמ"ח, הרי כבר קיבל על עצמו מלכות שמים שלימה במסירת נפש שאין עוד מלבדו וא"כ גמר והשיג הכל ומה יש להוסיף עוד. וכן כשאומר קונה הכל בשמו"ע, הרי כבר הכיר שחל מהקב"ה, ולמה צריך לשוב ולפרט - דעת, תשובה, גאולה, רפואה, פרנסה, ושאר הברכות.

אבל באמת אינו כן, למה הדבר דומה, לגרעין של עץ פרי, שמרוכז בתוכו כל כח העץ, גזעו שורשיו ענפיו עליו ופירותיו ופירותיו עד סוף כל הדורות, ונמצא הקונה את הגרעין קנה בזה קנין עצום, אולם כל עוד שלא הוציא כוחותיו של הגרעין לפרטיהם, הרי לא ישאר בידו אלא הגרעין עצמו, ואם ירצה לאוכלו בטנו לא תעכל הגרעין וימות ברעב. כן הוא ממש ענין ההתרגשות מהשגת כללים עצומים, שהמשיג אותם שפיר קנה יסוד ושורש לדביקות והתבטלות עצומה להשי"ת, אבל עדיין צריך לטרוח ולטחון את הכללים הנשגבים דק מן הדק, ולשים דגש על כל הפרטי הפרטים, ולהמשיך הדביקות אל מה שענינו רואות, ומה שאזניו שומעות, באכילתו בשתייתו, בהילוכו ובכל מעשיו.

ועל כן אחר הזמרה עדיין צריך לשירה, לפרט מה שהרגיש בעומק ליבו לפרטים, ואדרבא, עיקר השירה היא בפה, וכמו שביארנו בענין אמירת פסוקי

הגה"ה

איני ראוי לומר דבר זה, ואיני בא אלא כמציע לפני חכמים, אבל לענ"ד נראה שבדורינו, דור יתום, כמעט שאין לנו שום השגה בכל סוגית הניגון, שלחבין ולהרגיש את העומק המתבטא ע"י ניגון הוא מנסתרות התורה ונסתרות הנפש שאין לאנשים כערכינו מגע בהם כלל. וידוע שאחד מהדברים המושכים את הלב מאד מאד הוא הניגון, ורוב בני אדם נמשכים מאד לשמוע זמר יפה, והרבה מאתנו מבליים על זה חלק ניכר מחייהם, אבל נראה

דזמרה, להאריך בדקדוק הפרטים. ורק על ידי שירה וזמרה יחד, יתרועעו אף ישירו ויגיע האדם לתכלית בעבודה.

הגה"ה

שמשל למה הדבר דומה, לאותו אחד שהכריז - מי שרוצה זהב שיבוא אלי הביתה, ובאו כולם בהמוניהם, וההוא אמר, לא אמרתי שאני אתן זהב חנם לכל דורש, כל מה שאמרתי שיש אצלי זהב לרוב, אבל רק מי שמוכן לשלם - יקבל, כך הוא ממש הדבר הזה, הניגון מכריז ואומר, מאן בעי עומק ופנימיות, כנוף ואתו כולי עלמא לגביה ואמרי ליה הב לן חיי, וכל אחד בא לשמוע הניגון, אבל לבסוף כולם חוזרים ריקם, שמי הוא זה אשר ליבו פתוח כ"כ לעומק עד שירגיש את מה שהניגון אומר.

וכבר ראינו בעינינו מי שתופס מסילת ישרים או כל ספר מוסר או חסידות אחר, שכתוצאה מכך אחר כרבע שעה של קריאה מתעורר הוא לתפוס את הגמרא וללמוד בחשק מחודש, אבל עוד לא ראינו שאחרי "ערב שירה חסידית" שמתוך האלפים שבילו שם שעות רבות, שאפילו אחד יכוון דרכו מהאולם לבית המדרש מכח התעוררות של קדושה שקיבל באותו מעמד, או כשיצא תקליט חדש עם ניגונים מרגשים, שבן תורה אחרי חצי שעה של שמיעת הניגון "צמאה לך נפשי" או "ויטהר לבנו לעבדך באמת", שכתוצאה מכך בתפילת מנחה הסמוכה יתפלל בהתרגשות וחשק, ולא באתי להרהר ח"ו אחר שירה של שבתות וימים טובים וזמני שמחה שאינם בכלל הנידון, אבל הבולמוס החדש מה שגם בני תורה מרשים לעצמן לשבת ולשמוע קסטות, וכ"ש בדרך בנסיעה במכונית, במקום להשמיע איזו דרשה ב"סייף" של האוטו, שומעים ניגונים ומבלים ע"ז שעות רבות. ולא באתי אלא לעורר - שבדרך כלל זה ביטול תורה בטהרתו ונוראותו, וביטול זמן פשוטו כמשמעו, שידוע אידך שחז"ל הפליגו בחומרתו יותר ויותר מכל.

פגיעה

ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא

בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי (ירמיהו ז')

הפגיעה היא ריבוי בבקשות בעקשנות כדי להשיג דבר הצריך לו מאד. וכן מפרש רש"י ברות על מה דכתיב (פרק א') אל תפגעי בי, מלשון הפצרה, והיינו לבקש ולחזור ולבקש עוד ועוד עד שכביכול כאילו אינו נותן מנוחה ושלוה אליו יתבי' עד שיעשה בקשתו. וכך היתה תפילת משה רבינו ע"ה, שהרבה מאד במיני בקשות וטענות כמנין ואתחנן ליכנס לארץ ישראל, וכתיב בתפילת משה בפי' כי תשא, ועתה הניחה לי, ודרשו חז"ל (ברכות דף ל"ב), אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם, ע"כ. וכן ביצחק כתיב ויעתר ופי' רש"י הרבה והפציר בתפילה. וכן בחנה שהרבנה בתפילה מאד עד שנתמלאה בקשתה, שנאמר בה והיה כי הרבתה להתפלל, ולמדו חז"ל (ירושלמי ברכות פ"ד א') מכאן שכל המרבה בתפילה נענה. וכן דרשו חז"ל (ירושלמי תענית ד' א') מהפסוק (ישעיהו א') גם כי תרבו תפלה אינני שומע, מכאן שכל המרבה בתפילה נענה. וכן נהגו כל הקדושים כאשר רצו להשיג דבר מה שהרבו בתפילה עד שהקב"ה עשה רצונם. וזה כמשל בן הנאהב אל אביו שאם אך ירבה להפציר באביו ללא הרף, אין דבר שלא יוכל להשיג ממנו, אפילו עד גלימא דעל כתפיה, כן נוהג הקב"ה עמנו, אם רק נרבה ונפציר בתפילה בלי הפסק ואפילו אין ראויים אנו לפי מעשינו

שתתקבל תפילתנו, אפילו הכי ימלא ה' את כל משאלותינו, אם אך אין הדבר לרעתינו.

והנה בתענית (דף ח'), בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא (רעב ודבר ר"ל), אמרי היכי נעביד ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר, אלא ליבעי רחמי אמותנא וכפנא ניסבול, אמר להו רבי שמואל בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא, דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב (תהלים קמ"ה) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, ומנלן דלא מצלינן אתרתי דכתיב (עזרא ח') ונצומה ונבקשה מאלקינן על זאת, מכלל דאיכא אחריתי, במערבא אמרי משמיה דרבי חגי מהכא (דניאל ב') ורחמין למבעא מן קדם אלה-שמיא על רזא דנה, מכלל דאיכא אחריתי.

ולכאורה קשה מהו ענין "ניבעי רחמי אתרתי - לא אפשר", הרי בתפילותינו שבכל יום יש שלש עשרה בקשות שונות בברכות האמצעיות, מלבד כל הבקשות והתחנונים לכל אורך התפילה. אלא הפירוש הוא, דשם איירי לגזור תענית שהיו גוזרין בעבור ענין מסויים, ועל זה נאמר דלא מצלינן אתרתי, שהיא סוג תפילה המיוחדת לבקש במפגיע על ענין מסויים הצריך ריכוז כל כוחות התפילה בענין זה דוקא.

וכתיב אצל אברהם אבינו, (בראשית י"ח) ויגש אברהם, ומפרש רש"י מצאנו גישה למלחמה לפיוס ולתפילה ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות לפיוס ולתפילה, ע"כ. הנה מוזכרים כאן שלשה אופני תפילה, ואחד מהם מלחמה, והיינו פגיעה. אמנם תפילה שהיא מלחמה אין צורתה רק לדבר קשות, אלא כמו מלחמה שצורתה הכללית היא ריכוז כל הכוחות כולם כדי לכבוש עמדה מסויימת, שלמלחמה יש מטרה ברורה, ואי אפשר לכבוש מטרה זו על ידי זריקת חיצים לכל עבר מבלי להבחין היכן המקום שצריך לכבושו, אלא מרכזים את כל כח הלחימה למטרה וע"י רבוי הכח כובשים המטרה הנרצית. וכן הוא אופן זה של תפילה, ריכוז כל כוחות האדם על דבר מסויים שרוצה להשיגו עד שישג מטרתו שתתקבל תפילתו ויענה.

וזו הלכה למעשה ועצה נוראה לאדם, וכן עשה היהודי בכל הדורות, שכאשר רצה להשיג ענין מסויים עשה "מבצע" של תפילה, מה שנקרא בפי העם "להפוך עולמות", להרבות בתפילות הרבה, וכולם בכיוון הענין הצריך להשיגו, והוא סוג תפילה מיוחד.

ואני בענייני הבנתי דבר זה ממה שראו עיני, זוג אנשי מקצוע בגיל העמידה שחזרו בתשובה, והתחילו לשלוח את בניהם שבבית לחינוך חרדי, והצליחו שבניהם נהיו בחורי ישיבה, וגם חתנם חזר בתשובה, והאב עצמו התחיל להשתתף בשיעורי תורה. והנה אחרי כחמש שנים, ראיתי אותו והתברר שלאט לאט עזב את עבודתו והתיישב ללמוד-בכולל, והוא לומד כל היום כולו בהתמדה ובחשק, ראיתי והשתוממתי היאך נהיה כדבר הגדול הזה שמעולם לא ראיתי כזאת. ראינו צעירים מתיישבים ללמוד, אבל יהודי שהתחיל ללמוד והוא כמעט בגיל חמישים, שיעזוב הכל וישב ללמוד בצורה כזו כאברך צעיר, זה מעולם לא ראיתי. ואז שאלתי אחד המכיר את המשפחה, וסיפר לי את אשר קרה. אשתו של יהודי זה החליטה בעקשנות שבעלה צריך להתיישב וללמוד, ואע"פ שהבינה שזה רחוק מן המציאות, וכמעט שלא דברה אתו על זה, אבל התחילה להתפלל על כך תפילות רבות ולומר הרבה הרבה תהילים, והכל במטרה אחת, שבעלה יהא תלמיד חכם גמור. השנים עברו, ולאט לאט הפך הדבר למציאות וכמו שראיתי בעיני שלומד בהתמדה כל היום גמרא ותוס' וראשונים ואינו מבטל רגע.

מזה המעשה נפתחה לי הבנה חדשה בסוג זה של תפילה, וזהו הנקרא באידיש "אויסבעטען", והיינו להרבות בתפילה בלא הפסק על ענין מסויים עד שמשגו, וזה נוגע למעשה כגון המבקש על הצלחה בתורה ויראת שמים, לעצמו או על מישהו אחר, או על חינוך ילדיו שיגדלו יראי שמים ותלמידי חכמים, או כגון בקשה על בנים, או חוסר פרנסה, ליכנס במלחמתה של תפילה יומם ולילה, לא לעזוב ולא להרפות, עד שירחמו עליו מן שמים וישיג מבוקשו.

ב.

והנה כאן צריך זהירות רבה כשמשתמש בצורה זו של תפילה, שלא יכנס מרוב דברים להכלל - וכל המרבה דברים מביא חטא, מי גדול לנו מחוני המעגל שאמרו לו (תענית י"ט) אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי, שהחשיבו אותו כמזלזל בכבוד הרב.

ויש בזה שני דברים, האחד, שאנו רחוקים מאד מלדעת מהי טובתנו האמיתית, ולכן אין לו לאדם להתעקש הרבה על ענין מסוים, כגון על עשירות וכד', ואפי' על חכמה מופלגת, שהרי נפשנו יודעת שכמה וכמה דברים שבקשנו עליהם ובמשך הזמן נתברר כמה היה זה לטובה שלא השגנו אותם.

והעצה לזה לבקש תמיד באופן כללי, ובנוסח כזה שמשמעותו הוא שכל בקשתו ורצונו הוא שיהיה כרצונו יתב', כגון כשמתפלל על שידוך - יבקש שיזמן לו הקב"ה שדוך כרצון ה' בשבילו, או כשמתפלל על פרנסה - יבקש שהקב"ה יזמן לו פרנסתו כפי מה שהוא יתב' יודע שהיא לטובתו. ויבקש שלא יעכבו החטאים והקטגורים רצונו יתב' לחטיב.

והדבר השני, שגם כשאנו מבקשים למען שמו יתב' על הגאולה ועל הבטחת אחרית הימים וכל העניינים שכבר קבעו לנו חז"ל שהם לרצון לפני ה', גם בזה צריך מאד להזהר בכבוד שמים, וכלשון חז"ל בענין התפילה (ברכות ל"ד) חברותא כלפי שמיא מי איכא.

וכן כאשר אנו מתפללים ומהללים ומשבחים ומדברים איתו יתב' בתפילה בלשונות של נוכח וחיבה, כגון אבינו מלכנו, מה מאד צריכים להזהר לזכור תמיד דקודשא בריך הוא אינו חבר שלנו. כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם, ואלמלא ענותנותו יתב' ורצונו הבלתי בעל תכלית לחטיב עמנו, לא היינו יכולים להשיג שום קשר ואופן של דבור איתו יתב' כלל וכלל, וכ"ש עוצם יחודו ואלקתו שאינם מושגים כלל לא בשם ולא בכנוי, ולכן יחד עם הקירבה העצומה אסור להסיח הדעת לרגע מהחיוב יראה ופחד מגדלותו ונוראותו ית', וגם אם מצאנו צדיקים גדולים, ואפי' בדורות האחרונים, שהיו

עוסקים בתפילות ובטענות בכמה אופנים, אי אפשר לנו ללמוד מהם, שהם היו בעלי רוח הקודש וידעו בבהירות שכלם שכל דבריהם רצויים ואהובים אצלו יתב', ולא לנו קטני הקטנים מלאי חטא ועוון להרבות באופן זה של תפילה, ועל כגון דא אמר שלמה המלך ע"ה, (קהלת ה') כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים.

אמנם כאשר יש לו לאדם צרה, או ענין נחוץ ורוצה לתפוס דרך זו של תפילה, ירבה מאד באמירת תהילים או בנוסחי תפילה שנתקנו ע"י חז"ל הקדושים, שריבוי תהילים הוא כולו לטובה, וכן יתפלל באופן זה לצעוק מעומק הלב לפני הקב"ה בבקשה עצומה ובמפגיע עוד ועוד שרצונו יתב' יתקיים בו. והחכם עיניו בראשו ליזהר שלא יקל ח"ו בכבוד קונו, ואז תעלה תפילתו לרצון לפניו להביא לו ברכה בכל ענין שיבקש עליו.

עוד צריך ליזהר מאד, שקורה הוא שאדם מאריך בתפילות רבות ונאמנות, וישועתו רחוקה ממנו, שמטבע הדברים נכנסת טרוניה בלבו, ובא בטענה - למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע. ועיין מו"ק דף י"ח ע"ב שהזהירו לא להתפלל ולפרט שתזדמן לו אשה פלונית, שמא אינה מיועדת לו, וכפרת בה', מפרש רש"י, שראה שח"ו תפילה אינה מועלת, ע"ש. וצריך ליזהר מאד שלא יכשל בזה, ויזכור היסודות שלימדונו רבותינו - שאין לאדם שום תביעה כלפי הקב"ה, וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וכו' וכו' כל יסודות התורה.

ואתה הקורא שנדמה לך עכשיו בשעת קריאתך שהוא דבר קטן, באמת כשמגיע הדבר למבחן המעשה זה נסיון קשה מאד, כשמבקש אדם על דבר מסויים בקשות נאמנות ונמרצות ובריבוי גדול, ונדמה לעיני בשר שלנו שהכל עלה בתהו, זה נסיון קשה מאד, וצריך זהירות גדולה לעמוד בזה לא ליכנס להרהורים אחר הקב"ה ח"ו. ודבר זה הוא בתרתי, ראשית שלא להרהר אחר הרב ח"ו, ושנית, למען ה' - לא להפסיק! אלא קוה אל ה' חזק ויאמץ ליבך וקוה אל ה', להמשיך עוד ועוד, פעמים אין מספר.

ונתעוררתי לראות, מה בין משה רבינו למנשה מלך יהודה. שמנשה המלך

כשהיה בצרה גדולה וחזר בתשובה - התפלל תפילה נוראה עד שחתר לו הקב"ה חתירה תחת כסא הכבוד. ובאותה השעה מה אמר, וז"ל הילקוט, הרי אני קורא אותו, אם יענני מוטב ואם לאו כל אפיא שוין, ע"כ, היינו שמראש התנה ואמר, אם הקב"ה לא יענני, הרי שכמו שכל הצלמים לא ענוהו בצרתו וראיה היא שאין בהם ממש, כן ח"ו כלפי מעלה. ואיני ראוי לומר ביקורת על מנשה, אבל הוא התפלל תפילה אחת, אומנם נוראה בעוצמתה, אבל גזר במפגיע לראות תוצאות, אבל משה רבינו, התפלל תפילות כמנין ואתחנן, וכלשון חז"ל במדרש על תפילת משה, שהיתה תפילתו דומה לחרב שהוא קורע וחותר ואינו מעכב שהיתה תפילתו מעין שם המפורש ונזדעזעו שמים וארץ וסדרי בראשית, וכך התפלל חמש מאות וחמש עשרה תפילות. עיין הכל במדרש סוף דברים נוראות תפילתו של משה. וכיון שראה משה שלא נתקבלה תפילתו, באותה שעה אמר, הצור תמים פעלו וגו', עיין שם. בינה זאת, שהוא נצרך מאד למי שרוצה להשתמש בצורה זו של תפילה.

קריאה

בצר לי אקרא ה' (תהילים י"ח)

הקריאה היא תפילה שקורא האדם להקב"ה מכח הכרה ברורה שהקב"ה שומע לו, ומתוך שברור לו שבמידותיו יתב' להאזין לתפילתו ובכוחו לעשות בקשתו. ודומה זה לאדם הקורא לחבירו באשר יודע שהוא קרוב אליו ושומע את קריאתו. אע"פ שיש בטבע האדם תכונה לצעוק מתוך צרה גם כשאין מי שישמע צעקתו, זהו מעשה נאקה, אבל לא קריאה. דקריאה היא רק כאשר עיקר פנינו וקריאתו מכוונים למישהו מסויים, שאכן שומע קולו, והוא קורא לו כדי ליצור עמו קשר לבקש ממנו או לומר לו ענין מסויים.

והיא נקודת היסוד בתפילה ובכל עבודת ה', התפיסה הפשוטה שמציאות השי"ת איתנו היא מציאות ממשית, לא פחות מכל מציאות דומם צומח חי או מדבר העומדים לפנינו, כן השי"ת הוא מציאות חיה אמיתית, פשוטה וברורה, לדבר ולקרוא לו, והוא שומע אותנו במובן הפשוט ביותר שיכול להיות. וככל שיתפוס האדם זאת יותר בפשטות, הינו יותר יהודי ויותר אנוש ויותר עובד ה', וכלשון חז"ל הלואי שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. וזה לשון רבינו המס"י, והנה שלשה דברים צריך שישתכל האדם ויתבונן היטב כדי שיגיע אל זאת היראה, האחד - שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו אע"פ שאין עינו של אדם רואהו, ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמתי, יען אין החוש עוזר לזה כלל, אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמתת הדבר, איך הוא בא ונושא

ונותן ממש עמו יתב', ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתב' שמו מאזין לו ומקשיב לדבריו כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו מקשיב ושומע אליו, וכי', עיי"ש. וככל שהאדם חי עם פשטות זו והיא מוחשית אצלו, הרי תפילתו יותר זכה וברורה, ועבודתו אמיתית, וזוכה לסייעתא דשמיא בכל ענין וענין.

ב.

והנה אע"ג דהקריאה אינה כוללת עדיין את הבקשה בענין שהוא צריך, שהרי קריאה קודמת לדיבור, והקריאה היא ליצור המגע בכדי שהשני יענה לקריאתו ויהיה מוכן להקשיב לו ואז תבוא הבקשה או הצעקה. אבל היות והקריאה היא הקדמה לבקשה וקשורה אליה, הרי שגם עצם הקריאה צריכה שתהא בנוסח ובצורה מעין המטרה המבוקשת, שהרי קורא לו למען בקשתו.

ולכן בטבע בני אדם שקוראים על פי רוב בשם. ובאמת כל ענינו של שם הוא לצורך קריאה, שבוה מתבאר היטב כל עיקר ענין שם. דהרי השם במובן הנכון כל ענינו הוא להגדיר ולפרש את מהות בעל השם, וכידוע מדברי חז"ל שאמר הקב"ה למלאכי השרת על אדם הראשון, חכמתו מרובה משלכם, וזאת מפני שידע לקרוא שמות לכל הבריאה, שבוה הגדיר מציאות כל בעל חי במהותו ותכונותיו. וכאשר קורא למישהו בשמו הרי קורא לו מפני שרוצה לדבר עמו באיזה ענין השייך דוקא לאותו אדם שאליו קורא, לצורך תועלת מסויימת, ותועלת זו תבוא דוקא מאותו אדם מכח תכונותיו ומציאותו, ועל כן קורא לו בשמו דוקא, שהשם הוא המבטא את תכונותיו וכוחותיו, שבכוחות ההם שהם נושאים ענין שמו, יוכל אח"כ להשלים בקשתו.

וקצת קשה להביא משל לזה משמות שאנו קוראים איש לחבירו בזמנינו, כגון משה, אברהם או דוד. שהרי שמות אלו במקורם הם שמות של אבות העולם. ואנחנו גם היום יש קשר בין נפש האדם לשמו, אבל זה ענין מהנסתרות לה' אלקינו, והראיה לזה שהרי בכל הדורות היו גם רשעי עולם שנשאו שמות אלו. אבל משל נכון לזה הוא, כגון הקורא לאביו - אבא, שקורא לו אבא באשר הוא אבא, או הקורא לרבו - רבי ומורי, שקורא אליו ופונה לו באשר הוא רבו שיענה על שאלותיו.

וכן ענין קריאה להקב"ה, שקורא אליו יתברך במה שברור לו שהשי"ת קרוב אליו ושומע קריאתו, ובעיקר מה שקורא בשמו יתב', כגון בשם של רחמים, היינו במה שהקב"ה יש אצלו כביכול רחמים בענין פלוני, ובזה קורא הוא לו יתב' שירחמהו.

ומפני כך הקריאה היא עוצמתה של התפילה. ואמרו חז"ל, הובא בהקדמת השלי"ה, מפני מה ישראל מתפללים ואינם נענים מפני שאינם יודעים להתפלל בשם שנאמר אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו, (ובמדרש תהילים צ"א הגירסא, ע"י שאינן יודעין בשם המפורש). שהקריאה יש בה טענה עצומה וסיבה לעניה. כגון עני המבקש ממישהו נדבה, וקורא לו בשם "אדוני העשיר", או "אדוני טוב הלב", הרי יש בקריאה זו תביעה, היינו היות שאתה עשיר הרי זו סיבה שתעניק לי, שהרי בידך הדבר, ומפני שיש לך לב טוב מן הדין הוא שתעניני שהרי זו תכונת נפשך. ועל דרך זה הקורא להקב"ה בשם, הרי זו סיבה שהקב"ה יענהו מכח מידת שמו.

ומשל נכון על הקריאה, ההולך בלילה במקום חשוך ובכיסו סכום כסף גדול, נטפל אליו גוי אחד לעושקו או אפילו להורגו, והנה ברגע נורא זה עוברת שם במקרה מכונית משטרה, והוא רואה וצועק בכל כחו - "האלו האלו!!!" - "משטרה!!!". והנה הרי באמת עוברים שם עוד מכוניות. ואם היה צועק "הצילו" סתם לכל מאן דעבר, הרי דומה זה לשועה או צעקה, אבל מה ברורה ונפלאה היא הקריאה כאשר בוחר ונוקב בשם מי שמכיר בבירור שבכחו לעזור לו במצב זה, וגם שנוקב בשמו בדיוק, באשר הוא שוטר, שזה השם מבטא כח ואיכפתיות ורחמים, ושתמיד רגיל לעשות מעשה הצלה, שזה מקצועו ועבודתו. זאת ועוד, מלבד נוראות נחיצות הקריאה, כמה שמחה ובטחון מונחים בקריאה זו, כאשר רואה שהמשטרה עוברת בדיוק עכשיו ממש סמוך לו וודאי ישמעו צעקתו, יעצרו ויחששו לעזרתו.

כן ממש כמשל זה - בק"ו ובן בנו של ק"ו, מה דכתיב, ויעבור ה' על פניו, משה רבינו היה ברגע של פחד וחרדה נוראים, כל העשירות שקיבל, התורה עצמה, נצחיות עם ישראל, תכלית כל העולמות וכל רצון ה' בעולם, - את הכל, עומדים לעשוק ממנו ע"י מעשה העגל, והנה ברגע של צרה נוראה זו, - ויעבור

ה' על פניו, השכינה הקדושה, כביכול עוברת סמוך לו, - ויקרא!!!, ומה קרא, "השם!!!", כביכול כאומר, "האלו האלו!!!", "השם!!!", - מהוה כל ההווה מאפס הגמור בחסד אין סופי, - אין סופיות של כח, - אין סופיות של רחמים, - אין סופיות של קירבה ואיכפתיות.

וכן כל אחד ואחד כאשר קורא בתפילתו להשם, ובפרט בעת צרה שאז השי"ת עובר קרוב סמוך לו, איזו קריאה נוראה היא זו מילת "השם", כשיבין לרגע כל אחד כפי ערכו - מהי משמעות השם, איזו עוצמה מונחת בו ומה הוא כולל. ויש בזה עוד משל, אם שוטרים אלה הם על ידו ולא שעברו שם במקרה אלא הוא הקדים ונתן להם שכרם על מנת שיהיו סמוכים לו לשומרו, והם מצויידים בנשק ועומדים סמוך לו, והוא צועק וקורא להם - שוטרי הצילוני!!! כן בנמשל הקריאה - אלוה-י, היינו, אלקים - עם כל המשמעות של אלקותו יתבי - שלי!!!, איזו קריאה ותפילה מונחים בזה! איזה ביטוי של שמחה ובטחון! וכמה נפלא לומר, אלוה-י - נצור לשוני מרע. הרי חז"ל שקלוה ללשון הרע כנגד שלש עבירות החמורות, וא"כ הרי נמצא במצב של סכנה נוראה, באים לעושקו מכל עשירותו עבור מילה אחת, ואז צועק, אלקי!. וכן כל התפילה כולה - שמות קדושים ונוראים, כל אחד עם נוראות הקריאה שלו לעצמו.

ג.

והנה להבין פשטות ענין מיוחד זה של תפילה ע"י קריאה בשמו של הקב"ה, צריך לבאר קצת את ענין בטחון בה'.

הנה עיקר ענין הבטחון המבואר בראשונים הוא מידה ממידותיו יתבי, דכאשר אדם בוטח בה' על ידי זה ניצל מכל צרה, וכמו שאמרו, לא יכלמו לנצח כל החוסים בך, ובמדרש תהילים כ"ה אמרו משל לאחד שהיה ליסטים, תפסוהו והלקוהו, אמר קרוב למלך אני, הביאוהו למלך, א"ל המלך וכי אתה קרוב שלי, א"ל בטחתי בך, אמר המלך הואיל ובטחת בי עלי להצילך, עיין שם הלשון, הרי דכך היא המידה, בטחון בהקב"ה הוא עצמו סיבה שהקב"ה ידאג לו ויציילו אע"פ שאינו כדאי מכח מעשיו. וכן הביא הגר"א מחז"ל (ילקוט תהלים פי ל"ב) על

הפסוק והבוטח בה' חסד יסובבנו, אפילו רשע ובוטח בה' - חסד יסובבנו עכ"ל, דעצם זה שסמוך לבו בטוח בה' היא היא הסיבה לקבל מבוקשו בהכרח, והוא יסוד מיסודות התורה שעל ידי הבטחון מפיך רצון מהשם אע"פ שאינו ראוי לפי מעשיו.

אמנם מרן הרי"ז זלה"ה אמר בזה יסוד, והוא, דמידה זו, דאדם הבוטח בה' ניצל מצרתו, נוכל לאמר זאת רק כאשר מכיר הוא בגודל הצרה ויודע עד כמה גדולה סכנתו ובכל זאת בוטח בהשם שיושיעו ויצילו, רק אז יוכל להקרא בוטח בה' - והוא בטחון שלם וינצל, אבל אם אינו משער גודל הצרה ואינו ירא, ובוטח, לא יקרא זאת בוטח בה'. דמה שאינו ירא וסמוך לבו בטוח שיהא לו טוב הוא מפני שאינו יודע גודל צרתו, ולא שהוא בוטח וסומך על הקב"ה, וא"כ אין זה בטחון. וכיון שכן ממילא אינו מוכרח שינצל מהסכנה. אבל כאשר יודע ומכיר גודל הצרה שנמצא בה, ויודע שהקב"ה ברחמיו יכול להצילו ולשומרו - ובוטח בו, אז נקרא בוטח בו יתב', ואז באמת ישמרהו.

וכן היה מרן הרב ז"ל נוהג הלכה למעשה, בכמה מקרים שהיו בסכנה, היה מעורר הפחד אצל השומעים לו ולא נתן להם לשכוח עד כמה שהם בסכנה. שאדברא הפחד הוא היסוד להצלה, שכיון שהאדם מכיר הצרה ומפחד, ואף על פי כן בוטח, אז נקרא שבוטח בה', וזו עצמה היא ההצלה. אבל כל שאינו נותן לב לגודל הסכנה, הרי שלוות ליבו ומנוחת נפשו אינם מכח בטחון, אלא שלא שם לב או שאינו יודע שהוא בסכנה, וממילא ישועתו רחוקה מלבוא. והוא דכתיב בתהילים נ"ו, יום אירא אני אליך אבטח. כך שמעתי ממו"ר הגריס"ד זלה"ה בשם אביו הגרי"ז זלה"ה, וקצרתיו.

והנה נמצא לפי זה, שככל שסכנתו גדולה יותר, צריך להכרה גדולה יותר בהשייית ויותר בטחון בו. למשל, מי שבא כנגדו איש אויב, צריך שיכיר שהשייית יכול לעוזרו להתגבר על האיש ההוא ולבטוח בהשם על כך, אבל אם בא כנגדו גדוד שלם, הרי אין די בהכרת חסדו וגבורתו של הקב"ה כמקודם, אלא צריך שיכיר שהקב"ה עושה ניסים, ונותן רבים ביד מעטים, ולבטוח על כך באמת, והיא הכרה יותר גדולה ובטחון גדול וקשה יותר.

וכן במה שאמרו חז"ל דיש מקום לבטחון גם לרשע ולא רק לצדיק, אבל הבדל גדול יש בין הבטחון הצריך לצדיק לבטחון הצריך לרשע, דהצדיק די לו בבטחון במדרגה פחותה, כיון שאין בידו עבירות נמצא לפי מצבו מגיע לו הישועה ונמצאת סכנתו פחותה, אבל הרשע אם יבטח כפי השגת הצדיק הרי במקרה זה לא יועיל לו כלום, שהרי אין מכיר גודל סכנתו בגין עבירותיו, ונמצא שלפי ערך הסכנה אינו בוטח, אבל באמת אם יבטח יותר, שיכיר שהקב"ה מרחם גם עליו ברוב רחמיו וחסדיו, הרי באמת ינצל.

דרך משל, צדיק הבוטח בה' שישלח לו פרנסתו, דיו אם יכיר שהקב"ה מרחם על ברואיו ומשביע לכל חי רצון. אבל הרשע, במה שיכיר שהקב"ה מפרנס כל חי, אינו די, דאם עיי"כ יהא לבו בטוח שהקב"ה יפרנס גם אותו, לא יקבל כלל פרנסה, שאין זה בטחון, שהרי יסוד בטחונו הוא מאחר שהקב"ה מפרנס כל חי, והרי הוא עצמו חי כמו כל חי אחר, א"כ ראוי שגם הוא יקבל פרנסתו מהקב"ה, ואינו כן, שהרי הוא רשע ואינו ראוי לקבל. אבל אם יגיע להכרה גדולה יותר, שהקב"ה מטיב בחסדו גם לרעים, ומפני כך בוטח בהקב"ה שיתן גם לו פרנסתו, אז ודאי שיקבל, דהרי באמת בוטח הוא בה'. ורשע גדול יותר, אם לא יכיר גודל רשעתו ויבטח בזה שהקב"ה מטיב גם לרעים, אין זה בטחון מספיק, אבל אם יכיר גודל

הגה"ה: ונראה שע"פ כל המתבאר מצאנו פשרה בין השיטות בענין הבטחון, דידוע שהחזו"א זלה"ה בתחילת ספר אמונה ובטחון, כתב שטעות היא לחשוב ולבטוח שיהא לו רק טוב, ומפרש שם את כל ענין הבטחון באופן אחר עיי"ש. וכן בחוה"ל ש' הבטחון פ"ג הקדמה רביעית, אחר שמפרש שענין הבטחון הוא להיות סמוך ובטוח על חסדי השי"ת שיהא לו אך טוב, כתב דתנאי לבטחון הוא שימלא חובו להקב"ה ושלא יעשה שום חטא, דא"כ איך יתכן שיבטח שיהא לו טוב אם הו' ממרה את פי ה', עיי"ש. ולכאורה זה סותר את מה שהביא הגר"א מהמדרש, אפי' רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו, ומה מאד ראוי לפשר בין השיטות לאור דברי חז"ל הנזכרים.

ואמנם לפי הני"ל מתורץ היטב, דמה שאמרו מקצת מהראשונים דלרשע אין מקום לבטחון, היינו בטחון בשיעור שמועיל לכל אדם, אבל אנה"נ בטחון גדול יותר שייך גם לרשע, וכמשי"נ, ועל זה הוא שנאמר אפי' רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו.

רשעתו, ויכיר לעומת זה שחסדי ה' הם בלי גבול, ונוראים הם ועוברים גם על חומרת חטאיו הגדולים, ויבטח בכך, גם הוא יקבל, ובאופן שככל שחומרת חטאיו גדולה יותר צריך הוא לבטחון גדול יותר.

ומבוארים הדברים בילקוט מלכים בענין תשובתו של מנשה מלך יהודה, וז"ל, מאי ויאסרוהו, עשה לו כמין מולאייר של נחושת ועשו אותו נקבים נקבים ונתנוהו לתוכה והתחילו מסיקין תחתיו, וכיון שראה צרתו צרה לא הניח עבודת אלילים בעולם שלא הזכירה, צלמא פלן איתי שיזבי (צלם פלוני בוא והצילני), וכיון שלא הועיל לו כלום, אמר, זכור אני שהיה אבי מקרא הפסוק הזה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ושבת עד ה' אלקיך, הרי אני קורא אותך, אם יענני מוטב ואם לאו כל אפיא שויין (כל הפנים שוים, היינו כמו שהצלמים לא ענוני בצרה כך כלפי מעלה ח"ו), והיו מלאכי השרת סותמין את חלונות של רקיע שלא תעלה תפילתו לפני המקום ואומרים לפניו רבון העולמים אדם שהעמיד צלם בהיכל כלום יש בו תשובה, אמר להם הקב"ה אם איני מקבלו בתשובה הרי הדלת נעולה כנגד כל בעלי תשובה, מה עשה הקב"ה חתר לו כמין חתירה אחת תחת כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו וכו', עיין שם.

והנה תמוה הוא מאד, מה היתה טענתו של מנשה שאם אין הקב"ה מקבלו בתשובה ומצילו עכשיו בנס הרי הוכחה היא דכל אפיא שויין, והיינו שכמו שכל הצלמים לא ענוהו בצרתו, וראה היא שאין בהם ממש כן הוא כלפי מעלה ח"ו, והרי אינו דומה כלל, שהרי אותם צלמים, שכל חייו עבד אותם והשתחוה להם, מן הראוי שיענוהו בצרתו, ואם לא ענוהו ראה היא דאינם כלום. אבל הקב"ה, שכל חייו היה מנשה הורג צדיקיו ונביאיו, ומלא את ירושלים פה אל פה בדם, וגם בעת צרתו לא נזכר בצדקת אביו רק אחרי שקרא לכל ע"ז שבעולם, ורק אז קרא להקב"ה, ועוד בקריאה של חוצפה ותנאי, א"כ מן הראוי הוא שלא יענוהו, וא"כ מה ההוכחה היא דכל אפיא שויין. אבל באמת דבר גדול דיבר מנשה, ואף קיבל הקב"ה דבריו, והוא, שאם אין מקבלים את תשובתו הרי זה מפני שברוב עוונותיו עבר את גבול הרחמים, ונמצא שלרחמי השם יש גבול, א"כ במה שונה הוא מכולם ח"ו. דגדולת חסד וכח ורחמים - אם הם רבים יותר או מעטים יותר, אין זה שינוי

בעצם ובמהות, שמה שנתייחד הקב"ה מכל שאר הכוחות הוא רק בזה שחסדו הוא בלי גבול כלל ועד אין סוף ובלי תכלית. נמצא שאם מתחנן ואפילו ממעמקי שאול של חטא ועוון, אם לגדולת חסדיו ורחמיו אין חקר ודאי שיקבלו בתשובה, ובאמת קיבל הקב"ה את דבריו, ואמר אם איני מקבלו הרי זה סותר כל מידת התשובה, שכל מהותה היא חסד ורחמים בלי גבול ובלי תכלית.

הרי מצאנו להדיא ציור חי לבחינת בטחון הנו', שהכיר מנשה מידת טובו יתב' הבלתי בעלת תכלית, וטען דאע"ג דהיה רשע באופן מופלג ביותר, מ"מ אם אכן קיימת מידה זו של רחמים בלי גבול, הרי מן ההכרח הגמור הוא שיענהו במידה זו, ואם לא יענהו, ע"כ שלא קיימת מידה זו כלל ח"ו, וצדק בדבריו, כיון שבאמת מידה זו קיימת, על כן ענה לו השי"ת בצרתו.

ולענייננו, תפילה זו שהתפלל מנשה הרי זו היא ממש הצורה של תפילה הנקראת קריאה, דקרא להקב"ה בשם, היינו שפרש דבריו לפניו יתב' - דכיון דשמו יתב' הוא רחמים בלי גבול, ע"כ קורא לו בשם זה, וברור בלי ספק שבאשר אמת שמו לעד, ודאי שיענהו, ואם יצויר ח"ו שלא יענהו, הרי אין זה שמו, וח"ו כל אפי"א שויין, ומכיון שאמנם כך הוא שמו יתב' ענהו מיד - והצילהו.

ד.

ואחר כל ההסברים והמשלים שהזכרנו, יתבאר ענין התפילה בשם. הנה במשל שהזכרנו, לגבי הבדל הבטחון בין צדיק לרשע, דצדיק בוטח הוא במידה אחת מדרכי ההשגחה בעולם, והרשע בוטח הוא במידה אחרת. שדרכי ההשגחה וההנהגה של הקב"ה בעולם רבים הם ושוניים ועמוקים הם זה מזה, ומה שהקב"ה מרחם על כל חי, זו מידה אחת, ויש שם קדוש המורה על כך, ומה שהקב"ה מרחם אפילו על הרשעים, זו מידה אחרת עמוקה יותר, וגם לה יש שם קדוש המורה על מידה זו, וכך מתפרטים הדברים עומק לפנים מעומק, יותר ויותר עד אין סוף. נמצאת אומר, שהצדיק צריך לקרוא בשם מסוים של הקב"ה המיוחד לדרכי ההשגחה הראוים לו, והרשע צריך לקרוא בשם אחר עמוק יותר המורה על דרכי חסד גדולים יותר ועמוקים יותר. וקריאתו של מנשה, היתה לשם זה שעליו נאמר

- אין לפרש עילום שמך, שמוכח הוא שמנשה קרא בשם קדוש נסתר ונעלם מאד מעיני כל חי, שהרי המלאכים עצמן לא הכירו צורת הנהגה זו, שהרי טענו שאי אפשר לרחם עליו. ורק מנשה, בקבלה שקיבל מאביו, קרא בשם זה הנעלם, וכמו שאמר זכור אני שהיה אבי מקרא הפסוק הזה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ושבת עד ה' אלקיך, ובטח בו, ועיי' ענהו הקב"ה. שזוהי המידה, שלעולם לא יוכל להיות שיטען אדם, שהוא חוסה וסומך על זה שהקב"ה יש בו מידה ההיא של טובה - ולבסוף יצא בבושת פנים ח"י, אלא כל הבוטח במידת טובו פלונית, יקורא בשם המיוחד המורה על מדה זו, יקבל מכח המידה ההיא, עד אין סוף ותכלית.

וכמו שדרכי ההשגחה מתחלקות הן לפי עומק החסד, עומק לפנים מעומק, כך דרכי ההשגחה מתחלקות לפי מגוון סוגי החסדים והשפע מן השמים, פרנסה, בנים, רפואה, וסייעתא דשמיא לתורה, וכו' וכו'. שכל שפע ושפע היורד מן השמים הוא מכח מידה המיוחדת לסוג זה של שפע, ולכל השפעה יש שם קדוש המיוחד לה המורה על חסדי ה' בענין ההוא, וזה היה ידוע לצדיקי עולם שבאו בסוד ה', והיתה תפילתם בכוונת חילוקי השמות לפי השפע שהיו רוצים להמשיך, וזוהי תפילה של קריאה ועוצמתה של התפילה - בתפארתה ונוראותיה.

וז"ל המדרש על תפילת משה רבינו, באותו שעה קרא הקב"ה בבהלה ואמר להם למלאכי השרת רדו בבהלה ונעלו כל שערי רקיע ורקיע שגבר קול התפילה כלפי מעלה וביקשו לעלות הרקיע מפני קול תפילתו של משה, שהיתה תפילתו דומה לחרב שהוא קורע וחונק ואינו מעכב שהיתה תפילתו מעין שם המפורש שלמד מן זוגאל רב וסופר של בני מרום, עיי"ש. ומבואר שכאשר מזכירים את השם, וכ"ש שם המפורש שמהותו מפרש עד כמה שאפשר רוב טובו יתב' הבלתי בעל תכלית, הרי תפילה זו דומה לחרב שקורעת וחונכת ואין מעכב בעדה, נמצא שעיי' שידוע המתפלל ענין השם, שזוהי האמת לאמיתה שכך היא מידת טובו יתב', ובטח על כך, הרי תפילתו כחרב החונכת ואין מעצור.

וממוצא דבר יש להבין, שעיקר יופיה של תפילה זו אינו רק בידיעת השמות עצמם לפרטיהם, אלא צריך שיבין חילוקי דרכי ההשגחה המתחלקים כפי

חילוקי השמות, כל שם עם צורת ההשגחה שמגדיר, שזו היא חכמה עמוקה ונפלאה בחכמת התורה מאין כמוה. וגם צריך ששיג לפי כל שם ושם האמונה והבטחון המיוחדים לו, כל שם ושם לפי ענינו. ואמנם מסתבר שגם על זה דרשו חז"ל את הפסוקים תפילה למשה, תפילה לעני, אחד משה ואחד עני שבישראל שוים הם לענין התפילה, והיינו שגם מי שלא זכה לדעת חילוקי השמות לנוראותיהם ועומק משמעות הזכרת כל שם ושם ככתיבתו, אלא מבין ענין השם ומצטייר בלבו בבהירות שכך וכך היא מידתו של הקב"ה לרחם בלי גבול, וצועק כלפי מעלה מתוך שמחה ובטחון, שמכיון שכך הם מידותיך על כן תרחמני, הוי זו שלימות של תפילה, ונמצא אחד משה בהשגה עמוקה ונוראה וידיעת השם לפרטיו, ואחד עני שבישראל שאינו בקי בתורה אבל יודע בליבו שכך הן מידותיו של הקב"ה, שניהם שוים בשלימות התפילה, ולשניהם יענה הקב"ה.

וזהו פשטות הענין הידוע שנודע על בעלי העבודה, שהיתה תפילתם מתוך השגות נוראות ועמוקות. ועיין משנה ברורה סי' צ"ח וז"ל, ואל יכוין האדם בשמות ויחודים רק יתפלל כפשוטו להבין בכונת הלב, אם לא מי שבא בסוד ה' ויודע לכיון :יה בלבא ורעותא ודחילו, דאל"ה ח"ו מקלקל בזה הרבה וכו', ובתשובת רש"י כתב באורך והעיד על הר"ש שאמר שאחרי שלמד סתרי הקבלה שהוא מתפלל כתינוק בן יומו, עכ"ל. ומבואר שההשגות - למי שראוי להם - מרוממים מאד את איכות התפילה, רק למעשה כרוכים בזה סכנות רבות, כגון שיוכל האדם לימשך כל כך אחר ההשגות הנפלאות ורוב מתיקותם, שעל ידי כך ישכח את עיקר ענין התפילה עצמה. אבל ודאי שמפעם לפעם כאשר יתבונן ברוב טובו יתבי' ורוב גבורתו בעולם, שיעורר אצלו עמקות נפלאה בתפילה. ופעמים כאשר יראה שהתחלש אצלו החשק בתפילה, הרי העיון בספרים מסוג זה יעוררו אותו וירוממהו, ובדרך זה יוכל לחזור לתפילת "תינוק בן יומו" ביתר שאת ויתר עז.

ה.

ברכות דף ל"ד, תנו רבנן מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה,

אמר להם כלום מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב ביה (דברים טו) את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'. שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מקצר יותר מדאי, אמרו לו תלמידיו כמה קצרן הוא זה אמר להם כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב (במדבר י"ב) אל נא רפא נא לה.

והנה לכאורה, בשלמא התלמיד שהיה מאריך, מצא רבי אליעזר מעלה בדבר, שהרי כך מצינו אצל תפילת משה רבינו, ומובן הדבר שיש מעלה להאריך בתפילה, וגם שהיא סוג תפילה לעצמה, ונתבאר שהיא לשון עיתור מלשונות התפילה. ואמרו חז"ל כל המאריך בתפילה לסנף נענה. אבל זה שקיצר - מה מעלה מצא בו רבי אליעזר, ומה ראייה הביא מתפילתו של משה רבינו. אבל באמת יש בזה יסוד נפלא והוא דגם הקיצור היא תפילה מיוחדת מאד מאד, והיא התפילה של קריאה. ונראה שהענין מרומז בפסוק, אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, ותרגומו, בצלותי ובעותי, (וכן ב"ב קכ"ג), דון מיניה דהחרב והקשת, דמי שיודע אומנות ירי הקשת על בוריה אינו צריך ליותר מחץ אחד בכדי לפגוע במטרה, ואם תראה שזורק חיצים הרבה, סימן הוא שאינו יודע לכוון למטרה. וכן בענין החרב, וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין דף מ"ט) כתיב (שמואל ב' ב') ויכהו אבנר באחרי החנית אל החמש, ואמר רבי יוחנן בדופן חמישית במקום שמרה וכבד תלויין בו. שיותר ממכה אחת אינו צריך מי שבקי בכך, אבל גבי קין אמרו (סנהדרין ל"ז) שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן הנשמה יוצאת, וכן בתפילה, היודע את הכתובת בברור, יורה תפילה אחת ישרה וחדה וחותכת - וקורא להקב"ה כביכול ואינו צריך לקרוא פעמיים.

ותראה כמה נפלא הוא מה שהבאנו מדברי חז"ל על מנשה, ותראה כמה חכם היה מנשה יותר מנביאי הבעל בזמן אליהו, שכשהיו הם צריכים את הבעל קראו בקול גדול הבעל עננו מהבוקר עד המנחה קריאה אחר קריאה ולא התייאשו, אבל מנשה הרי היה בתוך סיר רותח, ולא היה לו פנאי לקרא פעמיים, אבל באמת ברגעים מועטים קרא לכל עבודה זרה שבעולם, וראה בבירור גמור שאין באף אחד מהם ממש. ולכאורה קשה, מה ראייה היא מקריאה אחת מהירה שקרא ולא נענה שאין בו ממש, אולי אם היה קורא עוד פעם ועוד פעם היה

נענה, אבל הפשט הוא שכבר למד מאליהו שהתל בהם, כדכתיב ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לו אולי ישן הוא ויקץ. היינו אם באמת אלקים הוא אין צורך לשנות ולשלש אלא בפעם אחת ישמע, וידע מנשה סוד הכיוון והחיתוך, וקרא קריאה אחת חותכת ולא יותר, ומדלא ענהו שוב לא קרא, שברור הוא שאינו בנמצא. וכסדר זה עבר כל עבודה זרה שבעולם אחת לאחת, ולבסוף כשקרא להקב"ה בתפילה אחת נוראה, שמשך בה על עצמו רחמים אין סופיים, לא שהה בה יותר מרגע כמימרא, שידע את הכתובת בברור, וכך אמר, אם לא יענני סימן שח"ו כל אפיא שויין. שתפילת קריאה היא חרב, ומי ששופך את לבו לפני בוראו מתוך קריאה נאמנה וברור לו ששומעים קולו, אינו צריך יותר משפיכה אחת כנגד היסוד.

ושמעתי על אחד מגדולי עולם זיע"א, שנגש בראש השנה לאחד שהיה מאריך בתפילה, ושאלו בבדיחותא, הראה לי מה כתוב במחזור שלך כל כך הרבה שלא כתוב אצלי. ונראה, שלא בא ללמדו שלא יאריך בתפילה, שהרי אדרבא אריכות בתפילה היא מעלה עצומה כמפורש בחז"ל. אלא בא ללמדו שיש עוד פנים למטבע, שיש גם ענין בתפילה לחתוך בסכין חד וברור, לקרוא בבהירות גמורה שיש מי ששומע, וכל מילה כתובה לשלחה ישר למטרה. והוא הרגש נפלא וסוג תפילה לעצמה.

אמנם באמת צריך להבין אם כן, מהו ענין אריכות התפילה, ומה עשה משה רבינו ארבעים יום וארבעים לילה. והתירוץ הוא, הן אמת שלתפילה יש כיוון וחיתוך, וכאשר לוקח אדם התפילה והיא כקשת בידו, הרי ביריה אחת שמכוון כדבעי פותח שערי שמים וממשיך שפע חסדים אין סופיים, שדי בתפילה אחת להוציא ולהמשיך גזי שמים. אבל עדיין עלינו לזכור שבעומד לפני הקב"ה עסקינן, וכאשר מתפלל עוד תפילה כראשונה, הרי חוזרים על עצמם במהדורה תנינא כל הנוראות שנית.

ודומה תפילה בזה ממש לתורה, דהנה אמרו חז"ל (שבת דף פ"ח) כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בשמים, והקשו, וכיון

שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך, הוציא הקב"ה הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר, ואמר רבי יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא יצתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו, ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני היאך קיבלו, הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם, ע"כ. היינו שבאמת מהות כל דיבור של תורה תופס וממלא כל העולם וכל האדם כולו, ובאמת אין מקום בעולם ליותר מדיבור אחד, דהרי דיבורו של הקב"ה אין לו סוף ואין לו תכלית, אבל הקב"ה שלגדולתו אין חקר, באופן מופלא נותן מקום לעוד דיבור ולעוד דיבור, ועל כל מילה ומילה ועל כל יגיעה ויגיעה של עסק התורה - זוכה לכל האין סופיות עוד פעם ועוד פעם עד בלי תכלית.

וכן הוא ממש בענין התפילה, ודאי הוא שכל דיבור של תפילה שחותך בכונה ברורה ובהירה הקב"ה שומע לו כאשר ידבר איש אל רעהו, והרי זכה בזה לקשר עם הקב"ה ואינו צריך יותר לאריכות וכפילות, שכיון שהגיע לקשר זה הרי מונח בו הבלי גבול ותכלית, אבל מנפלאות דרכי שמים, ואין לנו בזה שום תפיסה, שכל תפילה ותפילה לעצמה מונחים בה ובתוכה כל העוצמה וכל האין סופיות עוד ועוד בלי תכלית, והמבין זאת - לעולם לא יראה בעיניו נוסח התפילה ארוך ומייגע, אלא יראה בו מגוון רחב של תפילות שונות ונפלאות. כל קטע וקטע מן התפילה הוא ענין בפני עצמו ועולם מלא לעצמו, וצריך לכוין בכל אחד ואחד, בריכוז מלא.

וזו ההלכה שאמרו (ברכות דף כ"ח), רבי יהושע אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך, וכן שם, רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפילה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וכו', היינו שיש חלות חפצא של "תפילה קצרה". וכן כל אחד ואחד בזמנים קשים, צריך להתפלל תפילה קצרה ברורה וחזקת. ותפילה מיוחדת מאד היא זו, שבאה מתוך בהירות הלב ואמונה ברורה וקירבה להקב"ה.

.1.

מענין תפילת הקריאה, שהיא באה מבהירות ההכרה שהקב"ה עומד על ידו לשמוע תפילותיו, נביא הענין הנשגב והחיוב המוטל על כל אחד להתפלל על הזולת הנמצא בצרה. הנה מהדברים שנמצאים בטבע אצל כל אדם הגון הוא, שכאשר רואה זולתו בצרה ובידיו לעזור לו - יחוש לעזרתו במה שיוכל, ואין כמעט אדם בעולם שיראה חבירו נופל ברחוב ושותת דם שלא יחוש לחבוש פצעיו ולקרוא לרופא שיוכל לעזור. וכן כאשר רואה אדם במצוקת פרנסה, הרי ברור לכל אחד מאתנו שאם היה ברשותו די כסף לעזור - היה מעניק לו מתנה נדיבה לחלצו ממיצר. או אם היה אחד מידידיו עשיר מופלג מחלק מתנות לכל נצרך ברוחב לב ודאי שהיה מבקש עבור חבירו זה. וכן אם רואה שחסר חכמה לסובבים אותו או יראת שמים, מי הוא זה שאם היה בידו לעזור שלא היה עושה כן.

אבל הרי באמת הרי יש לנו לכל אחד ואחד מאתנו אוהב ורע ידיד נפש אב הרחמן, שהישועות כולן בידיו, ובידינו לקרוא אליו עבור חברינו שיעזרהו בכל מה שהוא צריך, ומה נפלאים ופשוטים דברי חז"ל (מכות דף י"א), כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא, שנאמר (שמואל א' י"ב) גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם. שאם אינו עושה כן, הרי ממנפ"ש, או שיש כאן חסרון באמונה ביסודות ענין הקירבה להקב"ה ואפשרות התפילה, שהם יסודות גדולים בעיקרי התורה. או שיש כאן אכזריות בזה שיודע שבידו לעזור - ומעלים עין ואינו עוזר, וממנפ"ש חוטא יקרא.

והנה כתיב גבי הורג נפש בשגגה, כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול, ובחז"ל (מכות דף י"א) אימותיהן של הכהנים הגדולים היו מספקות לגולי עיר המקלט מזון ובגדים, כדי שיתפללו על בניהם הכהנים שלא ימותו, שהיה להם לכהנים לבקש רחמים על דורם ולא בקשו, כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברוחק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בחדיה תלתא יומי. והלבוש בלבוש האורה פירט עוד יותר, וז"ל, לפי שלא התפלל שלא יארע

תקלה זאת בישראל בחייו, ולכן באה לזה תקלה זו, לכך חייבה אותו התורה לזה שישב בעיר מקלטו עד מות הכהן הגדול, ויצטער שלא יוכל לשוב לשבת לביתו כל זמן שכהן הגדול חי, ומתוך כך יתפלל הוא על מיתת כהן הגדול, ותתקבל תפילתו, ויקבל הכהן הגדול את עונשו מידה כנגד מידה, שמפני שלא התפלל הוא ימות שלא בזמנו ע"י תפלתו של זה, ויתמנה אחר תחתיו שיתפלל, ולא יהא תקלה בישראל עכ"ל. משמע שמפרש שלא רק שיש חשש שהרוצח יתפלל על כהן הגדול שימות, אלא אדרבא, רוצה בזה התורה ומסבבת שיקרה כן, שיסתלק הכהן הגדול ויתמנה תחתיו אחר המרגיש בצער הדור ומתפלל בעבורם, ולא יהיו שוב תקלות בישראל.

נורא הדבר, ונוקב ויורד עד התהום. וידוע דבריהם של בעלי העבודה ע"פ דברי הרמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל, שבני תורה המה גם כן כשבט הלוי והכהנים של כל הדורות. ועוד מפורש בחז"ל, (בבא בתרא דף קט"ז) דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנא' (משלי ט"ז) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה. הרי שדוקא על התלמיד חכם, שהוא כמו הכהן הגדול בזמנו עליו מוטל להתפלל על בני דורו. ואם כן כמו שזהו אחד התפקידים המוטלים על הכהנים, כן הוא במיוחד וביותר תפקיד המוטל על תופשי התורה, שבידיהם הופקד במיוחד הכח להתפלל על החולים ועל כל הנמצאים בצרה ובמצוקה, ואם ח"ו מועל בתפקידו מסבבת התורה שיתמנה אחר תחתיו, ה' ישמרינו.

וכאשר שומעים על חולה, פעמים מפתק בבית הכנסת, פעמים ממודעה בעיתון "נא לבקש רחמים על...", ואין איש שם על לב. או כשיש תפילת רבים באמירת תהילים כמה דקות אחר התפילה, אין לנו פנאי וכל אחד בורח לדרכו, מי יודע כמה נפשות יתבעו מידינו. ועוד שם בברכות, אמר רבא אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו, היינו אם החולה הוא תלמיד חכם צריך שיעשה עצמו חולה עליו מרוב תפילות וצומות, כמו שאמר דוד המלך ע"ה, (תהלים ל"ה) ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי. ואם כן איך נפטור עצמינו לברוח מן המערכה ולהתעצל בחיוב שכל כך מוטל עלינו.

וגם זה מהדברים שהם ענין של הרגל, כאשר עובר ברחוב, ורואה יהודי היושב בכסא גלגלים, או מצב אחר של יהודי השרוי בצער, לשפוך מיד תפילה קצרה, ובחז"ל משמע שדבר זה היה הרגל פשוט אצל היהודי של פעם, (שבת דף ס"ז) והתניא אילן שמשיר פירותיו סוקרו (צובע אותו) בסיקרא וכו', אלא סוקרו בסיקרא מאי רפואה קעביד, כי היכי דליחזייה אינשי וליבעו עליה רחמי, כדתניא (ויקרא יג) וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים. אמר רבינא כמאן תלינן כובסי בדיקלא, כי האי תנא, ע"ש. ואם על אילן היה מנהג פשוט אצל ישראל הרואהו חולה לבקש רחמים, כ"ש כשרואה יהודי בצער. או למשל כשעובר ברחוב ורואה יהודים צעירים יושבי קרנות, או, כמה שחולים הם! כמה צער יש לאביהם ולאיהם, כמה צער יש לבוראם, ויתפלל עליהם שישובו ויתרפאו, וצריך להתרגל בזה לקרוא אל ה' הקרוב לנו תמיד לשפוך תפילה קצרה.

וראיתי בתוסי' ר"ה, מה שהיה אצלי חידוש גדול, בסוגיא הדנה בהבדל שבין היחיד והציבור, דגזר דינו של ציבור נקרק ונהפך לטובה משא"כ ביחיד. והק' בתוסי' דף ט"ז ד"ה כמאן, למה רבי יהודה התפלל על החולים כיון דס"ל דנגזר גזירה בר"ה ויו"כ, ות"י וז"ל, ועוד י"ל וכו', דדמיה לרבים דהוה מצלי בהדיה על כל החולים, עיין שם. היינו מי שמתפלל על חולה בתוך שאר חולי ישראל, הוי זה תפילת רבים. (אגב מענין לענין, עוד חידוש שם בתוסי' וז"ל, ואומר ר"ת דשלא יחלה ודאי לא מצלינן אלא לר' יוסי, אבל שיתרפא מצלינן אליבא דכו"ע, דמתי יחלו נגזר, מתי יתרפאו לא נגזר).

2.

עיקר התפילה נקראת בתורה עבודה, כמו שנאמר ולעבדו בכל לבבכם - איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפילה, והיא עיקר צורת התפילה ביופיה כאשר עובד לפני השי"ת בהבנה ובהכרה שעומד ומבקש לפני אלקים עליון נורא. אמנם ישנה עוד צורה של תפילה, והיא יסוד גדול בדרכי הנהגת השי"ת את עולמו. שחוץ ממה שתפילה יש בה כח אלקי להפיק רצון מה', יש בה גם קיום

השתדלות טבעית, כמו כל השתדלות בעלמא. מפני שכך קבע הקב"ה בעולמו, שהקב"ה מתנהג עמנו בשתי הנהגות - הנהגת מלכותא דרקייע, והנהגת מלכותא דרקייע כעין מלכותא דארעא, דלא גרע ה' אלקי ישראל מעשיר או רופא בעלמא, כשפונים אליהם ומבקשים מהם, ואם לב טוב להם, עוזרים ומושיעים, כן הקב"ה נקרא אב הרחמן ושאר כינויים דומים, ואפילו בזמן שלפי המהלך האלקי הדרכים הן שונות לגמרי, הרי יש גם מהלך טבעי, ואפשר לעשות השתדלות טבעית להפיק ישועה מה' ע"י התפילה.

והנה בתפילת שמונה עשרה אומרים, ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל, וקשה, הרי לכאורה הרפואה אינה ענין המיוחד דוקא לישראל, ואין מזכירים ענין ישראל אלא בדברים המיוחדים דוקא לישראל, וכמו שכתבו המפרשים שבברכות השחר תיקנו לומר אוזר ישראל בגבורה ועוטר ישראל בתפארה, מפני שישראל מיוחדים בזה שיש להם אוזר להפסיק בין לבם לערוה, ועטרה לכיסוי הראש, ולכן כשהדבר מיוחד לישראל מזכירים ענין ישראל, וא"כ לכאורה מכל הענינים שאנו מבקשים בשמו"ע דוקא הרפואה רחוקה מלהיות ענין המיוחד דוקא לישראל, האומנם נוסח הברכה נקבע על פי לשון הפסוק (שמות ט"ו) כי אני ה' רופאך, שמפורש שהקב"ה רופא במיוחד לישראל, אבל באמת קשה במה הרפואה מיוחדת לישראל, וצ"ע.

ונראה הביאור, דהנה קבע הקב"ה בעולם שני מהלכים של רפואה, אחד, רפואה בטבע, שהטביע הקב"ה בגוף שירפא ויבריא עצמו מיניה וביה בכחות עצמו, וזוהי רפואה מידו של הקב"ה ממש, והשני, על ידי שדורשים ברופאים, וכותיב רפא ירפא - שניתנה רשות לרופא לרפא על ידי אמצעים וסמים ולפעמים אפילו על ידי נתוחים, והיינו רפואה על ידי השתדלות טבעית. אמנם מה שהקב"ה הוא רופא נאמן, יש בזה תרתי, אחד, מצד מה שבאלקותו יתב' הבלתי בעלת תכלית מרפא החולים, ועל זה נקרא השי"ת רופא כל בשר, ושנית, שהקב"ה הוא כביכול גם רופא מומחה, וכמו רופא בשר ודם מי שפונה אליו הוא מטפל בו ויש לו רשות לרפאותו, לא גרע השי"ת מאחד מהם. וכמו בטבע העולם כל אדם יש לו את הרופא המיוחד שרגיל להטפל אצלו, ובזה הקב"ה הוא רופאם

המיוחד של ישראל, שהוא יתב' במיוחד מטפל במחלות ישראל. ועתה הבן כמה פשוטים הן המילים 'כי אני ה' רופאך', כפרופסור האומר לפאצינט, "אני הרופא שלך", והוא ממש פשוטו של מקרא ונפלא הוא.

ויש נפקא מינא גדולה בין שני מהלכים אלו, שמצד כח הרפואה בזה שהוא יתב' אלוקי עולם, הרי מצד מידת אלקים יש חשבונות שונים ועמוקים מאד מאד, כגון חשבון מעשי האדם בעבר או בעתיד ועוד ועוד, ונמצא רפואתו תלויה בחשבון כללי ועמוק, משא"כ מצד מה שהקב"ה הוא רופא חולי עמו ישראל, הרי זה כרופא שפונים אליו שאין אצלו שום חשבון אחר חוץ מענין הרפואה עצמה, וכמו הפונה לרופא מומחה, אין אותו רופא בודק מעשיו וחושב חשבונות עולם, אלא נגש הוא לגופו של ענין אם יש תרופה ויש ביד החולה לשלם עבור רפואתו, הרי הוא מרפאהו, כך הוא אצל הקב"ה רופא ישראל, כיון שפונים אליו מרפא אותם.

אמנם בבחינה זו שהקב"ה רופא ישראל, סוף סוף שונה הוא מרופא בשר ודם, שאצל בו"ד אם באמת רופא גדול ומומחה הוא, הרי קשה מאד להתקבל אצלו, שהרי הוא אדם מצומצם בזמנו ובכחו ואינו יכול לטפל בכל החולים בבת אחת, וגם רוב יומו עסוק הוא בעניני חיי עצמו, ועל כן אי אפשר להתקבל אצלו רק אחר רוב השתדלות ותשלום כסף רב, אבל הקב"ה אינו כן, אלא פונים אליו יתב' ישראל, והוא יתב' עונה ומרפא מיד. אמנם בענין התשלום - אמרו לנו חז"ל (ברכות ס') כי רופא חינוס אתה, ותראה כמה נפלאים מילים אלו, דלכאורה תמוה, למה רק כאן לענין רפואה חודגש ענין זה שהקב"ה עושה בחינם. וכי על נתינת חיים ופרנסה וחכמה ובנים לוקח שכר, ומי הקדימני ואשלם (איוב מ"א), מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, מי הוא זה שיכול לשלם לבוראו אחת מני אלף ממה שגומל איתו, ובמה א"כ מיוחדת היא הרפואה מכל דבר אחר שמדגישים שהיא בחינם. אבל הביאור, שכל דבר אחר נותן הוא ית' לאדם באשר הוא אלקים, ופשיטא שאלקים זה בחינם. אבל ענין הרפואה, הרי אמר הקב"ה לישראל כי אני ה' רופאך, רופא כפשוטו ככל רופא בעולם, והרי דרכו של רופא לקחת שכר, וע"ז הוא שנאמר רבותא זו, שרופא זה הגדול כביכול מרפא הוא

בחינם. וכן מדגישים "נאמן". שמטבע הרופאים - אם יש לו סיבה ומרפא בחינם - סוף סוף אינו מסור לחולה כמו אל מי שנותן לו שכר, וכמאמר חז"ל (בבא קמא פ"ה) אסיא דמגן במגן מן שוה, אבל השי"ת הוא רופא חינם ורופא נאמן. ורק זה צריך לעשות כדי להתקבל אצלו שירפאו, פשוט, לפנות אליו יתבי להזמינו הביתה, ומה "מספר הטלפון" - קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת.

זהו שרש מנהג ישראל שכשיש חולה, ה' ישמרנו, להרבות בתפילה ואף מבטלים ציבור גדול מתלמוד תורה עבור זה. ולכאורה קשה שהרי במשקל זכויות זכות תלמוד תורה גדול יותר מתפילה, אבל הענין הוא, שכשיש חולה חייבים מן הדין קודם כל לעשות ההשתדלות הטבעית כפי מה שאפשר, והשוכב חולה, אם יכול לקרוא לרופא או לאמבולנס אסור לו אז לחפש זכויות, ובין שורת ההשתדלויות הטבעיות - היא התפילה, לקרוא בדחיפות לרופאם של ישראל, ולהשתדל אצלו שירפא את החולה. ואין לנו מושג עד כמה הדבר הוא פשוטו כמשמעו, וכמפורש בפסוק, כי אני ה' רופאך.

ויסוד זה הוא לא רק בענין הרפואה, אלא בכל ענין התפילה, שהתפילה היא בעצם השתדלות טבעית, שהשי"ת שומע ומקבל תפילות ובקשות, ועיין במהרש"א קידושין כ"ט, שכתב דנס הבא ע"י תפילה אינו נקרא נס ואינו מנכה מזכויותיו, ולכאורה הסיבה היא דבאמת אין זה נס כלל, דע"י תפילה הוי זה כדרך הטבע.

וידוע מה שמספרים חז"ל (אסתר רבה פ"ז, עיי"ש שמשמע שהוא משל, אבל באוה"ח הק' תחילת ואתחנן משמע שהיה מעשה) באותו אחד שהלך בדרך והתעייף וביקש מהקב"ה חמור, ולבסוף נתנו לו לסחוב על כתפיו חמור של שר רומאי, כיון שביקש חמור ולא פירש דבריו אם חמור לרכוב או להרכיב. ותמוה, וכי זו תפילה וזו שכרה. אלא זהו ביאור הדברים שיש עוד סוגיא בתפילה, והוא שתפילה היא השתדלות טבעית ממש פשוטו כמשמעו, ולכן צריך מאד להיזהר בנוסח דיבורו. שכמו כל דבר בטבע שלפעמים מפני שאין יודעים בדיוק איך לפעול, ההשתדלות נהפכת לרועץ, אבל כשקוראים להקב"ה בשפה ברורה הוי זו השתדלות טבעית המועילה יותר מכל השתדלות אחרת, וע"ז אמרו, כי דורשיך לעולם לא יכשלו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך.

ניפול

ואתנפל לפני ה' (דברים ט')

ניפול היא תפילה הדומה למה שנאמר ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן לו להעביר את רעת המן, והיא צורה מיוחדת של בקשה נמרצת הכוללת הכנעה גדולה עד שנופל בהתבטלות לפני הקב"ה. ויש בזה תרתי, חדא מה שהיא צורה מיוחדת של תפילה, ועוד מה שהיא הלכה כוללת לכל אופני התפילה שיהיו דוקא בצורה זו, שהענוה וההתבטלות היא הצורה הנכונה של כל מהות התפילה.

ונראה לפענ"ד, דאם נרצה ללמוד כיצד היא דרך התפילה, נלמד זאת מהלכות מתנות עניים, דדבר המסתבר הוא שהקב"ה עונה לתפילה של אדם כפי החלכה שצריך כל אחד להענות לבקשת העני. וז"ל הרמב"ם בהל' מתנות עניים פ"ז, לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו, אם אין לו כסות מכסים אותו, אם אין לו כלי בית קונין לו, אם אין לו אשה משיאין אותו, ואם היתה אשה משיאין אותה לאיש, אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על סוס ועבד רץ לפניו והעני ירד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנאמר די מחסרו אשר יחסר לו, ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו.

ועני המחזר על הפתחים אין נזקקים לו למתנה מרובה אבל נותנים לו מתנה מועטת, ואסור להחזיר את העני ששאל ריקס ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם, עכ"ל.

וכמה הילכתא גבירתא בתפילה נוכל ללמוד מהלכות הני"ל, אם נרצה שתענה תפלתנו צריך שהבקשה תהא באופן שכחאי גוונא על פי תורה צריך העשיר לחונן את העני. ופשוט שהענין שאנו עוסקים בו עכשיו היינו צורת הדבר בכוונת הלב, ולא רק בהצגת הדברים בפיו. מבואר ברמב"ם ששני תנאים צריך בכדי שיתנו לו את בקשתו, התנאי האחד, שיהא עני ונצרך, וכמו שפרט הרמב"ם וסיים ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו. וכן הוא בתפילה, שתנאי הראשון הוא שיגש האדם לפני בוראו אחר הבנה אמיתית עד כמה חסר לו הדבר שמבקש. והנה פעמים אפשר לקיים זאת בהידור רב, כגון כשמבקש על חולה או על חוסר פרנסה שפעמים הדבר נוגע ממש לחיים מצד הטבע. אבל כשמבקש על הצלחה בתורה ויראת שמים, לו, או לבניו, או למישהו הקרוב אליו, אז עוצמת התפילה תלויה אם כואב לו הדבר באמת ומרגיש חסרונו, או שבא כמבקש עשירות ומותרות. וכבר ביארנו בפרקי ביצור ושועה יסוד זה באריכות. והוא גם כן יסוד בתפילת ניפול, שנופל ונותן בעפר פיהו על חסרונו לפני מי שיכול למלאותו. ולזה תראה בכל ספר תהילים עד כמה היה דוד המלך מאריך בענין גודל שפלותו וחסרונו ומדגיש עד כמה הוא עני אמיתי וממילא כביכול חייבים למלאות חסרונו, וכדכתיב ראה עניי וחלצני, ואני עני וכואב, ואני עני ואביון, עזרתי ומפלטי אתה אלקי אל תאחר.

ובגמ' תמורה (דף ט"ז) על יעבץ, ומנלן שענאו א-ל דכתיב (דברי הימים א' ד') ויקרא יעבץ לאל-הי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ידך עמי ועשה מרעה לבלתי עצבי ויבא אלקים את אשר שאל. אם ברך תברכני בתורה, והרבית את גבולי בתלמידים, והיתה ידך עמי שלא ישתכח תלמודי מלבי, ועשה מרעה שיזדמנו לי ריעים כמותי, לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר מלשנות, אם אתה עושה כן מוטב, ואם לאו הריני הולך לנסיסי לשאול, מיד ויבא אלקים את אשר שאל. דאם זה נוגע לחייו ולא בקשת מותרות, הרי הקב"ה עושה מיד.

ב.

התנאי השני מש״כ הרמב״ם, ועני המחזר על הפתחים אין נזקקים לו למתנה מרובה אבל נותנים לו מתנה מועטת. ודבר זה בענין תפילה נוקב ויורד הוא עד הנהום. כשיש איזו צרה, כגון שצריך סכום כסף בדחיפות גדולה, ורץ מזה ולזה, וגם מתפלל ומבקש, וגם הולך לקבל ברכות מצדיקים. או כשיש חולה בתוך ביתו ועושה כל ההשתדלויות, הולך לרופא ונוטל רפואות וכו' וגם מרבה בתפילה כחלק מחובת השתדלותו - הרי זה באמת כעני המחזר על הפתחים. שהעני מחפש עזרה מכמה וכמה מקורות שונים - ובתוכם גם לבעה״ב הזה נשואות עיניו, ואז ההלכה היא שאינו חייב לתת לו אלא דבר מועט. וכן הוא בתפילה, שכאשר עוסק הוא בכל דרכי ההשתדלות, ובכללם גם ניגש לתפילה ונושא עיניו לשמים, הרי אז ההלכה נותנים לו מתנה מועטת, שאין הכי נמי שגם הקב״ה יתן לו קצת סייעתא דשמיא, וכמש״כ הרמב״ם ואסור להחזיר את העני ששאל ריקם ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם, אבל יותר מדבר מועט אינו חייב לתת, שיש לו ממי לקחת ומסתדר לבד...

ודבר זה ידוע ומורגש לכל אחד אם ישים לב לזה, כשבא עני שהוא נצרך גדול ומבקש נדבה גדולה, והנדיב פוטרו בדבר מועט, נתבונן מעט מה הם מחשבותיו של אותו בעל הבית ברגע זה כשמלוהו עד הדלת, "הוא יסתדר כבר בלעדי - הוא לא ימות מרעב". וכן אם תשאל את הקמצן הגדול ביותר כשסוגר הדלת בפני העני, מה הוא חושב כאשר מחזירו ריקם, אין מחשבתו - לא איכפת לי שימות ברעב, אלא חושב - מה פתאום הוא בא דוקא אלי, שילך לאחרים. אבל אם היה ברור לו שאין לעני זה למי לפנות, רק רוצח ואכזר גמור היה משיב פניו ריקם.

וכן הוא אצל הקב״ה, כשבא ונופל לפניו יתב' בטענה ברורה, שירחם עליו שאין לו אחר לפנות אליו, ואם לא ירחם הקב״ה עליו הרי ישאר במחסורו לעולם, מיד ירחם עליו הקב״ה וימלא מחסורו. וזו היא תפילה של נפול, שנופל כל כולו לפניו יתב' בהתבטלות גמורה, כאומר כל ישועתי רק ממך יתב' ואין

אחר יכול להושיעני, וכנפילת אסתר לפני המלך, שהרי הוא המלך ואין אחר שיכול להחזיר הגזירה אלא הוא. וזו גם היתה בפשטות תפילתו הנוראה של חוני המעגל, שעג עוגה ועמד בתוכה, ואמר לפניו רבונו של עולם נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניך, היינו שקבע בשבועה ובבהירות גמורה שאינו עני המחזר על הפתחים, אלא כל ישועתו רק ממנו יתב', ממילא ריחמו עליהם מן השמים.

וזהו שאמר דוד (תהלים קל"א) אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו, שכל אמא שחובקת תינוק בן יומו, מטפלת היא בו יום ולילה, וזה מפני שהוא כולו תלוי רק בה, וכאשר הוא בוכה באמצע הלילה לא קשה בעיניה לקום אליו ולתת לו כל מחסורו, שהבכי אומר ברורות, אם לא תקומי את אימי להאכילני הריני מת מרעב, ולכן היא דואגת לו שלא יחסר לו כלום. וכאשר הילד גדל ובידו להתחיל לדאוג לעצמו, כבר רוטנת האם לעצמה על שמטריחה וקשה לה לקום, שהרי יכול הוא להסתדר לבד. שבאותו הזמן שכבר אינו תלוי רק בה הרי מיד נתמעט כחה לעשות עמו חסד. וכך הוא כביכול גם אצלו יתב', כאשר האדם תולה עצמו בהקב"ה כתינוק בן יומו, ועומד בתפילה בהרגשה ברורה שאינו יכול לעשות לעצמו כלום ושהוא כולו תלוי רק בבוראו, לעולם לא יחסר לו כל מה שצריך.

ובדרך זה פירשו המפרשים מה שהקב"ה שומע לצעקת יתום ואלמנה, מפני שהם צועקים רק להקב"ה, שאין להם אחר לפנות אליו, על כן הקב"ה שומע להם ועונה אותם. ומה נפלא דיוק לשון הפסוק (שמות כ"ב) אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו, - צעק יצעק, היינו פעמיים. שבדרך כלל אדם אינו צועק פעמיים, שכיון שצועק פעם אחת להקב"ה ואין הקב"ה עוזר לו, הולך ומחפש עצות אחרות, אבל אלמנה ויתום שאין להם למי לפנות, צועקים וחוזר וצועקים, והקב"ה עונה להם. וכן כל אחד ואחד שיעשה עצמו כאלמנה ויתום, כדכתיב כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני, שאין לו למי לפנות זולתי אל השי"ת - ואינו צועק וחוזר ומחפש עצות אחרות, אלא צועק וחוזר וצועק, והקב"ה יענה לתפילתו

ומה נפלא מה שאמר דוד המלך ע"ה, (תהלים קמ"ג) הצילני מאיבי ה' אליך כסתי, מפרש רש"י, תלאותי אני מכסה מכל אדם להגידם אליך, היינו שלא כדרך מי שכואב לו שפונה אל כל אחד, וגם אל מי שאינו סבור שיכול לעזור לו, שמרוב עוגמת נפש מפרסם צרותיו אולי יהא ביד מי להצילו, אבל דוד המלך אדרבא כיסה תלאותיו, להדגיש שאינו צריך לאף אחד, רק להשיי'ת.

והנה אנו טועים טעות חמורה במאמר המפורסם תפילה עושה מחצה, וחושבים שהכונה היא שמחצה בא מהקב"ה ומחצה כביכול לוקחים לבד. וזו טעות מגונה, שהכל בא רק מהקב"ה ואי אפשר לקחת כלום לבד. ומי שחושב שיש לו מהיכן לקחת - בשבילו אין תפילה עושה מחצה אלא רק כשיעור גרוגרת אחת. והפשט בהלכה זו שתפילה עושה מחצה הוא, דבכדי שתתקבל תפילתו צריך הוא גם לקיים החיוב והקנס של השתדלות, וכמו שביאר המסילת ישרים בפכ"א בענין השתדלות בפרנסה, וכן הוא בכל דבר.

והנה המקור לתפילה עושה מחצה הגם שהוא מאמר חז"ל בויקרא רבה (פ"י ה'), אבל לכאורה הוא מיוסד על הסוגיא בנדה דף ע' שהבאנו כמה פעמים, מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, הרבה עשו כן ולא הועיל להם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, מאי קמ"ל (פ"י רש"י, למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי), דהא בלא הא לא סגי. מה יעשה אדם ויתעשר, ישא ויתן באמונה, הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקשו רחמים ממי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב, מאי קמ"ל, דהא בלא הא לא סגי, מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים יקדש עצמו וכו' הא בלא הא לא סגי. עיין שם שתפילה בצירוף ריבוי ישיבה ומשא ומתן באמונה והנהגת קדושה, על ידי זה ישיג מבוקשו, נמצא תפילה עושה מחצה. והנה שם לא איירי כלל בענינים הדומים להשתדלות הפרנסה שהם בגדר קנס, אלא בעבודות גדולות של קדושה, כגון התמדה בלימוד ואמונה וקדושה, א"כ זה סותר את מה שפרשנו שהוא בגדר קנס. אבל עדיין ראה שם בסוגיא הראיות שהביאה הגמ', שאינו משמע שתפילה עושה מחצה ומחצה לוקחים, שהרי הביאו ראיה מהפסוק כי ה' יתן חכמה מפיו

דעת ותבונה, ומהפסוק לי הכסף ולי הזהב, היינו מפורש שהכל רק של הקב"ה ואי אפשר לקחת כלום לבד, וודאי שכן הוא, שהכל ביד ה', אלא החידוש הוא שהקב"ה נותן רק למי שמרבה בישיבה ונושא ונותן באמונה וכו', אבל באמת הכל תלוי רק בהקב"ה, וזו היא הלכה של יבקש רחמים, שהכל תלוי רק בו יתבי.

זוהי תפילת ניפול, שנופל לפני הקב"ה בהכרה ברורה שאין לו על מי לסמוך, לא על עצמו ולא על אחרים, לא בכל ולא במקצת - מלבד על בורא עולם. והקב"ה קרוב תמיד לשמוע תפילה זו, וכדכתיב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת - היינו שבאמת צריך הוא להקב"ה, ולא שהקב"ה הוא רק עוד דרך ואמצעי להשיג מבוקשו, אלא הכל תלוי בו יתבי.

ג.

כללות ענין נפול הוא סוד הענוה, שנופל ונכנע לפני בוראו, שהיא הקדמה ותנאי המעכב בתפילה. הרי כתיב (משלי ט"ז) תועבת ה' כל גבה לב, ומתרגמין מרחוקא דה', שכל אדם שהוא גבה לב הוא רחוק מה', ואין לך היפך התפילה יותר מזה, שהרי יסוד התפילה הוא דבקות וקירוב לה'. וגם שענוה היא עיקר מהות התפילה וכל מציאות התפילה, שמשפיל עצמו מתוך הבנה אמיתית שכל עניינו וצרכיו תלויים הם בהקב"ה ושכל מציאותו תלויה ברצון ה', ובכלל זה שהוא משבח ומפאר על גדלותו יתבי הבלתי בעלת תכלית, ומבין קטנותו ואפסיותו נגד חי העולמים. נמצא שכל צורתה של תפילה כהוגן היא רק בלבוש של ענוה.

ואמנם ממה שאמרו חז"ל שניפול הוא מלשונות התפילה, מבואר שאין ענוה רק תנאי לתפילה, אלא היא צורה של תפילה לעצמה, שהיא עצמה מעמדת הרגש של בקשה ותחינה, כמו עני שבור ומדוכא לבוש סחבות ופצוע, כשיעמוד לפני נדיב שרחמיו גדולים, הרי גם בלי שיפשוט ידו לעזרה ובלי שיבקש דבר, עצם עמידתו בלבד כולה זועקת בקשת רחמים. והנדיב אם רק לב לו ודאי ירחם עליו וימלא חסרונו. כן הוא ציור האדם לפני בוראו, שלפניו יתבי גלויים כל מצפוני הלב, וכשגש לפני הקב"ה ונופל לפניו בלב שבור, ומבין הבנה נכונה שאין

לו מעצמו ולא כלום, ואין לו מהיכן ליטול ולקבל דבר, רק מהקב"ה, וירגיש עצמו איך כולו מכף רגל ועד ראש אין בו מתוס, לא תורה ולא יראה, לא מידות ולא מצוות, וכל חייו רק הבל וריק, הרי מעמד זה עצמו הוא הבקשה הגדולה ביותר ואין צריך כלום יותר מזה, וכמו דכתיב (תהילים קכ"ג) חנה כעיני עבדים אל יד אדונייהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ה' אלקינו עד שיחנונו, שאין צריך יותר מנשיאת עינים. וכן שם בתחילת המזמור, שיר המעלות אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים, נושא עיניו לשמים בענוה גמורה ובהרגש הלב שאין לו רק מה שיחנונו ה', הרי היא הבקשה העצומה ביותר.

וכן כל בקשותיו שמבקש יבקש דרך ענוה, וכמו שנפסק בשו"ע דרך תחנונים כרש המבקש בפתח, וזו היא תפילה אחרת לגמרי וקרובה יותר להענות, וכדרך כל אדם רחמן כשרואה מישוהו בצער גדול והוא צריך אליו מאד, שתיכף ירחם עליו. לא כן המתגאה, שאם מתייצב להתפלל ועומד לפני הקב"ה כאדם שלם שלא חסר לו כלום, הרי נמצא ממילא שאינו מבקש כלום, ואם כן למה ירחמו עליו מן השמים אם אין לו צורך, ואפילו אם כן מבקש סעד על משהו, אבל אם מתייצב כך ע"כ בקשתו היא בקשת מותרות, ולמה שיתנו לו כל רצונו, וכמשי"נ. וזהו ענין (הושע י"א) כי נער ישראל ואהבהו, שאם יעמיד אדם עצמו כנער וילד, שתלוי כולו ברחמי אביו, ומתפלל בהרגשת הלב שכל מציאותו תלויה רק בהקב"ה, ממילא ירחם עליו הקב"ה כרחם אב על בנים.

ד.

וכבר אמרו בעלי עבודה שאין עיקר הגאווה כלפי בני האדם, אלא עיקרה הוא שמתגאה לפני בוראו, כמו שאמרו חז"ל (סוטה דף ה') שהקב"ה אומר אין אני והוא יכולין לדור בעולם, וכביכול דוחק רגלי השכינה (ברכות דף מ"ג). והביאור בזה, דיסוד כל תכלית בריאת העולם הוא רק למען גלות עוצם יחודו יתב' - שאין עוד מלבדו, וזה כל תכלית העולם מהחל עד כלה. וגבה לב, היינו שמרגיש מציאות עצמו וחושב עצמו ג"כ למציאות ומהות בעולם, נמצא היפך יחודו יתב', שמכח יחודו יתב' הרי אין עוד מלבדו, ואילו הוא עומד ומכריז - גם אני נמצא.

וביותר בשעת התפילה, שכל מציאות ענין התפילה - ההכרה שכל עניני

עולם תלויים לגמרי רק ביד ה', ובלעדי רצונו יתב' אין כלום. והבקשה ממנו יתב' על תוספת השפעה של ברכה, והקדמת שבחו של הקב"ה לקבוע אמיתות גדלו ויחודו יתב' בלב. ונמצא המרגיש שיש לו גם משהו מעצמו הרי זה סותר כל מציאות העמידה לתפילה, וזה פשוט.

ועוצם חוזק התפילה נמדד לפי רוב הענוה, ונראה שזוהי עיקר מעלת התפילה בעת צרה שכ"כ הפליגו חז"ל במעלתה, ששוכח גאונו ומשפיל עצמו בראותו אזלת ידו להושיע עצמו.

ומכח זה שהענוה והשפלות קמיה בוראו הן הן צורת התפילה ויופיה, תקנו חז"ל הכריעות והשתחויות בתפילה לכל אחד ואחד כפי מעמדו וכפי צרכו להתבונן ולקבוע בלבו עוצם קטנותו והתבטלותו לבוראו. ואמרו חז"ל (ברכות ל"ד) הדיוט כורע באבות ובמודים תחילה וסוף, כהן גדול כורע בתחלת כל ברכה וברכה, והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף עד סוף התפילה שנאמר (מלכים א' ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו, ע"ש. והיינו שכלל שהאדם גדול יותר כך צריך להכניע עצמו יותר ויותר, מחמת שמצבו מראה לכאורה היפך הענוה, לכן צריך שידעית שפלותו תכנס ביותר בלבו.

והלכה זו נוגעת למעשה גם היום, מי שיודע בעצמו שיש לו מעלות בתורה ויראה, או בחכמה או בעשירות, חייב הוא להוסיף זמנים להתבוננות בענין הענוה והתבטלות לפני הקב"ה. ומי שיתבונן בזמן שהוא כורע ומשתחוה בתוכן מעשה זה, דהיינו שהוא נופל ממצאותו לגמרי וכולו כפוף ובטל עד לארץ, הרי זו באמת התבוננות גדולה שתביא בלבו יראה גדולה. וכמה חבל שמעשה נורא זה של ההשתחואה נעשה אצלינו כמו עוד הרבה מעשים - מצות אנשים מלומדה, ואין מרגישים את המובן האמיתי של מעשה ההשתחואה ועוצמת נוראותה. וצריך לזה התבוננות רבה ועמל ויגיעה להשיג ההרגש בזה, וכמו שאר קנינים ומעלות האמיתיות שאין נקנים בלא עמל ויגיעה הנצרכים. מ"מ כל אחד יעשה כמה שאפשר לו להשתלם במידת הענוה, שהיא מוכרחת לתפילה והיא הקדמה לתפילה, ותנאי המעכב יותר מכל.

פילול

ויעמוד פנחס ויפלל (תהילים ק"ו)

ואתפלל אל ה' (דברים ט')

פילול הוא הלשון המשמש בסתמא לענין הנשגב שבו אנו עוסקים, והוא לשון תפילה סתם בתורה ואצל כלל ישראל. ובביאור לשון תפילה ראיתי שני פירושים, האחד לשון דין ומשפט, וכמשייך ונתן בפלילים, היינו עיי דיינים. ובחז"ל בדברים רבה הביאו לשון תפילה של פילול ודרשו מהפסוק ויעמוד פנחס ויפלל, שעשה משפט, וכנראה שדרשו גם כן לענין תפילה שהתפלל, אבל אין מקרא יוצא מידי פשוטו שעשה דין, נמצא תפילה היא מלשון דין ומשפט.

והרבה מפרשים מלשון התחברות, כמשייך נפתולי אלקים נפתלתי עם אחותי, ומפרש רש"י נתחברתי להיות כמו אחותי. ונראה ששני הפירושים אמת לפרש שהמילה תפילה כוללת כל לשונות ואופני התפילה.

והנה לפירוש תפילה מלשון התחברות, אין צריך לפרש למה נכללו בלשון זה כל אופני התפילה, שפשוט הוא שזהו ענין התפילה, דבקות המחשבה וכל רגשי האדם בבורא, וז"ל הרמב"ם (מו"נ ח"ג פרק נ"ב), הלא ביארתי לך שזה השכל אשר שפע עלינו מהשם יתעלה, הוא הדבוק אשר בינינו ובינו, והרשות נתונה לך אם תרצה לחזק הדבוק הזה תעשה, ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסיקוהו תעשה, ולא יתחזק זה הדבוק רק בהשתמשך בו באהבת ה' ושתהיה כונתך אליה כמו שבארנו, וחלשתו תהיה בשומך מחשבתך בדבר זולתו,

ודע שאתה ולו היית החכם שבבני אדם באמתת החכמה האלקית, כשתפנה מחשבתך למאכל צריך או לעסק צריך, כבר פסקת הדבוק ההוא אשר בינך ובין הש"י, ואינך עמו אז וכן הוא אינו עמך, כי היחס ההוא אשר בינך ובינו כבר נפסק בפועל בעת ההיא.

היינו שהדביקות בפועל להקב"ה היא כאשר מכוין מחשבתו אליו יתב'. ואם כן לשון תפילה הוא המבטא ביותר את מהותה של התפילה ותכליתה בדרך כלל, שכל חלקי התפילה עיקרם רק להגיע לענין הנפלא הזה של דבקות בהקב"ה. שגם כאשר האדם יודע ומכיר במציאות השם, שגם הידיעה עצמה היא מדרגה בדביקות, כידוע אצל בעלי עבודה שהאמונה היא דביקות, אבל עדיין אין זו דביקות מורגשת בפועל, ורק כאשר עומד לפני הקב"ה ומדבר אליו בנוכח, ונושא ונותן עמו, אז נהיה המעמד ההוא התחברות אמיתית ודבקות בפועל.

והנה להלכה נתייחדה בזה תפילת י"ח דהוי כעומד לפני המלך. וצריך לשים לב כמה דברים אלו הם פשוטים ומציאותיים, משל לאדם שמטפחת קשורה לו על עיניו ואינו רואה כלום מסביביו, ולוקחים אותו ממקום למקום, ואומרים לו עכשיו אתה במקום פלוני ועכשיו אתה במקום אחר, הנה חילוקי המקומות אינם ענין רגשי בלבד בלבו ונפשו, כמו במשחקי הילדים שסוגרים עיניהם ומדמים לעצמם עכשיו אני במדינה פלונית וכד', אלא מציאות היא שפעם נמצא כאן ופעם כאן כפי אשר מושכים אותו המובילים אותו. ואם יאמרו לו עכשיו אתה עומד לפני המלך, אין זה רק בכדי שיתרגש ויתפעל מחמת שמדמיין לעצמו מעמד זה שעומד לפני המלך, אלא היא מציאות גמורה שבאמת נמצא שם. שבשעה שהוא לפני המלך הרי שהמציאות היא כך לא רק מחמת ידיעתו והרגשתו, אלא מפני שכך היא האמת, שכאן הוא נמצא, וכאן נמצא המלך! ומה שענינו קשורות ואינו רואהו אין זה מגרע מהמציאות כלום. וממילא אם יבקש משהו עכשיו, אפילו אם הוא מצדו ישכח מקום המצאו, אלא ידבר לעצמו או לעומד על ידו כמסיח לפי תומו, הרי כיון שעומד לפני המלך ובמציאות המלך שומע אותו, ירחם עליו וימציא לו מבוקשו. ואם ח"ו יגהק או יפהק או שירוק על הרצפה, הרי עוד קודם שיספיק להתנצל ולומר לא ידעתי ולא הרגשתי

את עוצמת המעמד, כבר יתמלא חמה אחד המשרתים וקינא למלכו ויוריד את ראשו. וכך היא מציאות התפילה, שכאשר יהודי עומד בתפילה, הרי במציאות - נשתנה מקומו, והוא עומד לפני הקב"ה, ואין זה רק ענין של הרגשת הלב אלא כך היא המציאות.

ונמצא שדבקות זו שדבק בהקב"ה ע"י התפילה יש בזה שני אופנים, אופן אחד מה שמדבר בנוכח אל הקב"ה, וכמו שהבאנו מדברי הרמב"ם שמצב זה מביא לדבקות בפועל. והאופן השני כאשר מתפלל תפילת שמונה עשרה בעיקר, שאז היא עיקר הדביקות וכמו שנפסק בשולחן ערוך שהוא כעומד לפני המלך. והרי זה חסד נורא ומתנה מהקב"ה, שבין אם הוא מרגיש בין אם אינו מרגיש, מציאות היא שכח התורה תופסו ומעמידו לפני הקב"ה במציאות. והנה אם חבירו הצדיק והקדוש עומד עדיין בפסוקי דזמרה, ומכוין בהם כוונות עצומות ורואה עצמו שעומד לפני הקב"ה בדבקות וקירבה עצומים, וכמו שביאר הרמב"ם כנ"ל, ואילו הוא עומד בשמונה עשרה ומחשובותיו משוטטות ואינו מרגיש כלום, הרי אין הכי נמי מצד אחד יש קירבה מיוחדת לבעל דביקות הלב, אבל מצד שני יש מציאות של קירבת מקום, שבוה העומד בשמו"ע קירבתו יותר גדולה ויותר נמרצת מקירבת חבירו.

והנה להרגיש את זה צריך לאמונה, וכמו המשל הנז' לעיל שצריך אדם זה שעניני קשורות להאמין שאכן שמוהו במקום פלוני ובמקום אלמוני, וכן בתפילה, הרי אין החושים תופסים שינוי המקום, ועוד שעל כל מושג זה של עומד לפני המלך יש לנו הרבה קושיות ואי הבנות, וכגון - הרי מלא כל הארץ כבודו, ורבים כהנה. ולזה באה כאן מצות אמונה שכל דברי נביאים אמת, וגם מה שאין שכלנו יכול לתפוס כפשוטו אין זה גורע מהמציאות כלום. וכבר אמרו חז"ל דבר ה' זו הלכה, שהלכה היא נבואה גדולה מפי הקב"ה על מציאות אמיתית של כל מיני דברים שאלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרם, ובשו"ע בהלכות תפילה נאמרה ההלכה - שבתפילת י"ח הרי הוא כעומד לפני המלך!

ודומה תפילה ממש לבית המקדש, שהיו נשבעים במי ששוכן בבית זה, וזהו

התפסת שם השם ממש. ואמרו חז"ל (ברכות דף ס"ב), אמר רב ביבי אמר רבי יהושע בן לוי כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבת עינו שנאמר (מלכים א' ט') והיו עיני ולבי שם כל הימים, ובתפילה נאמר גם כן אותו הלשון, בברכות דף כ"ד, הרק בתפילתו כאילו רק בפני המלך, ואם תפרש דהלכות אלו אינם כפשוטן אלא רק דברי רגש והתעוררות, הרי ביטלת כל התורה.

ועל כן עצם המעמד של תפילה צריך שיביא את האדם למורא גדול ושמחה עצומה, ויתענג בזה שהוא עומד ומתדבק בקב"ה במציאות, ואי אפשר להעלות הרגש זה על הכתב, שמי שהרגיש זאת אפילו פעם אחת יודע שזהו התענוג הנפלא מכל תענוגי עוה"ז. ואמרו חז"ל, א"ר איבו כשתהיה עומד ומתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לאלקים שאין כיוצא בו. וגם מי שאינו מרגיש בחוש את נוראות המעמד, אבל חייב הוא להאמין בשכלו שאמנם כך היא המציאות הפשוטה, שהוא עומד לפני הקב"ה.

ב.

אמנם אם נבאר תפילה מלשון משפט, הוא ג"כ ביאור נפלא על כללות ענין התפילה, והוא שענין התפילה הוא לשפוט האמת מה שהיא אמת לאמיתה. והנה יש אמת בעצם ויש אמת במקרה, וברמב"ם מבאר לשון הפסוק וה' אלקים אמת, שרק הוא יתברך אמת לאמיתת האמת, וביאור דבריו, שכל דבר הנמצא בעולם נמצא רק במקרה, שהרי יכול שלא יהא, וממילא מציאות כל דבר אינה אמיתית בעצם, אבל הוא יתברך נמצא בהכרח ולכן אמיתתו היא אמת בעצם, שהיא מציאות אמיתית מוחלטת שאי אפשר שלא תהא.

וז"ל הרמב"ם, ואם יעלה על הדעת שאין כל נמצאים מלבדו מצויים, הוא לבדו יהא מצוי ולא יבטל הוא לבטולם, שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם. הוא מה שהנביא אומר וה' אלקים אמת, הוא לבדו האמת, ואין לאחר אמת כאמתתו, והוא שהנביא אומר אין עוד מלבדו כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו.

ונמצא דאם ירצה האדם לעמוד ולשפוט מהי האמת, לא מהי האמת באיזה ענין מסויים, אלא לתור ולחפש ולשפוט מהי האמת המוחלטת מצד אמיתת המציאות, הרי שאם יבוא לשפוט זאת, יראה מיד שעומד הוא לפני הבורא עולם, שהוא יתב' המציאות האמיתית התופסת כל המציאות כולה.

ומהי כביכול איכות אמת זו, גדול גיבור ונורא עד אין תכלית, שגם זו היא האמת הגדולה המקפת הכל. וכאשר ימשיך להתבונן באמת זו, מיד יתעורר לפאר לרומם להלל ולשבח, שזהו הפועל היוצא מהכרת אמיתתו יתב' וחלק בלתי נפרד ממנה, שהוא יתברך מהולל בתשבחות מכח אין סופיותו יתב', ועולמות הנפלאים שברא לריבי רבבותיהם ולפרטיהם הנפלאים. ומתכונת ההתבוננות באמיתתו יתב' שבהכרח יתמלא ליבו בשירות ותשבחות, כשישיג מה מהאמת הזאת.

וכאשר ימשיך עוד בחיפוש האמת, איזו מציאות עוד יש בתוך הנבראים שברא הקב"ה, הרי מכל הנבראים את מי הוא מוצא ראשון, - הרי מיד מוצא שם את עצמו, שהרי הוא קרוב אל עצמו ביותר, שאדם קרוב אצל עצמו יותר מהכל, וכאשר יבחן מהותה של בריה זו לאמיתת האמת, ימצא את עצמו בריה שפלה וכואבת השואפת ומצפה לישועה ממנו יתברך, ובאותו רגע ששיג זאת מיד עולות כל בקשותיו על דל שפתיו מחמת מציאות האמת, שכך היא האמת שהוא חסר ושואף להשלמת כל מחסורו ממנו יתב'.

וכאשר ימשיך עוד בבקשת האמת, ויתבונן עוד בענין עצמו, תעלה לפניו האמת על הטובות הנפלאות שעשה עמו הקב"ה מיום הולדו עד הזמן שעומד בו, בהווייתו, בקיום חיותו, בפרנסתו ובכל הנאותיו וקניניו, ויודה וישבח על כל אלו מפני אמיתת הדבר, שכך היא האמת שהקב"ה חנן אותו בכל אלו, וכך היא האמת שראוי לשבח ולפאר על כל אלו לפניו יתב'.

ותמצא שזכרנו כאן שלשת חלקי התפילה העקריים, סדור שבחו של מקום, בקשת רחמים על צרכיו, והודאה על חלקו, וכולם פורצים ממילא אם רק יעמיד עצמו אף לרגע לחיות ולהרגיש רגע של אמת לאמיתתה, וזוהי מציאות התפילה

בטהרתה, לשפוט משפט אמת, להתעורר להרגיש את ברק האמת ומה שפורץ מתוך לבו בהכרח ע"י הכרת אמיתיות אלו.

ג.

ויש בזה עוד ענין, הנה פשוט הוא אצל כל בעל שכל, שההגדרה האמיתית של כל דבר הוא צורתו, ולא חומריותו. כגון אם תצביע על שולחן ותשאל את חברך מה זה? לא יאמר לך שזה חתיכות עץ, אע"פ שבאמת חתיכות עץ לפניו, מ"מ לא יתייחס אלא לצורת הדבר דהיינו שם שולחן, וכן הוא אצל האדם בטבע ובממילא. אבל בהמה שתראה לה את אותו החפץ, לא תראה שולחן כלל, רק ערימת עצים זה ע"ג זה. ויסוד הדברים הוא שהאדם מכח שכלו אינו תופס אצלו כלל חומר החפץ, אלא מיד מחשבתו רואה תכונת הדבר ותכליתו ולפי זה הוא מתייחס לדבר. עוד משל, אם תראה מכונית, לא תגדיר אותה כשכבת צבע, ואף על פי שסוף סוף זהו הדבר היחיד שענין ראות, ובוה אף בהמה נכנסת קצת יותר לפנים שרואה הדופן של ברזל אע"פ שהברזל נסתר תחת שכבת הצבע. אבל האדם, כיון שיודע שיש בה מנוע ובכוחה לנוע ולנסוע, אינו מתייחס כלל לגוף חומריות החפץ אלא להוויתו הפנימית וכוחותיו שזוהי צורת הדבר, ורואה את תכליתו של הדבר כהגדרת החפץ עצמו.

ואחר הקדמה זו אם נשאל מי ששכלו ישר באמת ורואה את השמש בשמים, ונשאלהו מה זה, יאמר, זוהי בריה שמגלה כבוד שמים. כי באמת זוהי תכונתה וצורתה האמיתית של השמש, וזוהי הגדרתה האמיתית למי ששכלו ישר שבישרים. ונראה שמה שאמרו חז"ל על משה רבינו שהיה מסתכל באספקלריא המאירה, אין זה רק הגדרת ראייתו בנבואה, אלא שהיה רואה כל חפץ וחפץ שבעולם באספקלריא מאירה, היינו באורו הנכון והפשוט, שראה את כל המציאות כולה כביטוי של כבוד שמים - ותו לא מידי, לא שלמד ממנה כבוד שמים, אלא שזה כל מהותם ומציאותם של כל חפץ וחפץ שבכל הבריאה כולה, וכך היא הגדרתו במהותו באמת. ואנו אנשי העולם העונים על שאלה זו - זה שמש וזה ירח, זה ממש כמו הרואה מכונית כגוש ברזל ואת האדם כגוש בשר

ועצמות, מבלי לראות את הנשמה שבו. הגע בעצמך, אם מישוהו יראה את החפץ חיים, ותשאלהו, מה זה, ויאמר, ארבעים קילו בשר ועצמות, וכי זה שקר?! - אי שמים!! איזה עוורון!! איזה טשטוש!! כן ממש מי שאומר - זה עץ וזה אבן!! האם אין בו נשמה, האם אין לו צורה. שכמו שמהותו האמיתית של האדם נקבעת ע"י נפשו ולא ע"י גופו, כך הנפש האמיתית של כל חפץ בבריאה היא הכבוד שמים שבתוכה, וזוהי הגדרת מציאותה באמת.

וברגעים הנפלאים של זמני התפילה, כשהאדם עומד ושופט וקובע את מהות העולם וכל אשר בו וכל אשר משתייך אליו האדם, אלו הם רגעים שבהם רואה הוא באספקלריא המאירה את אמיתת הבריאה והמציאות כולה, לראות כבודו יתברך ושבחיו ונפלאותיו מכל המציאות, ואומר בפיו את אשר רואה לבו, שמהות כל דבר ומהות האדם עצמו אינם באמת יותר מהיכי תימצי לגלות כבוד שמים בעולם.

ומפני כך כל אשר פורץ מתוך לבו של האדם באותם הרגעים האמיתיים נקרא תפילה מלשון משפט, שכל עבודה שבלב וכל מציאות של בקשה או שבח או שאר חלקי התפילה הם בעיקר פרי הכרת האמת לאמיתה.

ד.

ברכות דף כ"ט, כשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא, מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך. נראה דיש כאן רמז נפלא במה דנקטה הגמ' ענין תפילת הדרך בלשון המלך, והיינו להתייעץ, לקחת עצה. דבאמת באופן מעשי - התפילה היא התייעצות נפלאה. משל למה ששמעתי מאחד מתלמידי המשגיח הגה"צ ר' ירוחם ליבוביץ זצוק"ל ממיר, שאחד מבחירי תלמידיו היה צריך מאיזו סיבה לנסוע לעיר הגדולה וורשא, ארז כמה מחפציו והתכוון לצאת לדרך, אבל קודם שיוצאים מהשיבה הרי צריך לקחת ברכת פרידה מהמשגיח. חדרו של המשגיח היה למעלה בעליה והיה צריך לעלות אליו במדרגות, כשהגיע למדרגה הראשונה נעצר לרגע, וחזר לעצמו, "מה אומר למשגיח - שמפני סיבות אלו ואלו מוכרח אני לנסוע לוורשא", עלה עוד כמה

מדרגות, ונעצר שוב, "מה אומר למשגיח - שאלו ואלו הן הסיבות", וכך עלה ונעצר כמה פעמים, עד שהגיע לדלת ושם נעצר, הפך פניו וירד במדרגות, וחזר לחדרו ופרק את חפציו - שכבר הבין שאין לו צורך באמת לנסוע לוורשא.

כמה נפלא סיפור פשוט זה, שכיון שהתכוון להרצות את נסיבותיו לפני אדם גדול בעל ביקורת ובוחרן אמת, ממילא אף הוא עצמו בחן את הנסיבות בכור האמת, ואז מיד ראה שבאמת יש ליקויים באמיתת הענין, ולא היה צריך אף שיכנס לחדרו של רבו.

וכן הוא ממש בענין התפילה, שיש בה בענינה עוד תועלת צדדית עצומה, חוץ מעיקר ענין התפילה, ומרומז במאמר חז"ל המלך בקונך. לעמוד ולהרצות הדברים שרוצה לעשות לפני הקב"ה שהוא יתב' אלקים אמת, וממילא התפילה תהא היא עצמה חפצא של רגע של אמת, ולמשל אותו בחור חשוב ממיר שספרנו עליו, אם לא היה רבו באותו היום בעיר, הרי כשהיה עומד בתפילה ואומר להקב"ה - רבשיע צריך אני לנסוע לוורשא, אנא הצלח דרכי שאני צריך שם בענין פלוני וכו' וכו', וכך היה עומד לפני בורא עולם, ה' אלקים אמת, ומדבר איתו שכך וכך הם הדברים שהוא צריך, מיד היה תופס טעותו בנחיצות הדבר באמת והיה חוזר בו מיד, ונמצא שהתפילה היא ממש נטילת עצה מהקב"ה וכפשוטו ממש.

וגם בדברים שבאמת הוא צריך אותם, התפילה בוחנת אותם ומבהירה עד כמה שזה באמת חשוב ואיזה דגש צריך לתת לדבר, כגון מי שצריך לקנות בגד מסויים, בנוהג שבדורינו שהולכים לשלש או ארבע חנויות לבחור הטוב ביותר, ולפעמים בוחן עשרות בגדים בדקדוק גדול, אבל אם יתפלל קודם ויבקש סייעתא דשמיא, כשיבוא לבקש מהקב"ה שיהא בדיוק הצבע והצורה שרוצה, מיד יתבהר לנגד עיניו - שאולי הקב"ה לא כ"כ מתלהב מבקשתו, ואולי באמת אין זה כ"כ נוגע לנפש אם לא יהא הבגד בכל התפארת עד חוט השערה כפי שרוצה, ואז יקבל מבט יותר אמיתי על עניינו, ומה נפלא מה שאמר אחד מבעלי העבודה, דבר שאתה מתבייש לפני השי"ת להתפלל עליו, אתה לא צריך אותו, והיינו המלך בקונך - ואז, צא.

תחנונים

ואתחנן אל ה' (דברים ג')

חינון הוא אחד מלשונות תפילה, כמו שנלמד מפסוק ואתחנן אל ה', ואמרו חז"ל שביקש משה מתנת חינוס. והוא שיש לבקש מהקב"ה כל צרכינו מאוצרו הגדול שאין כמוהו, והוא אוצר מתנת חינוס.

והנה מזה שחינון הוא מלשונות התפילה, מבואר דאינו רק בקשה שהקב"ה יחננו גם מה שאין מגיע על פי דין, אלא הוא סוג הרגש התבטלות בתפילה עד שקובע לו סוג של תפילה בפני עצמה. ויסודו ההבנה שבקשתינו היא לקבל בחינם ממש ומרגיש בהכרח ברורה שאין מגיע לו עפ"י דין כלום. ובאמת בציור בין אדם לחבירו קשה מאד לצייר דוגמא לבקשת מתנת חינוס, דכאשר העני מבקש מהעשיר נדבה, באמת אין זו בקשת חינוס כלל, דכך היא שורת הדין שהעשיר ירחם על העני, גם מפני מה שהתורה מחייבת אותו על כך, ועוד שנפשות בני אדם מאוחדות הן וכל אחד אחראי על השני להחיותו, וכך הוא הדין דממשכנים על הצדקה. ובאמת שמדרכי ההשגחה הוא שהעשיר חייב לעני, שהכסף שביד העשיר מופקד הוא בידו מהקב"ה לצורך העני כמבואר בכל הספרים, וראיה לזה ממה שתראה דאע"פ דכשנותן העשיר את נדבתו - מכיר לו העני המקבל טובה על כך מעומק לבו, אבל אם אין נותן לו - מקפיד הוא על כך ומרגיש בלבו כאילו גזלו, ובאמת הוא כך - שגזלו. ואע"פ שאין העני מבין את זה בשכלו, אי איהו לא חזי מזליה חזי, שבעומק הענין הדבר הוא כך, לי הכסף ולי הזהב נאם ח', והאדם הוא רק גזבר לעשות שליחותו שקבעה לו התורה, ואף

מקבל ציווי מפורש מן שמים, הם הם רגשי הרחמנות שהטביע בנו הקב"ה שבזה מודיע לנו רצונו. וכיון שכן קשה מאד למצוא דוגמא למתנת חינו, ובאמת אם היינו כבר מוצאים אופן של בקשת חינו - מי הוא זה שיעיז פניו לבקש מה שהוא באמת בחינו.

ואולי נביא מ"מ על צד דמיון משל לזה, והוא משל הדיוט מפורסם בעולם, על אחד שאביו התחסד עמו מאד והשפיע עליו רוב טובה ועשירות מופלגת ושמרו כל חייו מכל רע, והנה לימים קרה מקרה ועשה מריבה גדולה עם אביו, ומתוך כך עמד הבן והרגו לאביו. והנה עומד לפני השופט ורואה הוא נוראות המעשה אשר עשה, אבל עכ"פ בצרת נפשו להעניש בפלילים עונש חמור על הרציחה, מבקש רחמים מלפני השופט שירחם עליו ויפטרנו מעונש ויוציאו נקי מפני - שהרי יתום הוא... איזו בושה! איזו כלימה! והרי מי עשה אותך ליתום, וכי יש לו איזה שמץ זכות לבקש רחמים.

וזה הוא משל אמיתי על כל סוג הבקשות שמבקשים אנו מהקב"ה כגון פרנסה חיים בריאות ושאר ענינים הנצרכים לנו, שהרי מי הוא שמעכב מאתנו הטובה, והרי הקב"ה מצידו יתב' חושק וכוסף תמיד לתת רוב טובה וברכה בלא גבול, ורק מעשינו מקלקלים והורסים העולם כולו ואת עצמינו, וכיון שכן איזו טענה יש לנו לבקש רחמים. וכן אם עומד בפני סכנה נוראה, ומבקש רחמים מהשי"ת להנצל, מי הוא זה אשר הכניס אותו למצב זה שיצטרך לקבל עונשים ויסורים מן השמים. והרי התורה מזהרת על קיום המצוות כסדר, ושלוש פעמים ביום מזהיר אותנו הקב"ה השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וכל אזהרות התורה הכתובות שם מודיעות לנו מה יקרה אם לא נשמור התורה באהבה ויראה, ועוד האזהרות והתוכחות של שלוחי רחמנא, רבותינו הראשונים והאחרונים אשר כולם כאחד עומדים וצועקים תמיד בקול נורא - השמרו והזהרו מלעזוב דרך התורה, אל תעשה כך, שכך וכך יקרה, ולא שומעים ולא נזהרים, ולבסוף כאשר בא עלינו את אשר הזהירונו, איך אפשר אז להעזי מצח ולהרים ראש לבקש מהשם - הוציאה ממסגר נפשינו. ואם כן מבקשים, הרי זה רק מתוך הרגשה והכרה ברחמי שמים שהם בלי גבול ותכלית, ואע"פ שאין לנו על זה שום טענה

ותביעה, לא מצד הדין ולא מצד לפנים משורת הדין, אלא חינוך גמור. וזהו הרגש וצורה של תפילה לעצמה הבאה בהכנעה גמורה - מתוך קיווי לרחמי שמים בלי תכלית ובלי גבול ללא שום צד זכות - רק בחינם ממש.

ב.

המפרשים הביאו מדרש, כשעלה משה למרום הראהו ה' אוצרות, אמר לפניו רבש"ע הללו למי, אמר לו לעמלי תורה, הראהו אחרים ואמר לו הללו למי, ואמר לו לגומלי חסדים, וכן הרבה כיוצא בזה, אח"כ הראהו אוצר גדול מאד אין קץ לו אמר לפניו זה למי, אמר לו מתנת חינוך, כששאל משה בזכות התורה לא נתנו לו, אמר איני שואל אלא מהאוצר הגדול, הדא דכתיב ואתחנן (מלשון חינוך), אמר הקב"ה הדא הוא דאמרי איניש עול חוייא בביתך ולא בר נש דאית ליה עיינין. (זהו שאומרים העולם, טוב יותר להכניס נחש לתוך ביתך ולא אדם שיש לו עינים).

וצריך להבין למה אוצרות מתנת חינוך גדולים הם יותר מכל אוצר אחר, וביאור הדבר דכל אוצר מוגבל הוא למידת הזכות הנצרכת כדי להשיג האוצר ההוא. כגון אוצר עמלי תורה, יש בו לכל אחד ואחד כפי מידתו בעמל התורה, נמצא שאף שזוכה בעמלו להמון דברים, מכל מקום כיון שעכ"פ מודדים לפי שיעור עמלו נמצא אוצרו מוגבל. אבל אוצר מתנת חינוך, כיוון שמקבל בחינם בלא זכות שקדמה לו, נמצא שאין מה שיגביל האוצר מצד המקבל. וכן בנוהג שבעולם הנותן מתנה לחבירו בחינם, מה הקובע גודל המתנה ואיכותה - מידת טובו ויכולתו של הנותן, שכפי מה שהנותן הוא יותר עשיר ויותר טוב עין כך מתנתו מרובה יותר וחשובה יותר. וממילא מובן שאוצר מתנת חינוך של השי"ת, שאין חקר לגדולתו ורוב טובו יתב', אין לו קצבה ואין לו גבול.

והבן בעומק מדה זו, דמה שאין קץ לאוצר של חינוך, אינו רק לענין רוב ההשפעה שנותן הקב"ה כאשר נותן בגדר חינוך, אלא הוא יותר מזה, שאין קץ וגבול לעצם הכח לתת בדרך חינוך, והיינו שכח מדה זו לתת אפילו כשזה חינוך ממש - היינו בלא שום ריח זכות ובלא סיבה כלשהי שיהא ראוי לקבל מכוחה,

ואפילו אם יש הרבה סיבות שלא לתת לו, והיינו רוב חטאיו של אותו אחד, אפילו הרבה לפשוע בלי גבול, אפילו הכי מקבל הוא מאוצר זה של מתנת חינם.

ואמנם מה שיש גם לאוצר זה הגבלות ותנאים לקבל ממנו, וכדכתיב וחנותי את אשר אחון, ולא לכל אחד, היינו מפני שסוף סוף גם לאוצר זה יש שער, ולשער יש מפתח הפותח אותו, והמבואר כאן דהמפתח לפתוח אוצר זה של חינון - הוא התפילה והתחינה.

ויש בזה שני ענינים, גם מה שהוא לשון וביטוי של תפילה לעצמו, היינו לבקש בחינם, וגם היא הלכה פסוקה בענין תפילה בכלל שצריכה שתהא בלשון תחנונים, כדתנן (אבות פ"ב) כשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, ובשו"ע סי' צ"ח, יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח, ע"ש. שכאשר מבין שאין לו מצד עצמו כלום אלא הוא עני ורש לפני בוראו, ואינו תולה לא במעשיו ולא בזכויותיו אלא רק ברב חסדו וטובו יתברך, נפתחים לו אוצרות של חן וחסד יתר על כל האוצרות האחרים, ומידה זו היא יופיה והדרה ושלמותה של התפילה.

ובאמת שזה פשוט, דהרי אם באים אנו בזכות מעשים טובים, הרי רוב מעשינו תוהו ומותר האדם מן הבהמה אין והכל הבל, אבל אם יבוא בטענת עשה למען שמך וחסדך יתב', מפני שאתה חנון ורחום, הרי טענה זו אמיתית היא ואין עליה תשובה, וממילא לא שייך שלא יהא נענה בכך, שהרי אמת הוא שלחסדו וטובו יתב' אין קץ ותכלית, ולא היה מעולם ולא יהיה שום דבר שיכול למנוע ולהגביל את חסדו יתב', והוא חיוב להלכה לגשת בצורה זו לתפילה לפני בוראו שלש פעמים ביום, ולא רק מתוך החובה לקיים הסדר הקבוע שתקנו לנו חז"ל, אלא צריך לגשת בתפילה להתחנן לפני בוראו על מחסורו אשר יחסר לו, כעני בפתח המבקש מתנת חינם ואין סומך כלל לא על מעשיו ולא על מצוותיו ולא על זכויותיו, אלא רק על רוב טובו וחסדו יתב'.

ומה נפלא לשון המדרש, שהקב"ה התלונן על משה שחטף לו את הסוד הזה, וכביכול כאילו יאמר משהו, "הרי אם חטף לי מפתח זה - מעתה הכל הפקר - והוא יכול לרוקן לי את כל הבית!".

חילוי

ויחל משה את פני ה' אלקיו (שמות לב')

חילוי הוא כמאמר הכתוב, ויחל משה את פני ה' אלקיו למה ה' וגוי, ועיין ברכות דף ל"ב שדרשו בכמה אופנים איך היתה תפילתו של משה, אבל ע"פ פשט נראה שהיתה תפילתו בדרך טענות ופיוסים לפני הקב"ה, וכמו שנאמר שם, למה ה' יחרה אפך, למה יאמרו מצרים, זכור לאברהם, וכן מצאנו הרבה את ענין לחלות פנים, וכדכתיב גבי איוב (איוב י"א) וחלו פניך רבים, שמשמעותו הוא לפייס ולרצות את הפנים. ובכתובים ובדברי חז"ל מצאנו הרבה תפילה בדרך טענה ופיוס. וכן אצל חנה שטענה (ברכות דף ל"א) רבשי"ע כל מה שבראת לא בראת דבר אחד לבטלה וכו', מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך שתתן לי בן אחד. ודרשו חז"ל מי כגוי הזה אשר יודע לרצות את בוראו, שיודעים ישראל ברוח קודשם באופן מופלא במה כביכול הקב"ה מתפייס, והוא דבר נפלא מאד, דהרי כל אחד צריך פיוס בענין המיוחד לו שבו מתפייס, ומי יבוא בסוד ה' לדעת עומק רצונו יתב' היאך יתרצה ויתפייס, והרי נאמר, (ישעיהו נ"ה) כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרככם ומחשבותי ממחשבותיכם, ומי הוא שידע במה לפייסו יתב'. אמנם ישראל בתווני דליבא קאי (נדה כ'), ומי גוי גדול שגילה להם הקב"ה רז זה במה הוא מתרצה ומתפייס.

וכן כל סדר תפילה שקבעו אנשי כנסת הגדולה ע"פ גודל מעלת רוח קודשם, וידעו היאך צריך לבקש, ובאלו מילים להביע תפילותינו וצרכינו, ומה מאד יש להתפעל מנוראות החיבור הזה, אשר גם מבלי להיכנס להתבונן בעומק עניניו

ופלאי הנסתרות אשר בו, אלא רק זה לעצמו אשר קבעו לדורות סדר הבקשות שיעלו לרצון לפניו, כגון סלח לנו אבינו, שהוא פיוס לפניו יתבי' על ענין החטאים במה שהוא אבינו, וכן כי מוחל וסולח אתה, שזוהי הסיבה שיעלה לרצון לפניו לסלוח החטאים באשר הוא מוחל וסולח, וכן כל סדר התפילה אשר תקנו חז"ל בגודל קדושתם אשר מעוצם מעלת תורתם ידעו את כל דרכי ה', וידעו איך לפייסו ומה רצונו יתבי'.

והנה לכאורה נסתרים בזה דרכי שמים מהבנתינו, דממנפ"ש, אם וטענה שטוענים היא טענה נכונה, למה צריכים אנו לטעון אותה, והרי הצור תמים פעלו, א-ל אמונה ואין עול, ואין צורך שאנו נטען לפניו, ואם אינה טענה מספקת, מה תתן ומה תוסיף טענה שאינה אמת. אבל באמת אין הדבר כן, והענין כמו שמצינו בב"ק (דף מ"ט) גבי בתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור, ובאו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא ואמר - דבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו זרעו, אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא. וקשה שהרי טענה זו שדבר שנצטער בו אותו צדיק יכשל בו זרעו היא טענה עצומה וא"כ למה מת בנו בצמא. ומפרש בשיטה מקובצת שם, אמרתי, כלומר השמעתני דבר זה לפני הקב"ה והם דבר שנצטער וכו' והסכים הקב"ה לדברי, שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסברת הצדיקים שבדור, וכשמת בנו בצמא כבר מת ר' חנינא, וכן מצינו בחגיגה שלא היו אומרים דבר במתיבתא דרקיעא בשם רבי מאיר מפני שלמד תורה מאחר עד שאמר ר' אבהו לאליהו ומאי איכפת ליה אגוז מצא בירר את האוכל וזרק את הפסולת והסכים הקב"ה ואמרו מכאן ואילך דבר בשם רבי מאיר, עיין שם. הרי דאע"פ שהטענה היא אמיתית, מכל מקום צריך להשמיע אותה לפניו יתבי', והפירוש לכאורה, דיש גם צדדים אחרים בענין, כמו מה דקאמרה הגמ' שם הקב"ה מדקדק עם צדיקיו כחוט השערה, וכאשר השמיע רבי חנינא הדבר לפני הקב"ה הועילה תפילתו שהסכים הקב"ה על ידו, וכיון שמת ר' חנינא, ולא היה מי שישמיע הדבר חזר הדבר לשיקול הקודם ולא נתקיימה הטענה.

וכן הוא ענין תפלת חילוי, שבאמת יש הרבה טענות עצומות ונפלאות לפדותינו מהצרות, כגון למה יאמרו הגויים, ומה תעשה לשמך הגדול, כי אנו

צאנך ואתה רועינו, וכן לכל יחיד, הוא יקראני אבי אתה, וכן עצם המילה "אלה-י" אינה רק בקשה גדולה, אלא היא גם טענה עצומה אמיתית ונוראה לפדות כל אחד מישראל מכל צרותיו ולהשפיע לו כל ברכה, שהרי אתה אלקים, פירוש בעל חסד וכח בלתי בעל תכלית, ואלקים שלי, ואם כן - מה מעכב, אבל כל זה דוקא אם טוענים כן לפני הקב"ה, אבל כשאין טוענים אין הטענה נשמעת בשמים מעצמה, יש טענות אחרות כנגדה המעכבות. אבל כשמתפללים וטוענים הטענה, עולים הדברים לפניו יתב' לרצון.

ונתבאר שצריך בזה שני ענינים, ראשית שתהא הטענה טענה אמיתית וסברא נכונה שתעלה לרצון לפניו יתב', ועוד שיחא מי שיטעון את הטענה והסברא לפני הקב"ה, ואמנם בענין השני הובטחנו כבר שתפילת כל ישראל מרוצה ומקובלת לפניו יתב', וכבר דרשו חז"ל היקש מתפילת משה - לתפילת עני, שאחד משה ואחד עני שבישראל תפילתם מתקבלת ברצון. ואמנם בעיקר איכות הטענות והסברות - טוב יותר להשתמש בטענות שתקנו וטענו כבר קדושי עליון, כגון תפילות אדונינו דוד המלך בספר תהילים, וכל סדרי התפילות שתקנו אנשי כנסת הגדולה, ושאר תפילות ותחינות שחברום אבותינו קדושי עליון ששבילי הרקיע היו נהירים לפניהם.

והגם דכל אחד ואחד צריך להאריך בתפילות ותחנונים בכל לשונות התפילה על כל ענינו, אבל בענין זה של תפילת חילוי היה נראה שעל כגון דא נאמר (קהלת ה') כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים, כי קשה מאד לדעת איך לחלות פניו יתב', ובנקל יוכל לבוא להטיח דברים כלפי מעלה ח"ו, ורק התפילות הקבועות לנו מקובלים אנו עליהן שהן טענות ובקשות שהן באמת לרצון לפניו יתב', וכך הוא רצונו יתב' שנפייס אותו בטענות אלו, וכל ספר תהילים המה דברי פיוסים וטענות אשר תמיד הם לרצון לפניו יתב'. אבל שכל אחד ישמיע ויאמר מהגיון לבו יש בזה סכנה גדולה.

אמנם כאשר משתמשים אנו בתפילות קדומות של קדמוני כלל ישראל, החביבים והאהובים לפני הקב"ה, שוב עלינו להצטרף לחילויים והפיוסים,

להכניס בהם הבנה וחשק, ולהעלות הדברים לפני הקב"ה, ביודעינו שאע"פ שאין אחד שיש לו טענה על בוראו, אלא שזהו עצמו רצונו יתב' שנעלה הדברים לפניו בתפילותנו.

ב.

הענין, מה שאנו מכנים את השי"ת בברכותינו ותפילותינו בלשון נוכח ונסתר - אתה ה' אלקינו - הוא לשון נוכח, המוציא לחם מן הארץ הוא לשון נסתר, דבר זה הוא מיסודות התורה, שאע"פ שאנו מדברים בלשון נוכח להקב"ה כדבר איש אל רעהו, צריך לדעת שזהו מחמת עוצם חסדיו האין סופיים שנתן שיחיה לנו קשר איתו יתב' גם בצורה זו, אבל באמת הקב"ה למעלה למעלה נעתק מכל תפיסתינו והשגתינו. וממילא גם דרכי תפילה תרתי אית בהו, הלכות תפילה הנתפסות בשכל והשגה, והיינו עצם בקשת רחמים מלפניו יתב' והודאות והלל אליו. והאופן השני הלכות וסגולות שבהן תלויה שלימות התפילה, אע"פ שפעמים אין הדברים מובנים ונתפסים בשכל.

והנה ודאי שעיקר תוקף התפילה הוא מה שיש בה ביטוי של הידברות פשוטה בלשון נוכח בין האדם לקונו, וכלשון מסילת ישרים - כאשר ידבר איש אל רעהו וחבירו מקשיב ושומע לו. ויש בהידברות זו דביקות עצומה בפועל ותענוג נפלא של קדושה כידוע לכל מי שזכה להתפלל פעם תפילה אמיתית ושלמה "כתינוק בן יומו". אבל עם כל זה אסור לשכוח שיש עוד ענינים וסוגיות בתפילה, וקורה הרבה שמחמת טבע האדם כאשר תופס דבר נשגב נעלה ומרומם, כבר אינו רואה שאר צדדי הענין, וכן בתפילה פעמים מרוב התלהבות מהדביקות הבאה ע"י דיבור בלשון נוכח עם השי"ת, שוכח הוא שיש בה בתפילה מהלכים של דרכי שמים נסתרים ונעלמים מתפיסת אדם.

הנה למשל, בתפילה יש הלכות, איזו תפילה מעולה יותר ואיזו פחות, וכגון המעלה הנשגבה של תפילה בציבור. קורה הרבה אצל בעלי עבודה צעירים, שקשה להם להכניע לנפקא מינא המבחנת בין מקום למקום ובין זמן לזמן, ומהרהר בלבו "הרי מדבר אני עם הקב"ה, ומאי נפקא מינא בין בציבור בין

ביחידות", וכאשר רואה דברי חז"ל במעלת תפילה בציבור (ברכות ח'), בעומק הלב ח"ו אף מזלזל בזה, וחושב בלבו, שכל זה הוא רק בשביל אנשים פשוטים הצריכים אמצעים צדדיים על מנת שיקבל הקב"ה תפילתם, ואצלם התפילה היא כמו איזו "מכונה" שצריך להפעיל אותה כפי כללי היצרן, אבל מי שזכה להרגיש בחוש קרבת השי"ת מה לו בציבור מה לו ביחיד ומה חסר לו אם מתפלל ביחידות, הרי הקב"ה שומע אותו בפועל ובמציאות. וכן עוד הלכות וגדרים ומנהגים שספרי הקדמונים מלאים מהם, נראה לו פעמים שכל זה הוא רק לאנשים פשוטים, אבל לא למי שתפס והשיג ענין התפילה בעוצמתה ויופיה.

וכל זה טעות נוראה והשקפה מוטעית שהרבה חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. הנה אי אפשר לנו לדבר חס ושלום על אבותינו שמעולם, אבל על דרך לימוד תורה, זו היתה בפשטות טעותם של נדב ואביהו בני אהרן, שהקריבו ביום שמחת השי"ת אש קטרת אשר לא ציוה אותם, וזה בא להם מחמת שראו עוצמת קירבתם אל ה' והרשו לעצמם להמשיך קירבה זו כפי נטיית לבם, ולא דוק בעוצם דקדוק הדין על פי ההלכות היבשות שהורה להם משה רבם, וסברו שהלכות אלו הן רק בעבור מי שאין אש האהבה בוערת בלבו, אבל אוהביו של הקב"ה ומקורביו הדבקים בו הם יכולים להמשיך מעשיהם על פי נטית לבם - והיא טעות נוראה. וע"ז בא ענין בקרובי אקדש, שהקב"ה מעלה מעלה מכל תפיסה, קדוש ונורא שמו, שעם כל עוצם הנוכח, עדיין הוא נסתר בתכלית ההסתרה, וכמו שלא מחשבותי מחשבותיכם, כמו כן ולא דרככם דרכי. והרוצה להצליח דרכו צריך שיכניע עצמו לדרכי שמים אף במקום שהדברים נראים ח"ו יבשים ורחוקים מעיני בשר.

ועל כן כל בעל עבודה בגשתו להתקרב אל ה', יחד עם רגשי האהבה והקירבה שמרגיש, יזדעזע נגד חוקי התורה, ויקבל עצותיה, וישתמש בהן להשיג הקירבה האמיתית, ויאמין בדברי התורה וחכמיה, שרק דבריהם המה רצון ה' האמיתי.

ג.

החוק הגדול בסוגית התפילה היא האפשרות להשתמש בכוחם העצום של אבות העולם בתפילותינו, הם המה התפילות הקבועות שנתקנו על ידי אבותינו. והנה כתיב כי האלקים בשמים ואתה על הארץ, שאדם הרוצה לעמוד לפני כסא כבודו יתב', מי יעלה אותו השמימה לעמוד לפני הקב"ה בתפילה, אמנם על אברהם אבינו כתיב (יהושע י"ד) אדם הגדול בענקים, שהאבות היו סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ואם נתנשא אנו על כתפיהם אז נוכל גם אנו להגיע עד כסא הכבוד. ועל זה אמרו חז"ל (ברכות כ"ו), אברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה, יעקב תיקן תפילת ערבית. היינו שכאשר מתפלל אדם תפילת שחרית, הרי פועל הוא בעזרת כחו של אברהם אבינו, וכח אבות מעלה אותו ואת תפילתו לעמוד לפניו יתב'. וכן נוסח התפילה שנתקן על ידי אנשי כנסת הגדולה, הלא הוא סידור התפילה הנורא שבידינו, וכבר האריך בזה בנפש החיים, שבידינו כוחם של מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים והם תיקנו נוסח התפילה והמילות הקדושות והנוראות אשר בה.

משל בזה, לאדם הזורק כדור ברזל על חומה בצורה להפילה, הרי ודאי שצריך לכוחות עצומים כדי שיוכל להפיל החומה, אבל אם יכיל הכדור חומר נפץ, הרי די בזריקה קלה ואז כבר תהיה התפוצצות עצומה ותפול החומה תחתיה. וזהו ענין התפילות הקבועות, שנתנו בהם אבותינו ואנשי כנסת הגדולה כח נורא ועצום, שהמתפלל תפילות אלו בנוסח שקבעו לנו הרי מפיל הוא חומות גדולות ובצורות של מחיצות המפסיקות בין האדם לבוראו, וכנגד זה בונה הוא בנינים נוראים ונשגבים, ואין לשער עוצמת כח התפילה מחמת כח האבות הכלול בהם. וכשמתפלל שחרית הרי נוראת עוצמת התפילה הוא כח אברהם אבינו ע"ה, ובמנחה הוא כח יצחק, ובערבית הוא כח יעקב. ועוצמת ונוראות התפילות הן למעלה מעלה מכח המתפלל וערכו, וזהו שנתנו לנו - שהאדם הקטן יוכל לפעול בקדושה עם כח האבות ואנשי כנסת הגדולה.

וכן אמירת תהילים, שהוא הספר הנורא שחיברו דוד המלך, שבו כלולים

כל התפילות והתחינות שבלב כל יהודי על כל צרה וצוקה, וכל התהילות והתשבחות שיצטרך להם האדם עד סוף כל הדורות, את כל זה כלל דוד המלך ברוח קודשו במזמורי התהילים, וכמו שכתב הרמב"ם בהל' מלכים, שהמלך לבו הוא לב כל ישראל, ועל כן כל עבודת הלב של כל ישראל מונח אצלו ע"ה. והאומר תהילים יש לו הכח והעוצמה של דוד המלך, והיינו מעלה מעלה מכח כוונת הלב שיוכל הוא לכלול בעצמו בתוך תפילתו, ועכשיו שאומר תהילים הרי הוא בא בכחו של דוד המלך, כאילו היה דוד המלך עצמו עומד ומתפלל עליו! פשוט שהוא כח עצום ונפלא להפיל כל חומה בצורה של קטרוג וכל צרה שלא תבוא לעולם.

אמירת תהילים הוא הרגל נפלא, ובדורות קודמים הרבו מאד באמירת תהילים, ממש בלי סוף, ואשרי אדם הקונה לעצמו הרגל זה לומר תהילים בכל יום, ולגמור הספר פעם בשבוע או לפחות פעם בחודש, ולהוסיף עוד על כך על כל צרה שלא תבוא. כמו כל ההרגלים הטובים גם הרגל זה קשה הוא בתחילה, אבל אם יתעקש בזה הרי במשך הזמן יהפך להיות חלק בלתי נפרד מהאדם, אשרי האיש אשר יקנה הרגל זה, ובזה יזכה בכל עניינו לסייעתא דשמיא מרובה, וכל אשר יעשה יצליח.

ד.

וכתב בנפש החיים (שער ב' פי"ג) וז"ל, פנימיות עומק כוונת אנשי כנסת הגדולה מתקני התפלה, שהיו ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים, וכל מבין יבין דלא איתי אנש על יבשתא שיוכל לתקן תקון נפלא ונורא כזה לכלול ולגנוז במטבע תפילה קבועה וסדורה בנוסח אחד התקונים של כל העולמות עליונים ותחתונים וסדרי פרקי המרכבה וכו', והוא בלתי אפשר אם לא ע"י נבואה העליונה ורוח קדשו יתבי אשר הופיע עליהם הופעה עצומה בעת תיקון מטבע התפלה והברכות, שם הוא יתבי בפייהם אלו התיבות ספורות וגנוזות בתוכם כל התיקונים, ע"כ.

והמובן, דהנה בחגיגה (דף י"ב), אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים, כיון שסרח הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו שנאמר ותשת עליו

כפכה, ע"ש. וחנה לא אמרו חז"ל שהקב"ה לקח וסלק מאדם הראשון רוב קומתו, אלא הניח ידיו עליו ומיעטו, היינו שנדחס כל מה שהי קודם מסוף העולם ועד סופו לתוך קומתו הקטנה של האדם, אבל מכל מקום כל היקף הנורא שהיה בו קודם נמצא הוא במציאות גם עכשיו, רק בצורה של התמעטות וצמצום. ובאמת שגם עכשיו מציאותו האמיתית של האדם היא מן הארץ ועד השמים ומסוף העולם ועד סופו, ורק שנצטמצמו מכח החטא כוחותיו הנוראים שיש לו בתוכו באמת.

ואמנם בזמנים מסויימים ישנם תופעות שבהם עדיין יכול לפועל האדם מעין קודם החטא, וזמנים אלו הם בעיקר בשעת תפילתו, כשעומד לפני בוראו, ובמעמד זה שלפני השם הרי כתיב (תהלים ה') לא יגורך רע, היינו שלפני המלך אין לרע שום כניסה ומעמד. נמצא שבשעה שדבק האדם בבוראו ועומד לפניו יתבי אזי באמת הוא כלפני החטא, ולכן יכול הוא לפעול עם מטבע התפילה סדר אחר סדר, מברכות וקרבנות לזמירות, ומזמירות לק"ש וברכותיה, עד שנכנס ממש לפני ה', וכן הסדר שאחר התפילה, סדר אחר סדר לפרטי פרטיו, חובק הוא זרועות עולם, בונה ומתקן, והיקף עבודתו הוא מסוף העולם ועד סופו ממש, לתקן בתקון נפלא ונורא תקוני כל העולמות עליונים ותחתונים וסדרי פרקי המרכבה כנו'.

ומה נמרצו דברי חז"ל על ענין התפילה, (ברכות דף ו') כרם זלת לבני אדם (תהלים י"ב), אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן, שיופיו של מטבע התפילה הוא מה שמשולבים בו פרטים רבים שבהצטרף כולם יחד יש בהם היקף שלם החובק עולם ומלואו. אבל בני אדם מזלזלים בו, שמחמת אי ידיעה ושימת לב לרוב גובהה של התפילה ושלמות הקפה בהצטרף כל חלקיה דוקא, מדלגים וחותרים מכאן ומכאן, וכשכבר מתעסק בתפילה הרי היא בחפזון ובמהירות, ובהרגשה שחלק זה חשוב יותר וחלק זה פחות, מאריך כאן ומקצר שם, עד שמאבד כל יופיה ותוקפה של התפילה הבאים בעיקר מכח היקפה ושלימותה. אבל המאמין בדברי רבותינו ז"ל שהפליגו בנוראות מטבע

התפילה, יש לו זמן ופנאי לתפילה להעלות כל יום קרבנו לה' תפילה שלימה ותמימה, בלא מום וחסרון אברים, העולה לרצון לפני ה' כאישים וניחוחים.

ה.

וגם בפשטות אנו רואים את היקפו הנפלא של מטבע תפילת שחרית, מתחיל בברכות, לברך ולהודות לה' ולהוסיף שפע וברכה בכל עניני העולם, וסדר הברכות מקיף עולם ומלואו, שבתחילה מברך האדם על עצם מציאותו, על זה שאינו גוי ועבד, מברך על העינים, על המלבושים, על האדמה המוצקה תחתיו, ועל זה שעשה לו הקב"ה כל צרכיו בשלמות גמורה עד מנעליו שעל רגליו. מברך על התורה שהיא עצם חיו, על גופו שנוצר בשלמות (אשר יצר את האדם בחכמה), על הנשמה הטהורה, על השכל (אשר נתן לשכוי), וכו' וכו'.

אח"כ עוברים לסדר הקרבנות ושם מכניס רוח חיים לכל העולם כולו. והנה כתיב את קרבני לחמי, כביכול כאדם האוכל לחם כדי לתת כח לנשמה לקיים החיים הטבעיים, כך הקרבנות כביכול כנותנים כח להקב"ה לקיום העולם. הקב"ה הוא נשמת העולם, וכמו שהלחם בעולמינו מחבר בין הנשמה לגוף, שזה יסוד החיים, כן הקרבנות הם עצם קיום העולם, על דרך שנאמר תנו עז לאלקים, והם תוספת חיים הטבעיים לכל הבריאה, וכן שאר כל פרטי הסדר הראשון של התפילה, הברכות וקרבנות, שהם כולם ענינים להעמיד עולם ומלואו על תיקון הנכון.

אח"כ עולה האדם להיות כדוגמת המלאכים לשיר שירת העולם כולו. וגם הזמירות של פסוקי דזמרה חובקים מסוף העולם עד סופו. מתחיל באדם עצמו, הללי נפשי את ה', ואח"כ במזמור שלאחריו שירת עולם ומלואו, בונה ירושלים ה' - שהיא נשמת כל העולם, המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר, נותן לבהמה לחמה וכו'. אח"כ במזמור הבא עולה עוד יותר, הללו את ה' מן השמים, במרומים, כל מלאכיו כל צבאיו. ובמזמור שאחריו שר על העתיד, שירו לה' שיר חדש, שזה קאי על הלתיד לבוא כמבואר בתנ"ך פסחים קט"ז, וכן כל שאר המזמור דאיירי בלעתיד לבוא. ולבסוף עומד האדם לפני הבורא ומהלל על

הקדושה עצמה, הללו א-ל בקדשו, וכו'. ונמצא שסדר הזמירות הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, עם ברכותיו שלפניו ולאחריו, ושירת הים ועוד שאר פרטים הבונים כולם יחד את שלימות החיקף.

אחר זה בברכות קריאת שמע עומד הוא לפני כסא הכבוד ומשתתף עם המלאכים השרפים וחיות הקודש אשר שם, ואומר אתם יחד קדוש וברוך כאחד מהם. וגם שם מקיף הענין עולם מלא, שהרי המלאכים הם נשמת העולם לפרטי פרטיו, וכמשחז"ל, אין לך עשב שאין לו מלאך שמכה עליו ואומר לו גדל, וכשמגיע האדם לשם, כבר נמנה הוא עצמו עימם יחד, ואז מייחד את בוראו ביחוד גמור בקריאת שמע. וכך עולה ונכנס לפני ולפנים עד שעומד ממש לפני ה' ממש בתפילת עמידה, וגם שם חובקת בקשתו עולם ומלואו, מבקש הוא על כל עניני עולם, על צרכיו האישיים וצרכי כלל ישראל, עד הגאולה האחרונה.

וכאשר יוצא מן הקודש מלא ברכת ה', צריך לפסוע לאחריו שלש פסיעות, ולחזור ולרדת באותן המעלות שעלה בהן. ולכן שלשה חלקים האחרונים שלאחר שמונה עשרה הם ממש כנגד אותם השלשה שעלה בהם - קרבנות, זמירות, ועולם השרפים, כן כשחוזר לירד, אומר ובא לציון שיש שם קדושה כנגד קדושת יוצר, ואח"כ אומר שיר של יום כנגד פסוקי דזמרה, ולבסוף כנגד חלק הקרבנות אומר פטום הקטרת. וכך יורד באותו הסולם אשר עלה בו. ועל כן, כמו בדרך עליתו מי שידלג על אחד משלבי סולם העליה ויקצץ בתפלתו, ודאי כשיגיע לשמנה עשרה לא יוכל לעמוד במקומו הנכון בקדש הקדשים, שהרי לא עלה כסדר וכתיקון, כך גם בסיום תפילתו כן הוא, שאם ידלג על אחד מחלקי התפילה האחרונים, הרי הוא כנכנס לפני המלך ומילא ידיו מברכותיו, ועד שהגיע לביתו - איבד והפסיד הכל. שאם לא ירד בסולם בדרך הנכונה, הרי יאבד את דרכו חזרה, ויבוא לביתו חסר מכל האוצרות אשר צבר.

ולבסוף עוד ענין נשגב, והוא שגם כאשר השלים כל הבנין הנפלא והנורא הזה, אבל מעתה צריך לשמור מאוד על כל האוצרות שקיבל, שהרבה גזלנים יש וכוחות רעים שרוצים לחטוף כל אשר קיבל והביא איתו, ולזה צריך להקיף

סביבו לעשות מחיצה של ברזל בינם לבינו לכל יוכלו לגשת אליו, וזה כח עלינו לשבת, שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה, שהם בשלהם - להבל וריק, ואנחנו בשלנו - יחוד ה'. ובזה בונה מחיצת שלהבת קדושה ליבדל מהם, ומענה לא ישלטו זרים בברכותיו.

ומפורסמת תשובת הגאונים שכתבו בהפלגת מעלת השבח של עלינו לשבח שתיקן יהושע בן נון כשנכנס לא"י, ורבן יוחנן בן זכאי תיקן לאומרו גם בחו"ל, ומסיים שם וז"ל, ויש לומר אותו בכוונה בעמידה ובעטיפת ראש מפני שאין שבח כמותו ליצרנו ועולה על כל תשבחות שבעולם וכו', וקבלנו שיש לומר שבח זה - אנו משתחווים - באימה ביראה ברדת בסיפוי ראש, שכל צבא השמים שומעים והב"ה עומד שם בפמליא שלו וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו, אשרי אדם עוז לו בד מסילות בלבבם.

1.

ובכלל, אחת מן הסגולות הגדולות ומהדברים המעוררים את הכוונה ומקילים על עיון המחשבה שלא תשוטט הנה והנה - היא להבין את התפילה, שזה הופך את זמני התפילה לעונג והנאה. וכתב הרמח"ל בהקדמת דרך ה' וז"ל, כי אמנם ציור חלקים רבים אשר לא נודע קשרם ומדרגתם האמיתי בבנין הכל המורכב מהם, אצל השכל המשתוקק לדעת אינו אלא משא כבד בלא חמדה, שייגע בו ויעמול, ונלאה ועיף, ואין נחת, ע"כ, אבל כשהוא מבין הבנין הנאה הזה - הבנה זו מושכת לבו שלא יסיח דעתו מן הדברים הנפלאים והיפים. סדר התפלה הקבוע הוא מערכה נפלאה שלמבין אותה הרי זמני התפילה הם זמני תענוג ושמחה והנאה, גם מפני הקירבה להקב"ה, וגם מפני נוראות ונפלאות החכמה שבהם, וכידוע שאין תענוג כתענוג החכמה. והסידור הוא מסכת נפלאה בתורת ה', וכפי מה שיבין אותו יותר, כך תהיה תפילתו בהתלהבות ושליו יותר.

את התפילה צריך להבין גם בכלל וגם בפרט. בכלל לדעת מה הן ההגדרות של כל חלק מחלקי התפילה, מהו גדר של פסוקי דזמרה, מהו גדרן של ברכות

ק"ש, ומהו גדר שמו"ע, זהו בכלל. ובפרט צריך לדעת מובנו וביאורו של כל פרט ופרט. ומקובל בשם רבינו ר' איצלי"ע בלזר זיע"א שהסוגיא במגילה של סדר י"ח ברכות, מנין שאומרים אבות, מנין שאומרים גבורות וכו', היא סגולה לכונה בשמו"ע, והסיבה לכאורה שכשיודעים קשר הברכות, למה ברכה זו באה עכשיו, ולמה זו באה אחריה, ואיך זו גוררת זו, הדברים נמשכים כסדרם ונמשכים זה אחר זה בהבנה ובחשק, וכן ככל שיבין יותר בבנין התפילה, כך יקבל יותר חשק להתפלל וקל עליו להתרכז ולא תפרח מחשבתו לדברים זרים. ובמיוחד בסוף התפילה, כיון שהלכותיה שונות לקולא לעומת תחילת התפילה ואין שם איסור הפסק בדיבור ושאר ענינים המעכבים, רבים התרגלו להקל בהם וממילא אין חשק, וכאשר מתפללים בלי חשק קשה מאד לכיין ונמצא חלק זה נפסד לגמרי, והעצה לזה ללמוד סוגית כל דבר, שאין לך מועיל לכונת התפילה כמו שיודעים בכל מקום נחיצות אותו החלק הלכותיו והבנתו. וגם ילמד בפרטות להבין פירוש המילים ופירוש הענינים בהרחבה והבנה, עד שיראה נפלאות הסוגיות שלפניו, ואז כאשר יבין ונהנה - ממילא לא תברח מחשבתו, ולכל זה צריך בעיקר להקדיש זמן, שאי אפשר לדעת בלא לימוד ועיון, וכל לימוד לוקח זמן.

והנה יש בזה גם סכנה, דבאמת מסכת התפילה מתוקה היא מנופת צופים, ובכלל דברי הגדה שהם כמו דבש וחלב. וכבר הזהירונו חז"ל על זה ואמרו (חגיגה י"ד) מה לך אצל הגדה כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות, וזה רמוז גם בפרקי אבות, שעל התורה נאמר עשה תורתך קבע, ועל התפילה נאמר אל תעשה תפילתך קבע, ואע"פ שאין זו הכוונה שם בענין התפילה, אבל רמז גדול יש כאן, וכך היא האמת שעיקר עיון וקביעות התלמיד חכם חייב שיהא בעיון התורה דוקא, ומי שמרבה לעיין בסוגיות התפילה יוכל להמשך יותר מדי אחר מתיקות הדברים ויביא הדבר אצלו לרפיון בתורה, ועל בני תורה צעירים להזהר בזה, אמנם, לקבוע זמן קצר בכל יום לעיון התפילה להוסיף חשק והתלהבות בשעת התפילות, וודאי שבהם יהיו תפילותיו בעלי ערך ותוכן יותר, ועי"כ גם לימוד תורתו יהא ביתר שאת ויתר עז, וכמפורש בנדה דף ע', ע"ש.

ז.

בענין תפילה בציבור נאמר ונשנה דברי התעוררות רבים בספרי העבודה, ובספר ראש הגבעה ממוהר"ר פנחס זלה"ה מ"מ פאלצק מתלמידי הגר"א מביא מזוה"ק פי וישלח על הפסוק וירא יעקב מאד ויצר לו, והרי כיון שכל מחנות הקדושים היו איתו ולמה לו להיות ירא, מפני שהיה לבדו, ותפילת יחיד אינה אלא גוון אחד ואינה מתוקנת להתקבל כתפילת ציבור, כי המלאך סנדלפון הממונה על תפילות ישראל, רוקם ועושה עטרה משלל צבעים לחי העולמים כתר כבוד - מתפילתן של ישראל, ולכן תפילה בציבור הכוללת כמה מיני גוונים אפשר שתעשה כליל ועטרה לחי העולמים, משא"כ תפלת יחיד שהיא רק גוון אחד וא"א לה להיות עטרה מרוקמת, ע"כ. ומבאר בספר הני"ל, וז"ל במעלת תפילה בציבור, כל איש כפי מדתו בצדק וכפי מהירות לבו ומוצא פתילין וחוט שחור, ויש יוצאים הגוונים, יש שמתפלל מתוך מרירות לבו ומוצא פתילין וחוט שחור, ויש מתוך העושר, ויש מתוך העוני, ויש מתוך שמחה של מצוה, יש מתוך התורה, ויש מתוך הצדק, ויש מתוך התשובה, ויש מתוך התענית, לא גוון של זה כגוון של זה, יש פה שהוא מפיך מרגליות בתפילתו ויש פה שמלהיב זקוקין דינור ואבנים טובות, ואין מספר לגוונים היוצאים מן תפילות ישראל, וברוך חכם הרזים שיודע מה יש בלב כל אחד ואחד, ויודע מדרגתו ושורש נשמתו של כל אחד, ומכולם יחד משוזרת ומרוקמת כליל הדור ויפה להיות עטרה בראש אלקינו יתב', ולכן אמרו חז"ל (כריתות דף ו') כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית, שכל היופי של העטרה יהיה לפעמים מנקודות שחורות יותר מגוון הלבן או האדום או הזהב, וזה בלא זה לא סגי, כי אחת אל אחת בהצטרפם יחד נעשה כלילת יופי, משא"כ אם לא היה בה הגוון השחור או כדומה. ויש לנו ללמוד מוסר מיעקב אבינו, שהיה בחיר שבאבות וצורתו חקוקה תחת כסא הכבוד, ולא רצה לסמוך על תפילתו מפני שהיה ביחיד, ומה יעשו אלו שיש להם בית הכנסת בעירם ואינם נכנסים להתפלל בו בציבור, ע"כ. אבל כשמתפללים

בציבור, גם מי שאין לו מדרגה גבוהה מצטרפת תפילתו לתפילת כל הציבור, להיות תפילתו כתר של פאר לחי העולמים.

ח.

וכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון, שלא כל העיתים שוות לתפילה, שיש זמנים שהם במיוחד עת רצון, ואומר, דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב. מזמני הרצון הוא בסיום השלמת מצוה שאז שערי שמים פתוחים בזכות המצוה, וקרוב הקב"ה אז לקבל תפילת המתפלל ברגע נפלא זה. וכמבואר בתורה במצות וידוי מעשר, שכאשר מסיימים את מצות תרומות ומעשרות, אז מבקשים - וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו, ובתוספתא מעשר שני (פ"ה הי"ד) כל העוסקים במצות פיהם פתוח בתפלה לפני המקום שנאמר ותגזר אומר ויקם לך, עיין שם.

וכן אמרו בגמ' (ב"ב דף י') רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי דכתיב אני בצדק אחזה פניך. היינו שכדי לפתוח שערי שמים לתפילתו נתן קודם פרוטה לצדקה, ואע"פ שבאמת מצות צדקה מיוחדת בזה יותר משאר מצות כמו שדרשו שם מהפסוק ואני בצדק אחזה פניך, מ"מ כבר כתבו הקדמונים שאחר עשיית כל מצוה ומצוה הוי עת רצון לתפילה במיוחד על הענין השייך לאותה המצוה, ולכן נוהגות הנשים להתפלל על בנים תלמידי חכמים תיכף להדלקת נר שבת. וכן כל פעם שמזדמן לאדם עשיית מצוה בכל מקום ובכל זמן, מה מאד כדאי לחטוף רגע נפלא הזה, ולהתפלל עכ"פ תפלה קצרה.

וכל דרכים אלו הם בכלל ענין חילוי, להתרצות לפני הקב"ה על ידי עשיית מצוות, נתינת צדקה, כח הציבור, כח האבות, וסוגיות אלו עמוקות מאד - לדעת במה הקב"ה מתרצה, אבל ודאי שכל ענין שגילו לנו חז"ל שזהו רצונו יתבי' - הרי זה כלי עצום ונורא לפתוח שערי שמים לכל משאלותינו.

פרק ב'

פירשנו חילוי מלשון טענה ופיוס, אמנם ראיתי מפרשים שפרשו ענין תפילת חילוי מלשון רעדה וחלחלה. ועיין ברכות (דף ל"ב) שדרשו חז"ל בכמה אופנים לשון ויחל בתפילת משה, ואחת מהן שהתפלל משה עד שאחזתו אחילו, מאי אחילו, אש של עצמות. והיא סוג תפילה שכל עצמותיו מתלהטות באש קדושה והתלהבות לפני השי"ת. וכן הוא הענין בכל תפילה שתהיה מתוך רעדה, וזה שורש המנהג על פי רוב להתנועע בתפילה.

ויש בזה תרתי, חדא, פחד הבא מכח עצם מצב התפילה שעומד לפני מלך עולמים. וכמו באותו יום כשנתגלה השי"ת בעולם ביציאת מצרים, הרי ההרים רקדו כאלים וגבעות כבני צאן, וכן במתן תורה כתיב, אתה נגלת בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם, גם כל העולם כולו חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך. דהיכי ששורה השכינה בעולם אוחז את כולם פחד וחלחלה, כן ממש כאשר עומד האדם בתפילה יש כאן השראת שכינה, וכמפורש בשו"ע בכמה הלכות כגון האיסור לעבור לפני המתפלל מפני ששכינה כנגדו, ולכן מכח השראת השכינה שבכאן, חלחלה וחרדה יאחזו, ומתנועע כל זמן התפילה כעצי היער. ואמרו חז"ל על רבי עקיבא (ברכות ל"א) כשהיה מתפלל בביתו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני הכריעות והשתחויות.

והסיבה השניה להרעדה, מעוצמת חשיבות הנושא שעליו מתפלל, וכמו שמשמע אצל משה רבינו שהתפלל עד שאחזתו אחילו, היינו שכשהתפלל על כפרת חטא העגל החלה עצמו ממש מעוצמת חשיבות הבקשה, שכל תכלית בריאת העולם תלויה בזה.

אמנם יש כאן עוד ענין, שכמו שבלימוד התורה עיקר סגולת הלימוד תלוי ביגיעה, והסיבה לזה, שבאמת עצם נשמות ישראל דבוקות הן בתורה דביקות גמורה, וכידוע מקדמונים שכל נשמה היא אות אחת מן התורה, וכן הוא להלכה שהסתלקות כל אחד מישראל חשובה היא כספר תורה שנשרף. ורק הגוף חוצץ ומעכב דבקות הנפש לקדושה. ונמצא שעיקר ההצלחה בתורה תלויה עד כמה

יזכה לסלק מחיצת הגוף, ודומה זה לזורע בשדה בקרקע קשה, שצריך קודם לחרוש הקרקע ולרככה כדי שיקלטו בה הזרעים, ורק אז יכול לזרוע ויגדלו פירות, כן הוא בתורה הקדושה שבכדי שיכנסו הדברי התורה וידבקו בלבו צריך לחרוש קשיות הגוף, ורק בזה תדבק בו התורה בטבע.

וכן הוא בתפילה, שכאשר עומד האדם בתפילה ובא לדבק נפשו בשכינה הקדושה, קשיות הגוף חוצצת בעדו שלא יוכל לידבק בקדושה, ורק על ידי יגיעת גופו מתרכך קושי הגוף, ואז דביקותו לקדושה נעשית יותר קרובה. ועיין ב"צעטעל קטן" לבעל נועם אלימלך זיע"א שמזהיר על התפילה שתהא בכל כחו, וכבר האריכו בזה עוד בעלי עבודה קדושי עליון בספריהם, והוא יסוד גדול בהצלחת עבודת התפילה.

ושתי תנועות הנהוגות בתפילה, עניניהן קרובים זה לזה, ההשתחוואה וההתנווע. ההשתחוואה מורה על ביטול עצמו לפני הדר כבודו יתב', וזה שמתנווע מורה שכל עצמותיו כשבורות והוא כולו כמפורק לחלקיו מפני עוצמת גאון עוזו יתב'. והנה כל אחד מתנועע בעבודתו לפני השי"ת מאות ואלפי פעמים, ואם יתן לב וקצת מחשבה יוכל לקנות הבנה ותחושה בנפש במשמעות הנוראה של תנועה זו, וכל תפילותיו יהיו בחפצא אחר, אשרי הקונה הרגש בזה.

עמידה

(ויעמד מנחם ויפלל (במדבר כה')

עמידה בתפילה הוא מצב בו מורה האדם המתפלל שכל עצמו ומציאותו בטלים הם להקב"ה בשעה ההיא. היפך מעמידה היא ישיבה, היינו מצב הבא כתוצאה מזה שמרגיש בעצמו שעצמותיו כבדות עליו ועל כן הוא יושב, אבל עמידה היא הוראה על ביטול עצמו וכל ענינו כלפי העומד לפניו, וכל כחות נפשו עומדים מוכנים לכבודו. ותיכף עם העמידה, שהיא התבטלות, נופלת המחיצה הגדולה שבינו לבין בוראו, שהוא הגוף עם תאוותיו ועם רצונותיו, ואז ממילא באה הדבקות העצומה וההתקרבות המיוחדת של זמן התפילה.

ומבואר כאן שעמידה עצמה היא לשון תפילה גם אם לא יפתח פיו לבקש, והוא מפני שמציאות התפילה היא דביקות והתבטלות להקב"ה, וכמשי"כ בחובת הלבבות וז"ל, וראוי לך אחי שתדע כי כוונתנו בתפילה אינה כי אם כלות הנפש אל האלקים וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה ושבחה והודאתה לשמו והשלכת כל יהביה עליו עכ"ל, נמצא שעצם העמידה לפני הבורא היא מציאות של תפילה. ואע"ג דלהלכה חיוב עמידה הוא רק בתפילת שמונה עשרה, ובשאר חלקי התפילה אינו חייב לעמוד, מכל מקום כולם הם מדרגות לעלות אל הקודש בשמו"ע - שהיא גולת הכותרת ועיקר התפילה, ונמצא שהן הכנה למצב זה של עמידה.

והנה עמידה היא גם מהלשונות המורים על מצב של נבואה, וכמו שכתוב ואברהם עודנו עומד לפני ה', שהיתה לו אז שעת נבואה שהיא דבקות גדולה

מאד וקירוב עצום שאין כמוהו. ואמנם באמת מדרגת התפילה היא מקצת ממדרגת הנבואה, וכמו שכתב הטור בהלכות תפילה שכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה. ומבואר שהנבואה והדביקות בתפילה הם ענינים הקרובים זה לזה. והגם שדברי הטור עמוקים ולמעלה מהשגתו, מכל מקום בפשטות ניתן להבינם על פי דברי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג' פרק נ"א) שהבאנו כמה פעמים, דעצם המחשבה בהקב"ה והרגשת נוכחותו זה עצמו הוי דביקות בהשי"ת בפועל והמצאות עמו כביכול. ובאמת יסוד זה ידוע ומפורסם בספרי העבודה, דבמקום שמחשבתו של האדם נמצאת - שם הוא נמצא באמת. ונמצא שבזמן שמכוין מחשבתו להשי"ת ועומד לדבר לפניו בלשון נוכח, הרי נמצא עמו יתב' בפועל ממש בצוותא חדא, שזה ממש ענין הנבואה, שהשכל הוא בית הועד והמקום המובחר להשראת השכינה בעולם הזה, והוא מקום הדבקות והקירבה אל הבורא בפועל, הן לדבקות הגדולה של נבואה והן לדבקות של תפילה, שהם קרובים זה לזה.

ומעתה לענין העמידה בתפילה, דכמו שבזמן קבלת הנבואה, הנביא אבריו מזדעזעים ונבהלים, מאחר שבשעת הנבואה הוא פונה כולו אל נפשו ושכלו ועי"כ מתבטלים כל כוחות הגוף, כן הוא בשעת התפילה. וההוראה על התעלות הנשמה מעל הגוף וההבדלות מכל עניני העוה"ז - היא העמידה.

ב.

והנה תפילה נקראת עבודה, שהיא מיוחדת בזה מכל מצוות התורה שיש בה עמידה לשרת לפניו יתב' כמו בעבודת המקדש והקרבנות. ויש כאן חידוש גדול, שכל אדם העומד בתפילה, נוסף על מה שעומד לפני הקב"ה ומבקש מאתו ומהללו ומשבחו, ונוסף על עצם קיום המצוה שיש כאן, הרי הוא גם עומד ומשרת לפניו יתב', ובעבודתו מעלה ריחות וניחוחים כמו כהן העומד בבית המקדש ומקריב קרבנות. והנה היתה בה בעבודת המקדש חיבה יתירה שלא נמצאת בשום מצוה, וכדכתיב בענין שבט לוי, המעט מכם כי הבדיל אלקי

ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבד את עבדת משכן ה' (במדבר ט"ז). ונהגו בה מעלה וכבוד יותר מכל שאר המצוות, שמצאנו שתקנו בעזרה פייס לעבודה, שמפני רוב חיבתה היו רצים ומוסרים נפשם עליה, ופעמים עד כדי סכנה.

ועל דרך זה צריך לחשוב כל אדם בגישתו להתפלל, שמלבד מה שהוא מתעסק במצות תפילה ומבקש צרכיו, גם הגיע זמן משמרתו ובית אב שלו לבוא לשרת בקודש, ותפילותיו כדם ואמורים, שמן וסולת שמקריב לפניו יתב', וזה לו לעובד לכבוד ולתפארת, לשמחה עצומה ואושר שאין כמוהו. ומצטרף הוא בזה לחברת המלאכים המשמשים לפני יתב' תמיד, והכהנים המעלים מנחה וזבח - כן מעלה הוא תפילות ותחנונים כקטורת, כדכתיב תיכון תפילתי קטרת לפניך. וכן הוא להלכה דבעינן תפילה דומיא דקרבנות בכל הלכותיהם, כגון נקיות הגוף, תיקון המלבושים, כיוון הרגלים, כמו שמבואר בטור שהמה כולם דומיה דקרבנות.

וראה מה יסוד ההלכות המיוחדות לעבודה, ובמה שונות הן מהלכות שאר המצוות. שבכל המצוות הלכותיהן הן רק בגוף המצוה עצמה, ולא נתיחדו הלכות באדם המקיים המצוה, שהאדם אינו בכלל המצוה וממילא לא נאמרו בו הלכות איך יראה ואיך ילבש וכד', שהוא עצמו אינו אלא פועל מעשה המצוה ואינו נכלל בעצם המצוה. אבל לא כן הוא בעבודת המקדש, שהעובד הוא חלק מן העבודה עצמה, שהעבודה נשלמת ע"י העובד, הקרבן, ומקום העבודה דהיינו המקדש, שכולם הם בכלל העבודה ורק בהצטרף כולם היא נשלמת. וכיון שהעובד הוא חלק מן העבודה כמו הקרבן, צריך שהעובד גם הוא יהא לרצון לפניו יתב' כמו הקרבן עצמו. ולכן מוס פוסל בכהן כמו בקרבן, דכמו שאם חסר בתיקון הבהמה אין כאן עבודה ומעשה הקרבה, כך אם חסר בתיקון העובד אין כאן עבודה. ואינו כשאר כל מעשה המצוות שאם אך אין חסרון במעשה המצוה הוי מצוה בשלימותה ואין מצבו של העובד מעלה ומוריד.

ולכן בעבודת המקדש היו מרבים בהידורים וטהרה, והפליגו בטהרת גופם

עד שאמרו כלל הי' במקדש כל המיסך את רגליו טעון טבילה, וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים, דכמו המנורות הטהורות, שהביא שלמה אלף ככר והכניסום אלף פעמים לכור והעמידוהו על ככר, וכל זה להפליג בטהרת כלי שרת, כך היו הכהנים המשרתים מתטהרים ומתקדשים - שהם עצמם היו ג"כ מכלי המקדש, כדכתיב (מלאכי ג') וטהר את בני לוי וזקק אתם כזהב וככסף והיו לה' מגישי מנחה בצדקה.

על כן צריך האדם לדעת בעודו מתפלל, שמלבד מה שצריך לעשות המצוה לצאת ידי חובתו, הוא עצמו גם כן חלק מעיקר המצוה, והוא עצמו חלק מהעולה לריח נחוח לרצון לפניו יתב' להיות כתר לקונו, והמתבונן בזה ודאי שיתלהב לבו בחשק גדול בתפילתו.

ונראה שזו אחת הסיבות למה אין רואים הצלחה בעבודת התפילה, וגם כאשר משתדלים לרכז המחשבה אין רואים סייעתא דשמיא שיהא הלב נכון ולא יהלך אנה ואנה, וזה מפני שכל העסק וההשתדלות שעושים הוא רק בענין התפילה עצמה בלבד, לטהרה ולזככה כמה שאפשר מתערובת מחשבות זרות, אבל באמת אין זה אלא חצי מלאכה, הגע עצמך, בעבודת המקדש אם יתאמץ בהשתדלות גדולה להביא עולה שמנה מעולה ומהודרת, אבל אם יהיה הכהן המקריב פסול, כגון בעל מום או מחוסר טהרה וכד', הרי לא הועיל כלום מה שהביא חלב אילים ודם עתודים דאכתי אין קרבנו בהכשר ולא יעלה לרצון. כך הוא גם בתפילה, שאנה"י אין זה שכיח שיהא פסול גמור באדם המתפלל, אבל בכדי לזכות לסייעתא דשמיא ושתהא תפילתו לרצון, צריך לזה השתדלות כפולה, שתהא תפילתו בשלימות, וגם שהאדם העומד להתפלל שהוא כמשרתי עליון יהיה צרוף מזוקק וטהור, וכבר אמר הכתוב, מי יעלה בהר ה', נקי כפים ובר לבב וגו', ואז תעלה תפילתו לרצון.

ג.

ובאמת כל ענין העבודה וההתבטלות לפני השי"ת, להבינו בדרך הנכון אינו דבר קל כלל וכלל, וההבדל בין עבודה בהתבטלות כלפי הבורא, לעבודת אדם לעצמו הוא כחוט השערה ממש.

והדבר רמוז במדרש רבה על הפסוק דכתיב אצל פרעה, והוא עומד על היאור, אמר רבי יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם דכתיב ופרעה חולם והוא עומד על היאור, אבל הצדיקים אלקיהם מתקיים עליהם והנה ה' נצב עליו, ע"ש. ולכאורה אינו מובן, דאם היאור בשביל פרעה הוא אלהים, איך שייך שיראה עצמו עומד עליו, ועוד, שמשמע שמעלה היא אצל הצדיקים שהם למטה מאלקיהם ולא ההפך ח"ו, והרי אלקים הוא - ולא שייך ההפך כלל. אבל באמת המובן פשוט מאד, שבאמת יכול להיות אצל אדם, גם ששומר תורה ומצוות ומדקדק בקלה כחמורה, ואף מתלהב בתפילתו ועבודתו, אבל כל זה הוא מפני שידוע נאמנה שהאושר האמיתי וההצלחה בשני העולמות באים לו רק ממנו ית', ואי אפשר להשיג שום דבר בלי עבודה בהתבטלות אליו ית'. ולכן כאשר צריך לפרנסה או בריאות, או הבנה בתורה או לסייעתא דשמיא בתפילה, מיד פונה כלפי מעלה בתפילה נאמנה, שהרי צריך הוא לכל אלו, ונמצא באמת כל עבודתו היא לצורך עצמו. וזה שרמזו חז"ל שהם עומדים על אלקיהם, שסך הכל נמצא שאלקיהם משרת אותם ועושה רצונם, והוא בעיניהם כמשרת נאמן שמובטח שלעולם לא ימרוד, שהרי כבר כתוב בתורה, והיה אם שמעו תשמעו אל מצוותי - ונתתי מטר ארצכם בעתו, והרי הקב"ה לעולם לא יפר דברו, ולעולם יוכלו להפיק ממנו כל טוב על ידי שמירת התורה - ונמצא כאילו ח"ו עשוהו למשרת כלפי מעלה, ה' ישמרינו.

אבל העבודה הנכונה אינה כן, בידעו שהוא ית' ראשון ואחרון, לפני שהייתי - כבר היה, ושכבר לא אהיה - הוא יחא לעולם, ונמצא אדרבא שהמציאות שלי טפלה ובטלה אליו יתב', וכל מעשה בעולם הוא בשבילו ועבורו יתב', ולא שהכל מתרכז סביב עצמי.

זהו היסוד הראשון של העבודה כלפי מעלה, וכדכתיב במצות עליה לרגל לעבודת הבורא במקדש, יראה כל זכורך, היינו להראות לפני ה', ולא לראות את ה'. נתבונן רגע בעצמינו אם ישאלו אותנו למה היית רוצה לעלות למקדש, היינו אומרים - להנות מזיו השכינה, לשאוב רוח הקודש, ולקבל את כל הברכות ברוחניות ובגשמיות, - הכל אני, למעני, ובשבילי, אבל באמת אין זו עבודה כלל! אלא העבודה היא להראות לפני ה', לבוא לפניו מפני שכך רצונו וכך נעשה נחת רוח אליו יתבי' שבניו באים אל ביתו, וכמו שאמרו חז"ל (חגיגה ד') רב הונא כי מטי להאי קרא יראה יראה בכי אמר עבד שרבו מצפה לו לראותו יתרחק ממנו. שזה יסוד עבודה מה שרבו מצפה לראותו.

זה מן הדברים שמצד אחד הוא יסוד פשוט של תורה, והכל מתחיל ממנו, ומצד שני יש בו שלמות גדולה מאד ומעטים זוכים לה, היינו שיהיה השי"ת ורצונו - במרכז חייו, והוא עצמו רק עבד ומשרת החייב למלא רצון ה', וזה המובן הפשוט של עבודה בכל מקום וההשתחואה.

ואיך יוכל האדם לבחון בעצמו אם עבודתו היא לצורך עצמו, או שעובד את בוראו במובן הנכון - אם תפילותיו ועבודתו הן בשמחה. ומפורסמים דברי הזוהר, כד יתבין ישראל ועסקין בשמחת תורה, קודשא בריך הוא אומר לפמליה דיליה - חזו בני חביבי, דמשתכחין מצרה דלהון ועסקין בשמחה דילי. היינו שהאדם לעצמו מלא צרות ויסורים, אבל אם עבודתו היא לשם הבורא בלבד, הרי שעניני עצמו בטלים לו ומבוטלים עכ"פ בשעת עבודתו, אבל אם הוא מרגיש שהוא עצמו המרכז שכל העבודה סובבת עליו, נמצא שדוקא בשעת העבודה נזכר הוא בכל מחסורו ועצבות נופלת עליו. נמצא, השמחה בעבודה ראייה היא על עבודה אמיתית יותר מכל.

עיתור

ויעתר יצחק (בראשית כח')

כתיב ויעתר יצחק לה', ומפרש רש"י הרבה והפציר בתפילה, ובחז"ל (ברכות דף ל"ב) אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. והנה יש הבדל בין בקשה שמבקשים כלפי מעלה מבקשה שמבקשים מבשר ודם, אדם המבקש דבר מחבירו ואינו עונה, הרי אם יחזור ויבקש ויפציר - הרי זה מטריחו ומכביד עליו. אבל מידת הקב"ה אינה כן, ואדרבא זהו רצונו יתב' שירבה ויפציר בבקשות ותחינות עוד ועוד. ואמרו חז"ל שהתפלל משה רבינו תפילות כמנין ואתחנן, וכתוב בשם קדמונים שאם היה ממשיך להפציר - היה הקב"ה ממלא בקשתו.

וסיבות ההבדל בין מידת הקב"ה למידת בשר ודם היא, שאדם המבקש מרעהו דבר, הרי תכלית מעשה הבקשה היא רק בכדי לקבל מה שמבקש, ולכן אם אין חבירו עונה ונותנו מיד, הרי זה מפני שאין רצונו למלא בקשתו, וא"כ מה תועלת בריבוי בקשות כאשר אין רצונו בכך. ואם בכל זאת ירבה לבקש ולהפציר, הרי כיון שריבוי בקשות מכריחו בטבע לעשות מבוקשו והוא אין רוצה בזה, נמצא שכל מה שירבה להפציר הרי זה נגד רצונו, שהרי הוא אין רצונו לתת - וההפצרה מכרחת אותו יותר ויותר נגד רצונו, ונמצא מטריחו ומכביד עליו בריבוי ההפצרה. אבל אצל הקב"ה אינו כן, דעצם הענין שהאדם מבקש אותה, ודאי שרצונו לתת, שאין שום עיכוב או גבול לחסדו וטובו יתב', ומה שצריך בקשה תחילה, וגם כל עיקר מה שהיה חסר הדבר ההוא שמבקש, אין זה מחסרון

הרצון לתת, אלא הוא מרצון השם שיבקש האדם כדי שתשמע הבקשה עצמה, שעל ידה יתקרב האדם אל ה' ויעמוד לפניו בעבודה ותפילה, וכמו שאמרו חז"ל, למה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, אבל עצם הענין המבוקש אף מתחילה היה רצונו יתב' לתת. ונמצא שכל כמה שמרבה ומפציר בתפילה - אהוב הוא ורצוי אצלו יתב' יותר ויותר, וזה משתי סיבות, חדא שבזה הוא מקרב השגת המבוקש, שזה באמת היה רצונו יתב' לתתו כל הזמן, ועוד שבזה מרבה קירוב ודביקות, שזה היה באמת התכלית הנרצית מעיקרא והסיבה לחסרון, וכל מה שירבה בהפצרות יותר הוי זה רצונו יתב' יותר ויותר.

ב.

ובאמת כאשר מבקש אדם מהקב"ה על ענין מסויים, עצם מעשה הבקשה היא התכלית המבוקשת יותר מעצם השגת בקשתו. וכמו שפירש המלבי"ם על הפסוק (תהלים ס"ג) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך. היינו שהחסד של - שפתי ישבחונך - הוא טוב יותר מחסד החיים עצמם, עיי"ש.

משל לחולה שהלך לחפש מזור למחלתו אצל רופא אחד, והרופא ההוא מלבד מה שהיה רופא מומחה היה גם אדם נעים הליכות, ועיי' שביקר אצלו בענין מחלתו התידד עמו במשך הזמן ונהיה עמו חבר נאמן וידיד נפש, ונמצא שאגב ענין רפואת המחלה מצא ידיד ורע. והנה כאשר נשאל את החולה, מה רווח מצאת במה שהלכת לרופא פלוני, יענה שמצא שתי טובות, ראשית שמצא מזור למחלתו, ושנית שמצא ידיד חדש, ואם נשאל איזו טובה חשובה יותר, ודאי יענה שהטובה העיקרית היא מה שנתרפא, והשנית לה מה שמצא ידיד. אבל אצל הקב"ה אינו כן, הגם כשאנו מתפללים אנו מרויחים גם כן שתי טובות אלו, המענה לתפילה לחיים ולשלום, ועצם זה שזוכה לקרבת השי"ת ומאור פניו. אבל כאשר נשאל איזו משניהן יקרה יותר, על זה כתיב - כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך, היינו דזה שנתקרב לאור פני השכינה זה יותר טוב מהשגת החיים שהשיג עיי' תפילתו. וכמשל קדמונים (בספר בן המלך והנזיר), הלך שאול לחפש

אתונות ומצא מלוכה. וגם כאן, באתי לבקש על ענין נפשי, ענין חומרי, ומצאתי מלוכה - קירבת אלקים לי טוב, שהוא לבדו טוב וכל זולת זה אינו אלא שוא נתעה.

בנוהג שבעולם כאשר יבקש איש מרעהו או עני מעשיר, כיון שתכלית הבקשה היא רק העזרה שרוצה לקבל, נמצא שהמטרה הסופית היא שלא יצטרך לבקש עוד, שזהו רצונו האמיתי של העני - שיהא הוא עצמו עשיר ולא יצטרך לבקש, וא"כ נמצא שסוף המטרה הוא לבטל הבקשה כליל. אבל אצל הקב"ה, כאשר מבקש האדם חיים, הרי עצם חסד זה שאפשר לו לעמוד ולדבר איתו יתבי בתפילה, זה עצמו יותר טוב מהשגת הבקשה עצמה, ונמצא שאין המטרה שלא יצטרך לבקש עוד, אלא אדרבא תכליתה היא הבקשה עצמה, וכיון שכן - כל שמבקש יותר ויותר - הרי זהו עצמו התקרבות לתכלית יותר ויותר, ואהוב ורצוי הוא אצל הקב"ה.

ג.

ואמנם, ממה שעיתור נמנה בין לשונות התפילה, נלמד מזה שאין הרבוי וההפצרה רק הלכה ועצה טובה בתפילה, אלא דהוי צורה של תפילה לעצמה והרגש מיוחד - מה שעומד ומבקש לפניו יתבי בהכרה ברורה והבנה שלעולם אינו נמאס ונדחה ממנו יתבי, ולעולם רוצה השי"ת בבקשותיו ובהפצרותיו, ויש בזה הרגשת קירבה מיוחדת.

וכאשר משתמש אדם במידה זו של תפילה, להרבות מאד בכל מיני תפילות תחינות ובקשות על כל ענין וענין, התפילה לובשת מידה וצורה של רבוי, וכמו במידת התמדת הלימוד, שהריבוי ועוצמת ההתמדה אינה רק תוספת כמות שעות לימוד, אלא כל צורת הדביקות בלימוד ובהבנת התורה משתנה למציאות חדשה לגמרי, וכידוע בישראל שה"מתמיד" הוא חפצא אחר לגמרי מאותו הלומד לפרקים. כן ישנה מציאות של "מתמיד" בתפילות, ואז השייכות שלו, ההבנה ומדרגת קדושתו וטהרתו בענין התפילה נהפכים למציאות חדשה, והאדם עצמו הופך להיות "בעל עבודה", וכאשר רמז דוד המלך ואמר ואני תפילה

(תהלים ק"ט), - היינו אני עצמי הפכתי להיות חפצא של תפילה ודבקות בה',
זוה עיי רבי והתמדה בתפילות באורך וברוחב בעומק ובדבקות.

עוד זאת על התלמיד חכם להתבונן, שהרי יודע הוא שצריך לקנות קנינים בתורה, קנין בהתמדה - ללמוד שעות ארוכות ורצופות, קנין בהתמדת המחשבה - להיות "מונח בלימוד" שתהא מחשבתו תפוסה בסוגיות קשות בש"ס בכל אשר ילך, קנין זכרון הידיעות שלמד, בנוסף לזה שתהא לו סברא ישרה והבנה נכונה ועמוקה, וכח החידוש שהוא כתר התורה העולה לרצון. כל הקנינים הללו, כמה שהם קשים, אבל הם לעיכובא אצל כל ת"ח, ובנפשו הוא שישג אותם השגה מושלמת לפי כוחותיו, שהם הם עיקר החיוב שאנו חייבים לבוראנו יתב'. ועל כל אלו אמרו חז"ל ברוח קדשם, מה יעשה אדם ויחכם, שאלה קצרה חותכת נוקבת ויורדת עד התהום, פשוט וברור, מה יעשה אדם ויחכם! ותשובתם על זה, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, - אמרו, הרבה עשו כן ולא הועיל להם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, מאי קמ"ל (למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי, רש"י), דהא בלא הא לא סגי, הנה הוראה ברורה מחז"ל שבלא תפילה לא נצליח לקנות דרכי החכמה, ומי אפוא יניח את עצת התורה ויקח מה שיקח זולתה ויצליח.

וכתב רבי חיים ויטאל זיע"א בהקדמה לעץ חיים בזה הלשון, תנאי לחכמה על כל דבר תורה שלא תבינהו - תבכה עליו כל מה שתוכל עכ"ל. ומה נורא דיוק דבריו - תנאי לחכמה - תנאי מעכב! ומשמע שאינו דוקא על חכמת הנסתר, אלא על כל דברי תורה.

ופירוש הדברים נראה, דכמו דכתיב אצל שרה אמנו, (יבמות דף ס"ד) שרה אמנו אילונית היתה שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד, אפי' בית ולד אין לה, היינו שלא היה לה כלל הכלים להחזיק ולד. כן ממש היא התורה הקדושה, שמציאותה היא - הלא כה דברי כאש נאם ה' - ואם כן באמת אין לנו הכלים,

הלב והמח, לחחזיק בהם דבר ה', ולכן צריך לתפילה - לחצוב כלי קיבול להכיל בתוכו תורת ה' תמימה.

וכדי לחצוב צריך דוקא ריבוי תפילה. ומה שאמרו חז"ל התפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, אין זה רק ענין של יתפלל פעם נוספת, שאולי תיטב התפילה השניה מהראשונה או מבחינת זמנה או מבחינת כוונתה או מסיבה אחרת שאולי ירצוהו ה'. אלא הוא דומה לחופר בור, שחופר חפירה אחר חפירה, וכל חפירה מסלקת עוד עפר, עד שמתרחב ומתעמק הבור עד שיהיה ראוי להיות בית קיבול, וכן צריכים אנו לחצוב חציבה אחר חציבה, פעם אחר פעם עד שנכשיר לב ומח להכיל בהם דבר ה'.

וכתיב אצל יצחק - ויעתר לו ה', דברי התורה ברור מיללו, שמה שנענה יצחק מן השמים ונולד יעקב בחיר שבאבות, היתה הסיבה לכך - ריבוי תפילה, ולמה דוקא כך - כי עקרה היא, שכיון שהיה צריך להפוך הטבע, היה צריך לזה ריבוי תפילה - כעתר זה שמהפך התבואה.

ואמנם מה הם כלי החציבה, האת והגרזן לשבור האבנים ולסלק העפר, - הבקשות והדמעות, בין דמעות יבשות ובין דמעות רטובות, בכל שעה ושעה, כאשר רואה שמתקשה בדבר תורה מסויים, והלב סתום וחתום, להוציא מיד את גרזן התחנונים ולחצוב בו, ואז מיד יכנסו הדברים אל לבו.

ד.

והנה פגיעה ועיתור הן שתי לשונות תפילה, ולכאורה יסוד שניהן הוא ענין הריבוי וההפצרה. אמנם נראה שההבדל שבין פגיעה ועתירה הוא, שפגיעה היא לשון ריבוי בבקשות, ואינה מיוחדת דוקא לתפילה לה', שהפגיעה היא גם בין אדם לחבירו כאשר מפציר בו שיענה לו בענין מסויים, וכדכתיב ופגעו לי בעפרון בן צחר, והפשט בזה הוא מלשון ויפגעו בו מלאכי אלקים, כן האדם פוגע בחבירו ותופסו ואינו מניחו עד שיעשה בקשתו. וגילתה לנו התורה שכך צריך האדם לנהוג עם בוראו, ועיין פרק הפגיעה. אבל עתירה אינה דוקא בענין הבקשה, אלא היא לשון מיוחדת לתפילה בכלל ולכל צורות אופני התפילה, וכמו שמתרגם על

ויעתר, וצלי, שהוא ריבוי תפילה על כל חלקיה ותנאיה, כגון רינה חילוי בקשה וחנן וכל שאר לשונות התפילה שמתפלל כדי להשיג מבוקשו. ועיין בבעל הטורים על "ואתחנן" שכתב שהוא בגי' שירה, שאמר משה שירה כדי שתתקבל תפלתו, מבואר שהחמש מאות וחמש עשרה תפילות שהתפלל משה לא היו רק בקשות, אלא התפלל תפלות בכל אופני התפילה, וכן ריבוי אמירת תהילים בכונה שייך לענין עתירה, ואע"פ שבתוך הדברים יתלהב לבו בשירות ותשבחות להשי"ת על כללות חסדיו ואינו מבקש עכשיו במפגיע על נושא שלו, שגם ריבוי התפילה עצמה גם בלא ריבוי בקשה מבטלת גזר דין ופותחת שערי שמים.

והנה תפילה במציאות כחה גדול מאד, שהיא קורעת גזר דין ובוקעת כל העולמות. ומפורסמים דברי חז"ל על הפסוקים, תפילה למשה, ותפילה לעני, שהקישו תפילת כל עני מישראל לתפילת משה, והוא דבר נפלא מאד כאשר רואים במדרש עוצמת כח תפילת משה, וז"ל המדרש (דברי"ר י"א), באותו שעה מה עשה משה לבש שק ונתעטף שק והתפלל באפר ועמד בתפילה ובתחנונים לפני המקום עד שנודעו שמים וארץ וסדרי בראשית, מה עשה הקב"ה באותה שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל ב"ד וב"ד שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין, מפני שקול תפלתו של משה היה דומה לחרב שהוא קורע וחותר ואין מעכב שהיתה תפלתו מעין שם המפורש, ע"ש. ופירשו בעלי עבודה שעל נוראות תפילה זאת אמרו - אחד משה ואחד עני בישראל. ובזה גילו לנו חז"ל שכח התפילה נכפל כפלי כפלים כאשר היא באה בריבוי ובהרחבה, וכמאמר חז"ל מה העתר הזה הופך את התבואה אף תפלתן של צדיקים הופכת מידת הדין למידת הרחמים.

ה.

ויש עוד ענין בריבוי תפילה, והוא מה שפירשו המפרשים בענין משה שהתפלל תפילות כמנין ואתחנן, שלא היתה תפילה דומה לחברתה, שכל תפילה היתה ענין אחר ובבחינה חדשה, ובאמת כן הוא אצל כל אחד, שמה שמרבה להתפלל, אפילו אם יהא באותו לשון ובאותה כוונה, מ"מ כל תפילה היא חפצא

לעצמה ופועלת בכיוון המיוחד אך לה בלבד, וזה הן בנוגע להשגת מבוקשו, והן בנוגע לעסק עבודת ה' והעלאת נחת רוח לפניו יתב', שהקב"ה שמח בתפילתם של ישראל, שכל אחד מישראל יש לו הנקודה המיוחדת לו, ועל כן ענין ריבוי תפילה היא עבודה חשובה שאין כמוה.

חז"ל נפש החיים (ש"ב פ"ג) בענין מה שאנשי כנסת הגדולה תיקנו התפילות, שמעת שתיקנוה עד ביאת גואל ב"ב לא היה ולא יהיה שום תפילה בפרטות דומה לחברתה שקודם לה ואחריה כלל, דלבושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא ודלביש ברמשא כו', וכן כל יום לחבירו שלפניו ואחריו ולכן אמרו רז"ל מעוות לא יוכל לתקן זה שביטל קריאת שמע של שחרית כו' או תפילה.

ואין זה רק בתפילות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה בנבואה ורוח הקודש, אלא כל תפילה ובקשה שאדם מתחנן ומבקש מהקב"ה, אפילו אם יתפלל ויבקש באותו לשון, מ"מ בכל פעם היא גוון אחר ועומק אחר, ופועלת פעולה המיוחדת לה לאותו רגע, וזה מפני שאין הזמנים שווים ואין המקומות שווים. יש עת רצון ויש ח"ו עת רוגז, תפילה בעת רצון יש בה הסגולה שיש לה מענה מיוחד, ותפילה בעת כעס מיוחדת היא בחביבותה שמשככת הכעס, וכך מתחלפים הגוונים מאיש לאיש מרגע לרגע וממקום למקום, וזה פשטות כוונת הפסוק (קהלת י"א), בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים.

1.

ויש כאן יסוד גדול שצריך לעמוד עליו כאן, קורה הרבה שאדם נמצא בצרה כגון שיש לו חולה בתוך ביתו ומרבה להתפלל עליו, וגם מעורר רבים להתפלל איתו להתחנן ולבקש רחמים מהשי"ת בתפילות ותחנונים וקריאת תהילים. וקורה שאחר כל זה שובק החולה חיים לכל ישראל. והנה נדמה לרואה שכל התפילות והתחנונים ושעות העבודה בזה העסק היו לשוא, ולהבל ולריק יגעו כולם. הנה מחשבה זו פגול היא וטעות שאין כמוה, וזה משתי סיבות, ראשית דלאמיתו של דבר עצם הבקשה היא תכלית לעצמה, וא"כ הבקשות והתפילות

ששפכו כולם היו אהובות ומרוצות ורבי התועלת, ושנית גם מבחינת קבלת התפילה, כלל הוא בלי יוצא מן הכלל, שלכל תפילה יש מענה מן השמים, אך חשבונות רבים למקום ולא תמיד יודעים ומבינים דרך המענה על כל תפילה, אבל כמו "כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם חרוה את הארץ והולידה והצמיחה", כן הוא גם מצד השני, שכל טיפת מים העולה מלמטה למעלה, היינו הדמעות והבקשות לשמים, כל מילה ומילה והרגש שבלב, שמה לא ישוב כי אם הרווה כביכול כלפי מעלה, והוליד והצמיח שפע של ישועות וברכות.

ואמר המגיד מדובנא על זה פירוש נפלא בפסוק המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וכו' ואברהם היה יחיה לגוי גדול, שהקב"ה אמר על כרחך צריך אני לספר לאברהם אבינו הענין שיקרה לסדום ועמורת, והסיבה - שהרי עתיד הוא להיות לגוי גדול. וצ"ע קשר הדברים. ומפרש המגיד משל לשנים שנכנסו לחנות לקנות בגדים, אחד זקן והשני צעיר לימים, והיה הזקן מודד ומדייק מדת כל בגד ובגד, והצעיר היה קונה בגד אחר בגד מבלי לדייק במידתם. אמר לו הזקן היאך זה שאין אתה מדייק לקנות הבגדים לפי מידה הנצרכת לך, ענהו ההוא, הרי צעיר אנכי וילדים רבים לי ולכן כל בגד אם לא יהיה טוב לכן זה ודאי יהיה טוב לכן אחר ואם לא יהא טוב היום יהיה טוב למחר. כך אמר הקב"ה, המכסה אני מאברהם לא לספר לו אשר אני עושה לסדום, ולמה, כדי שאברהם אבינו ע"ה ישפוך תפילה על הצלת סדום, והא גלוי לפניו יתב' שלא תתקבל תפילה זו וסוף דבר שסדום תהפך, על זה אמר, ואברהם היה יחיה לגוי גדול, הרי סוף שיהיה אברהם לגוי גדול, וממילא כל התפילות, אף אם היום לא יתקבלו לכאורה, אבל לעתיד יהיה כל השפע הבא מתפילות אלו לברכה לבניו של אברהם, ונמצא הועילו תפילות אלו לאברהם לדורותיו.

והוא הענין בכל תפילה ובקשה שמבקשים, כגון על חולה או על פרנסה, גם אם נראה ח"ו לכאורה שהתפילה לא נענתה, באמת אין זה נכון כלל, ראשית גם החולה עצמו אף שלא נתרפא, מפיק הוא תועלת עצומה מכל תפילה ובקשה ותחינה ופסוק תהילים שהתפללו עליו, הן לו לעצמו לדרך הארוכה והקשה

שהולך בה, שמתלווים אליו כל התפילות והבקשות של ידידיו. והן לזרעו ששבק אחריו לשמרם להחיותם ולהנחותם בדרך טובה, וגם המבקשים עצמם נוונים מתפילות אלו, וכדברי חז"ל שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה.

וכן כתיב, (תהילים נ"ו) נדי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך, שכל דמעה ודמעה ספורה וגנוזה אצל הקב"ה ושמורה לעת הצורך.

והנה קורה לאדם, שאחד מבני משפחתו האהובים נפגע באיזו תאונה וחיוו בסכנה ר"ל, והוא אינו יודע מזה כלל, ואם היה נודע לו היה קורע שמים בצעקות והופך עולמות בתפילה, אבל כיוון שאינו יודע - אינו מתפלל ואינו מבקש עליו, ואוי, כמה צריך ברגע נורא זה לצעקות ותפילות להצלת הנפש אבל אינו יודע על צרתו לעשות כן, מה עושה הקב"ה, מוציא מנוד הדמעות אשר אצלו, תפילה אחת ותחנון אחד שנאמר לפני שנה או שנתיים ולא נענו בשעתם, ועכשיו הם מתעוררים ומצילים. ולואי ובין זאת - עד כמה חשוב להרבות בתפילה, שיהיה האוצר מלא תמיד לעת צורך.

ז.

ושמעתי מרגניתא טבא שהיא תועלת גדולה למתרגלים בה, והיא בנויה על שלושה יסודות, והם יסוד התפילה, יסוד ריבוי תפילה, ויסוד סגולת התורה.

סגולת התורה, הכונה, מה שמבואר בספרים ענין הכתוב בדבר ה' שמים נעשו, ואמרו בזוהר, דאסתכל באורייתא וברא עלמא, אסתכל במילות יהי אור וברא אור וכו'. וכתבו הקדמונים שזהו ענין הכתוב לעולם ה' דברך נצב בשמים, פירוש, שדבר ה' "יהי רקיע" הוא מה שמעמיד ומקיים בכל רגע ורגע את השמים. ועל דרך זה נמצא, דרך משל, שבתוכן המילים "ורפא ירפא" מונחת כל סגולת הרפואה שבעולם, ובמילים "ודברת בס בשבתך בביתך" מונח כח וסגולת ההתמדה, וכדומה. וזהו הענין אשר הביא המשנה ברורה בהלכות תפילה, שאמירת הפסוק לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי, היא סגולה ועצה לטהרת הלב, שממילא הוא שכח טהרת הלב והרוח הנכון מונח הוא בפסוק

המכוון לזה. וכן בהשליה הקי' וז"ל, ומצאתי כתב יד של האלוקי מהר"מ קורדוורא ז"ל שכתב וז"ל, לימדנו זקן אחד לבטל המחשבה יאמר פסוק זה הרבה פעמים - אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא ולרוב ענותנותו של הרב לא רצה לגלות, על כן יהא נזהר בזה מי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת הבל שיאמר הפסוק הנ"ל הרבה פעמים, ונראה בעיני יאמר ג"כ הפסוק סעפים שנאתי ותורתך אהבתי, ויאמר אותו בהתעוררות גדול גבור כארי, עיין שם, (וענין פסוק, אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, לבטל מחשבות רעות, לכאורה הוא מפני שאחז"ל שקרבן עולה מכפר על הרהורי הלב, ולכן הפסוק שמצוה להבעיר תמיד את אש העולה, שענינו בעירה ונקיון תמידי וכפרה על הרהורי הלב, מסוגל הוא נגד המחשבות רעות).

וא"כ הרוצה להתפלל עבור ענין אחד, אם ישנו איזה פסוק אשר ענינו הוא הדבר ההוא הצריך לו, כשיאמר פסוק זה בתורת בקשה, נמצא דמלבד מה שיש כאן תפילה יש כאן גם הסגולה המונחת בתוך המילים הקדושות, הלא הוא הדבר ה' אשר בתוך דברי תורה ההם ושייך לענין זה בפרט, ועי"ז ישיג מבוקשו.

וכגון דברי השליה עצמם, מי שתמיד סובל ממחשבות לא טובות, אם יקבע לעצמו זמן לומר פסוקים אלו, מאה פעמים ביום, או חמש מאות פעמים, הרי נמצא שעשה פעולה משולשת, התפלל, והרבה להתפלל, ושהמילים עצמם המשיכו עליו טהרה וקדושה, שזה הכח והסגולה אשר בתוכם, כמבואר בקדמונים הנז', ואם יתמיד כך בכל יום עשרות או מאות פעמים, ואחר שהתרגל כך ירבה עוד ועוד עד שבמשך הזמן יאמר את הפסוק והבקשה הנמרצת הזאת אלפי פעמים, במשך הזמן יראה מאורות ושיג תועלת נפלאה. וגם דבר זה יהא כלי זיין חזק בידו, הנה קורה שאדם מזדמן במקום או במצב מסוכן ברוחניות, ואין יודע עצה ותושיה מה לעשות להנצל, אבל המתרגל בזה הוי זו עצה נפלאה וקלה לומר פסוק מענין הצרה, כגון הפסוקים הנז', או פסוק כמו יהי לבי תמים בחקך למען לא אבוש, או הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני, תחטאיני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין, לומר הפסוקים כמו שאומר תהילים, אבל במקום לומר הרבה תהילים, לומר רק פסוק זה כמה מאות

פעמים, וכמו מי שרוצה לשבור דבר קשה, מכה וחוזר ומכה דוקא על אותו מקום, פעם אחר פעם עד שנשבר. ודבר זה הוא עצה נפלאה מיוסדת על אדני קודש יסודות התורה, ובדוק ומנוסה, ותרופה שאינה מזיקה, אשרי המתרגל בה, ישמע חכם ויוסף לקח.

ח.

אחרי מעשה העגל כתיב, וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו, היינו שנתקבלה תפלתו של משה שלא יכלה חיו עם ישראל, והנה אח"כ אנו רואים שלא הסתפק משה בזה, אלא לא נח ולא שקט עד שהבטיחו הקב"ה פני ילכו והנחותי לך, היינו שיחזיר להם לישראל את הארת הפנים והאהבה כמקדם, ועדיין לא נח משה, וביקש הראני נא את כבודך, היינו מידת טובו הנוראה של הקב"ה - שלש עשרה מידות של רחמים, וכבר עמדו על כך המפרשים והקשו, וכי ביקש עתה להרויח ולקבל בעבור מעשה העגל יותר ממה שהיה קודם, אבל באמת כן הדבר, מכיון שעיי הצרה היה מוכרח להתפלל, ותפלתו פתחה שער של רחמים, א"כ זו שעת כושר לבקש טובות ורחמים יותר מקודם.

וזו הלכה למעשה, כגון אם יש חולה, ומתפללים לה', והתפילה התקבלה ויצא החולה מכלל סכנה, שלא להסתפק בזה, לא רק לא לנוח ולא לשקוט עד שיבריא לחלוטין, אלא אמרו חז"ל (נדרים מ"א), שכאשר החולה עומד מחליו חוזר לימי עלומיו, שנאמר (איוב לג) רוטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו, היינו שהוא חוזר להיות בריא יותר ממה שהיה לפני מחלתו, וכן אם יש חוסר פרנסה וצריך לשלם חוב גדול וכד', ושופך לבו בתפילה מאין יבוא עזרי, הנה אם התקבלה התפילה ומצא אפשרות לשלם את החוב - שלא יסתפק בזה, שהרי יש לו עכשיו הזדמנות נפלאה לשפר את מצבו הכללי עד שירווח לו, שהרי שערי שמים פתוחים לתפילתו.

וזו הערה לענין ריבוי התפילה, וגם כשרואים שמבקשים ולא נענים, שלפעמים ריבוי התפילה מביא תועליות גדולות רבות ונכבדות יותר מהענין שמבקשים עליו, שכאשר השערים פתוחים אפשר לרוקן את כל הבית.

פרקי סיום

א.

מיסודות התפילה לדעת, שאין התפילה מיוחדת רק לשלש פעמים ביום, אלא היא היסוד והתכנית לעצם צורת חיי היהודי, לחיות החיים הטבעיים עם השייטת, וכמפורש בפסוק, ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו, שזהו עיקר צורת היהודי - מה שחי וקרוב תמיד להשייטת. ולזה נמשל מתן תורה בכל התורה כולה לחתונה, והקשר בין הקב"ה לכלל ישראל נמשל לקשר בין איש ואשה, וכמו שחיי הנשואין אינם רק שייכות הדדית, אלא זוהי צורת חיים, היינו שחיים יחד בשותפות, כן ממש נמצא הקב"ה על ידינו בכל רגע בכל קראינו אליו, אם לעזור בכל דבר גדול או קטן, או כביכול סתם לשוחח על כל נושא וענין.

וכתיב אצל יוסף, וירא אדניו כי ה' אתו, ומפרש רש"י, שם שמים שגור בפיו, ובמדרש, מלחש ונכנס מלחש ויוצא, הוה אמר ליה מזוג רותחין והיו רותחין פושרין והיו פושרין, ע"כ. היינו שעל כל מה שהיה עושה היה לוחש בשעת מעשה תפילה להקב"ה, שחי כל הזמן עם הקב"ה. והפסוק כפשוטו, כי ה' אתו, דומה ממש לילד שהולך עם אביו במקום חושך ואפילה, שמרוב פחדו אוחז חזק ביד אביו ואינו מניחו לרגע, ולכן הכל הצליח בידו בשלימות, שעל ידי התפילה התמידית היה הקב"ה תמיד קרוב אליו ועומד לצידו ולא היה אפילו לרגע אחד לבד, וכך צריכה להיות דרכו של כל אדם בעוה"ז.

ובשבת דף י', רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין

חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד, ע"כ. ומבואר שתורה נקראת חיי עולם ותפילה נקראת חיי שעה. והכוונה, דתפילה היא חיי עולם הזה, היינו פנימיות החיים האמיתיים של עוה"ז, דתפילה אינה רק אחת מתוך כלל המעשים הקדושים שעושה אדם במשך ימי חייו, אלא היא היא עצם צורת החיים עצמם בעולמנו, ועד כמה שקרוב האדם לתפילה, כך הוא חי באמת בעולמו.

כמו התורה שנקראת חיי עולם, דמה שלומדים תורה בעולם הבא אינו כמו בעוה"ז שאדם חי את חייו הרגילים וחלק משעות היום מקדיש ללימוד התורה, אלא שעצם החפצא של חיי עוה"ב הם עצמם מציאות של תורה, שהתורה עצמה היא עצם הקירבה להקב"ה, וכלשון חז"ל שהביא הנפש החיים - תורה דא קב"ה, וכל עצם מציאות עולם הבא הוא שכפי מה שקנה לו האדם תורה בעוה"ז כך ממש במידה זו הרי הוא חי וקיים בעוה"ב. ועל אותו משקל הוא ענין התפילה בעוה"ז, שעד כמה שהאדם קרוב לתפילה בכל עת ובכל שעה, הרי הוא חי חיים אמיתיים בעוה"ז בקרבת השי"ת.

ונתבונן לראות מהו הקב"ה בשביל היהודי, - המלמד תורה לעמו ישראל, אבינו מלכנו, ובשיר השירים - מי יתנד כאח לי, בעטרה שעטרה לו אמו, זה דודי וזה רעי. הקב"ה הוא הרב שלנו - האבא - האמא - האח - הדוד - הרע - ועוד. וכל זה הופך להיות מציאות פשוטה ומורגשת - על ידי התפילה.

ולזה נקראת "תפילה", לשון התחברות, שע"י תפילה מתחבר האדם בבוראו בכל ענין וענין בחייו עלי אדמות. וזהו שאמר דוד המלך, ואני תפילה, היינו שכל כך הרבה בתפילות עד שמהות חייו הפכו לתפילה, נמצא הוא עצמו חפצא של תפילה. וזה קונים בעיקר על ידי הרגל, פעם אחר פעם, עד שמתרגל שהקב"ה קרוב אליו יותר מכל אחר.

וכתיב אצל נחמיה, (פרק ב') ויאמר לי המלך על מה זה אתה מבקש ואתפלל אל אלקי השמים ואומר למלך אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבתי ואבננה. היינו, שבין מילה למילה

שדיבר אל המלך - התפלל על זה להקב"ה. משל למדבר עם חבירו ובין מילה למילה מדבר אל עצמו כנמלך עם עצמו מה ידבר, שאע"פ שעכשיו הוא מתעסק עם חבירו, מכל מקום גם עכשיו קרוב הוא לעצמו יותר מלחבירו. כך נחמיה אף שהיה מדבר עם דריוש, היה הקב"ה תמיד קרוב לו יותר במציאות פשוטה ומורגשת. וההרגל בזה הופך כל פעולות החיים, אפילו הפשוטות ביותר, לחיים אמיתיים, קדושים, ובעלי תוכן, וזוכה לסייעתא דשמיא בכל אשר יפנה, והוא עצמו ישתנה לחפצא וגברא אחר לגמרי.

ב.

והנה בברכות דף ל"א, שמואל מורה הלכה לפני רבו היה שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי וכו', אמר ליה מימר שפיר קא אמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, אתיא חנה וקא צוחה קמיה אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו', אמר לה שבקי לי דאענשיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה, אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי, עיין שם.

והנה קשה למה לא הסכימה חנה שיתן לה עלי הכהן בן גדול ממנו, ומה איכפת לה כיון שיהא לה בן שני עוד יותר צדיק. וח"ו לומר שהיה לבה רך על בנה, שהרי כתיב ותתפלל על ה', ודרשו חז"ל ברכות ל"א שהטיחה דברים כלפי מעלה, ומפרש רבינו בנפש החיים ש"ב פ"ב היינו למעלותא, שהתפללה כביכול על ה' היינו על צער שכינה, שלא ביקשה על צער עצמה כלל. וא"כ אם יהיה לה בן צדיק וחכם וגדול ממנו למה לא יהיה זה לרצון לפניו ית'. ונראה שחנה טענה, שאפילו יהיה השני גדול יותר, אבל יש לשמואל מעלה מיוחדת שלא תהיה לשני, והיא שכן זה הגיע לה ע"י תפילות רבות ותחנונים, ובאידיש אומרים, א אויסגעבעטענער קינד, ילד שבא ע"י בקשות רבות, וזו היא מעלתו מה שבא לעולם ספוג בתפילותיה של אמו. וזה שכתוב אל הנער הזה התפללתי, היינו הרי הוא מיוחד בזה במה שבא לי ע"י תפילה, וכן משמע קצת במהרש"א וז"ל, דזה חביב לי שנולד ע"י תפילתי משנולד לי ע"י תפלתך.

והמובן, דהנה כתב הרמח"ל בדרך ה' בענין התפילה וז"ל, דאחרי שהקב"ה

נתן לאדם דעה להיות מנהיג עצמו ומנהל עסקיו, ואע"ג דיש בזה עליה מצד אחד, אבל מצד אחד הוי ירידה וסכנה, שבעסקיו יכול לשקוע בחושך יותר מהראוי, לכן הכין השי"ת תיקון לזה, והוא מה שיקדים האדם ויתקרב ויעמוד לפניו יתב', וממנו ישאל כל צרכיו, ועליו ישליך יתבו, ויהיה זה ראשית כללי ועקרי לכל השתדלותו, עד שכאשר ימשך אח"כ בשאר דרכי ההשתדלות, שהם דרכי השתדלות האנושי, לא יקרה שיסתבך וישתקע בגופניות וחמריות, כיון שכבר הקדים ותלה הכל בו יתב', ולא תהיה ירידתו ירידה רבה, אלא תסמך על ידי התקון הזה שקדם לו, ע"ש.

היינו שהתפילה מהפכת כל חפצי עוה"ז הגשמיים לרוחניים, וזהו שאמרה חנה, אפילו יהיה הבן השני חכם יותר או צדיק יותר, אבל ילד זה שבא ע"י תפילה מידו של הקב"ה, יש בו קדושה וקירבה מיוחדת להקב"ה. וכן הוא בכל עניני האדם, אם יתפלל ויבקש עליהם תמיד בכל עת ובכל שעה, ואז יהיו מאכלו ומשתהו, בגדיו וביתו וכל עניני עולמו קדושים בקדושה עליונה, ומשלחן גבוה קזכו ליה. וזהו ענין חי שעה (שבת י'), "חיי" פירוש חיים עם נשמה, שהקב"ה הוא נשמת העולם, ומה שבא מידו של הקב"ה הרי זה נקרא חי מכח הדבקות להקב"ה אשר בו, ומה שבא בלא תפילה הרי זה כלוקח ממקור אחר, והוא מעין זבחי מתים, וע"ז רמזו חז"ל (ברכות כ"א), אמר רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

וזה הענין שהובא במשנה ברורה סי' קנ"ז מהזוה"ק שיתפלל האדם תמיד על מזונו, שבזה כל פרוסת לחם היא - א אויסגעבעטנער שטיקל ברויט, פרוסת לחם שבאה לו ע"י תפילות ותחנונים, והיא ספוגה בקדושה, שבאה לו מידו של הקב"ה.

ג.

ומיוחד בזה ענין לימוד התורה, דחז"ל דורשים מהפסוק כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה - דקנין חכמה בעי תפילה, היינו דבאמת הקב"ה הוא המלמד תורה לעמו ישראל בכל רגע ורגע של לימוד כפשוטו ממש, וכמו שאמרו חז"ל

אפילו אחד שעוסק בתורה שכינה כנגדו, ולכן צריך לחזק הקשר בכל שעה ושעה עיני תפילה. ולכן הכרובים שהיו מורים על זה שהשייט וישראל הם ביחד תמיד, בין אם החיבה היתה באיכות של פנים אל פנים, ובין אם מצדד צדיהו, או אפילו חיוי יחפכו פנים מהדדי - אבל תמיד מ"מ כביכול חיים ביחד, - היה זה על הארון דוקא שהוא משכן התורה, שכך הוא עיקר צורת לימוד התורה, עם השייט דוקא, ועייכ בעינן תפילות רבות תמיד.

וכבר הבאנו משייכ רבי חיים ויטאל זיע"א בהקדמה לעץ חיים, שתנאי לחכמה הוא שעל כל דבר תורה שלא תבינהו תבכה עליו כל מה שתוכל, שזה באמת תנאי מעכב לחכמה. ועיקר צורת קנין החכמה הוא דוקא עיי דביקות תמידית להקב"ה בתפילות, וכמשייכ החזו"א זיע"א - והעיקר לדעת לפני מי אתה עמל עייכ, שבזה תלויה עיקר ההצלחה. ומסופר על קדוש ישראל רבי יהושע לייב דיסקין זיע"א, שכאשר קרה שנתקשה בביורר סוגיא, היה ניגש לקופת הצדקה רמבה"נ ונותן מטבע ומוריד כמה דמעות, ומיד היו נפתחים לו שערי אורה. אשרי מי שיתרגל ללמוד בצורה זו שיהא לימודו בלול בתפילות תמיד, שאין סגולה להצלחת הלימוד יותר מזו.

פרק ב'

ההקדמה לתפילה ולכל עבודה לפני השם, הוא להבין, כל אחד לפי ערכו, לפני מי הוא עומד, ושהקב"ה יש בו אלקות ואין סופיות, ואין לגדולתו יתבי גבול וחקר. וכל יהודי חייב להגיע להבנה שאין לנו שום מושג ותפיסה והבנה באלקותו ית', שאם ידמה לו שהקב"ה הוא עשיר כשאר עשירים, או גיבור כשאר גיבורים, לא יחשב זה כמאמין בהשייט. וזה חיוב על כל אחד ואחד לקנות הבנה ותפיסת השכל, כפי היכולת, בעוצמת נוראות אין סופיותו של השייט.

וכמו כן כאשר ענין שכר ועונש הוא מיסודי הדת, צריך שתהא הבנה במהות שכר ועונש הבאים מיד ה', שהשכר הוא שכר נצחי, והעונש יתכן שיהיה כרת

ר"ל שהוא גם כן עונש נצחי כמו שביאר הרמב"ם בפ"ח מחלי תשובה, וצריך שתהיה לאדם איזו תפיסה והבנה מהו ענין נצחיות.

ומפורסם היום בעולם להביא ציור על מהותה של הנצחיות במשל זה, אם נקח לדוגמא הר גדול וגבוה, הגבוה ביותר והרחב ביותר בעולם, והנה אם תבוא צפור קטנה ותקח גרגיר עפר מההר ותזרקוהו לים, ואחר אלף שנה תעשה כן פעם שניה, וכן פעם אחר פעם, גרגיר אחד בכל אלף שנה, וכך לעולם, הרי אף על פי שאין החסרון מורגש כלל, אפילו הכי אחרי הרבה מיליארדי מיליארדי שנים יגיע היום שההר הגדול יהפך לבקעה. אמנם גם אם נצליח לתפוס ולהעריך אריכות הזמן הנורא הזה, אשר הוא ארוך מאד למעלה מתפיסת אנוש, מכל מקום עדיים לא נגענו אפילו במשהו בקצה ההשגה מהו ענין ה"נצח".

והנה משל זה הוא נכון מאד שבאמת כך היא המציאות, אבל אחר התבוננות נראה שעדיין אין משל זה משקף את עיקר הנקודה של נוראות המושג נצחיות. שמשל זה מגדיר מושג נצחיות רק מבחינת זמן, וכגון אם אנו לומדים שעל כל מצוה הנעשית בשלימות יקבל שכר נצחי, הרי במושג נצחיות שעל פי משל זה מצטייר לנו רק איכות מסויימת רגילה של תענוג, ורק שתענוג זה ימשך לעולם ועד ולנצח, ולא כתענוגי עולם חולף שלנו שמוגבלים לזמן קצוב, אבל עדיין אין אותו הנצח מוסיף תוספת בעצם איכות התענוג עצמו, ונמצא שבאמת מושג הנצח עצמו כהגדרת התענוג לא מעלה ולא מוריד, שהרי אין הבדל באיכות התענוג אם הוא נצחי או חולף, והוא דבר שאי אפשר לאומרו. אלא ודאי שנצחיות היא מציאות חדשה ומיוחדת לעצמה והגדרה בעצם התענוג ובעצם העולם, ולא רק משך זמן גרידא.

ונראה דגדר נצחיות, הוא מה שכתוב בשם הגר"א על הפסוק אז ימלא שחוק פינו, מה ההבדל בין שמחה לשחוק, וביאר הגר"א שכאשר מרויח אדם סכום עתק, ברגע הראשון כשבאה לו הבשורה הטובה פורץ הוא בשחוק, אח"כ בהמשך הזמן אז הוא נמצא בשמחה, דגדר שחוק הוא התחדשות של שמחה.

וזהו דכתיב אז ימלא שחוק פינו, היינו שבעולם הבא כל רגע ורגע תהיה התחדשות של שמחה, ונמצא שהשחוק ימשך ולא יפסק עד עולם.

משל הדיוט לזה, אם היינו אומרים לזבוב שמחמת מצוה שעשה יזכה לנצחיות, מובנו הוא שיכנס לעולם הבא זבוב רווי תענוגים, ובשעה שנית יעלה במדרגה ויהיה לציפור, ואח"כ לבהמה, ואח"כ לאדם, למלאך, לשרף, וכן הלאה עומק לפני מעומק, חידוש לפני מחידוש, תענוג לפני מתענוג, שזהו מציאות עולם הנצחי - שכל רגע הוא שחוק והתחדשות של שמחה על החידוש הנפלא שמקודם לא היה בדומה לו כלל, וכן רגע אחר רגע, - וכל זה ימשך בלא קצבה ובלא סוף לאורך זמן כמו שנתבאר במשל גרגירי החול, שההר יגמר, והאדם ההוא עדיין ימשיך לגדול יותר ויותר, להנות ולהתענג יותר ויותר בעומק לפני עומק מהשגת טובו יתב', עד עולם. זהו המובן הפשוט של שכר כל מצוה שעושה האדם בשלימות.

וכן בהערה זו להתבונן גדלות הבורא יתב', לערוך מחשבות ולהתבונן בנוראות כחו וחסדו יתב', שכאשר מדברים על אין סופיותו יתב', הרי המובן אין סוף הוא בעיקר בעומק בעוצמה ובנוראותו, וכגון אם אומרים אין סופיות של חסד, מובנו לא רק שאין גבול לכמות מעשי החסד הנעשים בעולם, אלא שאין סוף לאיכות ולעומק נוראות המונחים בכל חסד וחסד, ואין סוף למרחק שמגיע החסד - ועד כמה שהחסד חובק. וכמו שנתבאר בטענת מנשה מלך יהודה שהיתה בו הפלגה נוראה של רשעות, שאם לא יקבלני הקב"ה בתשובה ח"ו כל אנפייא שויין, שזהו המובן הפשוט של אין סופיותו יתב', שאין גבול לחסד מכל צד וכיוון, שאפילו רשע גמור ונורא כמנשה, יקבלנו הקב"ה בתשובתו. וזהו דכתיב, הודו לה' כי טוב - כי לעולם חסדו - היינו אין סופיות של חסד.

וזהו שאנו אומרים בנשמת, אילו פינו מלא שירה כים ולשונו רינה כהמון גליו, אין אנו מספיקים להודות על "אחת" מאלף אלפי אלפים. היינו שאילו פינו מלא שירה כים לא יספיק לבאר נוראות החסד שיש במעשה אחד של חסד ה', שעל פרוסה אחת של לחם אין די בשירה כמו הים - מחמת עומק נצחיות הטמון

בחסד ההוא, וזה מבחינת האיכות, ומבחינת הכמות, גם כמות החסדים הם בלי גבול ובלי קצבה, ולכל אחד ואחד מכל ישראל, ואם כן כשנבוא לחשב מהו הסך הכל של חסדי השם, אין סופיות של חסד כשלכל חסד וחסד לעצמו גם כן איכות אין סופית, ואם כן כמה צריכים אנו לשבח לפניו יתב' על כל טובו.

ומחשבות כהנה וכהנה הם חיוב המוטל עלינו, דכתיב (דה"י ב' כ"ח) דע את אלוקי אביך ועבדו, שזה כל התורה כולה, וכמו שאמרו חז"ל כל התורה שמותיו של הקב"ה, היינו התבוננויות שונות ומגוונות בגדלותו ונוראותיו יתב'. ועיקר הזמן לזה הוא בזמן התפילה, גם מפני שזה ההקדמה לתפילה, לדעת לפני מי אנו מתפללים, וגם מפני שהתפילות עצמן הן בעיקר מערכות נפלאות בנוראות אין סופיותו יתב', ותכליתן היא שיתמלא האדם ביראה עליונה ואהבה אמיתית, ואז ישפיעו יראה זו ואהבה זו עליו ועל מעשיו לכל שעות היום בכל אשר יפנה. ואחר כמה שעות שבטבע כבר פג קצת תוקף היראה והאהבה, הרי אז יבוא זמן תפילה שניה, להתמלאות שוב באהבת ה' ויראתו, וכך כל ימיו של אדם עלי אדמות.

פרק ג'

בסיום הקונטרס ברצוני להתעכב על אחד היסודות העיקרים בעבודת ה' ובשלמות עבודת התפילה, והוא הענין שצריך יהודי להשתתף ולהרגיש בצער השכינה כביכול. וכן מה שצריך שכל תפילותיו יהיו לא למען עצמו, אלא למען הקב"ה. וכגון מי שיש לו צרה, אל יתפלל להקב"ה שיצילנו מצרתו מפני צער עצמו, דהרי מצד האדם כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ורק משום הענין הנפלא שגילו לנו חז"ל של - עמו אנכי בצרה, היינו מה שהקב"ה מצטער בצערן של ישראל, ועיין בנפש החיים שער ב' פ"א שמבאר נפלא שזהו היסוד הגדול של התפילה, ובמסילת ישרים פרקי החסידות, וכן מבואר בכל ספרי העבודה שבדבר זה תלויה שלימות העבודה של כל יהודי.

והנה מדרגה זו להבין ולהרגיש בכללות ענין צער השכינה ולהשתתף

ולחצטער כביכול בצערה, הרי היא כמו הרבה עיקרים בעבודה, שמצד אחד חיוב הדבר פשוט בתכלית הפשטות, ומצד שני הקושי להגיע למדרגה זו הוא רב ועצום עד שמי שזוכה לזה - הגיע לשלימות עצומה ומדרגה גבוהה מאד.

מצד אחד, החיוב בזה פשוט כמו שביאר המסילת ישרים בפייט ענין אהבת ה' וקנאת ה', וז"ל, וזה פשוט כי מי שאוהב את חבירו אי אפשר לו לסבול שיראה מכים את חבירו או מחרפים אותו, ובודאי יצא לעזרתו, גם מי שאוהב שמו יתב' לא יוכל לסבול ולראות שיחללו אותו ח"ו, ולעיל כתב וז"ל, והנה דבר זה אנחנו רואים אותו בעינינו שילד בכל עת ובכל שעה בין כל אוהב ורע, כללו של דבר בין כל מי שהאהבה ביניהם עזה באמת וכו', כמקרה הזה יקרה למי שאוהב את בוראו גם כן אהבה נאמנת, כי גם הוא מסוג האוהבים, עיי"ש, ואם כן אחר שגילו לנו חז"ל ענין עמו אנכי בצרה שהקב"ה מצטער בצערן של ישראל, הרי כל מי שמבין עוצם אהבתו של הקב"ה אליו ורוב טובות שהוא מקבל ממנו יתב' באהבה בכל עת ובכל רגע, ממילא בטבע על כרחך שירגיש וישתתף בצערו כביכול, ויתפלל על כך.

ונמצא הדרך להגיע להרגשת הענין הוא ע"י שיפסיק לרגע את מרוץ החיים, ויחשוב ויתבונן ביסודות האמונה, וישתמש במידת ק"ו שבתורה, ללמוד מיחסו לאוהביו ומטיביו כגון אביו ורבו, ק"ו אין סופי עד כמה מחוייב הוא ביחסו להקב"ה, ויזכור ויפרט לעצמו כמה טובות מקבל מהקב"ה בכל רגע, וממילא כמה צריך להצטער על צער השכינה. ונחשוב בזה לרגע, אם היה יודע אדם על אביו שנמצא בצער, ואבא יקר זה רק עכשיו נתן לו מתנות רבות, וקנה לו דירה חדשה, ואותו אבא הוא גם רופא מומחה, וזה עכשיו היתה לו לבן מחלת עינים חמורה וחשכו עיניו מראות, והרופאים כולם אמרו נואש לראיתו, ואבא שלו החזיר לו את מאור עיניו. ואותו אבא הוא גם מומחה למחלות לב, והיה שאחד מבניו חביביו חלה במחלת לב שאין שום סיכוי להבריא ממנה והגיע עד שערי מות, והחזיר האבא את הבן לחיים, ואותו אבא וכו' ואותו אבא וכו', טובות רבות מאד ונפלאות, משפחה, פרנסה, חיים, ילדים ועוד ועוד, והנה בן זה שקיבל עכשיו כל זה, הרי בטבע צריך שיהא לבו הומה וגועש באהבה והכרת הטוב

לאביו הטוב והיקר. והנה קורה שעדיין יש לו צרה מסויימת שצריך לבקש מאביו עליה, אבל יחד עם זה יודע שאבא היקר שלו נמצא עכשיו בצער גדול ונורא. האם שייך לחשוב רק על דאגת עצמו כאשר מטיבו הגדול בצער. וזהו הרי היחס האמיתי בין האדם לאביו שבשמים, שמחשבות אלו מציאותיים ואמיתיים הן כלפי הקב"ה, כפל כפלים ורוב רבי רבבות יותר ממה שיכול הפה לדבר.

ב. אמנם אע"פ שהדבר לכאורה פשוט הוא, אבל עינינו רואות כמה רחוקים אנו מלהרגיש ולהצטער בצער השכינה ובצערן של ישראל, ואף מלהבין הדבר לאשורו בהבנה שתביא לידי הרגש מוחשי, וכ"ש להצטער צער ממש. ועינינו רואות שזה דבר גדול ושלמות עצומה, וצריך להבין מה הסיבה לקושי גדול זה. ויש לזה כמה סיבות, ולענייננו נפרט אחת מהסיבות העיקריות לזה.

והוא, דלכאורה קשה להבין את זה שהקב"ה כביכול מצטער על צערן של ישראל, וזה מפני קושיא שיש בלבנו, שהרי בשבילנו מצטער היינו שיש חסרון, והרי הקב"ה שלם בתכלית השלימות. מה תאמר שהקב"ה נותן ועושה ברצונו שיצער אותו, אבל אי"כ איזה צער זה, הגע עצמך, עומד טיטוס ומחריב ביתו ומחרף ומגדף, הרי הקב"ה יכול ברגע לבטלו מן המציאות, ואם אינו עושה כן על כרחך שאין זה כואב לו באמת, דאם באמת כואב לו, למה אין מבטל המצער, והרי אין מעכב בעדו. ובכלל קשה מאד להבין צער כלפי מעלה, שהרי הקב"ה כל יכול, ואם יצייר אדם לעצמו שהוא עצמו כל יכול, וכי היה חסר כלום, הרי כל מה שחסר לאדם וכל מה שכואב לו הוא מפני שצריך אליו יתבי, אבל הוא יתבי שעצמותו שלו וברשותו, מה חסר לו ומי מעכב עליו. ואף אם אין חושבים מחשבות אלו מפורש לפרטיהן, אבל בפנימיות הלב כל מה שלומדים על השי"ת ומשבחים ומהללים לו סותר לתפיסה זו לומר שהקב"ה כביכול מצטער. וענין צער השכינה מצטייר לנו ח"ו כמין מן השפה ולחוץ ודבר חיצוני ולא אמיתי, וממילא קשה להרגישו בחוש.

ואמנם להבנת הענין צריך לבאר יסוד גדול בתורה. הנה הפילוסופים שכפרו בתורה, עיקר טענתם היתה, שכיון שהקב"ה גדול ונורא למעלה מכל תפיסת

עולם, לא שייך שיהיה לו שייכות ומגע עם העולם השפל, שלא שייך ששתי מציאויות הרחוקות זו מזו בלא שום צד השוה ביניהן, שתהא להן איזה מגע זו עם זו, ובאותה מידה שאין אנו משיגים אמיתות שלימותו, דהיינו מפני שהוא יתב' מציאות נעלה ונבדל מאתנו, מאותה סיבה עצמה הוא גם כן לא קשור אלינו ח"ו, וכ"ש שישגיח וירחם ויכאב כאבינו ויהא איכפת לו מה שאנו עושים, כל זה סותר את תפיסת השכל המוגבל לגמרי. וכן היתה טענת איוב בכמה פסוקים, עיין בספר איוב שהתלונן על יסוריו, ורוב דבריו הם תהילות ותשבחות כלפי מעלה, ואיך זה נכנס לענין הספר, אבל דוקא זו היתה טענתו וטענתו של איוב, שכיון שהקב"ה כל כך עליון ונורא, ע"כ שמנותק הוא ח"ו מעולם השפל, והעולם מתנהג על פי מקרה ומזלות, ומכח המקרים ההם קרה גם לצדיק כמוהו יסורים כאלו.

ואמנם התשובה האמיתית לזה אמרה דוד המלך ע"ה, מי כה' אלקינו המגביהי לשבת - המשפילי לראות בשמים ובארץ, היינו, אם היה הקב"ה גדול ונורא רק כמו שאותם הפילוסופים מדמין בשכלם המוגבל, באמת היתה כאן קושיא גדולה, אבל האמת היא שהקב"ה גדול יותר ויותר עד בלי גבול, ואדרבא דוקא מחמת עוצם גדלותו יש בכחו לעשות כל שברצונו, וגם פליאה זו, להשגיח על עולם השפל, לדעת אותו, ולהרגיש אותו בכל פרטיו, ולהיות מעורב בכל עניינו, וזה עצמו עוצמת גבהותו מה שמשפילי לראות בשמים ובארץ. וז"ל המשך חכמה בריש הספר בשם קדמונים, אין סוף הוא שלימות מבלי חסרון, וא"ת שיש לו בלי גבול ואין לו כח בגבול, הרי אתה מחסר שלימותו, עכ"ל. היינו שעצם מה שהשי"ת הוא בלי גבול זה מחייב שבכחו לפעול גם במסגרת הגבול, וכמו שאין דבר שהוא גדול עבורו יתב', כמו כן ממש אין דבר שהוא קטן עבורו יתב', אלא הוא יתב' כל יכול, וכמו שעושה גדולות עד אין חקר, כמו כן זהו כחו לעשות קטנות עד אין מספר.

ואדרבא, דוקא הן הן גבורי גבורותיו, שהרי מה שהקב"ה פועל גדולות ונוראות אין בזה חידוש ופלא, שמטבע גדול ונורא לעשות גדולות ונוראות, אלא עיקר גדלותו יתב' ועוצם יכולתו מודגשת בזה שבכחו יתב' לעשות כל אשר

ברצונו - גם מה שנראה סותר גדולתו וגבורתו יתב', שזה באמת סותר כל תפיסתנו וכל דמיונינו וכל השגותינו, וכל זה מבלי שישתור ויקטין ח"ו עוצם שלימותו יתב', אלא אדרבא ההפך הגמור, בזה בעיקר מתבטא עוצם יכולתו הבלתי בעלת תכלית. ורמזו חז"ל דבר נורא זה, אמר רבי יוחנן כל מקום שאתה מוצא גדלותו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו, היינו שכביכול ענותנותו יתב' הבלתי בעלת תכלית היא אך ורק מכח גדולתו הבלתי בעלת תכלית, לא ח"ו מכח חסרון, אלא דוקא מכח גדלותו יתב'.

ומעתה כאשר רואים בדברי חז"ל ענין צער השכינה, שכביכול השכינה הקדושה מתגוללת בעפר, למה באמת לא כואב לנו זה, מפני שבעומק לבנו אנו אומרים, לא יכול להיות דבר כזה באמת. אבל נתבונן רגע מה המשמעות של חוסר קבלת דבר זה בתכלית הפשטות, - באו ונפרט זאת בדרך שאלה ותשובה ונשאל עצמינו, האם יכול הקב"ה לקחת כל כדור הארץ וברגע אחד לזרוקו עד לשמים? הרי תשובתינו תהא - כן ודאי, הרי הוא יתב' כל יכול ובכחו לעשות כל דבר. ועכשיו נשאל, האם השי"ת יכול לעשות שבאמת שכינתו יתב' תגולל בעפר..., הרי התשובה בזה היא, שכל ספק ח"ו בדבר זה הוא חסרון באמונת כל יכול, שכמו שאי אפשר להסתפק אם הקב"ה יכול לזרוק וכו', הוא הדין שגם בזה אי אפשר להסתפק כלל וכלל, שהרי "כל יכול" פירושו - **כל יכול** - כפשוטו בלא הגבלה, גם מה שנשגב מתפיסתנו והשגתינו ונראה סותר עוצמתו ונוראותו, באמת אינו סותר נוראותו אלא אדרבא הן הן נוראות נוראות. ואם כן נשאל את עצמינו שוב, האם הקב"ה כביכול **באמת** מוריד שכינתא לעפרא, הרי זה כמו לשאול, האם אמונתנו בכחו יתב' שהוא כל יכול היא **באמת**, שאם מאמינים אנו **באמת** ביכולתו יתב', הרי יודעים אנו **באמת** שהוא יתב' כל יכול, ומה שכתוב בתורה ובדברי חז"ל - גם מה שנשגב מהשגתנו - הוא אמת, שאין לו יתב' מעכב בעדו בשום צד בעולם.

ונמצא שהיסוד לקנות הרגש זה של צער השכינה הוא בכח האמונה, שע"י האמונה אתה אומר, שמה שאנו אומרים שהקב"ה מצטער בצערן של ישראל, אין זה למרות ואף על פי שהוא כל יכול, אלא אדרבא מפני שהוא כל יכול,

וצער זה אצלו כביכול, אינו מכח חסרון ח"ו, אלא אדרבא, דוקא מכח עוצמת מעלתו הבלתי בעלת תכלית, שבכחו לעשות הכל ממש עד כדי להצטער בצערם של ישראל ולהיות עמם בגלות, וכל זה בלא שום פגם בשלימותו יתבי הבלתי בעלת תכלית בכלום, וכל זה אמת, מפני שהוא כל יכול ואין שום מעכב לרצונו.

וע"כ כשאנו לומדים בדברי חז"ל על גודל צער השכינה, צריכים אנו לחזור לאמונת ישראל, ולדעת נאמנה, ששלימותו יתבי כל כך גדולה ונוראה, שדבר זה שברצונו יתבי שיהא כך, כך הוא באמת. וממילא כל אחד ששיג עד כמה דבר זה פשוט ואמיתי, הרי מיד בטבע יצטער על זה צער אמיתי.

ועיין בשל"ה הק', מסכת שבועות, מכתבו של ר' שלמה אלקבץ זיע"א שסיפר איך שכביכול דיברה השכינה עם החבורה הקדושה של מרן הבית יוסף בליל שבועות, ובתוך הדברים הקדושים, ואלו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו לא היתה נכנסת שמחה בלבבכם ולא שחוק בפיכם בזוכרכם כי בסבתכם אני מושלכת בעפר, לכן חזקו ואמצו ועלצו בני ידידי המהדרים ואל תפסיקו הלימוד כי חוט של חסד משוך עליכם ותורתכם ערבה לפני הקב"ה.

ג. הענין המתבאר הוא יסוד גדול ונחוץ מאוד להבין כללות ענין התפילה, ובפרט מה הענין שאנו עומדים לפניו יתבי ופונים אליו בלשון נוכח, והוא דבר מופלא מאד, שהרי הוא יתבי נעתק למעלה מעלה מכל תפיסה, ומה שייך שאדם יפנה אליו ויתקשר עמו יתבי בשיחה בלשון נוכח, וצריך ביאור והגדרה בענין התקשרות ישירה זו, ומה גם בלשון נוכח. ואל יעלה על הדעת לחשוב ח"ו, שכיון שמצאנו ביסוד התפילה שמדברים להקב"ה בלשון נוכח, נמצא שאין הכי נמי מצד אחד נסתר השייך ונשגב למעלה מכל תפיסה, אבל מצד שני יש גם כן איזו שהיא תפיסה ושייכות עכ"פ במשהו - ח"ו וח"ו. אבל אמיתת הענין היא, שמה שמדברים אליו יתבי בלשון נוכח ויש לו לאדם איזה שהוא מגע ושייכות עמו, אין זה מפני שגדולתו ועוצמתו יתבי מוגבלים לענין זה שיש אפשרות של תפיסת אדם ח"ו, אלא אדרבא שורש הענין הוא מכח ההיפך הגמור, שמחמת המציאות

האמיתית כפשוטה לא היה שייך כלל שום מגע ושייכות והדברות כלל עמו ית', לא בלשון נוכח ולא בלשון נסתר, שכן מרומם הוא על כל ברכה ותהילה. רק זה גופא, דוקא מפני שגדלותו ית' כל כך נוראה ועצומה, שאין סופיותו ית' מגעת עד כדי כך שאינו מוגבל בשום גבול, שמחמת כח "הכל יכול" - יכול הוא אף ליתן אפשרות של מגע ושייכות והידברות עמו יתב'. ומה שפונים אליו ית' בלשון נוכח אינו **למרות** אין סופיותו, אלא **אדרבא** דוקא **מפני** אין סופיותו. ולמשכיל, אין ההידברות עמו מגרעת הרגש הלב מעוצמת ההתלהבות מגדלותו יתב', אלא אדרבא מוסיפה היא בלבו יראה ופחד והתלהבות עצומה מעוצמת האין סופיות של יכולתו יתב' שאין לה גבול כלל, עד שאין לך דבר שהוא גדול מדאי עבורו יתב', ואין לך דבר שהוא קטן מדאי עבורו יתב', אלא כל אשר חפץ עשה כפשוטו ממש, בלי שום הגבלה כלל.

והנה איתא בברכות (דף י"ב) וכן נפסק להלכה, שהמתפלל כשהוא כורע - כורע בברוך, וכשהוא זוקף - זוקף בשם, מאי טעמא דכתיב ה' זוקף כפופים ע"ש. ולכאורה תמוה הדבר, דאדרבא, היה צריך להיות שדוקא באמירת השם יפול בכריעה והשתחואה, וכמו שהיה במקדש, שהכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם, ואם כן גם המתפלל כשמזכיר השם היה לו ליפול על פניו, ולהלכה צריך דוקא לזקוף, אתמהא.

אבל באמת שכאן מבואר היסוד הגדול והנורא הנזכר. שהנה, כשאומר ברוך, שזה הלשון מורה על השפעת השי"ת בעולם, הרי כשמתבוננים בשייכות הנתפסת של השי"ת כלפי עולמו, מבינים את האמת שהכל בטל ומבוטל כלפי עוצם יחודו יתב' והכל כאפס נגדו, וזו הכריעה וההשתחואה - מורה על התבטלות הגמורה כלפי הבורא. אבל כאשר אומר השם, אז ההתבוננות עמוקה יותר, ששם הויה מורה על עוצמת אין סופיותו יתב' והוראה על גדלותו ועוצמתו יותר ויותר, עד שאדרבא, במקום שבפשיטות כל אחד בטל לגמרי בלי שום תפיסת מציאות עצמית כלפי הבורא, דוקא שם השי"ת ברוב גדולתו, זוקף כפופים, שנותן לברואיו הרגשת מציאות, ועומדים הם לפני בוראם לשיר את

שבחו ואין סופיותו, וזו היא ההוראה היותר עמוקה והיותר נוראה בעוצמת אין סופיותו ית'.

משל הדיוט על זה, מה שמסופר במדרש על שלמה המלך שפגש נמלה, הרימה והניחה על ידו ודיבר עימה. והנה כל אדם רגיל הרואה נמלה, הרי אין לו שום מגע ושייכות אליה, שהאדם מרומם ממנה מעלה מעלה, ואם תהיה לו עכ"פ איזו שייכות אליה, זה יהא רק מה שיטריח עצמו לדרוך עליה ולבטלה מן המציאות, ומעתה הגע עצמך, מה שכל אדם רגיל מרומם מן הנמלה, ואילו שלמה המלך הרימה ודיבר עימה בלשון נוכח, האם יורה זה על חסרון ושפלות במעלת שלמה המלך שהנה הנמלים הן ידידיו וחברת אוהביו לדבר ולהתעסק עמם, הרי ודאי שאדרבא ואדרבא, כל אדם אין בכחו כלל להתייחס לנמלה מפני שכך היא פשטות המציאות הטבעית של הדברים, שמחמת עוצם המרחק שבין מציאות האדם לבעל חי, אין שום אפשרות ליצור ביניהם מגע והדברות, אבל לא כן שלמה המלך, שהיתה חכמתו גדולה ונוראה כל כך, שאפילו עם מציאות רחוקה כ"כ כמו נמלה, יכול היה לדבר עמה בנוכח וליצור עמה מגע.

וכן ממש כלפי מעלה יתב', שמה שהכל בטל כלפי עוצמת אין סופיותו יתב', הרי זהו מפני שכך היא המציאות הפשוטה, שהרי הוא יתב' בראם מאין, ונמצא שאין לשום דבר מציאות עצמית כלפי הבורא, וכולם נופלים לפניו בכריעה והשתחואה. אבל כאשר מזכירים השם הגדול והנורא, ומתבוננים בגדלות נוראה יותר, הרי אז רואה שאדרבא - השם דוקא הוא זוקף כפופים, שנותן לנבראיו האפשרות להרגיש מציאות עצמם. וכן עצם התפילה - שמרומם את ברואיו שיוכלו לדבר איתו יתב', ובלשון נוכח, שזו היא הוראה היותר גדולה על עוצמת יכולתו בלא שום גבול כלל.

פרק ד'

יש מקום לתוספת ביאור במה שנתבאר בפרקי רינה על הפסוק שמש בגבעון דום, דכל כחה ומהותה של השמש הוא בשירה שאומרת, ובאמת שזה

בכל הבריאה כולה שכל נברא ונברא מציאותו היא רק השירה שאומר לבורא עולם, ובלא זה בטל הוא מאליו. וזהו ענין פרקי שירה שכל נברא אומר השירה המיוחדת לו, שהשירה להקב"ה היא עצם מהות כל נברא שבעולם. וכן ענין הפסוק וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכו' כי לא המטיר, שעד שלא בא אדם הראשון והתפלל לא יצא לפועל הצומח שבבריאה, שהתפילה היא עצם רוח החיים של פרנסת כל העולם.

והענין, דהנה מבואר דיסוד התפילה הוא ענוה, ובהבנת ענין הענוה נאמר על ידי בעלי המוסר, שודאי אין הכונה שהאדם החכם יחשוב שהוא סכל, והגיבור יחשוב שאינו יכול להרים משקל ליטרא אחת, וכבר נאמרו ונשנו בזה דברים אמיתיים. אמנם פשטות הענין, שהאדם צריך לראות עצמו במבט של אמת שהוא כמו "מראה" [מלשון הפסוק במראות הצובאות אשר צבאו פתח אהל מועד, הנעשית בזמננו מזכוכית המצופה מצידה האחד בכספית] המראה כל צורה העומדת נגדה. והנה אם יעמוד מול המראה גאון וקדוש שצורתו זורחת ומאירה כשמש, גם במראה תראה צורתו כך. אמנם וכי שייך שתתגאה המראה לומר ראו כמה גדולה וחשובה אני שיש בי צורה כל כך קדושה ונאצלת, הרי לשוטה תחשב אם תתגאה בכך, שהרי היא מצד עצמותה ומציאותה אין בה כלום, והיא רק כבית קיבול לקבל צורות העומדות נגדה, וגם אחר שנקלטו בה הצורות ההן, לא ספגה וקלטה אותן להיות חלק ממנה. וכן הוא ענין הענוה במציאות האדם ממש. שההערה האמיתית בהבנת ענין הענוה, אינו רק שהאדם הוא כמו איזה עני שהרעיף עליו עשיר אחד מעושרו מתנת חינוך, שאף על פי שבאמת גם במקרה כזה אין לו במה להתגאות, שהרי אין לו כלום מעצמו, והכל מתנת חינוך, אבל למעשה הרי כעת עשיר הוא ולבעל רכוש יחשב. אבל צורה יפה העומדת מול המראה, אינה אפילו גורמת למראה לקלוט את הצורה, שכל מה שרואים במראה היא צורת העומד מולה ואינה צורת המראה כלל, ובאותו רגע שיפסיק מלעמוד מולה הרי לא ישאר למראה כלום מכל יופיה, הרי לך שגם מתחילה לא היה למראה שום קליטה וקנין כלל במה שנשקף בה. וכך היא ממש מציאות האדם, שכל עצמו ומציאותו, מעלותיו וחכמתו הם רק מראה שמשקף

ממנה חסדי ה', גבורותיו וחכמתו יתב', ובמה יתגאה שהוא עצמו לית ליה מגרמיה ולא כלום, והוא רק מראה המראה חסדי השם יתב' ורוב טובו. וזהו ממש דברי משה רבינו, ואנחנו מה, היינו שאין בנו ולא כלום, ולכאורה הרי היה בו על כל פנים משהו כפי מציאותו, אבל האמת היא שהוא כן שאינו כלום, וכל מציאותו היא רק מה שמשתקף דרכו חסד ה'.

וכן היא אמיתת מציאות כל העולם כולו, ומציאות כל העולמות, שהם דוגמת "מראה" אשר ברא הקב"ה שדרכם משתקפים חסדו וגבורתו יתב', שהם כולם רק כלים הקולטים חסדי שמים, וגם אחר הקליטה אין להם לכל ברואי עולם מעצמם מזה ולא כלום, ואין בהם אלא רק חסדי שמים המשתקפים מהם. וזהו עומק דברי נפש החיים שער אי' וז"ל, כי לא כמידת בשר ודם מידת הקב"ה, כי אדם כאשר בונה בנין דרך משל מעץ אין הבונה בורא וממציא אז מכחו העץ, רק שלוקח עצים שכבר נבראו ומסדרם בבנין, ואחר שכבר סידרם לפי רצונו אם שכחו סר ומסתלק מהם עכ"ז הבנין קיים, אבל הוא יתב"ש כמו בעת בריאת העולמות כולם, ברא והמציאם הוא יתב' יש מאין בכחו הבלתי בעל תכלית כן מאז כל יום וכל רגע ממש כל כח מציאותם וסדרם וקיומם תלוי רק במה שהוא יתב"ש משפיע בהם ברצונו יתב' כל רגע כח ושפעת אור חדש, ואילו היה הוא יתב' מסלק מהם השפעתו אף רגע אחד כרגע היו כולם כאפס ותוהו, עיין שם.

ונמצא מעתה, שעצם מציאותו של כל דבר ודבר נמדד עד כמה מכוון הוא ועומד מול הקדושה. והוא מה דכתיב אצל משה רבינו פה אל פה אדבר בו, וכן מעמד הר סיני - פנים בפנים דיבר ה' עמכם, שזו היתה פסגת המעלה, שעיי"כ שעומד פנים אל פנים מול הקדושה, משתקף בו כבוד שמים במידה היותר נשגבה.

ואמנם עמידה זו ופנים אל פנים מול הקב"ה הם ממש ענין התפילה השירה והשבח לו יתב'. ולכן התפילה היא יסוד כל המציאות, והמלאכים וכל גרמי השמים עצם מהות מציאותם תלויה היא בשירה אשר הם שרים, ולא רק שהם תלויים בשירה, אלא שהשירה והתפילה היא כל עצם מהותם במציאות, שעד

כמה שעומד הוא מול בוראו בשירות ותשבחות, כך במידה זו יש לו עצמיות ומציאות, שהוא עצמו אין בו כלום, והוא רק "מראה" לקבל ולהראות חסדי ה', ואם כן עד כמה שמתקרב להבורא בתפילה בשירה ובשבת, הרי חסד ה' משתקף בו, ובזה יש לו מהות ומציאות.

דבר זה הוא הערה נוראה להתעוררות לתפילה ולריבוי תפילה, והוא ביאור נורא בענין כל מהות התפילה. וזהו גם מה שאמרו הקדמונים שלכל תפילה יש מענה, דממש כמו משל המראה, שמי שעומד נגדה, אפילו אם יהיה "ברוגז" עימה, מכל מקום ממילא ובלי שום כונה ורצון נותן הוא בה את צורתו, כך כל העומד לפני ה' בהתבטלות וכוונה נכונה בתפילה, בשירה ובשבת, קולט הוא אל תוכו חסדי ה' במידה מרובה.

והבן כמה נפלא משל זה בענין הענוה. הנה נצייר בדמיון "מראה" זו המשקפת צורת העומד נגדה, אם תאמר לעצמה, למה לי לשקף צורת העומד מולי, למה שלא יהיה לי לעצמי גם כן איזה גוון ומהות עצמיים, ותכניס בעצמה צבע וגוון עצמי. הרי באותו רגע בטל ממנה כחה המיוחד והנפלא לקלוט הצורות העומדות מולה ונהפכת היא לגוף עכור לא תואר ולא הדר לו. שרק עד כמה שמבטלת היא הרגשת עצמה והגוון העצמי שלה, והיא אספקלריא בהירה ומזוככת, הרי כפי טהרתה וביטולה, כך תקלוט ביתר שאת וביתר עז צורת העומד מולה - וזה כל יופיה והדרה. כך היא מידת הענוה שכפי הרגשת הביטול שאין בו מצד עצמו כלום, כך קולט חסד ה' ביתר שאת וביתר עז.

והנה אמרו חז"ל (ב"ר ח' ט') על אדם הראשון לפני החטא, בקשו מלאכי השרת לומר לפניו קדוש. וכן ביעקב אבינו במסכת מגילה (דף י"ח), אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מנין שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב א-ל שנאמר (בראשית ל"ג) ויקרא לו א-ל א-להי ישראל, - ויקרא לו ליעקב א-ל, ומי קראו א-ל, א-להי ישראל. ורגילים לחשוב שבאה כאן ההדגשה על עוצמת מעלת אדם הראשון שטעו בו מלאכי השרת, וכן ביעקב אבינו שהיתה בו עוצמה אלוקית. אבל באמת ח"ו וח"ו לפרש כן, וכי איזו אלוקות יש לו ליעקב אבינו. אלא הכונה

היא שבאו להדגיש עוצמת מעלת אדם הראשון ויעקב אבינו שהתבטלו כל כך לפני בוראם עד שנשקף בם אלקותו יתב', ובמדרגה כל כך נשגבה עד שטעו בו באדם בראשון מלאכי השרת, והוא ממש כמשל המראה, שכשעומד ראובן מולה כבר אי אפשר לדעת מי הוא ראובן עצמו ומי המראה. אבל פשיטא שראובן הוא ראובן והמראה אינה רק זכוכית בעלמא בלא שום ערך. כן ממש ענין אדם הראשון ויעקב אבינו, וכל נברא אשר בעולם מגדול ועד קטן.

פרק ה'.

כבר הבאנו כמה פעמים את דברי הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פנ"א, הכותב, שבזמן שהאדם חושב על השי"ת - נמצא הוא אז איתו יתב' בפועל. אמנם יש שם בדברי הרמב"ם הדגשת יתר בענין זה וז"ל, ודע שמעשה העבודות האלו כולם, כקריאת התורה, והתפלה, ועשות שאר המצות, אין תכלית כונתם אלא להתלמד ולהתעסק במצות השי"י ולהפנות מעסקי העולם, וכאלו אתה התעסקת בו יתעלה ובטלת מכל דבר זולתו וכו', עיין שם, ומבואר בזה חידוש יותר, שעצם מה שהשי"ת נמצא עם האדם בשעת העבודה יש בזה יותר תכלית מאשר סגולות הנוראות של כל עבודה ומצוה לעצמם. כגון הימצאות האדם עם השי"ת - על ידי הכוונת מחשבתו אליו יתב' בשעת קיום מצות שופר או לולב - יש בזה יותר מעלה ותכלית מעצם הסגולות והכחות שיש בקיום מצוות שופר ולולב עצמן. והמובן בזה לכאורה, שבעבודה וסגולותיה, יהיו איך שיהיו בעוצמת קדושתן, הרי עכ"פ האדם נמצא בעולם הזה עם כל הגבלותיו ומחיצותיו, מה שאין כן כאשר מכוון מחשבתו להשי"ת, הרי ברגע זה מתרומם הוא חוץ מעולמו ונמצא ממש לפני כסא הכבוד בדביקות ובקדושה, ואיכות זו של קדושה עולה על הכל, ואדרבא, כל תכלית העבודה היא רק השגת דביקות זו.

ויוצא מזה הערה נוראה על חשיבות הריכוז שצריך האדם בשעת התפילה, היינו שיהא כולו פנוי לעבודה אשר לפניו. וכבר צעק אליהו הנביא, והוא ממש המשל על זה - עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים - אם להשם לכו אחריו

וכו', ואם כן כאשר נמצא האדם באמצע עבודתו, ועומד לפניו יתבי' בפועל, ובאמצע פוסק לענין אחר, הרי ברגע זה התנתק מן הקירוב והדביקות שהיו לו. וכך חוזר חלילה, רגע אחד דבוק לה' וברגע השני בתהום עולם הזה, וכך קופץ הוא במציאות, מכאן לכאן מרגע לרגע, מסוף העולם עד סופו ומהארץ עד לרקיע, וכדי בזיון וקצף

אמנם אין מטרת פרק סיום זה לעורר על ריכוז המחשבה וכוונת הלב, שזו היא באמת המלחמה הגדולה והנוראה של התפילה - לכבוש המחשבה, וצריך לזה עבודה רבה מאד, וכמו שהאריך בזה הרמב"ם שם במורה עיין שם. אבל יש עוד סוג עבודה שהיא קלה יותר לעשותה, היינו שעכ"פ בחיצוניותו יהיו חושי מכוונים למצב שהוא נמצא בו עתה - שהוא עומד לפני המלך, שלא יצטרכו ללמד עליו זכות כמו שלימד הרבי הגדול רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע, כשראה בעל עגלה אחד שהיה משמן גלגלי עגלתו כשהוא עטור טלית ותפילין ובאמצע תפילה, ואמר, "רבש"ע, ראה מי כעמך ישראל, שאפילו באמצע מלאכתו - מתפלל הוא".

ואין לנו צורך בהתעוררות על כיוון החושים בשעת העמידה בשמו"ע, שזו היא ההלכה הגמורה של הכוונת רגלים וסגירת העינים, אבל כמה יש להתעורר בזה בשאר חלקי התפילה, וכן בזמן אמירת ברכות, שפעמים, אפילו אצל מובחרי בני תורה, בשעת ברכה או פסוקי דזמרה, ומצוי יותר בביתו, כגון בשעת ברכת המזון - עיניו משוטטות הנה והנה, ופעמים רומז בידיו וקורץ בעיניו ומנהל שיחות שלימות ב"נו" "נו", שהנהגה זו הורסת את הכוונה ומוציאה מהתפילה והברכה את כל יופיה, ופוגמת ומקלקל כל תפארת העבודה.

ב. ונראה לחדש, דאע"פ דהרמב"ם הדגיש נחיצות כוונת המחשבה להקב"ה, שרק המחשבה היא המקשרת אליו יתבי', אבל באמת להלכה הרי גם תפילה שלא בכוונה תפילה היא, שכוונה מעכבת רק בברכה ראשונה, והרי ודאי שמציאות כל תפילה היא קשר בינו להקב"ה, וזה נאמר אף בתפילה שלא בכוונה, אי"כ מבואר מזה דבאמת שני אופני התקשרות להשי"ת יש בתפילה, האחד במחשבה והשני במעשה. והיינו, כשמכוין לבו להשי"ת - זו דביקות בנפש,

וכשעומד לפניו יתבי' בעבודה - זה קשר במעשה, שלמעשה במציאות עומד לפניו יתבי', ואעי"פ שאין לו ברגע זה הקשר האמיתי ועוצמת הדביקות בנפשו כמו אם היה מכויין לבו, אבל מכל מקום עדיין דבק הוא להשי"ת בפועל. אבל אם באמצע תפילתו פונה הוא לעסק אחר, כגון שבאמצע ברכת המזון רומז לחבירו - "הנה אני כבר גומר, חכה ליי", הרי באמת באותו רגע התנתק מלעמוד לפניו יתבי', ונפל מאגרא רמא לבירא עמיקתא. (ויש לקשר הדברים עם דברי רבנו חיים הלוי זלה"ה בחלי תפלה, עיין שם).

ג. והנה הרמב"ם שפירט בדבריו את כלל סוגי העבודה, עשיית המצוות ולימוד תורה, הרי יש בדבריו חידוש עצום שגם במצות שופר או לולב עיקר התכלית היא ההימצאות עם השי"ת בפועל הבאה בטבע עם המצוה, והגם שאין זה מעכב במצוה כלל, וגם אינה הלכה בדיני המצוה. אמנם בענין התפילה, לכאורה דבר פשוט הוא שזה כל עיקר תכלית התפילה, וכמו שמורה שם תפילה מלשון התחברות ודביקות. נמצינו למדים, דמה דבעינן שיהיו כל חושי מכוונים למעשה תפילתו, אין זה רק תנאי כדי שיצליח בכוונתו, אלא דבזה משתנה כל מהות העבודה - בעיקר צורתה, ובעיקר החלות חפצא. דאם עיקר התפילה היא הדביקות והקירבה, הרי שדביקות מתמדת לעומת דביקות הנפסקת מרגע לרגע, הן שתי מציאויות של דביקות שונות לגמרי, וזו לעומת זו כמעט שלא תחשב דביקות, וכמעט שהוא ככחוכא ואטלולא, ה' ימחול לנו.

ד. וכתוב מקוה ישראל ה', ודרשו חז"ל מלשון מקוה טהרה. וידוע מה שאמרו בעלי העבודה, שבא לרמז שכמו מקוה - כל החלות הטהרה היא רק כשכולו שקוע בתוך מי הטהרה, ואם אפילו שעה אחת לחוץ - שוב אין כאן טבילה, כך העבודה לפניו יתבי' - צריך שיהא כולו שקוע בקדושה.

וכבר הבאנו דברי הטור מה שדימה התפילה לענין הנבואה, שבאמת תפילה ונבואה הן ממש ענין אחד, היינו - דבקות החושים לקדושה העליונה. וא"כ כמו שמציאות הנבואה וצורתה המוכרחת אצל כל הנביאים, היתה כלשון הכתוב - בחלום אדבר בו, ומפרש הרמב"ם שנתבטלו ממנו כל הרגשותיו ונשארה

מחשבתו פנויה כענין החלום עכ"ל, ובנביא איתא (מלכים ב' ח') שהיו קוראים לנביא משוגע, היינו שבעת שהיה מתבודד לחשיג נבואה היה נדמה להם כמשתגע כי לא פנה אז לעניני העולם, הרי שבשעת נבואה צריך הנביא להיות מסולק לגמרי מכל מגע בעניני עולם הזה, וכולו שקוע ותפוס בקדושה ובמראה הנבואה והדבקות להקב"ה, וכן היא גם צורת התפילה, שכיון שנכנס לעולמו של הקב"ה ונושא ונותן עמו יתב', צריך שתהיה לו התבטלות החושים הגשמיים לגמרי, ולמעשה ולא להלכה אין שום נפקא מינא בזה בין שמו"ע לשאר התפילות והברכות. ומה טובה ופשוטה העצה הנפלאה של סגירת העינים, שעל ידי כן מנתק ומסלק מעליו כל עניני העולם, ונכנס לעולמו של הקב"ה ועומד לפניו יתב', וכולו דבוק בתפילה לפני הבורא, על כל פנים בחושי החיצוניים שהם יותר בידו של האדם ובשליטתו.

וידועים דברי חז"ל בזה"ק שתלמיד חכם הוא בחינת שבת, ואע"פ שמשמעות הדבר לאמיתו הוא עמוק עמוק מי ימצאנו, אבל המובן הפשוט עכ"פ לערכינו הוא הלכה למעשה, שהרי כלל הלכות שבת הם שביתה מכל עניני עולם, וצריך לראות כל מלאכתו כעשויה. באה שבת באה מנוחה - שמפסיק כל קשר עם העולם הגשמי ומתקרב לעולמו של הקב"ה. ואם תתבונן - תראה שההגדרה של התוכן והלמעשה של שבת קודש הוא - "תפילת שמונה עשרה ארוכה", שנכנס האדם לעולמו של הקב"ה, ועומד לפני המלך, ואינו מתעסק בשום עסק אחר. וזו היא באמת צורתו ומהותו של תלמיד חכם, ששובת מעניני העולם השפל ומתרומם ועומד תמיד לפני בוראו בעבודה. ולענינינו, אע"פ שזה נאמר בעיקר על תלמיד חכם שכך היא צורתה האמיתית של עבודתו לפני בוראו, אבל ודאי שגם מי שאינו בדרגה זו להיות כתלמיד חכם שכל זמנו עסוק רק בעבודה - מכל מקום צריך עכ"פ בשעת המצאו עם השי"ת ממש בעבודה, שיהיה בבחינת "שבת" שכל מלאכתו כעשויה ועולמו הגשמי בטל, ועומד לפני השי"ת כאחד משרפי מעלה, שכך הוא עיקר צורת העבודה.

ה. ומה נפלאה היא ההלכה של סגירת העינים בתפילה, שזה בבחינת סומא

חשוב כמת, שבעת העבודה צריך האדם להיות כמת ממש, שמסתלקת נשמתו מגופו ועולה לפני כסא הכבוד לידבק בבוראה.

והנה עומד שלמה המלך וצווה ואומר, ישמע חכם ויוסף לקח! היינו, אם ראית דבר חכמה - הוסף חכמה על החכמה והבן דבר מתוך דבר. ואם כן לענינו נעמוד ונשאל, למה רק בשמונה עשרה צריך לעמוד בבחינה זו ולא גם בשאר חלקי התפילה, דהרי מה שלהלכה צריך סגירת עינים דוקא בשמונה עשרה הוא מפני שמעיקר הדין רק שמונה עשרה מקרי תפילה, ושאר חלקי העבודה לא יקראו בשם תפילה בסדר תקנת חז"ל, אבל ודאי שבמציאות ובחלות חפצא, הרי גם חלקי התפילה שלפני ואחרי שמונה עשרה בשם תפילה יקראו, שגם בכל אלו יש את כח הקירבה הנוראה להשם יתי' וסגולת דביקות של תפילה. ועוד, שהרי ודאי שרוצים אנו שיענה לנו השי"ת על כל חלקי התפילה שאנו מתפללים לפניו בנוסף לשמונה עשרה, ושיפתחו הברכות שאנו מברכים שערי ברכה. ונמצא שכל המזמורים והתחינות, השבחים והברכות שאנו אומרים - כולם קרויים בשם הכללי של תפילה, וא"כ צריך שיעמוד בהם בריכוז הנצרך ושתהיה לאמירתן הצורה הכללית של תפילה.

ב.

בענין זה של ריכוז כל הכוחות ופינוי הלב מכל עניני עולם בזמן התפילה, הנסיונות העוברים עלינו הם רבים, וביותר נכשלים אנו בכיוון החושים לתפילה כאשר אנו נמצאים בטלטול הדרך ואין השעה פנויה להתכוון לתפילה כראוי. והנה דבר זה כשלעצמו, לעמוד בנסיון זה, לעבוד את בוראו גם במצב של טלטול וטרדות, הוא מעלה גדולה מאד, ולשון חז"ל (שיר השירים רבה ח' י"ד) האלף לך שלמה ומאתיים לנטרים את פריו, הלומד תורה במקומו נוטל שכר מאתים שלא במקומו אלף. ופשיטא מסברא שלא דוקא בלימוד תורה הוא כך אלא בכל עבודה ומצוה שמקיים ועושה שלא במקומו.

אמנם יש בזה תוספת הערה שראוי להעיר עליה. ידוע שכבר קבעו הקדמונים שאין לנו עסק בנסתרות, אבל עם כל זה חשיבות גדולה יש שידע

האדם שיש נסתרות, ובפרט היכא דעסקין בסוגית התפילה. וכתב בנפש החיים שער ב' פ"י וז"ל, כי כל תיבה מהתפלה או של איזה ברכה היא העולה למעלה מעלה ע"י מארי קלין וגדפין דנטלין לה, לפעול פעולתה בשרשה העליון המיוחד לה, והוא נעשה בזה כביכול שותפו של יוצר בראשית לבנות ולנטוע כמה וכמה עולמות וכו', והמשכיל יבין מדעתו שלא לחנם הוצרכו לתיקון תחנה קטנה ותפלה קצרה כזו ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים, אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה ונחירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה, לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות והתפללות באלו התיבות דוקא, מאשר ראו והשיגו איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם אשר היא נצרכת מאד לתיקון רבוי עולמות וכחות עליונים וסדור המרכבה וכו', ולכן קראו רז"ל את ענין התפלה דברים העומדים ברומו של עולם (ברכות ו') היינו שהדברים עצמם הם תיבות התפלה עומדים ברום העולמות. ושם בפייג כתב וז"ל, שמעת שתיקנה עד ביאת גואל ב"ב לא היה ולא יהיה שום תפילה בפרטות דומה לחברתה שקודם לה ואחריה כלל, דלבושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא ודלביש ברמשא כו', וכן כל יום לחבירו שלפניו ואחריו ולכן אמרו רז"ל מעוות לא יוכל לתקן זה שביטל קריאת שמע של שחרית כו' או תפילה, עכ"ל.

ומעתה דאיירינן בתיקונים הנעשים על ידי התפילה והבנין הנבנה על ידי עבודתנו, יש כאן עוד ענין שצריך לידע. האומנם לדעת ענין זה בפרטות הוא ממש בבחינת הנסתרות לה' אלקינו, אבל ידיעה כוללת בזה חשובה היא מאד. והוא, שכמו שלכל זמן וזמן יש לו העבודה המיוחדת לו, ומה שצריך שיתקן ויבנה היום בקדושה אי אפשר לבנות ולתקן בשום זמן אחר, על אותו משקל ה"ה שיש לכל מקום ומקום העבודה המיוחדת אליו דוקא. והאדם הנמצא במקום ההוא, מוטלת עליו שליחות מיוחדת לבנות בנין הקדושה השייך למקום ההוא דוקא, ולתקן התיקונים הנצרכים לתקן במקום ההוא.

ומי שיתבונן בזה, תהיה לו ידיעה זו התעוררות עצומה להתגבר על אחת החולשות הגדולות ביותר בעבודה, והוא שעיינו הרואות היאך שגם אותו בעל עבודה שמשדל שיהיו כל תפילותיו וברכותיו במתון מילה במילה ובכונה כמו

דאיתא בשולחן ערוך, אבל כאשר יקרה המקרה ומזדמן הוא שלא במקומו, כגון בלכתך בדרך וכדומה, הרי מחמת הטרדה והטלטול זונח ומניח את כל יופיה ותפארתה של עבודתו הרגילה, ואומר הברכות והתפילות בחיפזון, עד שאין להכיר עבודתו כלל לעומת עבודתו בזמן אשר הוא במקומו הרגיל בשקט ושלוה.

והנה מלבד מעלת המתגבר בעבודה גם שלא במקומו, הרי מכח יסוד הנזכר יש בזה עוד ענין נסתר, והוא שודאי שיש ענינים מיוחדים הנצרכים ליתקן ולהעשות במקום הזה דוקא, ורגע זה שהוא נמצא שם הרי הוא הזמן לעשות עבודה זו. וכמו שיש ענין של עבר זמנו בטל קרבנו, הוא הדין אם יעבור מקומו הרי תתבטל העבודה המיוחדת לזה המקום דוקא, ולא יתקנו ויעשו הענינים הנצרכים ליתקן ולהעשות במקום ההוא, ויחסרו מכללות בנין הקדושה עד עולם.

ובעומק ההרגש, כאשר חוטף עמידה של מנחה באמצע הדרך, הרי חושב הבן תורה לעצמו ומתנחם ואומר "כבר נשלים השמונה עשרה הזה מחר כאשר נחזור לשיבה, ואז נתפלל בכוונה", אבל באמת זה ממש כמו מי שלא כיון בתפילת מנחה של יום כיפור, ומתנחם לעצמו ואומר - והרי יהיו לי עוד הרבה תפילות מנחה בעתיד, מחר בע"ה נתפלל כהוגן..., הרי פשוט לכל בר דעת שתפילת יום הכיפורים, שאז עומד במצב נורא ומיוחד, וביום נורא כזה, אי אפשר להשלימה כלל בשום אופן. ולכן כל בעל לב ביום הכיפורים אפילו שקשה לו מאד מחמת הצום, מכל מקום משתדל השתדלות עצומה ואוזר כל כוחותיו לנצל הרגעים המיוחדים של תפילת יום הכיפורים למען ישיג תכלית היום, כן הוא ממש כאשר קורה ונמצא עיף ויגע באמצע הדרך, בלי ראש ובלי כח להתפלל, מכל מקום צריך לידע שגלגל הזמן מתגלגל משנה לשנה, וראש השנה ויום כיפור יחזרו לשנה הבאה, אבל ל"מקום" אין גלגל קבוע, ויתכן שעבודה שזדמנה לו במקום זה לא תחזור לו שוב עולמית, וההפסד שהפסיד הוא ממש מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות. וכן כאשר באמצע מברך "שהכל" לרוות צמאונו, ועושה זה בחטף ופעמים שהפרוץ מרובה על העומד, מי יודע איזה בנין או תיקון של קדושה חכה לו ולברכתו, ולבסוף יצא בפחי נפש.

ואמרו בזה הענין בעלי העבודה שיש לזה רמז בדברי חז"ל, (יומא פ"ו) היכי דמי בעל תשובה - שבאת לידו דבר עבירה וניצל הימנו, באותו פרק ובאותו מקום וכו', ומפרש רש"י היינו שחזר למקום שעבר שם העבירה ושם חזר על הנסיון כמו אז ועמד בו ולא נכשל. וזהו פשוטו, אבל יש בזה גם רמז, והוא שתיקון החטא הוא רק כאשר חוזר לאותו מקום עצמו שחטא בו לתקן הפגם שפגם בהחפצא של המקום עצמו. והנה אמת שרבותינו מאירי עינינו בכל פינות העבודה, כגון רבינו יונה בשערי תשובה ושאר רבותינו, לא לימדונו הלכה למעשה בזה לחזור לאותו מקום כפשוטו, ולערכינו לנהוג עפ"י יסוד זה צריך לרוח הקודש במידה מרובה מאד, ואין לנו הפשוטים עסק בזה, אמנם צריכים אנו לדעת שהנסתרות מופקדים אצל ה' אלקינו, וקורה שיש שליחות מיוחדת הצריכה להעשות במקום זה דוקא, ולכן אדרבא, דוקא שלא במקומו, צריך לעשות השתדלות גדולה ומיוחדת שתהא עבודתו שלימה ובכונה גדולה.

ב. ויש עוד צורה של נסיון העובר עלינו הרבה, כאשר ממהר לדרכו מפני פחד שלא יפסיד איזה ענין חשוב שהוא זקוק לו, וקודם שיוצא לענינו מתפלל וחוטף תפילתו במרוצה לסיים תפילתו בזמן שלא יאחר. והוא נסיון קשה מאד הצריך לכוחות גדולים להתגבר עליו, ובפרט שמצבים אלו משנים צורה מזמן לזמן, וחשש הפסד לוחץ עליו מאוד מאוד.

אמנם נעורר כאן על דברי הגמ', (ברכות דף ו') כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאל בו וכו', ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו וכו', דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח, עיי"ש. ודברי חז"ל אלו נוקבים ויורדים עד התהום, וכמה פשוטים הדברים, כשנמנע האדם מלבוא לבית מדרש מפני שהלך לסדר ענין דחוף, הרי אומרים לו מן השמים, לא היה לך לבטל קביעותך, ואע"פ שנראה לכאורה שיהיה לך מזה הפסד גדול, מכל מקום היה לך לבטוח בה' שלא יגיע לך מזה כל רע, או שישלים לך היזק זה ממקום אחר. ואם כן דברים קל וחומר, אם על שלא בא לבית המדרש תובעים אותו כך, הרי כל שכן כשכבר עומד הוא לפני השי"ת ועובד עבודתו, ואז בשביל צרכיו מנתק הקשר עמו יתב' לצורך דבר הרשות. ואפילו אם הוא דבר נחוץ, מכל מקום היה

לו לבטוח בה'. וכן כאשר באמצע ברכת המזון מצלצל הטלפון, וכולו מתבלבל - מי יודע איזה דבר דחוף יש כאן, ומורה היתר להפסיק עבודתו בקולות ורמזים, הרי דברי חז"ל טופחים על פניו - היה לו לבטוח בהשם יתברך שדבר דחוף זה לא יברח לו.

ומה נפלא מעשה ששמעתי על חכם אחד בדורינו, שנסע מארץ ישראל לאמריקה במטוס, ועשו חנית ביניים בפריס, ונעמד שם להתפלל, ולפתע באמצע תפילתו שומע הוא שמכריזים שכל הנוסעים צריכים לעלות למטוס, והוא היה יכול למהר תפילתו כדי לא להפסיד הטיסה בלי לעבור על שום הלכה בשו"ע. ולהרגילים בנסיעות ידוע עד כמה נסיון זה קשה, ומה נורא להרגיש נדח ותקוע במקום זר לחלוטין, מלבד הטורח וטלטול הדרך, והפסד הזמן שצריך להמתין עד הטיסה הבאה בדרך כלל מעת לעת שלם, וגם יש חשש שהמזוודות יעלמו כיון שהבעלים לא נמצאים במטוס איתם, ושם הרי מחכים לי... ועוד הרבה הרבה חשבונות המורים לו לקצר תפילתו, אבל הרב הנזכר שליט"א לא זע ממקומו שלא לינתק מתפילתו, והמשיך תפילתו במיתון כהרגלו והפסיד המטוס.

ויש לדמות לזה דברי הרמב"ם (פ"ב ביאת מקדש ה"ה) וז"ל, כהן שיצא מן המקדש בשעת העבודה בלבד חייב מיתה בין כהן גדול בין כהן הדיוט שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו, כלומר לא תניחו עבודה ותצאו מבוהלים ודחופים, ע"כ. ומבואר שם ברמב"ם ובכסף משנה דאפילו אם נעשה אונן ונאסר בעבודה, אם יוצא בבהלה טרם שהוחלף על ידי כהן אחר הוי זה זלזול בעבודה, ועובר בלאו וחייב מיתה - בעבודת בית המקדש, והמשכיל ישיכיל שדברי הרמב"ם הם הערה נוראה ממש על ענינו.

ובעלי נפש שזכו לעמוד בנסיונות דומים מספרים שבנוסף למה שיש כאן מהלכות דרך ארץ שלא לצאת בבהלה מן המקדש, יש כאן עוד שתי הערות נכבדות, האחת ענין הבטחון, שכיון שהכל ביד ה', וודאי שלא יפסיד כלום על ידי שעובד הבורא, והשניה עמוקה יותר, שבאמת יש כאן טענה פשוטה, שהנה באמצע עבודתו התעורר ענין דחוף, וכגון שצריך לנסוע לאיזה מקום, אמנם אף

אם נסיעה זו היא לצורך ענין גשמי, אבל סוף סוף למה באמת הוא נוסע לשם - לעשות רצון הבורא, ואם כן למה עליו למהר לשם, הרי כבר פה עומד הוא ועושה רצונו ית' בפועל. ולמה לו לעשות הכנות והכשרים לדביקות בה' בעתיד כאשר כבר עכשיו עומד הוא דבק בו ית' בפועל בהווה.

אמנם בכל ההערות שהבאנו כאן לא היתה כונתנו לעורר את הקורא לעמוד ולהתעקש בנסיונות של רגעים קשים, שבאמת בהרבה מקרים אסור להתנהג בחסידות, אלא צריך למהר ולעיתים אף להתפלל תפילה קצרה, הכל לפי הענין. אבל הבאנו כדוגמה עבודתם של בעלי נפש, ללמוד מהם קל וחומר לעצמינו, אשר כל שטות קטנה ודברים של מה בכך, מבלבלים דעתנו ומוציאים אותנו מעבודתנו, ובאמצע הברכות מתעסקים בשאר ענינים ושומעים הנעשה מסביב, ישמע חכם ויוסף לקח, ומי שהתרגל אחרת קשה לו מאד לשנות הרגל, ואשרי מי שניצח מלחמה זו, ויעמוד על כך שכשעוסק בעבודתו ובשעה שמברך, שברגעים אלו יהיה כל העולם בטל מבחינתו, וכאילו מת מיתת נשיקה ועלה לשמים, ובזה יזכה לסייעתא דשמיא גדולה מאד, שהרי יש בזה כבוד שמים גדול ודביקות בו יתב' ואהבת ה', ואין ספק שמכח זה יוסיף לו הקב"ה אהבה על אהבתו ויזכה לגדלות אמיתית בתורה ועבודה, וכל אשר יעשה יצליח.

פרק ו'

וישנה עצה עמוקה ומועילה להגיע להכוונת הלב בתפילה גם בשעת טלטול וטרדה, והיא גם יסוד גדול הלכה למעשה בכל ענין התפילה ועבודת ה', והוא ענין ההכנה שצריך שיכין עצמו לפני התפילה ולפני עשיית כל מצוה. והנה כבר עסקנו בענין ההכנה בתחילת הקונטרס, אבל שם היה זה במובן אחר, מה שכתב בשו"ע שצריך שיכין עצמו לתפילה היינו שיפנה לבו מכל המחשבות הטורדות אותו. אבל יש עוד ענין של הכנה, והיא לסדר ולתכנן אופן עבודתו זמן מה קודם שיגש אליה בפועל, וזהו ענין "הנני מוכן ומזומן" או "לשם יחוד" המודפס בסידורים לפני עשיית המצוה, כל אחד לפי מנהגו, שידע מה עומד לעשות והיאך

שערים פרקי סיום בתפלה קעה

לעשותו באופן היותר טוב, ושידע לפני מי עושה המצוה ואז תעשה לו עבודתו בשלמות.

ולמשל, הנה עינינו רואות תפילות ימים הנוראים - ראש השנה ויום הכיפורים, שצורתם שונה לגמרי מכל תפילות השנה, ואי אפשר לומר ששוני זה נובע רק מפני שהאדם משתדל יותר מפני קדושת היום, שהרי הרבה מאתנו נפשם חשקה להתפלל בכל יום כבימים הנוראים, ומשתדלים שתהיה תפילתם בכוונה ואין עולה בידם, וכבר במערכה הראשונה המחשבה בורחת. ולעומת זה בימים נוראים מצליחים לכוון באיכות אחרת לגמרי וברוממות יותר ממדרגתו הרגילה. וזה ודאי שקדושת היום גורמת לעילוי במדרגת התפילה ולסייעתא דשמיא, אבל גם בבחינה טבעית יש סיבה להשוני הזה. והסיבה העיקרית לזה היא שכל יהודי בעל נפש וכל בן תורה, באמת מכין עצמו לקראת תפילה זו של ראש השנה במשך שנה שלמה. הגע עצמך, כמה פעמים במשך השנה נזדמן לו לחשוב, הנה כשיבוא ראש השנה, הרי יום איום ונורא הוא, אעשה כך וכך, ואתפלל כך וכך. ואחר כך בימי אלול, אפילו אם לא עלתה בידו להתעסק בדרכי תשובה כדבעי, אבל רואה בדמיונו עשרות ואף מאות פעמים התפילה של ראש השנה, הפחד, הנוראות, זכר יום הדין, ורואה את עצמו בדמיונו היאך שהוא מתפלל בהתלהבות, וכך בהמשך ימי האלול מיום ליום עד כמה שמתקרב יותר ליום הנורא, הרי הוא "מתוח" יותר ויותר, ופירות הכנה זו הם שכאשר סוף סוף מגיע ליום המיוחל, הרי הוא כבר מוכן וכולו דרוך לקראת המשימה, וממילא שגם בשעת מעשה כל מה שכ"כ חשב עליו והכין עצמו שכך יהיה, באמת כך יהיה במציאות, שאחר הכנה כזו, העבודה והתפילה מצליחות בטבעיות, כל אחד לפי מעלתו ומדרגתו.

ואפילו מי שבא מנסיעה ארוכה בערב ראש השנה, והיה לו עיכוב בדרך והגיע ממש דקות לפני השקיעה, וחנה עומד הוא בכניסת היום וראשו מבולבל והוא עיף ויגע, הרי אם היה קורה לו כך באיזה שהוא יום באמצע השנה, והיה צריך לעמוד להתפלל ערבית, הרי שהיתה תפילתו מבולבלת וחטופה, אבל היות שעומד לפני ראש השנה, אע"פ שהוא עיף מעמל הדרך, מתגבר הוא כארי

להתפלל בכוונה גדולה באימה ויראה, וכל כך למה, מפני שהיתה לו הכנה מרובה ליום זה, ואף במשך נסיעתו עברה במחשבתו פעמים אין ספור - לאן אני נוסע? ולמה אני נוסע? לישיבה! להרבי! לתפילת ראש השנה! וחזר כל הדרך בדמיונו על מחשבות אלו פעם אחר פעם ודמיין לעצמו היאך תראה התפילה הנוראה - הערבית הראשונה! ולכן כאשר סוף סוף מגיע הרגע הנורא שכל כך התכונן לו, הרי כוונתו סדורה לפניו ותפילתו שלמה.

וזו היא דוגמה להכנה גדולה ורחבה מאד, כתפילות הימים נוראים, אבל באמת גם לתפילת יום יום, עם קצת מחשבה יוכל לעשות הכנה מעין זו, להתכונן, לדמיין ולחשוב על צורת המעמד אשר לפניו, פעמים רבות וזמן ניכר קודם שמגיע למעשה, ואז כאשר יעמוד להתפלל, תהיה כוונתו סדורה לו ממש מאליה, ויראה אורות בתפילתו.

ומקור לענין הכנה זו בחז"ל, בברכות (דף ט"ו), ואמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן דכתיב ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה', ע"כ. והנה אם נאמר שמה שכתוב יפנה, היינו בפשטות כדי שיתפלל בנקיות, קשה לכאורה, שהרי אם אין גופו נקי הרי זו הלכה לעצמה שאסור לקרא ק"ש ולהתפלל כשאין גופו נקי, ומשמע יפנה דאיתא בסוגיא זו אינה רק פעולת סור מרע שמסלק דבר המעכב את התפילה, אלא שיש בזה חלות קיום מצוה, והיא חלק מקבלת מלכות שמים עצמה, והיינו שזוהי פעולה של הכנה לתפילה.

וכמו משל הגמרא על הבונה מזבח ומקריב קרבן, שאינו דומה מקריב קרבן על מזבח בנוי, למי שבונה ומכין בעצמו את המזבח, ואע"פ שאין מדובר בבנין מזבח בית עולמים שיש בזה מצוה לעצמה של בנין בית המקדש, אלא גם בזמן היתר הבמות שבנין המזבח לעצמו אינו מצוה, מכל מקום יש בו מעלה מיוחדת

שערים פרקי סיום בתפלה קעז

אם טורח ומתעסק שיהיה בנין מכובד לכבוד השי"ת, שכל זמן שעוסק בבנין הרי מכין עצמו ומסדר במחשבתו הקרבת הקרבן שיבוא אח"כ, וכל זה כדי שכאשר סוף סוף יקריב הקרבן, יהיה מוכן באימה ויראה, ולבו מלא בהתרגשות ויעשה קרבנו במסירות נפש כפי מה שהכין עצמו לזה וחישב בלבו.

וכן הוא ענין קבלת מלכות שמים שלמה, שרק כאשר אינו חוטף את הקריאת שמע והתפילה, ומכין עצמו קודם בהכנה דרבה, ומתכנן ומתכוון, ומחשב לעצמו מה שעתיד הוא לעמוד לפני השכינה הקדושה, והרי מעמד זה צריך קדושה וטהרה, וראשית כל נקיות הגוף, ועושה מעשה נקיות לכבוד שמים, וגם בלבו ובמחשבתו יוסיף טהרה על טהרתו, ויראה על יראתו, ואז כאשר יגיע לתפילה עצמה, הרי כבר נצטייר בליבו ציור חי מעוצמת נוראות המעמד, ותהא כוונתו שלמה בתפילתו, וזו היא פעולת ההכנה המוזכרת בחז"ל, וודאי שכל שיכין ויתכונן לתפילה קודם לה הרי יזכה לקבלת מלכות שמים יותר שלמה עם שלימות הכונה.

ומספרים על מרן הרי"ז ז"ל שאמר על עצמו, שהוא מתכוון להבדלה במוצאי שבת כמה שעות לפניו. והנה במציאות לא ראוהו יושב בהתבודדות וחושב על הבדלה, שבשעות ההן שלפני הבדלה - קרא ק"ש והתפלל ערבית, ולפני זה היה נוהג לשוחח עם אנשים שיחת תלמידי חכמים, ואם שאיני ראוי לבחון עומקי לבו של מרן הרב זיע"א, אבל לפי ערכינו, המובן בזה הוא שגם בכל מה שעשה שלש או חמש שעות לפני ההבדלה, היתה בראשו גם המחשבה שהנה עוד מעט ומגיע זמן ההבדלה.

משל לרופא מנתח שמתוכנן לו ליום פלוני ניתוח קשה, מסובך ומסוכן, והנה כשמיגיע היום, אפילו אם הניתוח הוא אחר הצהריים, אבל כבר מן הבוקר מחשבתו עסוקה וטרודה בענין הניתוח, ואע"פ שתראהו משך כל שעות הבוקר והצהריים ולא תבחין בו שום שינוי בהנהגתו, סדר אכילתו כרגיל, ומלאכתו כרגיל, ומקבל אנשים ומדבר איתם - הכל כרגיל, אבל באמת בלבו ובמחשבתו יודע הוא שכל שעות הללו באמת מתכוון הוא ומתכנן הניתוח שיהיה לו אחר

כך, וכן היה אצל מרן הרי"ז ז"ל, שההבדלה היתה אצלו כניתוח קשה ומסובך, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ל"ג) מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה, היינו שההשגה של הבדלה יש בה חכמה עמוקה, ולכן מכמה שעות לפניו כבר היה הרב ז"ל תפוס בהכנה לענין נשגב זה, להבדיל בין קודש לחול.

ומעתה נחזור לעניינינו, מה יעשה אדם ויצליח לכיין בתפילה המזדמנת לו על אם הדרך, ונאמר על דרך המשל, אדם בן תורה נוסע בין הזמנים עם חבריו לים כדי לאגור כוחות חדשים לקראת הזמן הבא, ושוחה, ומתעמל, ומחזק את גופו לשם שמים. בשעה חמש וחצי מסדר עצמו, אוסף חפציו ומתכוון לעלות לאוטובוס הנוסע הביתה, והנה לפתע ברבע לשש הוא מתבונן בשעון וזוכר שהשקיעה בשעה שש - והוא עדיין לא התפלל מנחה, מיד, מניח את חפציו על הארץ, משפשף ידיו בחול, ונעמד להתפלל שמונה עשרה, בא ונחשוב - וכי אפשר במציאות להתפלל כך בכוונה, ומה גם שבאותו רגע שעמד להתפלל נזכר שבעצם אם לא יזדרז יש חשש שהאוטובוס יברח לו...

ומהי העצה לזה, שקודם סוף הזמן - לדוגמא בשעה ארבע וחצי כבר אז יתחיל לתכנן את המנחה, ואפילו אם הוא בתוך המים, ויש לו זמן לחשוב מחשבות כאות נפשו, לחשוב אודות תפילתו, וכיון שמבין שהתפלל מנחה בבית כנסת כבר לא יוכל, ומסתמא יצטרך להתפלל מנחה באיזה מקום בצד, יחשוב לעצמו - שהרי לפניו תפילה מאד מיוחדת, ואולי מקום זה שיעמוד בו עדיין לא התפלל שם אדם מעולם, ונמצא כאילו פתח שער חדש בשמים, ומי יודע כמה ניצוצות קדושה תעלה תפילה זו, וגם עצם התפילה, הרי בכל יום יש בה בחינה אחרת, אולי תפילת מנחה זו היא העת רצון שהיה מעכב בקשותיו שיתקבלו, וכו' וכו', קצת דמיונות וקצת מחשבות אמיתיות על חשיבות התפילה העומדת לפניו בעוד שעה, וימשיך לתכנן השמונה עשרה, היאך יאמר הסלח לנו, והיאך יתלהב ברפאינו, והברך עלינו, ומה יוסיף בשמע קולינו, וכיון שכבר נכנסו מחשבות אלו וכדומה להם בלבו ממילא יצא מן הים עשר דקות מוקדם יותר, כדי שלא יטריד אותו האוטובוס הבורח בתפילתו, וגם ימצא לו מקום שקט בלא מפריעים - ויטרח בזה, ואז כאשר סוף סוף יגיע זמן תפילתו, יהיה הדבר מתוך

ההרגש הנפלא - שאדרבא, לא רק שלא יתכן להתפלל בחפזון, אלא עומדת לפני חויה נדירה ומיוחדת במינה - ויתפלל תפילה מעולה שלא התפלל כמותה כבר זמן רב.

ואתה קורא נעים, אע"פ שהצגתי לפניך סוגיא זו במשלים פשוטים, אבל באמת יסוד גדול מונח כאן, שזהו סוד עבודתם הנוראה של הרבה גדולים קדושי עליון, שהם, שידעו המשמעות הפשוטה של עמידה לפני ה', והיה דומה להם זה כמשל לאדם שבעוד זמן קצר מאד יטוס לירח, הרי כמה מתוח הוא כבר כמה שעות מקודם, ואפילו שהתכוון לזה והכל מסודר אצלו הרבה קודם לזה, מכל מקום, חוזר הוא על זה במחשבתו ודמיונו עוד ועוד מחמת נוראות החויה העומדת לפניו, ואם כן וכל שכן מי שיודע באמת שבעוד זמן מה יתרומם באמת ובמציאות להיות עומד לפני כסא כבודו יתב', ולהיות כביכול שותפו של יוצר בראשית לבנות ולנטוע כמה וכמה עולמות ולתקן רבוי עולמות וכחות עליונים וסדור המרכבה, ולכן אצלם זיע"א כבר כמה שעות לפני כל תפילה היו מרוכזים ושקועים בהכנת העבודה שלפניהם.

אבל אנו - כמה קשה לנו לכוון בתפילה, שכל תפילה מתחילים אנו לחשוב עליה ולכוון בה תוך כדי דיבור לתחילתה, וכשהולכים בדרך - "פתאום" נזכרים שלא התפללנו מנחה ועוד מעט יעבור זמנה. או כשרוצים ללכת לישון - "פתאום" נזכרים שלא התפללנו ערבית, וכך התפילות באמת באות עלינו "פתאום", וממילא הוא שהן בחיפזון ובבהלה.

אבל המתרגל להכנה, אע"פ שמצד אחד באמת היא מדרגה גדולה מאד בתפילה, ועבודה קשה להגיע אליה, אבל מאידך היא מן הדברים הנקנים בהרגל - ובמשך זמן יתרגל לזה ויעשה הדבר כחלק ממנו, ויתכנן תפילתו קודם זמנה בכללות ובפרטות, לא שיחלום חלומות שעתיד אני לעשות כך ולהתפלל כך, מחשבות שאינן עומדות במבחן המציאות, אלא יתכנן תכנון מעשי עד שהתכנון יכבש מחשבתו ויהיה מוכן לעמוד בתפילה - לעמוד לפני השי"ת, כל אחד כפי מדרגתו, בתפילות יום יום, ובמיוחד בתפילות שמתפלל והוא אינו במקומו

הרגיל. וגם בשאר כל המצוות ובמיוחד תלמוד תורה - בדרכו לסדר למוד, יכין עצמו ויחשב דרכיו ואל יפול בהם בפתע. ובזה יהפוך את צורת עבודתו ולימודו מחושך לאור. ואין צריך לזה קביעות זמן ועבודה מיוחדת והתבודדות, אלא באמצע הליכתו ובסעודתו וגם בשיחתו עם אנשים, יהא מונח במחשבתו - עוד מעט ובאה תפילת עמידה, ונתנה תוקף קדושת היום - גם כל יום ויום - כי הוא נורא ואיום, ויגיע בזה למדרגה גבוהה בתפילה, אשרי לו.

בנעילות שערים, ידועים דברי הרמב"ן באגרת ז"ל, וכאשר תקום מן הספר תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו. והנה הפירושים וההערות שבקונטרס זה על לשונות התפילה, לא ברור שהם דברים השווים לכל נפש, שבעיקרם הם מה שהיה נראה לפי עניות דעתי אני הכותב לפרש לשונות התפילה, מבלי לבסס הדברים במקורות קדמונים, אלא יותר כפי הנראה בפשט פירוש המילים, וגם לא מצאתי כל כך מקורות נאמנים להלכות למעשה השונות היוצאות מכל אחת ואחת, וכיון שעיקר מה שפירשתי היה זה מכח הרגשת הלב, הרי ליבות בני אדם משתנים זה מזה שינוי גדול. אמנם אתה קורא נעים שהגעת עד הלום, מה שאפשר לקחת ללמוד ולקיים מספר קטן זה, עצם זה לשבת ולטרוח, לחשוב ולחפש בספרים פירוש שינויי עשר לשונות התפילה, ולחפש הערות מעשיות על כל אחת ואחת, כך יעשה כל אחד לעצמו, להבחין מה בין שועה לצעקה, ומה בין שניהן לביצור, וכן בכל לשון ולשון, ולהביא הדברים למעשה בתפילתו להקב"ה.

ובלי ספק שזו סגולה נוראה ונפלאה שאין למעלה ממנה לתועלת מעשית, כאשר נופלת צרה או רעה ח"ו, או איזה ענין שצריך מאד להתפלל עליו, והרי שלומי אמוני ישראל שופכים תפילה ותחינה לבורא עולם - להשתמש בתפילתו בשלל גווני התפילה כולם - אחד לאחד, כגון בשעה של התבודדות בתפילה לפני

שערים פרקי סיום בתפלה קפא

ה', או בשעת אמירת תהילים, ירשום לפניו הלשונות, וישפוך מילתו לפני הבורא, בכל אחת ואחת מהן בנפרד, ויקדיש לכל אחת מהן רגעים מספר.

ולצורך משל נכתוב באופן שכתבנו אנו בתוך הקונטרס, וכך יברור כל אחד לעצמו כראות עיניו ולבבו. ונלך בזה כפי הסדר שבקונטרס,

רגע של ביצור, בקשה מתוך הרגשת צרה והבנה בהירה עד כמה שהצרה היא אמיתית ונוגעת לחייו הנצחיים.

רגע של שועה, בקשה היסטרית בתוך תוכו.

רגע של צעקה, ביתר עומק, בהרגשת הלב שאין מילים לפרש בשפתיו עוצמת בקשתו, אלא צועק בתוכו כאיל תערוג על אפיקי מים לה'.

רגע של נאקה בהרגשת צער, אוי כמה כואב לו, וכאב זה מספר לפני ה'.

רגע של רינה שירה ושמחה עצומה על זה שהוא עומד לפני מלך אב רחמן ששומע תפילה ועוזר בעיתות צרה.

רגע של פגיעה והרגשת עקשנות שאינו עוזב ומפסיק, כביכול, עד שירחמו מן השמים, שזהו רצון השי"ת שיתעקש ויתדבק אליו בלי לעוזבו יתבי'.

רגע של קריאה בהבנה בהירה שעומד נגד השכינה ומדבר בנוכח, בבהירות הלב ששומעים לו, וקורא אליו יתבי' בשמו הגדול, באשר שהוא זה שברא והמציא הכל ברוב רחמיו ואין גבול לרחמנותו יתבי'.

רגע של ניפול בהתבטלות. ובבהירות שכל ישועתו נגמרת כאן, ואם הבורא לא ירחם הרי אין עוד למי לפנות.

רגע של פילול, כפי שני הפירושים, או הרגשת דביקות וקירוב, או הבחנה באמיתת כל ההקדמות לתפילה, שליטתו יתבי' הבלתי בעלת תכלית, תלותו בהקב"ה, וכל היסודות המוסדים שעד עכשיו דיבר עליהם, להעבירם לפניו בבהירות וודאית שכל הדברים הם כך פשוטו כמשמעו, לא בפילסופיה ולא ברגש בעלמא אלא אמת כפשוטה.

רגע של תחנונים בהרגשת האמת הגדולה, שבאמת אין לו שום תביעה לבוראו, ובקשתו בחינם רק מפני רוב חסדיו מצידו יתב'.

רגע של חילוי, שבאמת כל אלה הנז' הם דברי פיוס וטענות גדולות, עשה למען שמך, כיון שאתה אב הרחמן, רחם נא עלינו.

רגע של עמידה בהרגשת נוראות רגעים אלו ובפחד שעומד לפני השי"ת ממש, ולהרגיש גודל עצם הזכות להתפלל לפניו יתב', כי טוב חסדך מחיים, שזכות זו חשובה יותר מהבקשה עצמה.

רגע של עיתור, לחזור על הדברים פעם אחר פעם, עד שתופסים גוון של ריבוי, רפאיני ה' וארפא, רפאיני ה' וארפא, כמה וכמה פעמים.

גם יצרף לזה מחשבות נכונות, כגון אלו שהערנו עליהם בפרקי הסיום - למען שמו יתברך ובעבור צער השכינה, ויצרף לתפילתו שירחם ה' גם על שאר ישראל הנמצאים בצרה דומה לזו, כדי שתקבל תפילתו איכות של תפילת רבים, ועוד הערות וגוונים שונים כאלה, כל אחד כפי ידיעותיו בסוגיות התפילה, וכפי מה שמוצא בלבו, עד שתהא תפילתו בהיקף שלם, בנין הבנוי ממסכתות רבות.

ולסיום נאמר, הנה כללות מטרת הקונטרס היתה להעיר על הסוגים והגוונים השונים של התפילה, ושיש בזה עצות מעשיות איך להצליח בעבודה הזו הנפלאה והנוראה שהנשמה תלויה בה - תפילה. וכגון ע"י צעקה ושועה, פגיעה ועיתור וכו'. אבל עדיין, כמו שאמרו חז"ל (נדה דף ע"ו) מה יעשה אדם ויחכם... ויעשיר... ויהא לו בנים זכרים... וציוו לנו שבנוסף לדרכי ההשתדלות הצריכין לכל אחד מהני"ל צריך לבקש רחמים ממי שהחכמה והעושר והבנים שלו. ועתה, אף אנו נוסיף, מה יעשה אדם ויזכה להתפלל בחשק ובכוונה - יעשה כל ההשתדלויות הכתובות בספרי המוסר והעבודה. ואם תקשה, הלא הרבה עשו כן ולא עלתה בידם, - אלא יבקש רחמים ממי שהלב מופקד בידו, והא בלא הא לא סגי.

ואם כן מעתה, יקח כל עשר לשונות וגווני התפילה שמנו חז"ל, וישתמש בכולם לשפוך תחינתו לפני בוראו כדי שיזכה להתפלל בכוונה. ולצורך משל, נחזור קצת באותו אופן ממש הנזכר בסעיף דלעיל, וכך כל אחד יברור לעצמו כראות עיניו ולבבו, ונזכיר שש לשונות ראשונות כפי הסדר שבקונטרס, והחכם יוסף לקח להוסיף כהנה וכהנה.

רגע של **ביצור** ובקשה מתוך הרגשת צרה והבנה בהירה כמה שזו צרה - להתפלל בפיו ולבו בל עמו, שהיא צרה נוראה ונוגעת לחייו.

רגע של **שועה**, בקשה היסטורית בתוך תוכו להקב"ה שירחם עליו ויגער בשטן העושק ממנו מיטב עבודתו.

רגע של **צעקה**, יותר עמוקה, בהרגשה שאין מילים שיסבירו את עוצמת בקשתו וצרתו על שתפילתו קרעים קרעים, וכאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשו תערוג לדובקה בו ית' בתפילה.

רגע של **נאקה** והרגשת צער, אוי כמה שכואב לו - כאשר עומד לפני ה' ובלבו משוטט בכל קצוות ארץ, ועל כאב זה משיח לפניו יתב'.

רגע של **רינה**, שירה ושמחה עצומה על שהוא עומד לפני מלך אב רחמן ששומע תפילה ומסייע לבאים ליטהר לכוין את הלב.

רגע של **פגיעה** והרגשת עקשנות, שאינו עוזב ומפסיק כביכול מלהתפלל על התפילה - עד שירחמו מן השמים, שאדרבא זה רצון השי"ת שיתעקש ויתדבק אליו מבלי לעוזבו יתב'... וכן שאר הלשונות כולם, ועיי"כ, תפילתו, ותפילתו על תפילתו - תהינה שלמות להפיק רצון מה', והשי"ת ישמע שועתינו ויקבל תחנונינו, בזכות תפילת הרבים, אמן כי"ר.

לזכרון עולם ולעילוי נשמת

חמותי הרבנית הצדקנית והצנועה אשה יראת ה' היא תתחלל

מרת מרים ע"ה בת הגה"צ רבי הלל זצוק"ל

הר"ר פריץ בן הר"ר יהודה

ברייסקא וז"ל

ר' חיים בן אליהו צבי הכהן ז"ל

מרת פייגא בת ר' פנחס אליעזר ע"ה שפרן

ר' אלימלך וילוז'ני ב"ר אברהם אבא ז"ל

מרת לאה וילוז'ני ע"ה בת ר' נחמן וקס ז"ל

ר' נחמן וקס ב"ר מאיר ז"ל

ר' אברהם אבא וילוז'ני ב"ר מנחם ז"ל

מרת ברכה בריינדל ע"ה בת ר' אליעזר ז"ל

מרת מינדל רבקה ע"ה ב"ר אלחנן ז"ל

ולרפואת

רבי יעקב בן אהובה ליבא

והאשה פניה בת יורה